

19th International Silk Road Conference

PROCEEDINGS BOOK

**აბრეშუმის გზის მე-19 საერთაშორისო
კონფერენცია**

ნაშრომების კრებული

19th INTERNATIONAL SILK ROAD CONFERENCE

Proceedings Book

17 ოქტომბერი, 2024 - თბილისი, საქართველო
17 October, 2024 – Tbilisi, Georgia

Editor

Ph.D. Nikoloz Parsadanishvili

Publisher

International Black Sea University, LLC

e-proceedings are available at www.silkroad.ibsu.edu.ge

Contact: silkroad@ibsu.edu.ge

ISBN: 978-9941-8-3041-9

Organized by: Research Facilitation and Project Management Office, International Black Sea University (IBSU); Tbilisi/Georgia; (<https://ibsu.edu.ge/>)

Co-Organized by: College of Applied Psychology; Czech Republic (<https://www.vsaps.cz/>)

University of Žilina, Slovak Republic (<https://www.uniza.sk/>)

Krakov University of Economics (<https://uek.krakow.pl/>)

Caucasus University (<https://www.cu.edu.ge/>)

Georgian National University (<https://www.seu.edu.ge/>)

Research Center for International Studies, International Black Sea University;
(<https://centers.ibsu.edu.ge/index.php/en/>)

Multidisciplinary Research Center, International Black Sea University;
([https:// centers.ibsu.edu.ge/index.php/en/](https://centers.ibsu.edu.ge/index.php/en/))

Partner Universities

Caucasus University

Georgian National University

College of Applied Psychology; Czech Republic

University of Žilina

Krakow University of Economics

Contents

The Sharing Economy and its Global Development Jaroslav Viglaský, Milan Fila, Ph.D.	9
Sports' Organizational Setup in the European Union as a Tool for Supporting the Healthy Lifestyle Jozef Kučera, Ph.D., Veronika Tóthová Ph.D.	19
Queen Bee Syndrome in a Gender-equal Environment Jitka Fialová, Petra Sýkorová, Nikola Hiklová	29
Pension systems in the era of ageing populations Tomasz Jedynak, Ph.D.	40
Georgia and the Black Sea region in the "Middle Corridor" - between China and Europe Prof. Dr. Nika Chitadze	52
Comparison of the Ancient Silk Road and the New Silk Road Babür Mehmet AKARSU, Ph.D	63
China's Investment in Georgia: Focusing on the Strategic Development of the Anaklia Port Prof. Dr. Irina Bakhtadze, Samin Ustiashvili, Ph.D	73
Public Policy and Digital Transformation in Rural Economies Tamta Mamulaidze, Ph.D., Otar Baghaturia, Ph.D.	83
Discover Brilliance under your Nose: Knowledge Management Structures Supporting Organizational Effectiveness Teona Maisuradze, Ph.D	90
State Governance Challenges of Georgia Before 2024 Elections George Bagaturia, Ph.D., Mariam Kutchava, Ph.D.(c)	98
Influence Marketing Trends and Their Impact on Consumer Behavior in the Financial Sector: A Case Study from Georgia Guram Sherozia, Ph.D.(c)	105
Integrating Business Process Management and Multi-dimensional Data Analysis in University Administration Decision Support Systems Hakan Ergun, Ph.D.(c)	112

“5th Generation Warfare Strategy and its Geopolitical Implication in the Global Dimension” Polina Vacheishvili, Ph.D.(c)	123
Power Dynamics between the United States and China: The Political and Economic Impact of the Belt and Road Initiative Prof. Dr. Irina Bakhtadze, Shota Shubladze, Ph.D.(c)	132
The Impact of Climate Change on Social Ecology and Eco-Cultural Transformation Larisa Takalandze, Ph.D., Otar Baghaturia, Ph.D., Gvantsa Mkheidze, Ph.D.(c)	141
გავლენის ინვესტიციები - სოციალური ზემოქმედება და ფინანსური შედეგები დოქტორი, თეა კასრაძე, დოქტორანტი, ლიანა ჭიჭაყუა	151
ცრუმაგიერი პირი და მასთან დაკავშირებული საქართველოს საგადასახადო კოდექსის საკანონმდებლო რეგულირების ხარვეზი დოქტორი, გიორგი ლორია	165
სამომხმარებლო გამოცდილებაში Gen Z-ის პრეფერენციების ანალიზი და ხელოვნური ინტელექტის პერსპექტივების შეფასება ფინანსური სერვისების გამოცდილების გაუმჯობესებაში დოქტორი, ნათია ჯიბლაძე, დოქტორი, ნინო ჯღამაძე, დოქტორანტი, ნანა ახობაძე	179
პოსტსოციალისტური ჰიბრიდული რეჟიმების ავტორიტარული „დრეიფი“ დოქტორი, ოთარ ბალათურია, დოქტორი, ლიზა ამილახვარი	195
საქართველოს სადაზღვევო ბაზრის ანალიზი: ფინანსურ ზრდაზე მოქმედი ძირითადი ფაქტორები დოქტორი გიორგი აბაშიშვილი, დოქტორი თეა კასრაძე, დოქტორანტი სალომე ლიპარტელიანი	207
პრეზენტაცია, როგორც საქმიანი ადამიანის საჯარო გამოსვლა ასოცირებული პროფესორი, დოქტორი, გულნარა დიასამიძე, ხათუნა ტაბატაძე	224
რისკის მართვის მოდელი ღვინისა და ალკოჰოლური სასმელების სექტორში დათო კუჭაშვილი, ნინო ჯღამაძე	232
ორჰან ფამუქის „შავი წიგნის“ პოსტმოდერნისტული ეპისტემა: შეთხზული შეთხზულის თაობაზე ელენე ჯაველიძე	246
საგანმანათლებლო ღონისძიებების მნიშვნელობა მოზარდის პიროვნების	

ფორმირებისათვის კულტურული მემკვიდრეობის კონტექსტში დოქტორი, ეფემია ხარაძე, დოქტორი, თამარ გოგოლაძე, დოქტორი, ჟანა ჭითანავა	258
რბილი უნარები კარიერის განვითარებაში: გრძელვადიანი პროფესიული წარმატების გასაღები დოქტორანტი, თამარ კაჭარავა	269
პოლიტიკური მარკეტინგის თანამედროვე გამოწვევები, ამომრჩევლის განწყობის კვლევა „მარკეტინგული ინსტრუმენტების ეთიკური დილემა და პოლიტიკური ფიგურის მიმართ გამონატული თანამედროვე მოთხოვნები“ დოქტორი, მაგდა კოტრიკაძე	283
პასუხისმგებლიანი ტურიზმის ინდუსტრია, სოციალური მიმღებლობა და ტურისტების დისკრიმინაცია სხვადასხვა ნიშნით დოქტორანტი, მეგი სურმანიძე	295
სახელმწიფო სუბსიდირების პროგრამების გავლენა მცირე და საშუალო ბიზნესზე საქართველოში დოქტორი თეა კასრაძე, დოქტორანტი, ნათია ლაკია	306

The Sharing Economy and its Global Development

Jaroslav Viglaský, Milan Fila, Ph.D.

University of Žilina

College of Applied Psychology

Abstract

Sharing as such is nothing new among people. Still, in recent years we have noticed a significant increase in the importance of the sharing economy, when people who own unused goods offer them within online platforms to interested parties who need them once, or for short-term use. Currently, in the context of the sharing economy, it is about sharing not the thing itself, but essentially sharing it as a service. In our article, we will look at the development of the shared economy from a global point of view, considering certain forecasts of its further growth in the coming years.

Keywords: sharing, sharing economy, development, service

Introduction

In recent years, especially in the developed economic world, there has been a shift from over-consumption towards sustainability and finding new ways of using things. This trend can also be seen in the so-called sharing economy, where the traditional gratuitous sharing of things, machines, mechanisms, and equipment, has been transformed, thanks mostly to digital technologies, into the so-called sharing economy. The involvement of digital solutions has enabled the emergence of many platforms and business models supporting the sharing of common things, services, people, and accommodation. The sharing economy is thus increasingly coming to the fore in terms of economic or business models in the world and is gaining importance on a global scale.

Literature Review

As stated by the European Commission (2016), the term sharing economy refers to business models whose activities are facilitated by collaborative platforms that create an open market for the temporary use of goods or services, often provided by private individuals. Transactions

within the sharing economy generally do not involve a change of ownership and may be carried out for profit or not for profit.

The sharing economy is a present time rapidly growing phenomenon that allows individuals to share accommodation, transport, buy and sell goods, and professional services on demand, or rent goods (Feedit.cz, 2017).

The main principle of the sharing economy is the lending of existing resources between people so that both parties benefit. Renters receive a financial reward for renting out their commodities, that they do not use or have in excess. The tenant quickly and easily has the things he needs but does not own them himself for various reasons, which means that he benefits greatly from the added value. The development of the sharing economy is mainly driven by the development of modern technologies, the desire to avoid traditional economic structures, and, last but not least, the desire of people to save the planet's resources (Officehouse, 2018).

As Kačírová (2017) states, the sharing economy is a business model that relies on renting, exchanging, or sharing assets.

According to the OECD (2016), these are online platforms specialized in the processes of balancing supply and demand in specific markets, enabling sales and rentals based on peer-to-peer trading or otherwise peer-to-peer (P2P) models. They represent three types of approaches:

- P2P sale,
- P2P sharing,
- crowdsourcing.

With today's digital technologies, the sharing economy reduces the transaction costs of finding a counterparty to hire assets. Lower transaction costs are subsequently translated into a lower rental price for these assets, which are thus available to a wider range of people (Delloitte, 2017).

As Ergül (2023) states the sharing economy is a business model based on the sharing of resources. Essentially, it involves people sharing the resources they own with others to live more efficiently and sustainably.

According to Čavalić and Bećirović (2017), the sharing economy represents a global trend in terms of consumption and this new economy relies on several business models introduced by financing schemes and its main advantage is the use of existing resources to achieve a competitive advantage.

Examples of sharing economy enterprises in different sectors are presented in Table 1 below.

Table 1 Examples of Sharing Economy

		Economy sector / Industry							
Provider type	Intera ction	Food industr y	Finance	Mobility	Tourism	Logistic	Labour	Education	Others
Startup	B2 C	Kuhteilen	Finpoint	Uber	onefinestay	Istacart	Wework	Chegg	The Collective
	C2 C	Eat With Me	Lendico	Getaround	Airbnb	ShareMyStorage.com	Freelancer.com	Peer 2 Peer University	Sharenl
Incumbents	B2 C	WeFarm (Google etc.)	openforum (Bank of America)	car2go (Daimler)	Tripping.com (Several)	DoorDash (FedEx)	Workspace on Demand (Marriott)	Coursera (Stanford)	Mud Jeans (Mud Jeans)
	C2 C	P2P Food Lab (Sony CSL)	Crowdfunding (Volksbank Bühl)	Parkatmyhouse (BMW)	TripAdvisor (Expedia)	MyWays (DHL)	TaskRabbit (Walgreen, Pepsi, GE)	Khan Academy (Google, B. & M. Gates Foundation)	Mila (Swisscom)

Source: Puschmann a Alt (2016)

According to the report by Ernst & Young Global Limited, sharing economy activities can be divided into 4 broad categories: recirculation of goods, increased use of fixed assets, exchange of services, and sharing of productive assets. Moreover, the rapid development of the sharing economy is directly linked to the development of the internet and technology. (Youmatter, 2019).

As Washington State University (2024) states, the sharing economy model allows consumers to share “the creation, production, distribution, trade, and consumption of goods and services.” The sharing economy at present time includes 9,829 companies in 133 countries and 25 categories, including business and innovation, finance and economics, food and beverage, technology and data, and real estate. Examining the sharing economy from a global perspective, they report that:

- Asia-Pacific region, 78% of people are willing to share or rent what they own, while 81% are willing to rent it from others;
- Latin America, 70% of people are willing to share or rent what they own, while 73% are willing to rent from others;
- Africa and the Middle East, 68% of people are willing to share or rent, while 71% are willing to rent from others;
- and in Europe, 54% of people are willing to share or rent, while 44% are willing to rent from others.

At the same time, Washington State University (2024) points out that the success of these models lies in the brokerage fee.

As Yaraghi and Ravi (2016) state, the sharing economy will inevitably become a major part of the global economy. They also point out that the sudden emergence of the sharing economy has brought many unforeseen challenges for consumers, incumbents, regulators, and policy-makers.

From the available research and information of the authors, we perceive in the concept of sharing economy a disruption of existing business models and traditional concepts of markets and trade, which is also reflected in the macroeconomic concept of the sharing economy. The cross-sectoral nature of the sharing economy phenomenon contributes greatly to this.

Research methodology

When elaborating on this scientific article, we used both theoretical knowledge and information obtained from available domestic and foreign literary sources. The sources of information were data and knowledge obtained through the study, processing, and analysis of scientific and professional publications, as well as available statistics and database of the Statista, Panzaru-Aun within which we monitor selected indicators of the Sharing economy in the selected countries and the world.

Methods of analysis and synthesis of background materials and processed data were also used when investigating the issue.

Trends were calculated and forecasts were made using an exponential smoothing algorithm based on historical data. This approach belongs to the so-called adaptive models approach to time series and is characterized by the fact that it takes into account the most recent observations as the most relevant for forecast generation.

The fundamentals of this approach were set by Holt (1957) and Brown – Meyer (1961). In contrast to the moving average method, which smooths the time series with polynomial functions over short segments whose length is predetermined, exponential smoothing removes this problem because the calculation of each smoothed value is based on all available past observations of the time series.

The basic least squares method is modified so that the weights of the individual squares in the minimized sum are exponentially decreasing towards the past (hence the name of the method). For balanced values of the time series, the minimized expression must be of the form:

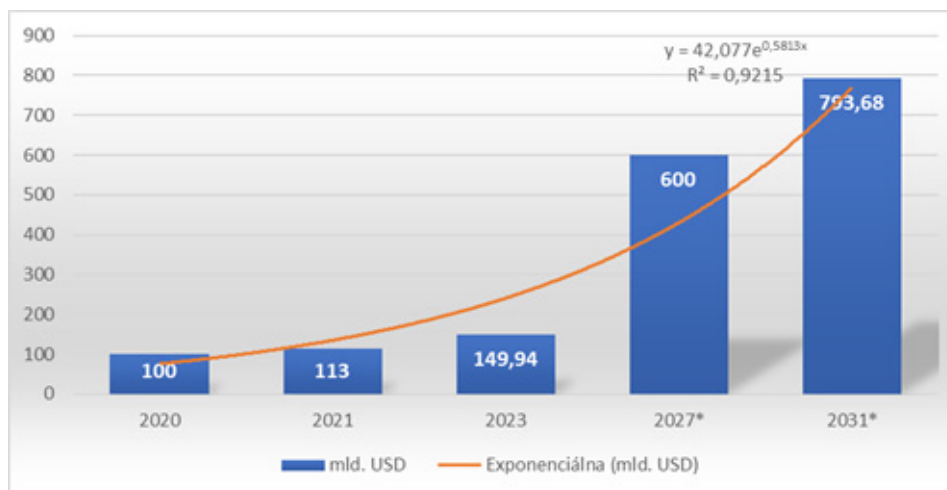
$$(y_t - Y_t)^2 + (y_{t-1} - Y_{t-1})^2\alpha + (y_{t-2} - Y_{t-2})^2\alpha^2 + \dots$$

Where α is the so-called balancing constant satisfying the condition $0 < \alpha < 1$. In practice, we assign increasingly lower weights to older observations.

Analytical outputs

Available data from Statista.com shows that the Sharing economy has taken a dynamic growth trend on a global scale in recent years. This has been greatly helped by the crisis associated with the COVID-19 pandemic, which has forced the global economy to become more electronic and to support solutions that also provide various services through sharing economy platforms (food delivery, ordering and shopping, shared scooters/bicycles as a safe substitute for transport, etc.).

Figure 1 The value of the sharing economy worldwide by 2020 with forecasts for 2027 and 2031 (USD billion)

Source: Statista.com (2024), own research

As we can see in Figure 1, in 2020 the volume of the sharing economy was at approx. In 2023, it was already close to USD 150 billion. USD. At the same time, due to macro trends and the development of the global economy, it is expected to be as high as 600 billion in 2027 and almost 800 billion in 2021. USD. Expected growth for the next 7 years will continue to be exponential.

At the same time, as BusinessInfo (2017) points out, citing economist Boyd Cohen, over 700 new business models may exist within the sharing, collaborative, or platform economy, creating room for broad global growth while confirming economic expectations in this area.

In terms of research conducted by Verdict (2022) and Globaldata (2022), the current key

technology trends are Social Media, Artificial Intelligence, Cybersecurity, and Blockchain. At the same time, the key macro trends in the global world economy are COVID-19, China and its growth, Urbanization, Strategic Partnerships, and ESG. At the same time, key regulations like carbon reduction, data protection, and labor law enter into this.

All of the above translates into the dynamic development of the sharing economy, which will grow in strength, financial, and user volume.

Table 2. Key Trends Affecting the Sharing Economy - Scope of the Market Report

KEY TECHNOLOGY TRENDS	Social Media, Artificial Intelligence (AI), Cybersecurity and Blockchain
KEY MACROECONOMIC TRENDS	COVID-19, China, Urbanisation, Strategic Partnerships and ESG
KEY REGULATORY TRENDS	Carbon Emissions, Data Protection and Labour Rights
KEY COMPANIES	Airbnb, Comuto (mothers company BlaBlaCar), Didi Chuxing, eBay, Expedia Group, IWG, Kickstarter, Lyft, ShareNow, Uber and WeWork

Source: Globaldata, 2022

Based on the Sharing Economy Index, which assessed 60 cities globally, examining several variables, from ride-sharing, professional ride-sharing, car-sharing, and apartment-sharing to gym-sharing, ultra-fast delivery apps, and e-scooters, we can conclude that the city most supportive of the sharing economy in 2023 was Vilnius, which came in first place with an overall score of 155 out of 160. Buenos Aires came second with a total score of 145, followed by Madrid and Belgrade, which together came third with the same score of 140. Rounding out the top five cities most supportive of the sharing economy in 2023 is London, with a total score of 136 points (See Figure 2). European cities are predominantly the most suitable environment for the sharing economy.

Figure 2 Geographical Distribution of the Best Cities Supporting of Sharing Economy (Sharing Economy Index)

Source: Panzaru-Aun (2024)

Based on the first global sharing economy index, the Timbro Sharing Economy Index, Iceland (100 points), Turks and Caicos Islands (66.9 points), Malta (58.2 points), Montenegro (58 points) and New Zealand (52.8 points) topped the list.

Knowledge and use of different sharing economy services are higher among young people, people with higher education, and also people from large cities where the supply of these services is greater (Ipsos, 2023).

Conclusion and Discussion

The sharing model has been associated with humanity since time immemorial. However, sharing economy platforms became globally widespread only when internet connectivity became widespread enough. The rising prices of some goods created a demand for renting instead of buying.

The data presented show that the sharing economy’s growth dynamics are enormous and are experiencing significant global growth. It brings several benefits, including more efficient resource use and additional income for the general population. The number of its users is also growing, and this trend is expected to continue in the years to come.

The sharing economy also promotes health and a healthy lifestyle in the workplace (e.g. shared transport, exercise aids, etc.). Since health is necessary for the well-being of every individual

and most of the time one's productive life is spent at work, it is necessary that employers also support a healthy working environment and at the same time introduce programs to support the health of employees at the workplace, Tóthová. - Nemeč (2024).

Although most authors agree on the positive benefits of the sharing economy for both individuals and society, which result from the use of 'unnecessary' items by multiple users in the form of sharing, whether for a fee or free of charge, which limits, on the one hand, increased consumption and, on the other hand, contributes positively to the environment. There are differing views that rather point to the possible negative impacts of the sharing economy on the country's macroeconomy, which need to be addressed and a solution found to eliminate them or mitigate their impact on the final macroeconomic indicators such as GDP, unemployment, inflation or economic growth of the country.

Quattrone et al. (2022), citing other authors, report that fast forward more than 10 years since its inception, the sharing economy model now powers a wide range of services, from car sharing on Uber to renting an apartment on Airbnb, from lending money on Kickstarter to swapping second-hand clothes on Vinted. The exponential growth of such a model has been accompanied by many public outcries: for example, Uber has been accused of having an unfair advantage over taxis.

At the same time, from a global perspective, Puah (2017) points to some negatives of the sharing economy. In his view, sharing has significant macroeconomic implications. While utilization levels and efficiency improve, sharing is a potentially deflationary force that dampens purchases or reduces consumers' need to own assets. Therefore, at the macroeconomic level, the price effects of sharing can be deflationary, destabilizing, and discriminatory.

As stated by the Ministry for Regional Development of the Czech Republic (2016), in theory, the sharing economy represents an opportunity to further maximize the use of idle assets. However, it may just as well provide a space for the development of the informal economy or regulatory arbitrage when there is inadequate legal anchoring and an inability to effectively enforce already established rules. Kučera and Nemeč (2022) stated that it is necessary to use efficiency approach, when limited input sources are being used. Kondrla et. al. (2023) state that the immediate and even causal link between knowledge and action is also a problem.

The need to introduce global and local rules reflecting the development of the shared economy will be necessary so that it does not get out of control and cause uncontrolled destruction of traditional economic models or public finances.

References

1. BROWN, R.G., MEYER, R.F. (1961). The Fundamental Theorem of Exponential Smoothing. In: Operation Research. Vol. 9, No. 5. s. 603-767. DOI: doi.org/10.1287/opre.9.5.673
2. BUSINESSINFO. (2017). *Sdílená ekonomika funguje na principu vzájemné důvěry*. Available at: <https://www.businessinfo.cz/clanky/sdilena-ekonomika-funguje-na-principu-vzajemne-duvery/>. [cit. 2024-09-24].
3. ČAVALIĆ, A., BEĆIROVIĆ, D. (2017). *Sharing economy: A critical review*. Online. In: Researchgate.net. Available at: https://www.researchgate.net/publication/332321040_Sharing_economy_A_critical_review. [cit. 2024-06-10].
4. DELLOITTE. (2017). *Sdílená ekonomika. Bohatství bez vlastnictví*. Online. Available at: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/cz/Documents/deloitte-analytics/Sdilena-ekonomika.pdf>. [cit. 2024-09-24].
5. EUROPEAN COMMISSION. (2016). The Sharing Economy: Accessibility Based Business Models for Peer-to-Peer Markets. *Business Innovation Observatory*. Case Study 12. Available at: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/13413/attachments/2/translations/en/renditions/native>. [cit. 2024-10-03].
6. ERGÜL, Ö. (2023). *Sharing & Green Economy*. Germany: BookRix, 2023.
7. FEEDIT.CZ. (2017). *Studie: Rozmach sdílené ekonomiky nepůjde bez technologického pokroku, zapojení uživatelů a posílení důvěry*. Available at: <https://feedit.cz/2017/07/13/studie-rozmach-sdilene-ekonomiky-nepujde-bez-technologickeho-pokroku-zapojeni-uzivatelu-a-posileni-duvery/>. [cit. 2024-09-24].
8. GLOBALDATA. (2022). *Sharing Economy – Thematic Research*. In: Globaldata.com 25.3.2022. Available at: <https://www.globaldata.com/store/report/sharing-economy-theme-analysis/> [cit. 2024-10-09].
9. IPSOS. (2023). *Roste využívání sdílené ekonomiky, lidé očekávají hlavně finanční úsporu*. Available at: <https://www.ipsos.com/cs-cz/roste-vyuzivani-sdilene-ekonomiky-lide-ocekavaji-hlavne-financni-usporu>. [cit. 2024-09-24].
10. KAČÍROVÁ, A. (2017). *Za sdílenou ekonomiku se vydávají i služby, které na to nemají nárok*. Online. Available at: <https://euractiv.cz/section/cr-v-evropske-unii/news/za-sdilenu-ekonomiku-se-vydavaji-i-sluzby-ktere-na-to-nemaji-narok/>. [cit. 2024-09-24].
11. KONDRLA ET AL. The Philosophical Context of Curriculum Innovations with a Focus on Competence Development, *Journal of Education Culture and Society*, Vol. 14, no. 2, (2023): 78-92. DOI: <https://doi.org/10.15503/jecs2023.2.78.92>
12. KUČERA, J. – NEMEC, J. (2022). Allocation of Public Funds from The State Budget to The National Sports Associations in Slovakia. Scientific Papers of the University of Pardubice -

- SciPap, 30(1), 1405. Available at: <https://doi.org/10.46585/sp30011405>
13. MINISTERSTVO PRE MÍSTNÍ ROZVOJ ČR. (2016). *Sdílená ekonomika a digitální platformy*. Online. Available on: https://mmr.gov.cz/getmedia/6d62e8d0-9ac2-4b73-ac4a-db96def64329/CJ_Sdilená-ekonomika-UV-analyza.pdf.aspx?ext=.pdf. [cit. 2024-09-24].
 14. OECD. (2016). *OECD Tourism Trends and Policies 2016*, OECD Publishing, Paris, DOI: <https://doi.org/10.1787/tour-2016-en>.
 15. OFFICEHOUSE. (2018). Ako funguje zdieľaná ekonomika na Slovensku? Officehouse. Available at: <https://www.officehouse.sk/2018/07/30/ako-funguje-zdielana-ekonomika-na-slovensku/>. [cit.2024-06-10].
 16. PUAH, Eng Chye (2017). The sharing economy: Macroeconomic overview. In: LinkedIn.com 6.10.2017. Available at: <https://www.linkedin.com/pulse/sharing-economy-macroeconomic-overview-eng-chye-phuah/>. [cit. 2024-04-09].
 17. PUSCHMANN, Thomas a ALT, Rainer (2016). Sharing Economy. *Business & Information Systems Engineering*. Vol. 58, p. 93–99. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12599-015-0420-2>
 18. QUATTRONE, Giovanni, KUSEK, Natalia a CAPRA, Licia. (2022). A global-scale analysis of the sharing economy model – an AirBnB case study. *EPJ Data Sci*. Vol. 11, No. 36 (2022). <https://doi.org/10.1140/epjds/s13688-022-00349-3>
 19. STATISTA.COM. (2024). *Value of the sharing economy worldwide in 2021 and 2023 with a forecast for 2027 and 2031*. online. Available at: <https://www.statista.com/statistics/830986/value-of-the-global-sharing-economy/>. [cit. 2024-10-01].
 20. STOXX.COM. (2024). *STOXX® Global Sharing Economy*. Available at: <https://stox.com/index/stxsecgr/>. [cit.2024-10-01].
 21. TÓTHOVÁ, VERONIKA – NEMEC, FILIP. (2024). The influence of modern performance-oriented corporate culture on the health of managers. *Aplikovaná psychologie*. Prague : Vysoká škola aplikované psychologie. – ISSN 2336-8276. – Vol. 9, no. 17 (2024), pp. 1482-1497.
 22. WASHINGTON STATE UNIVERSITY (2024). *Yours, Mine and Ours: How The Sharing Economy Is Transforming Business*. Online. In: Wsu.edu. Available at: <https://onlinemba.wsu.edu/blog/how-the-sharing-economy-is-transforming-business>. [cit. 2024-10-07].
 23. YARAGHI, Niam a RAVI, Shamika (2016). *The Current and Future State of the Sharing Economy*. Online. In: Brookings.edu 29.12.2016. Available at: <https://www.brookings.edu/articles/the-current-and-future-state-of-the-sharing-economy/>. [cit. 2024-10-10].
 24. YOU MATTER (2019). *Sharing Economy: Definition, Examples and Figures*. Online. In: Youmatter.world 2019. Available at: <https://youmatter.world/en/definitions/the-sharing-economy-definition-examples-and-figures/>. [citované 2024-10-07].

Sports' Organizational Setup in the European Union as a Tool for Supporting the Healthy Lifestyle

Jozef Kučera, Ph.D., Veronika Tóthová Ph.D.

The College of Applied Psychology

Abstract

The support of sports and sports activities of the population forms the basis of public policy in the field of sports of the European Union. The aim of the article was to identify and quantify the impact of the total volume of public funds invested in sports and the impact of the organizational setup of sport on the sports' activity of the population of the European Union countries. On the basis of the performed regression analysis and the available empirical secondary data, it was demonstrated that the volume of public funds invested in sports and the organizational setup of sports at individual levels of the state establishment (and the related allocation of public funds at individual levels of the state establishment) have no effect on the sports activity of the country's population and therefore it is necessary to focus more on the efficiency of the use of invested financial resources and the efficiency of implemented public policies in the field of sports.

Key words: sport, sports activity of the population, sports funding systems

Introduction

In this article, we focus on the possible connection between the organizational anchoring of sport/sport financing systems and the level of sports activity, or inactivity of the population. The long-term declining sports activity of the population of the European Union countries was the main reason for emphasizing the support of a healthy lifestyle of the population within strategic documents for the field of sport (e.g. White Paper on Sport, Physical Activity Guidelines - Recommended Policy Actions in Support of Health-Enhancing Physical Activity and i.). According to the Eurobarometer 525 Sport and Physical Activity study from 2022, 45% of the population does not engage in sports at all, which represents an increase of 2% compared to 2013, while in the category of residents aged 15-24 years, 27% of the population does not engage in sports at all, while this % is growing with the increasing number of years of individuals (European Commission, 2022).

As part of the selection of indicators for comparative analysis and the subsequent formulation of research questions, we assumed that countries with a higher volume of public investments in sports have a higher proportion of sports-active population. The basis for the theoretical basis of the article were professional monographs and professional articles in domestic and foreign peer-reviewed journals. The source of secondary data for the implemented research part were mainly studies and expertise prepared by the European Commission and sources of macroeconomic statistical databases EUROSTAT.

Introduction to sports activity

According to the European Commission's Physical Activity Guidelines - Recommended Policy Actions in Support of Health-Enhancing Physical Activity (2008), regular physical activity significantly reduces the risk of developing cardiovascular diseases, selected types of cancer, reduces the stress factor and many others (European Commission, 2008). Sport is also an activity for building social contact. As Fiľa – Viglaský (2024) state, a large amount of research shows that social isolation and loneliness have a serious impact on physical and mental health, quality of life, and longevity. Otarbaevich and Dlimbetovich (2021) also point to the beneficial effect of at least 30 minutes of daily sports activity, not only on the physical but also on the mental health of the individual and, consequently, of the entire society. That is, sports activity, or inactivity has an impact not only on the health of individuals, but also has a societal dimension from the point of view of the impact of activity, or inactivity of the population for health care expenses.

Dawson and Mills (2016) indicate that the main reason for individuals' sports activities is the improvement of the individual's fitness and health profile. Public funds participate directly in the financing of sports opportunities within the framework of unorganized sports, especially in the form of investments in sports infrastructure (multifunctional playgrounds, cycle paths, etc.) and indirectly, in the form of popularization within the framework of programs to support physical activities of the population - at the European level, such an activity is #BeActive within which The European Week of Sport is also implemented. European initiatives implemented within individual policies and their financing were comprehensively dealt with by Schwarcz et al. (2011); Rumanovská, L., et al. (2012). At the same time, however, Fiľa and Juráňová (2015) point out that many strategic documents of public policies often have only a declaratory nature, and the set goals and their fulfillment are not further monitored and regularly evaluated.

In the framework of organizations that fall under the management scope of the central state administration, we could include, in the conditions of Slovakia, e.g. The national sports center,

which participates in the sports training of professional athletes and which falls under the management of the Ministry of Tourism and Sports of the Slovak Republic. Other centers that participate in the training of professional athletes are Dukla Banská Bystrica - under the authority of the Ministry of Defense of the Slovak Republic and Sports Club of the Police - under the authority of the Ministry of the Interior of the Slovak Republic.

Financing of sport and its impact on selected macroeconomic indicators

Andreff and Szymanski (2006) characterize satellite accounts as a set of national statistical reporting techniques that cover a specific area, stating that some of the first satellite accounts in the field of sport originated in France and Germany. Sports satellite accounts therefore represent a certain standardized approach in the compilation and subsequent evaluation of selected indicators, allowing to measure the impact of sports on the economy, in particular the share of sports in the creation of gross domestic product, the share of employment, and total expenses. Shoji et al. (2018) perceive satellite accounts as a defined summary set of goods and services from the field of sports, which, however, must take into account the specifics of national economies.

Nemec et al. (2011) divide the budget system into a system of public budgets, a system of extra-budgetary funds, and budgets of public organizations (Medved', Nemec, et al., 2011, pp. 302-303). Within the individual countries of the European Union, the sources of financing sports from public funds are broken down as follows:

1. State budget at the central level
2. Budgets of self-governing regions, or the federal republics
3. Budgets of cities and municipalities

An alternative to the insufficient resources for sports may appear to be a sharing system. As stated by Viglský, Fiľa (2023), the sharing of resources itself is not only interesting from the point of view of minimizing ownership costs but has much greater importance from the point of view of the environment.

Methodology

In connection with the main goal and thus with the identification of a possible relationship between the organizational anchoring of sport and thus also the system of financing sport and

the sporting activity of the population, we set the following set of research questions:

1. Does the organizational anchoring of sport and the related allocation of public funds have an impact on the population's sporting activity?
2. Does the amount of public funds invested in sports have an impact on the population's sports activity?

The object of investigation are the systems of sports organization in the countries of the European Union. The source of information is secondary data contained in strategic documents governing the field of sport in selected EU countries, data contained in Eurobarometer 525 and the study corresponding to the time "Study on the economic impact of sport through sport satellite accounts" and its EUROSTAT datasets focused on the field of sport.

In our case, linear regression analysis examines the possible relationship between two variables, where we assume that the value of the dependent variable (Y – sports activity) is affected by the change in the value of the independent variable (X – volume of invested public funds). The formula of the linear regression analysis for the purposes of the analytical part is as follows (b0 is the point where the regression line crosses the Y axis, b1 is the regression coefficient that determines the direction of the line, e is the measurement error):

$$Y = b_0 + b_1 \cdot X + e$$

Analytical part and discussion

Table 2 The relationship between the sports activity of the population and the allocation of public funds for sports at individual levels of the state establishment

	<i>Allocation central level</i>	<i>Allocation regions/cities/municipalities</i>	<i>Doesn't do sports at all</i>
<i>FI</i>	15,22%	84,78%	8%
<i>SE</i>	21,00%	79,00%	12%
<i>DK</i>	13,16%	86,84%	20%
<i>LU</i>	15,41%	84,59%	21%
<i>NL</i>	12,38%	87,62%	25%
<i>SI</i>	15,88%	84,12%	25%
<i>CZ</i>	33,88%	66,12%	26%
<i>BE</i>	Not available	Not available	28%
<i>EE</i>	28,52%	71,48%	30%
<i>MT</i>	Not available	Not available	31%

DE	Not available	Not available	32%
LV	28,74%	71,26%	33%
IE	68,06%	31,94%	35%
AT	Not available	Not available	35%
HR	18,76%	81,24%	40%
SK	56,43%	43,57%	43%
FR	8,83%	91,17%	45%
CY	82,17%	17,83%	46%
ES	4,57%	95,43%	47%
LT	22,24%	77,76%	53%
IT	74,57%	25,43%	56%
HU	74,94%	25,06%	59%
BG	66,76%	33,24%	61%
RO	30,27%	69,73%	62%
PL	13,49%	86,51%	65%
EL	7,40%	92,60%	68%
PT	6,99%	93,01%	73%

Whether the population of a given country is more active in sports is not related to the allocation of public funds for sports within the individual levels of the state establishment and thus to the organizational division of sports management. The most sports-active countries (Finland, Sweden, etc.) have a dominant regional and local level of organizational anchoring of sports and the related allocation of public funds, but so do the least sports-active countries (Portugal, Greece, etc.).

For the analysis of the relationship between the dependent variable (sports inactivity) and the independent variable (the volume of public funds invested in sports in % of GDP), we will choose a linear regression in the following table and similarly, in others, we have the output of the regression analysis shown, the inputs of which were the data of the EU member states in years of measurement of sports activity by individual Eurobarometers.

Table 3: Output of linear regression analysis

<i>Regression Statistics</i>	
Multiple R	0,33596
R Square	0,112869
Adjusted R Square	0,10205
Standard Error	0,1523
Observations	84

ANOVA						
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>	
Regression	1	0,241991	0,241991	10,432789	0,00178212	
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>
Intercept	0,519757	0,038922	13,35365	2,845E-22	0,44232771	0,59718603
Public funds						
% GDP	-0,31726	0,098224	-3,22998	0,0017821	-0,5126604	-0,121863

Source: own processing (2024)

From the output of the regression analysis, it is clear that only 11% of the variation in the set y (sports inactivity) can be explained by changes in the independent variable x. The results of the analysis can be considered statistically significant. The above indicates that the change in the volume of public funds invested in sports does not have a significant impact on the indicator of sports inactivity.

Within the European Union, we include the Nordic countries among the countries with the highest standard of living, within which the values of sports activity are also one of the highest. However, it is not possible to apply this rule universally, as Portugal or Spain, for example, have a higher standard of living than the Slovak Republic, but the value of the population's sports activity is lower. However, as stated by Fil'a (2017), the Scandinavian countries, in addition to the high standard of living, are also at the top in terms of innovation performance. Kondrla et. al. (2023) state that the immediate and even causal link between knowledge and action is also a problem.

Škoric and Hodák (2011) focused on the dependence of the number of registered athletes within sports organizations on the volume of invested public funds. Škoric, Bartoluci, and Čustonja (2012) examined the dependence of sports medal achievements on the volume of invested public funds. In their research, Ivaškovič and Čater (2018) focused on the impact of public funds on the activities of selected sports organizations and the effectiveness of fulfilling their own goals when using public funds.

Conclusions

The support of a healthy way of life for the population and thus sports activity is one of the most important points of the strategic document "White Paper on Sport". The main goal of the

analytical part of the article was to identify a possible relationship between the organizational anchoring of sport and thus also the system of sport financing and the sporting activity of the population. When formulating the main goal and partial goals, it was based on the assumption that countries in which sport is organized dominantly at the level of regions/cities and therefore also dominantly financed from this level, have a higher population's sports activity.

As part of the analytical part of the work, this assumption was disproved, that the organizational anchoring of sport and the corresponding allocation of public funds within individual levels of the state establishment do not affect the level of sports activity of the population. The sports activity itself, or the inactivity of the population cannot be linked even to the volume of public funds invested in sports expressed as a % share of GDP. In the analytical part of the work, we have also more closely characterized the organizational anchoring of sport in Slovakia.

References

1. ANDREFF, W. (2009). Public and private sport financing in Europe: the impact of financial crisis. The 84th Western Economic Association International Conference. Vancouver, available at: https://www.researchgate.net/publication/289127093_Public_and_private_sport_financing_in_Europe_the_impact_of_financial_crisis.
2. ANDREFF, W. – SZYMANSKI, S. (2006). Handbook on the Economics of Sport. 1. vyd., Chettenham: Edward Elgar, 830 p., ISBN: 978-1843766087.
3. DEMJANOVÁ, L. (2010). Konkurencieschopnosť SR v rámci krajín V4 vzhľadom na vývoj podnikateľského prostredia a inovačnej aktivity podnikov. In: NÁRODNÁ A REGIONÁLNA EKONOMIKA VIII Herľany, 13 – 15. Október 2010. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie. 193-203p.. ISBN 978-80-553-0517-2.
4. DOWNWARD, P. – DAWSON, A. – DEJONGHE, T. (2009). Sport Economics. 1. vyd., Abingdon-on-Thames: Routledge, 440 p., ISBN: 978-0-7506-8354-8.
5. EUROPEAN COMMISSION (2022). Eurobarometer 525 Sport and physical activity, Luxembourg: Publications Office of the European Union, available at: https://data.europa.eu/data/datasets/s2668_97_3_sp525_eng?locale=en
6. EUROPEAN COMMISSION (2008). EU Physical Activity Guidelines Recommended Policy Actions in Support of Health-Enhancing Physical Activity, 38 p., available at: <https://eacea.ec.europa.eu/sites/eacea-site/files/eu-physical-activity-guidelines-2008.pdf>.
7. EUROSTAT (2010-2018). Macroeconomical statistics, available at: <https://ec.europa.eu/eurostat>.
8. FIĽA, M. (2017). INNOVATIONS AND CLUSTERS AS AN ENGINE OF ENTERPRISES & REGIONAL DEVELOPMENT. In: Engines of Urban and Regional Development : 6th Central European Conference in Regional Science (CERS) - Engines of Urban and Regional Development 2017, 20-22 September 2017, Banská Bystrica. - Banská Bystrica : UMB, 2017. - ISBN 978-80-557-1335-9, online, p. 412-423. (WoS)
9. FIĽA, M. – JURÁŇOVÁ, K. (2015). Human Capital Management: Evaluation of Selected Unemployment Aspects. In: The Economic Annals-XXI Journal. – ISSN 1728-6220. – Vol. No. 3-4(1) 2015, p. 105-108.
10. FIĽA, M. – VIGLASKÝ, J. (2024). Zdieľaná ekonomika ako príspevok k zdraviu obyvateľstva a k lepšiemu životnému prostrediu. In: APPLIED PSYCHOLOGY vol. 9. no.17 (2024). pp. 1467-1481. ISSN:2336-8276. Vysoká škola aplikované psychologie: Praha, Czech Republic, available at: <https://appliedpsychology.cz/cs/>
11. IVAŠKOVIČ, I. – ČATER, T. (2018). The influence of public funding on the strategies and performance of non-profit basketball clubs from South-Eastern Europe. In: Economic

- Research-Ekonomska Istraživanja, Vol. 31, No. 1, Abingdon: Routledge, 796-810p., ISSN: 1848-9664.
12. KONDRLA ET AL. (2023). The Philosophical Context of Curriculum Innovations with a Focus on Competence Development, *Journal of Education Culture and Society*, Vol. 14, no. 2, 78-92p.. DOI: <https://doi.org/10.15503/jecs2023.2.78.92>
 13. KUZMIŠIN, P. (2009). Kvalita podnikateľského prostredia a jej vplyv na konkurencieschopnosť podniku. In: *Journal of Competitiveness*. 1/2009. 42-55p.. ISSN 1804-171X.
 14. KLAMOVIČ, S. (2018). Podnikateľské prostredie v EÚ. Ekonomický ústav SAV. Available at: <http://www.ekonom.sav.sk/sk/podujatia/podnikatelske-prostredie-v-eu>.
 15. MEDVEĎ, M. – NEMEC, J. ET AL. (2011). Verejné financie. 1. edt., Bratislava: Sprint dva, 640p., ISBN: 978-80-89393-46-6.
 16. OTARBAEVICH, A. A. – DLIMBETOVICH, B. T. (2021). The Impact of Sports on Human Life and Health. In: *International Journal of Academic Pedagogical Research*, Vol. 5, No. 6/2021, 45 – 47p., ISSN: 2643-9123.
 17. PAPULA, J. a kol. (2018). Ako začať a úspešne podnikáť. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7552-985-5.
 18. REYNOLDS, G. (2016). What's the Value of Exercise? \$2,500. *The New York Times*, available at: <https://www.nytimes.com/2016/09/07/well/move/whats-the-value-of-exercise-2500.html>.
 19. RUMANOVSKÁ, ĽUBICA...[ET AL.]. (2012). POZNAJ EÚ, SI JEJ SÚČASŤOU ! Lektori: Anna Bandlerová, Imrich Okenka. -- 1. vyd. -- Nitra : Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2012. -- 223 p., ISBN : 978-80-552-0927-2.
 20. SHOJI, H., ET AL. (2018). Construction of a Sport Satellite Account in Japan, Version 2: Focusing on the Difference between Japan and the EU Regarding Economic Statistics and the Structure of Definition of the Sport Industry. In: *Journal of Japan Society of Sports Industry*, Vol.28, No 3/2018, Tokyo: Japan Society of Sport Industry, 257-264p., ISSN : 1884-2534.
 21. SCHWARCZ, P., ET AL. (2011). Programy európskej únie a ich financovanie. Nitra : Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2011. -- 277 p., ISBN: 978-80-552-0596-0.
 22. SMRITI, CH. (2018). Business Environment: Nature and Significances of Business Environment. Available at: <http://www.yourarticlelibrary.com/business/business-environment-nature-and-significances-of-business-environment/23367>.
 23. ŠKORIC, S. – HODAK, Z. (2011). The system of sports financing and management in the Republic of Croatia. In: *Journal of Economics and Business*, Vol. 29, No. 2, Rijeka: Faculty of Economics, 443-464p., ISSN: 1331-8004.

24. ŠKORIC, S. – BARTOLUCI, M. – ČUSTONJA, Z. (2012). *Public financing in Croatian sport. In: Financial Theory and Practice, Vol. 36, No. 2, Zagreb: Institute of Public Finance, 179-197p., ISSN: 1845-9757.*
25. VIGLASKÝ J., FILA M. (2023). Development of the sharing economy in the current era of globalization. In: Materials of the II International Scientific and Practical Conference 3-4 November 2023 „PSYCHOSOCIAL RESOURCES OF PERSONAL AND SOCIAL DEVELOPMENT IN THE ERA OF GLOBALIZATION“. 241-247p.. ISBN 978-966-654-733-3.

Queen Bee Syndrome in a Gender-equal Environment

Jitka Fialová, Petra Sýkorová, Nikola Hiklová

University of Applied Psychology in Terezín,
University of South Bohemia in České Budějovice

Abstract

Queen Bee Syndrome, wherein women in leadership positions tend to withhold support for the career advancement of other women, is a notable topic within workplace relations and gender studies. This article critically examines various theoretical frameworks that explain the phenomenon, with a particular emphasis on gender stereotypes and societal expectations. It also highlights that Queen Bee Syndrome is observed even in countries with high levels of gender equality, such as the Nordic states, where it might be expected to be less prevalent. This observation leads to a reconsideration of some feminist theories in this context. Additionally, the article explores potential solutions to mitigate this phenomenon, including mentoring programs, transparent career advancement processes, and fostering collaboration among women in the workplace.

Keywords: Queen Bee Syndrome, workplace relations, career advancement, gender equality paradox, mentoring, coaching

Introduction

The phrase “only one queen is allowed in a hive” succinctly captures the essence of a workplace phenomenon observed since the 1970s, commonly referred to as Queen Bee Syndrome. This behaviour, as confirmed by numerous studies (Kulik, Metz, & Gould, 2016), is characterized by a woman in a senior position who exhibits hostility towards other women in the workplace. Such women may completely disregard female colleagues, denying them opportunities, or alternatively assign them insurmountable tasks, expecting their failure and subsequently reprimanding them. This treatment is rarely, if ever, extended to male subordinates, who are typically managed with more leniency.

One of the most notable examples frequently cited is British politician Margaret Thatcher (Pilcher, 1995). As Prime Minister and leader of the Conservative Party in Great Britain, Thatcher famously avoided having women on her staff, fearing betrayal, although it was ultimately men

who undermined her position.

Despite this phenomenon being recognized for decades, recent publications have increasingly focused on it, especially in light of the growing emphasis on placing women in managerial positions. The existence of Queen Bee Syndrome disrupts feminist theories that suggest women in leadership roles will naturally support one another, bringing significant benefits to organizations such as improved performance, ethical decision-making, and reduced legal risks (Vieira, Madaleno, & Lobão, 2022). While there is ongoing debate regarding the prevalence (Gabriel A. , Incivility at Work: Is 'Queen Bee Syndrome' Getting Worse?, 2018) and severity of this phenomenon (Gabriel, Butts, Yuan, Rosen, & Sliter, 2018b), there is a need to explore why sociopathological behaviours in the workplace, such as manipulation, lack of transparency, high turnover, and employment lawsuits, are frequently observed in these environments.

Every ineffective leader has a negative, often destructive, impact on their team. Stress, frequent turnover, unutilized talents, unnecessary rivalry, and a lack of motivation and innovation are detrimental to any workplace (Griffin, Hanna, Smith, & Kirkman, 2022). Therefore, this article aims to offer a brief overview of Queen Bee Syndrome, its implications, and possible solutions to mitigate its effects.

1. Basic View

Colman (2014) defines Queen Bee Syndrome as the tendency of some individually successful women to hinder the advancement of younger female colleagues, particularly in male-dominated environments, where they may not tolerate competition from other women. The term was coined by Australian-born American social psychologist Graham L. Staines and colleagues in a 1974 article published in *Psychology Today*. In a narrower sense, this term also refers to the tendency of successful women to oppose the women's liberation movement. Colman further cites a 2004 article from the *British Journal of Social Psychology*, which suggests that this syndrome may contribute to the "glass ceiling" effect, limiting the number of women who reach senior positions (Colman, 2014).

The term "Queen Bee Syndrome" is also applied in the field of special education. Kroupová (2016) defines it as a form of perfectionism complex or "Cinderella syndrome," referring to the belief that women must excel in all roles, including as a mother, wife, and professional (Kroupová, 2016).

McDaniel (2013) draws a parallel between real queen bees in the animal kingdom and the workplace. When a queen bee is born, she fights other potential queens until only one remains, ruling over the hive while worker bees serve her. Unlike worker bees, her stinger can be used

multiple times, making her the dominant force. This analogy is clear when applied to workplace dynamics, where a dominant woman may suppress competition (McDaniel, 2013).

Homfray (2019) identifies typical Queen Bee behaviours as including a range of discriminatory actions against other women, from bossing to more subtle forms of “active non-support.” These behaviours may manifest as withholding information, assigning overly difficult tasks, or favouring men for mentoring and networking opportunities. However, Homfray clarifies that these behaviours are distinct from those of strong, ambitious, or strict leaders (Homfray, 2019). Drexler (2013) references several American studies, including a 2011 survey by the American Management Association of over 1,000 women, which revealed that 95% had experienced discrimination or belittlement by another woman during their career. Drexler also cites research from the University of Toronto, which documented an increase of 1,800 cases of reported physical and psychological stress when female supervisors were involved, compared to male supervisors (Drexler, 2013).

Queen Bee Syndrome is reported even in highly egalitarian countries like Sweden and Norway, particularly in competitive fields such as academia and politics (Kark, Yacobovitz, Segal-Caspi, & Kalker-Zimmerman, 2024). In contrast, research from the banking sector in Pakistan (Mufti, Moazzam, & Basit, 2021) indicates that women often support each other in securing better employment opportunities. Similarly, a study in Brazil, which is noted for its significant gender inequality, found that the election of women to municipal office led to an increase in the number of women in local government positions (Grangeiro, Rezende, Gomes Neto, Carneiro, & Esnard, 2022).

2. Different Theories of the Syndrome

The reasons why women exhibit Queen Bee behaviour are numerous and evolve over time. Derks (2011) conducted a survey of 94 women in senior management positions, examining how the difficulties and time-consuming challenges women face in reaching senior roles might contribute to the development of the syndrome. She concluded that the Queen Bee Syndrome is a reaction to the discrimination these women encountered throughout their careers (Derks, Ellemers, van Laar, & de Groot, Do sexist organizational cultures create the Queen Bee?, 2011).

Similarly, Baykal (2020) contextualizes the syndrome within sexism and male dominance, emphasizing a gendered perspective where women are pressured to conform to patriarchal expectations, which may push them to adopt Queen Bee behaviours (Baykal, Soyalp, & Yeşil, Queen Bee Syndrome, 2020). Sobczak (2018) further highlights the pervasive gender stereotypes about women and female groups, suggesting that women may react by adopting more aggressive behaviours to distance themselves from such stereotypes (Sobczak, 2018).

Grangeiro (2024) also points to social identity threat as a trigger for the syndrome. In environments where women are perceived as less competent, they may distance themselves from other women and adopt behaviours more closely aligned with male norms to counter negative stereotypes associated with their gender group (da Rocha Grangeiro, Gomes Neto, Silva, & Esnard, 2024).

Another perspective relates to the organizational context. Maříková (2016) argues that when women achieve managerial positions in environments marked by significant gender inequality, they may feel compelled to behave more competitively toward other women. Such an environment fosters individualism, leading women to protect their own position (Maříková, Huchet, Formánková, & Křížková, 2016), which can result in the manifestation of Queen Bee behaviour.

3. When Queen Bee Syndrome Arises: How to Address It

According to emergence theories, in which patriarchal society and gender stereotypes are seen as the primary triggers, one proposed solution is increasing the representation of women. It is assumed that balancing the gender dynamics will lead to a reduction in this phenomenon. Elsesser, for instance, argues that it is not the individual women who need to be addressed, but the entire organization where gender stereotypes and bias prevail when the Queen Bee emerges (Elsesser, 2020). A similar approach is advocated by the Women's Foundation, which identifies structural inequalities within organizations as the root cause of the issue, recommending a focus on systemic challenges rather than placing blame on individual women (Nott, 2023). Gabriel also sees societal expectations and organizational culture as the main triggers but warns that not all female workplace hostility should be mischaracterized as Queen Bee Syndrome (Gabriel A. , Incivility at Work: Is 'Queen Bee Syndrome' Getting Worse?, 2018).

Conversely, Yazar Poyraz et al. (2023) advocate for coaching and mentoring individual women as a solution. Female leaders exhibiting Queen Bee traits could benefit from training aimed at enhancing emotional intelligence, helping them understand the impact of their behaviour on the team and gaining deeper insight into their own reactions and decisions (YAZAR POYRAZ & KILIÇ). Similarly, (Harvey, 2018) encourages women to engage in self-reflection Dewey promotes empathetic and collaborative leadership, which he argues fosters diversity and transparency within the organization, thereby reducing the incidence of Queen Bee behaviours (Dewey, 2020).

The HRzone website suggests implementing anonymous 360° feedback, leadership training, and specific programs designed to address Queen Bee Syndrome. They believe this approach can strengthen women's talents, improve their career development, and create a positive work

environment. Addressing the syndrome can lead to significant outcomes, such as reducing female talent attrition, as many women are not aware of their behaviour (How To Take The Sting Out of The Queen Bee, 2024).

Another suggestion involves sharing the stories of women who have successfully overcome the barriers associated with this phenomenon, thereby providing inspiration to other women seeking career advancement (YAZAR POYRAZ & KILIÇ).

Discussion

From the conducted research it is clear that only a minimum of articles deals with psychological diagnostics of queen bees directly, the topic is treated rather generally (Baykal, Soyalp, & Yeşil, Queen Bee Syndrome, 2020), (Elsesser, 2020). The exception is (Derks, Ellemers, van Laar, & de Groot, Do sexist organizational cultures create the Queen Bee?, 2011) or the more recent research by Xiong (2022), who examined Queen Bee Syndrome in relation to the subjective happiness of female managers. Based on extensive social survey data in China, the authors found that female managers report higher levels of happiness than non-managerial women, although this effect depends on personal characteristics and socioeconomic conditions. The main findings show that female managers who display masculine traits tend to be happier, whereas those who do not promote gender equality report lower levels of happiness. Interestingly, these behaviours were more pronounced in regions with higher gender equality. This research challenges traditional views on the relationship between career success and work-family conflict while highlighting the influence of regional culture on the happiness of female managers (Xiong, a další, 2022).

Taking into account the findings on personal characteristics, the conclusions that one should not work with women but with the whole organization or ideally "correct" the whole patriarchal society towards gender equality are somewhat surprising, even though the syndrome occurs in strongly egalitarian countries (Kark, Yacobovitz, Segal-Caspi, & Kalker-Zimmerman, 2024) and, conversely, in countries such as Pakistan (Mufti, Moazzam, & Basit, 2021) or Brazil (Grangeiro, Rezende, Gomes Neto, Carneiro, & Esnard, 2022) women tend to help each other. Therefore, the authors believe that the gender paradox could also be at work here (Sanandaji, 2016), whereby greater gender equality does not always lead to the anticipated outcomes.

The reason for this opinion is the authors' personal experience with various women exhibiting queen bee traits, several of whom occurred in gender-balanced or even female-dominated environments, and thus there should be no reason for the syndrome to occur. For one of these fe-

male managers, the authors were able to make a fairly comprehensive psychological diagnosis and concluded that she was (very briefly) a highly narcissistic personality, which they placed on the managerial grid at 9.1 - authoritarian management style with an emphasis on performance with minimal regard for people (Prukner & Novák, 2014). Of the 25 key managerial competencies (Shero, 2019) only the areas of *goal orientation* and *influencing others* were met, however, only when she was concerned with meeting her own goals, which she achieved through unethical practices such as manipulation, lying or threatening. She completely failed in diplomacy, staff development, interpersonal skills and problem solving. By not sharing information and assigning completely unrealistic tasks, followed by extreme criticism for non-compliance, she progressively discouraged everyone, even senior women in the team, some of whom were fired outright. She then replaced them with young graduates/men with no experience because she wanted to be admired by them and could most easily make them her “flying monkeys”¹ if necessary (Hammond, 2019). She got her promotion based on the so-called Peter Principle (Urban, 2017), i.e. she had been successful in some way in her previous position, therefore no one examined her managerial skills and aptitude.

In conclusion, the authors argue that Queen Bee Syndrome is a multifaceted issue that should not be solely attributed to gender stereotypes or patriarchal societal structures. While these factors may contribute in some cases, individual psychological traits, and managerial incompetence, as illustrated in the case study, are also significant factors. The presence of specific personality disorders may help explain why the syndrome persists even in environments that are otherwise gender-equal.

Conclusion

This review article addresses the queen bee syndrome, a phenomenon linked to negative behaviours exhibited by women in leadership positions towards their subordinates, particularly other women. The primary conclusion is that this phenomenon should not be viewed solely through the lens of patriarchal society and gender stereotypes, as is the case in most previous studies. Instead, more attention should be given to the individual characteristics of women, which may be a significant factor contributing to such negative behaviours.

¹ “Flying monkeys” is a term originally derived from the *Wizard of Oz*, where the Wicked Witch uses flying monkeys to carry out her bidding. In modern psychological and sociological contexts, this term is used to describe individuals who are manipulated by narcissists or other toxic personalities to do their dirty work. These “flying monkeys” are often unwitting accomplices who may not fully understand the manipulator’s true intentions and are used as tools to attack, discredit, or isolate the manipulator’s targets. The concept is frequently discussed in relation to narcissistic abuse, where the narcissist enlists others to manipulate or bully their victims.

An individualized approach to this issue also opens avenues for further research, which could focus on psychological diagnostics through tools such as the MMPI-2 test (Butcher, a další, 2013) or other assessments commonly used in management psychology. Independent professionals and agencies providing psychological and coaching services within organizations could serve as valuable partners in this research, as they have direct access to respondents and the ability to examine their behaviour in greater detail.

This new direction in research could lead to a more comprehensive understanding of the queen bee syndrome and offer more effective strategies for addressing this issue in the workplace.

References

1. Baykal, E., Soyalp, E., & Yeşil, R. (2020). Queen Bee Syndrome: A Modern Dilemma of Working Women and Its Effects on Turnover Intentions. *Strategic Outlook for Innovative Work Behaviours*, 165-178. doi:10.1007/978-3-030-50131-0_9
2. Baykal, E., Soyalp, E., & Yeşil, R. (2020). Queen Bee Syndrome: A Modern Dilemma of Working Women and Its Effects on Turnover Intentions. *Strategic Outlook for Innovative Work Behaviours*, 165-178. doi:10.1007/978-3-030-50131-0_9
3. Butcher, J., Graham, J., Ben-Porath, Y., Tellegen, A., Dahlstrom, W., & Kaemmer, B. (2013). *MMPI®-2 - Minnesota Multiphasic Personality Inventory®-2*. Retrieved 2024-10-05, z Hogrefe – Testcentrum, s.r.o.: <https://hogrefe.cz/mmpi-2>
4. Colman, A. (2014). *A Dictionary of Psychology* \$ *A Dictionary of Psychology* (3. vyd.). Oxford: Oxford University Press. Retrieved 2022-01-28, z <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199534067.001.0001/acref-9780199534067-e-9239>
5. da Rocha Grangeiro, R., Gomes Neto, M., Silva, L., & Esnard, C. (2024). The triggers and consequences of the Queen Bee phenomenon: A systematic literature review and integrative framework. *Scandinavian Journal of Psychology*, vol. 65(issue 1), 86-97. doi:10.1111/sjop.12957
6. Derks, B., Ellemers, N., van Laar, C., & de Groot, K. (2011). Do sexist organizational cultures create the Queen Bee? *British Journal of Social Psychology*, vol. 50(issue 3), 519-535. doi:10.1348/014466610X525280
7. Derks, B., Ellemers, N., van Laar, C., & de Groot, K. (2011). Do sexist organizational cultures create the Queen Bee? *British Journal of Social Psychology*, vol. 50(issue 3), 519-535. doi:10.1348/014466610X525280
8. Dewey, B. (2020). The Power of Empathetic and Collaborative Leadership. vol. 34(issue 2). doi:10.5860/llm.v34i2.7427
9. Drexler, P. (2013). *The Tyranny of the Queen Bee*. Retrieved 2022-01-28, z The Wall Street Journal: <https://www.wsj.com/articles/SB10001424127887323884304578328271526080496>
10. Elsesser, K. (2020). *Queen Bees Still Exist, But It's Not The Women We Need To Fix*. Retrieved 2022-01-28, z Forbes: <https://www.forbes.com/sites/kimelsesser/2020/08/31/queen-bees-still-exist-but-its-not-the-women-we-need-to-fix/?sh=4e24dad66ffd>

11. Gabriel, A. (2018). *Incivility at Work: Is 'Queen Bee Syndrome' Getting Worse?* Retrieved 2022-01-28, z University of Arizona: <https://news.arizona.edu/story/incivility-work-queen-bee-syndrome-getting-worse>
12. Gabriel, A. (2018). *Incivility at Work: Is 'Queen Bee Syndrome' Getting Worse?* Retrieved 2024-10-04, z The University of Arizona: <https://news.arizona.edu/news/incivility-work-queen-bee-syndrome-getting-worse>
13. Gabriel, A., Butts, M., Yuan, Z., Rosen, R., & Sliter, M. (2018b). Further understanding incivility in the workplace: The effects of gender, agency, and communion. *Journal of Applied Psychology*, vol. 103(issue 4), 362-382. doi:10.1037/apl0000289
14. Grangeiro, R., Rezende, A., Gomes Neto, M., Carneiro, J., & Esnard, C. (2022). Queen Bee Phenomenon Scale: Psychometric Evidence in the Brazilian Context. *BAR - Brazilian Administration Review*, vol. 19(issue 1). doi:10.1590/1807-7692bar2022210070
15. Griffin, R., Hanna, A., Smith, T., & Kirkman, B. (2022). How Bad Leaders Impact Organizational Effectiveness. *Overcoming Bad Leadership in Organizations*, 224-250. doi:10.1093/oso/9780197552759.003.0012
16. Hammond, C. (2019). *Narcissists and Their Flying Monkeys*. Retrieved 2022-01-16, z Psychcentral: <https://psychcentral.com/pro/exhausted-woman/2019/07/narcissists-and-their-flying-monkeys#1>
17. Harvey, C. (2018). When queen bees attack women stop advancing: recognising and addressing female bullying in the workplace. *Development and Learning in Organizations: An International Journal*, vol. 32(issue 5), 1-4. doi:10.1108/DLO-04-2018-0048
18. Homfray, Š. (2019). *Ženy, které nenávidí ženy. Syndrom včelí královny*. Retrieved 2022-01-28, z Heroine: <https://www.heroine.cz/psychologie/796-zeny-ktere-nenavidi-zeny-syndrom-vceli-kralovny>
19. *How To Take The Sting Out of The Queen Bee*. (2024). Retrieved 2024-10-04, z HR Zone Ltd: <https://hrzone.com/blog/how-to-take-the-sting-out-of-the-queen-bee/>
20. Kark, R., Yacobovitz, N., Segal-Caspi, L., & Kalker-Zimmerman, S. (2024). Catty, bitchy, queen bee or sister? A review of competition among women in organizations from a paradoxical-coopetition perspective. *Journal of Organizational Behavior*, vol. 45(issue 2), 266-294. doi:10.1002/job.2691
21. Kroupová, K. (2016). *Slovník speciálněpedagogické terminologie: vybrané pojmy*. Praha:

Grada.

22. Kulik, C., Metz, I., & Gould, J. (2016). In the Company of Women: The Well-Being Consequences of Working with (and for) Other Women. *Handbook on Well-Being of Working Women*, 189-207. doi:10.1007/978-94-017-9897-6_12
23. Maříková, H., Huchet, E., Formánková, L., & Křížková, A. (2016). *Gender balance power map* (1.. vyd.). Praha: European Commission.
24. McDaniel, B. (2013). *Queen Bee: 7 Reasons Why Women Are Not Empowered and What You Can Do Now to Change This Phenomenon* (1. vyd.). USA: BalboaPress.
25. Mufti, R., Moazzam, A., & Basit, A. (2021). Queen Bee Syndrome a Part of Sexual Politics or another Gendered Stereotype. *Journal of Business and Social Review in Emerging Economies*, 7(4), 835-846.
26. Nott, F. (2023). *Debunking Queen Bee Syndrome*. Retrieved 2024-10-04, z The Women's foundation: <https://twfhk.org/blog/debunking-queen-bee-syndrome>
27. Pilcher, J. (1995). The Gender Significance of Women in Power. *European Journal of Women's Studies*, vol. 2(issue 4), 493-508. doi:10.1177/135050689500200405
28. Prukner, V., & Novák, J. (2014). *Manažerské dovednosti* (1. vyd.). Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
29. Sanandaji, N. (2016). *The Nordic Gender Equality Paradox: How Nordic Welfare States are Not Only Empowering Women, But Also (un)intentionally Holding Them Back* (1. vyd.). Stockholm: Timbro.
30. Shero, P. (2019). *The matrix for leadership skills*. Retrieved 2022-01-17, z Mastermind leadership: <https://mastermindleadership.com/leadership-blog/the-matrix-for-leadership-skills/>
31. Sobczak, A. (2018). The Queen Bee Syndrome. The paradox of women discrimination on the labour market. *Journal of Gender and Power*, 9(1), 51 - 61. doi:10.14746/jgp.2018.9.005
32. Urban, J. (2017). *40 manažerských mýtů, které škodí vašemu byznysu: a jak se jim vyhnout: a jak se jim vyhnout* (1. vyd.). Praha: Grada.
33. Vieira, E., Madaleno, M., & Lobão, J. (2022). Gender Diversity in Leadership: A Bibliometric Analysis and Future Research Directions. *International Journal of Financial Studies*, vol. 10(issue 3). doi:10.3390/ijfs10030053

34. Xiong, A., Xia, S., Wang, Q., Lockyer, J., Cao, D., Westlund, H., & Li, H. (2022). Queen Bees: How Is Female Managers' Happiness Determined? *Frontiers in Psychology*, vol. 13. doi:10.3389/fpsyg.2022.741576
35. YAZAR POYRAZ, Z., & KILIÇ, T. (2023). THE RELATIONSHIP BETWEEN QUEEN BEE SYNDROME AND LEADERSHIP: A VIEW TO HEALTHCARE INSTITUTIONS. *International Journal of Health Management and Tourism*. doi:10.31201/ijhmt.1314752

Pension systems in the era of ageing populations

Tomasz Jedynak, Ph.D.

Krakow University of Economics

Abstract

The populations of European countries are aging at a very fast pace. The median age in Europe over the past 70 years has increased from 27.6 years to 42.2 years. Over the same period the old-age dependency ratio has risen from 12.1% to 31.2%. Such significant changes in the structure of the population have considerable impact on the socio-economic policies of European countries. In particular, the operation of pension systems is subject to significant challenges in this regard. The objectives of this study are: 1) to outline the demographic changes taking place in European societies; 2) to identify the challenges facing pension systems in the face of an aging population; 3) to present the solutions and reforms being introduced in pension systems to adapt them to the changing society. As a result of the research, two key challenges for today's pension systems were identified as: 1) maintaining financial stability and 2) maintaining an adequate level of benefits. A change in the formula for determining benefits from defined benefit to defined contribution, extending the working age and promoting voluntary forms of retirement savings were identified as examples of measures to adapt pension systems to the changing environment.

Introduction

The populations of European countries are aging at a very fast pace. According to UN data (*World Population Prospects, 2024*), the median age in Europe over the past 70 years has increased from 27.6 years in 1950 to 42.2 years in 2023. During the same period, the old-age dependency ratio increased from 12.1% to 31.2%. Formulated forecasts indicate that the aging process of European societies will continue to intensify in the next decades (Grundy & Murphy, 2017; Kiniorska et al., 2023; Tzouganatou, 2022). Such dynamic changes affect the country's socioeconomic policies in areas such as long-term care, the social security system the labour market, education and - the main focus of this work - the pension system.

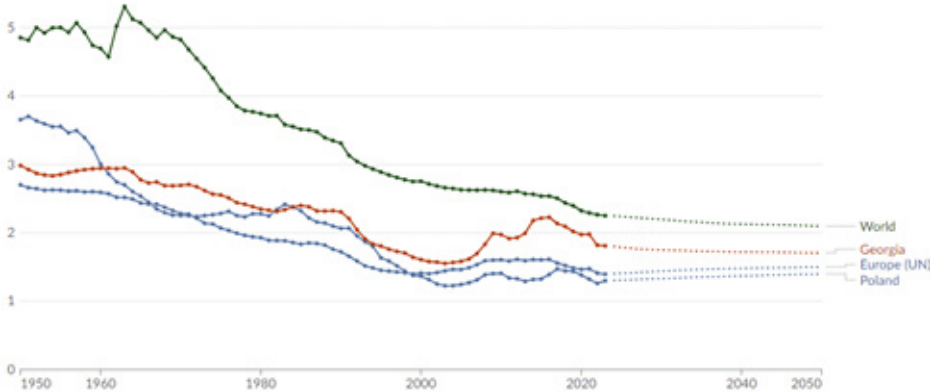
At the root of the research problem undertaken in this article is the question of how pension systems deal with the challenges of an aging population. With reference to this question, the

main objectives of the paper are: 1) to outline the demographic changes taking place in European societies; 2) to identify the challenges facing pension systems in the face of an aging population; 3) to present the solutions and reforms being introduced in pension systems to adapt them to the changing society. Since, in the European Union, social security matters fall under the competence of member countries, pension systems in individual countries may differ significantly from each other, making analysis at the international level difficult. Hence, the pension system in Poland was taken as an example of a pension system that has been reformed in recent years to adapt to an aging society.

Background - Europe’s aging population

The aging of the European population is a widely recognized fact. There are two main causes of this phenomenon: 1) declining fertility rates and 2) increasing life expectancy. The fertility rate measures the average number of children a woman would have during her lifetime if current fertility rates for each age group were in effect for the entire period. The reference value of the fertility rate, which guarantees the replacement of generations and a stable population size, is 2.1.

Figure 1. Fertility rate in selected countries and world regions

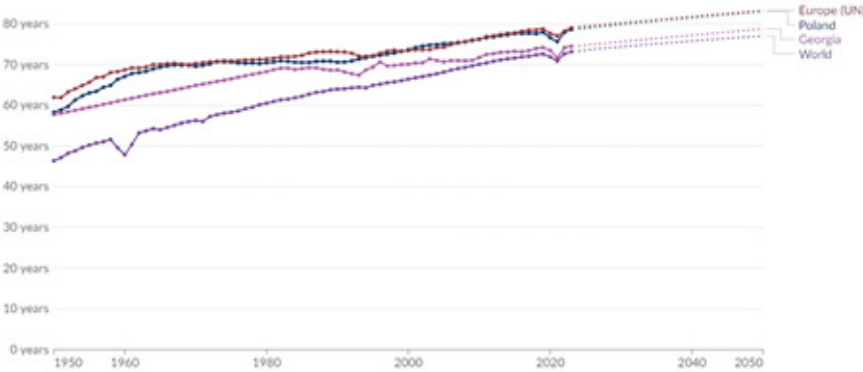

Source: (Fertility Rate, 2024)

In Europe, the fertility rate remained above the reference value until the early 1970s (see Figure 1). Since then, its progressive decline has been observed. Currently, the value of the analysed index is 1.40, and the formulated forecasts do not indicate its improvement in the perspective to 2050. In Poland, favourable values of the fertility rate have persisted longer than in Europe. However, after the political transformation in the 1990s, there was a very rapid decline in it. Currently, the value of the analysed index is below the average value for the entire continent (1.30).

Life expectancy is an indicator that reports the average number of years a person born in a given year can live, assuming that current mortality rates for each age group apply throughout his or her life. Increasing life expectancy has been observed in Western countries since the 19th century. Referring to data published by the UN (see Figure 2), it can be noted that in the early 1950s, the life expectancy of the average European was about 62 years, (in Poland - 58.3 years). Since then, the value has increased almost year by year (an exception is the years 2020-2021, when, as a result of the COVID-19 pandemic, life expectancy declined) reaching 79 years in 2023 (78.6 years in Poland). This means that in just over 70 years the life expectancy of the average European has increased by 17 years (by 27.4%). Moreover, forecasts indicate that the analysed value will continue to rise, reaching a value close to 83 years in 2050.

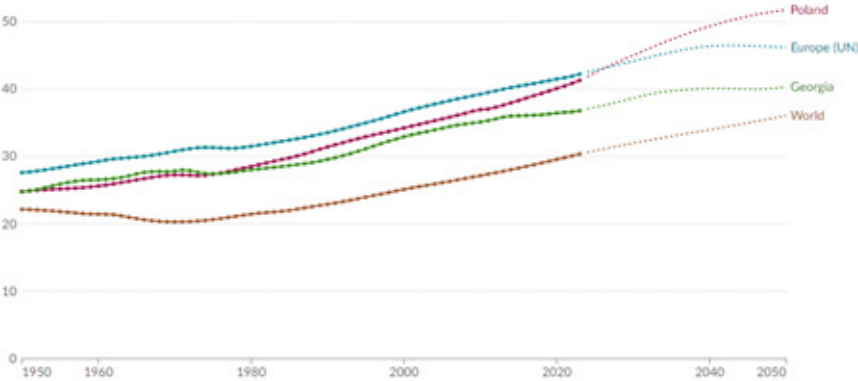
Figure 2. Life expectancy in selected countries and world regions

Source: (Life Expectancy, 2024)

Declining birth rates and increasing life expectancy are affecting the demographic structure of European society. The changes taking place in it are illustrated by the increasing median age of the population (Figure 3). For example, while in 1950, half of Poland’s population was older than 24.8 years, in 2050 half of the population will already be older than 51.8 years. The median age of the population will thus more than double within a century.

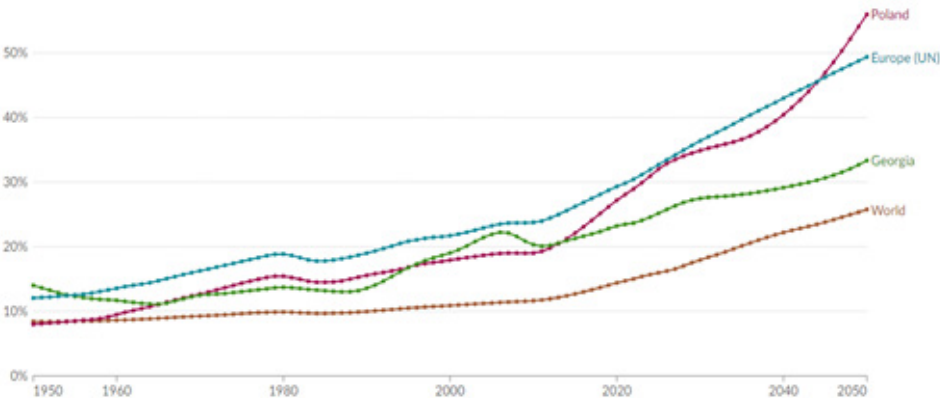
Figure 3. Median age in selected countries and world regions

Source: (Median Age, 2024)

A more comprehensive indicator is the old-age dependency ratio. This indicator is defined as the ratio of the number of elderly people (over 65) to the number of people of working age (15-64). Changes in this ratio over the period 1950-2050 are shown in Figure 4. What is noteworthy is the almost exponential growth of the old-age dependency ratio. The scale of the changes taking place in Europe is illustrated by the values observed for Poland. In 1950, the old age dependency ratio for this country was 8% (for every 8 elderly people, there were a hundred people of working age). Today, the value is almost 30%, and in the perspective of the next three decades it will be up to more than 50%.

Figure 4. Old-age dependency ratio in selected countries and world regions

Source: (Old-Age Dependency Ratio, 2024)

Challenges for socio-economic policy

The changes in the structure of society have a significant impact on the socio-economic policies of European countries. This is particularly noticeable in areas such as:

1. Health care and long-term care. As the number of elderly people increases, so does the demand for health services related to chronic diseases and long-term care services. The increase in demand for health and long-term care services leads to a significant increase in the cost of financing them.
2. Housing and infrastructure. An aging population requires adjustments of housing and public infrastructure. Older people often have limited mobility, which means that public spaces and housing must be adapted to their needs and capabilities.
3. Education and training. The education and training system, should both help the elderly adapt to a changing reality and prepare younger generations for the challenges of aging.
4. Labor market. With the aging of the population, the number of people in the working

age is decreasing, which may lead to a shortage of labor, and consequently to a decline in economic growth.

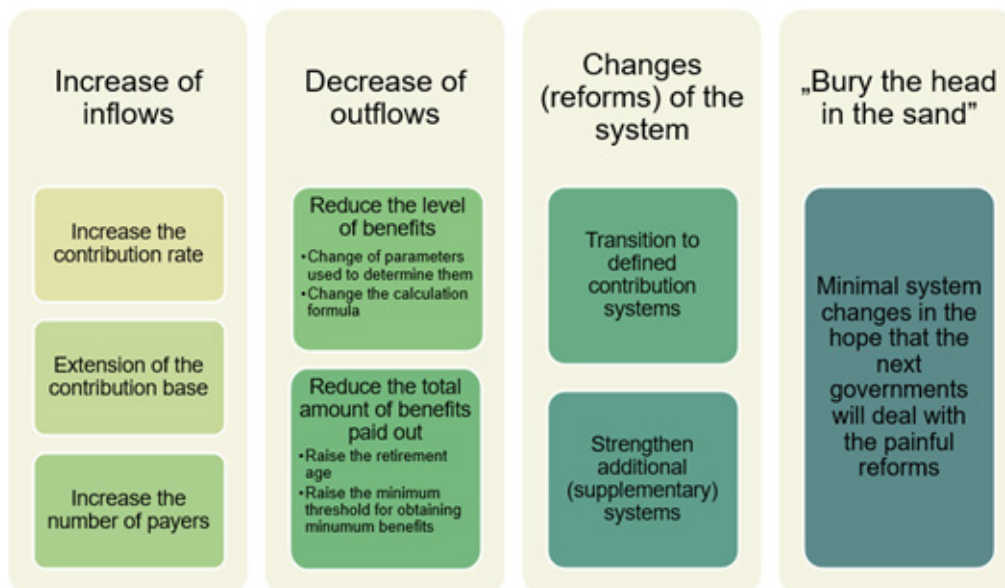
5. Pension systems. The functioning of pension systems is one of the biggest challenges facing aging societies. As the number of elderly people (who retire) increases and the number of economically active people (who contribute to the system) decreases, the financial balance of pension systems is disrupted.

Of the areas mentioned, this study focuses on issues related to the functioning of pension systems, for which two key challenges in the era of an aging population are identified as: 1) maintaining financial sustainability and 2) maintaining adequate benefit levels.

Adapting pension systems to changing socio-economic conditions

An analysis of possible pension policy responses to an aging population leads to four main categories of intervention (see Figure 5). Within each of the main categories, different types of actions are possible.

Figure 5. Possible reaction of pension policy

Source: own elaboration

Some of the measures listed in the figure are possible only from a theoretical point of view. This is because, under the conditions of European pension systems, it is difficult to imagine the

possibility of an increase in pension contributions, or a reduction in pension benefits. Other measures - such as increasing the contribution base - have only a limited scope, and thus also a limited effect on the pension system. The last measure indicated in the figure also requires special attention. Despite being one of the most common strategies used by those in power, it is in fact the worst possible solution.

Measures that can provide an effective and efficient response to the challenges facing pension systems in the era of an aging population are:

- implementing automatic stabilization mechanisms, including, in particular, changing the rules for determining benefits from the public part of the system from a defined benefit to a defined contribution formula;
- extending the age of labour force participation (retirement age);
- promoting voluntary forms of retirement savings.

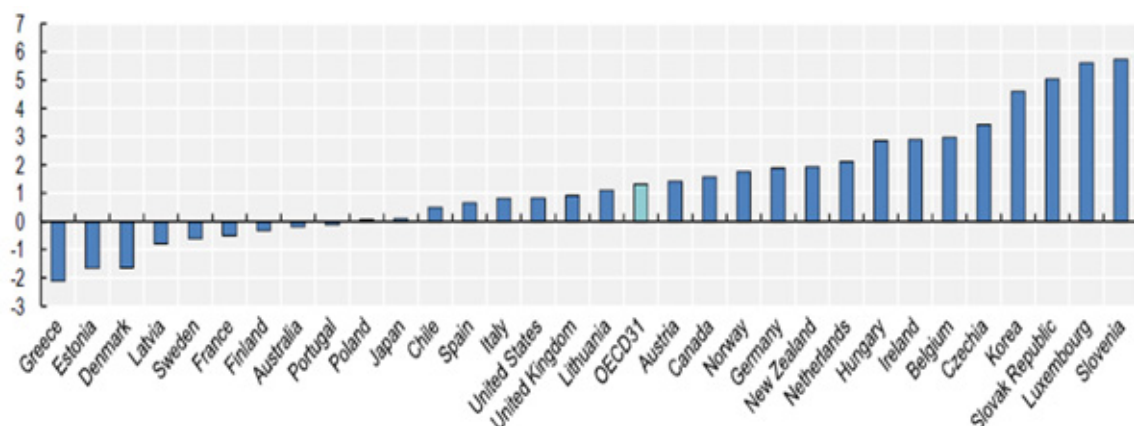
Change in benefit calculation formula from defined benefit to defined contribution

In traditional defined-benefit (DB) pension systems, an insurance-like product (annuity) is purchased in exchange for a pension contribution. In a defined-benefit system, the amount of individual payments is determined on the basis of certain parameters, such as the number of years worked, the duration of contributions, salary, etc. Systems of this type do not take into account demographic projections and the amount of contributions is most often subject to political decisions.

In defined-contribution (DC) systems, the amount of benefits depends directly on the sum of contributions paid. Depending on the method of financing, the accumulated contributions are either valorised (non-financial system) or capitalized as a result of the rate of return achieved (financial system). At the time of retirement, entitlements or accumulated savings are transformed into a lifetime stream of payments based on the life expectancy of the given age cohort.

By moving from a DB system to a DC system, the pension system is regaining financial stability. This is because in the long term, the DC system is financially stable. The benefit-formula used results in outflows from this system being balanced by inflows. This happens even when the population is rapidly aging. An example of a country that has successfully switched to a DC system is Poland, which in 1999 was one of the first countries in the world to implement this type of reform (Wiktorow, 2007). As a result, no significant changes in public spending on pensions are projected in the coming decades in this country (see Figure 6).

Figure 6. Percentage point change in pension expenditure between 2020-22 and 2050

* The marked countries are those whose pension systems (or elements thereof) are based on the defined contribution principle.

Source: (OECD, 2023)

The transition to a DC system brings with it significant consequences for future retirees. This is because participants in a DC system bear the entire risk of inadequacy of future pension benefits. In a DC system, the state has no obligations as to the level of future pension benefits, and participants have no guarantees of the level of these benefits. The individual participant in DC scheme is the one who carries the burden of:

- risk associated with the rate of return on the system. Whether the system is based on a financial (funded) or non-financial (pay-as-you-go) method, the system’s rate of return affects the amount of future benefit;
- demographic risk manifested in the longer than initially projected life expectancy of a given cohort.

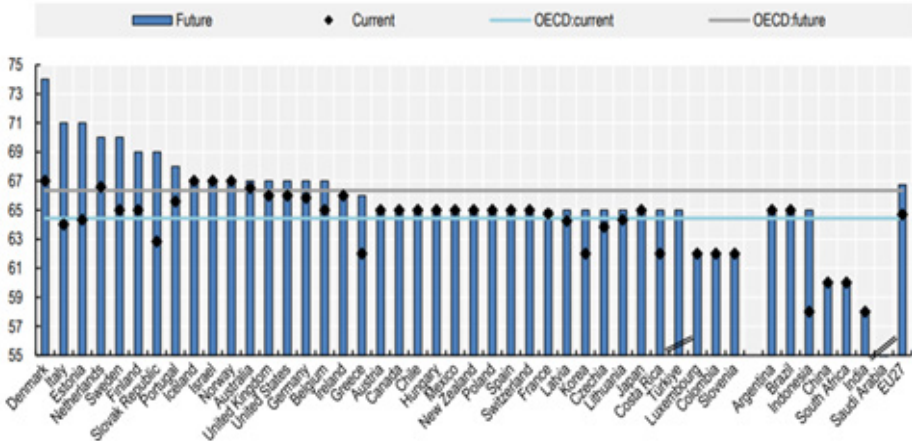
Extending labor force participation

Extending labour force participation is the most effective way to address the challenges facing pension systems. From a macro perspective, extending working life leads to an increase in the labour pool while reducing the number of people who are no longer working due to age. This results in a reduction in the old-age dependency ratio. From a micro perspective (i.e., that of an individual participant in the pension system), extending working life results in: an increase in the level of pension savings and a reduction in the period over which they are drawn. As a result, the adequacy of pension benefits improves.

When talking about extending labour force participation, it should be emphasized that the key parameter is the effective retirement age, i.e. the actual age at which a person leaves the job market. The effective retirement age is affected by many factors, such as: the level of earnings, health, job satisfaction, etc. However, one of the key factors remains the level of the legal retirement age, i.e., the age limit set by law, the attainment of which allows pension benefits to be received in full (Barr & Diamond, 2009). Currently, many European countries, have undertaken reforms to raise the retirement age. These reforms have not been successful in all countries. In Poland, for example, the target retirement age was raised to 67 in 2012, and in 2017 the reform was abandoned and the country reverted to earlier solutions.

Figure 6 shows the current and future retirement age (set for a 22-year-old male who starts his career in 2022) in European countries. The undisputed leader when it comes to raising the retirement age is Denmark, where the target retirement age is 74, a slightly lower barrier has been set by Italy and Estonia (71).

Figure 6. Current and future retirement age in selected countries

Source: (OECD, 2023)

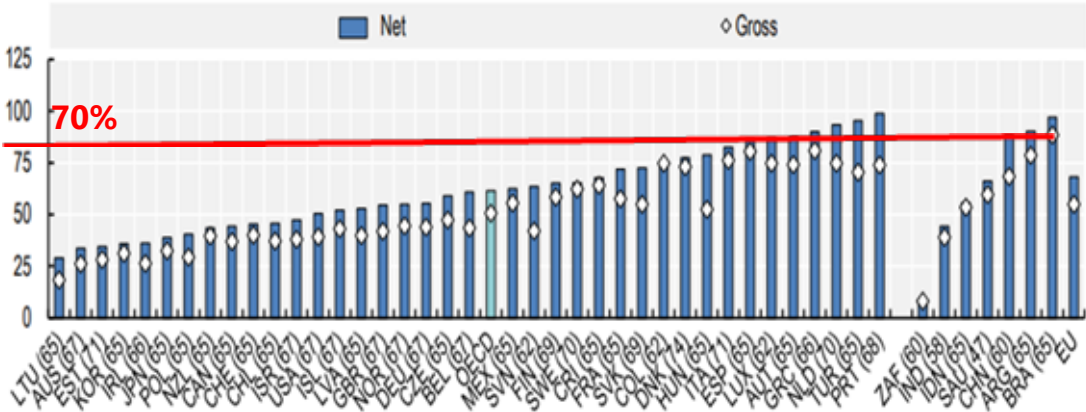
Voluntary saving for retirement

From an individual point of view, in the face of the deteriorating adequacy of public pension systems, the most effective method of ensuring one’s current standard of living after retirement is to accumulate additional voluntary savings.

The basic measure of the income adequacy of pension systems is the replacement rate. This rate is defined as the ratio of the value of the first pension to the last salary (Biggs & Springstead, 2008) which represent retirement income or Social Security benefits relative to preretirement earnings. Replacement rates are a rule of thumb designed to simplify the process of smooth-

ing consumption over individuals' lifetimes. Despite their widespread use, however, there is no common means of measuring replacement rates. Various measures of preretirement earnings mean that the denominators used in replacement rate calculations are often inconsistent and can lead to confusion. Whether a given replacement rate represents an adequate retirement income depends on whether the denominator in the replacement rate calculation is an appropriate measure of preretirement earnings. This article illustrates replacement rates using four measures of preretirement earnings: final earnings; the constant income payable from the present value (PV). There is a consensus in the literature that the target replacement rate should be around 70%. A replacement rate below this level will result in an inability to maintain the current standard of living. A higher value of the replacement rate may mean that the level of savings made is too high and the postulate of smoothing consumption over the life cycle is not met (MacDonald & Moore, 2011; Munnell et al., 2014)2011; Munnell et al., 2014.

Figure 7. Current and future retirement age in selected countries

and individual retirement accounts offered in many European countries. An example of a state-supported supplementary retirement savings program that has successfully encouraged additional saving may be the Employee Capital Plans system in Poland, introduced in 2019 (Bednorz, 2022).

Conclusion

In the face of a rapidly aging population, two key challenges for the pension systems of European countries are: maintaining an adequate level of benefits and maintaining financial stability. Policymakers have in their hands a number of tools that can be used to address these challenges. Of these tools, the most promising are the shift from DB to DC pension schemes, rising effective retirement age and promoting additional voluntary saving for retirement. The first two measures have the potential to significantly affect the financial sustainability of pension systems. On the other hand, rising effective retirement age and promote additional, voluntary saving for retirement have a direct impact on the adequacy of pension benefits.

References

1. Barr, N., & Diamond, P. (2009). Pension Reform: A Short Guide. In *Pension Reform*. Oxford University Press. <https://oxford.universitypressscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780195387728.001.0001/acprof-9780195387728>
2. Bednorz, L. (2022). Development of Employee Capital Plans in Poland in 2019-2022, Including Demographic Data and The Resulting Limitations. *Polityka Społeczna*, 18, 17–26. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0016.1389>.
3. Biggs, A. G., & Springstead, G. R. (2008). Alternate measures of replacement rates for social security benefits and retirement income. *Social Security Bulletin*, 68(2), 1–19.
4. *Fertility rate*. (2024). [Our World in Data]. <https://ourworldindata.org/fertility-rate>
5. Grundy, E. M., & Murphy, M. (2017). Population ageing in Europe. In J.-P. Michel, B. L. Beattie, F. C. Martin, & J. Walston (Eds.), *Oxford Textbook of Geriatric Medicine* (p. 0). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/med/9780198701590.003.0002>
6. Kiniorska, I., Brambert, P., Kamińska, W., & Kopacz-Wyrwał, I. (2023). Aging of the society: The European perspective. *Bulletin of Geography. Socio-Economic Series*, 60, Article 60. <https://doi.org/10.12775/bgss-2023-0017>
7. *Life expectancy*. (2024). [Our World in Data]. Our World in Data. <https://ourworldindata.org/grapher/life-expectancy-at-birth-including-the-un-projections>
8. MacDonald, B.-J., & Moore, K. D. (2011). Moving Beyond the Limitations Of Traditional Retirement Replacement Rates. *SSRN Scholarly Paper*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2003895>
9. *Median age*. (2024). [Our World in Data]. (<https://ourworldindata.org/grapher/median-age>)
10. Munnell, A. H., Webb, A., & Hou, W. (2014). *How much should people save?* <http://dlib.bc.edu/islandora/object/bc-ir:103765>
11. OECD. (2023). *Pensions at a glance 2023: OECD and G20 indicators*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/678055dd-en>.
12. *Old-age dependency ratio*. (2024). [Our World in Data]. <https://ourworldindata.org/explorers/population-and-demography>
13. Tzouganatou, S. G. (2022). The Ageing Population of the European Union: Challenges and Prospects. *HAPSc Policy Briefs Series*, 3(1), Article 1. <https://doi.org/10.12681/hapscpbs.31010>

14. Wiktorow, A. (2007). Pension Reform in Poland. *The Geneva Papers on Risk and Insurance. Issues and Practice*, 32(4), 483–493.
15. *World Population Prospects*. (2024). <https://population.un.org/wpp/>

Georgia and the Black Sea region in the “Middle Corridor” - between China and Europe

Prof. Dr. Nika Chitadze

International Black Sea University

Abstract

The Middle Corridor, or the Trans-Caspian International Transport Route (TITR), connects China to Europe via Central Asia, the South Caucasus, and Turkey, crossing the Caspian Sea and the Black Sea. This research paper explores the significance of the Middle Corridor in the context of global trade and economic security, particularly as an alternative route to the traditional maritime routes that dominate worldwide commerce and the Transit Role of Georgia. By providing a deeper understanding of its geopolitical, economic, and infrastructural dynamics, the study investigates how the Middle Corridor could reshape trade patterns, enhance regional connectivity, and contribute to the diversification of global supply chains. The paper examines the potential benefits, challenges, and broader implications of the corridor’s development for Eurasian countries and international economic security.

Keywords: Middle Corridor, pipelines, Transit Country, Georgia, transport infrastructure

Introduction

The imposition of Western sanctions on Russia after the invasion of Ukraine revived the alternative route connecting China and Europe, the “Middle Corridor”. That is why it is important to discuss what and how important the mentioned corridor is and what Georgia’s role is in this corridor.

The “Middle Corridor” now connects China with the countries of the European Union - through Central Asia and the South Caucasus - bypassing the Russian Federation. Georgia is one of the links in this chain.

The rise of the middle corridor

The Middle Corridor - more precisely the “Trans-Caspian International Traffic Route” (TITR) - bypasses both the Northern (mainly Russian) Corridor and the traditional sea route through the Indian Ocean. It also sidesteps Iran, weakened by sanctions.

According to the international transport (logistics) company "Maersk", which has been actively using this route since last year, it takes 40 days to transport from China to the EU via the "Middle Corridor". The period from 36 to 40 days is indicated by the company Rail Bridge Cargo. The route is as follows:

- After crossing the China-Kazakhstan border, the containers go by train on the coast of the Caspian Sea to the Kazakh port city of Aktau;
- In Aktau, the cargo is reloaded on a barge and goes to Baku;
- From Baku, it goes to the port of Poti again by railway;
- From Poti, after reloading, it again goes by sea to the port of Constanta, Romania;
- From the port of Konstanz, it is distributed in different ways to different capitals of Europe.
- Part of the cargo from Baku goes directly to the Turkish city of Kars by rail through Tbilisi (Chitadze, 2024).

Despite the countries' interest in the new corridor, over the years the share of cargo shipments using it in China-EU cargo shipments has been insignificant due to the length of transportation time and cost.

It should be noted that the stakeholders could not make progress in a short time to develop the corridor. The first breakthrough was the opening of the Trans-Kazakhstan railway in 2014; The second strong step was the opening of the Baku-Tbilisi-Kars railway in 2017; The first transport train traveled the full distance of the "Middle Corridor" only in 2019.

In the last 3 years, the volume of cargo transported through the "Middle Corridor" has been increasing.

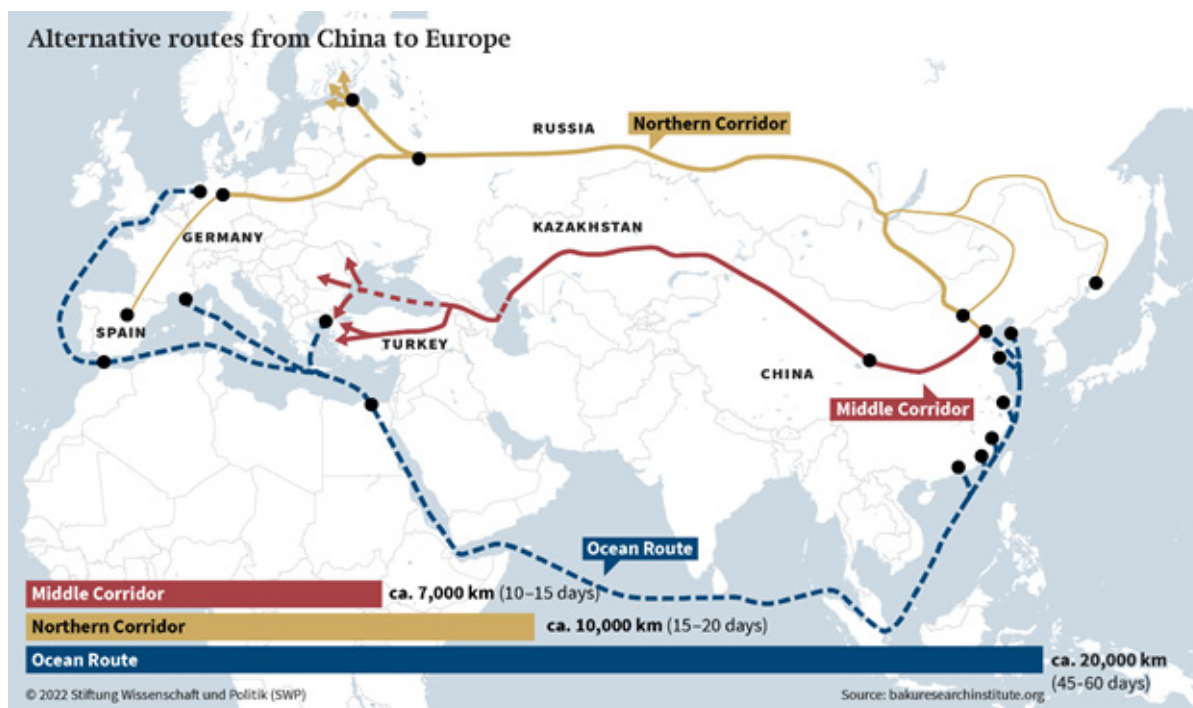
According to the research institute, FPRI, shipments increased from 350,000 tons in 2020 to 530,000 tons in 2021 (Radio Tavisupleba, 2024).

A chance to significantly strengthen the "Middle Corridor" arose in 2022, after the West imposed sanctions on the Kremlin due to the Russian Federation's invasion of Ukraine.

Later, leading European carriers - Danish Maersk, Austrian Rail Cargo Group, Finnish Nurminen Logistics, German CEVA Logistic and Dutch Rail Bridge Cargo - started using the "Middle Corridor" from 2022. As a result, the volume of transported cargo in 2022 increased 6 times compared to the previous year - it amounted to 3.2 million tons. As a result, the "middle path" of Eurasia turned into a "highway" (Radio Tavisupleba, 2024).

According to various forecasts, - and according to the wishes of the participating countries - the throughput of the corridor should reach 10 million tons in 2025 (Chitadze, 2024).

Map 1. Middle Corridor and Alternative Routes

Source: <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2022C64/>

Georgia is “interested” in strengthening the corridor

Georgia, as one of the links of the “Middle Corridor”, is interested in the development of this direction and is taking certain steps. However, some steps are delayed and protracted.

On March 31, 2022, Georgia, Azerbaijan, Turkey and Kazakhstan signed a quadrilateral declaration on the Trans-Caspian East-West Middle Corridor.

During the signing, the importance of the Trans-Caspian East-West “Middle Corridor” and “the steps taken to strengthen the transit potential of the states party to the Declaration” were emphasized.

Later, on November 25, 2022, a meeting of the foreign and transport ministers of Kazakhstan, Georgia, Azerbaijan, and Turkey was held in Aktau, Kazakhstan, where the parties signed a roadmap for the development of the “Middle Corridor” in 2022-2027 and the agreed elimination of “narrow” sections (Pertaia, 2024).

Port, railway, and highway

The representatives of the Georgian delegation at the Davos Economic Forum spoke about two main challenges in Georgia: the modernization of the railway and the construction of the port of Anaklia. However, the final implementation of both projects was relatively delayed.

Georgia would have been much more prepared for the increase in cargo turnover in the “Middle Corridor” in 2022 if these projects had not been delayed.

Modernization of railways

The “Railway Modernization” project, more precisely, the Tbilisi-Makhinjauri main railway modernization project, started in 2011 and was supposed to be completed in 2019.

It was also said at the Davos forum that the project will be completed in 2024 and will have a production capacity of 48 million tons. It should be noted that at the modern stage, the Georgian railway can transport 25 million tons per year (Radio Tavisupleba, 2024).

One of the main goals of railway modernization is to increase the capacity of the railway line. The contractor for the project is the 23rd Bureau of China Railways, a subsidiary of China State Railway Corporation.

Expressway at Rikoti Pass

The East-West highway is an integral part of the European transit corridor E60. Connecting Europe and Asia, the highway creates opportunities for trade and economic relations with neighbouring countries by strengthening transport links. The most difficult section of the highway follows the mountainous terrain of the narrow Rikoti pass. The construction of the section of the Rikoti road started in 2018.

It should be noted that the highway construction project was divided into four sections. An environmental impact assessment was prepared separately for all four sections, due to which, among other things, the cumulative impact that the implementation of all four projects will have on nature and people from an environmental and social point of view remained unexplored. The construction of the highway on the most difficult Chumateleti-Khevi section has been going on for the fifth year already.

The total length of the Rikoti highway connecting East and West Georgia will be 52 kilometers. 97 bridges and 51 tunnels are being built. As of today, 48 tunnels have already been cut and 83 bridges have already been built (Road Department of Georgia, 2024).

It was planned that the Rikoti section would be fully opened by the end of 2024, but the project completion date has been delayed.

The economic and geopolitical importance of the Anaklia port

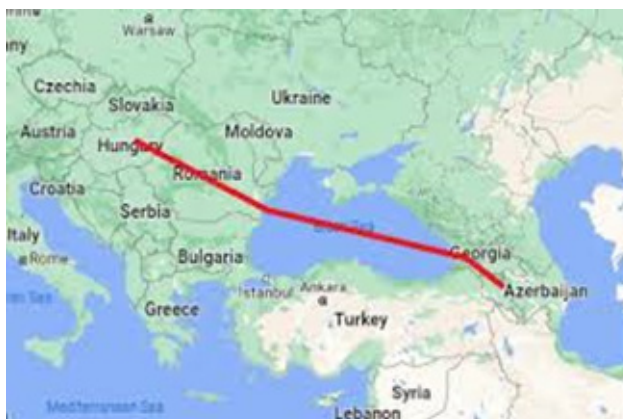
The Anaklia deep-water port is one of the most important infrastructure projects for Georgia, which will significantly strengthen the economy and geopolitical position of the country. This port is a strategic corridor connecting Asia and Europe, allowing Georgia to become a regional center. The development of the Anaklia port can become not only an important economic but also a political hub for Georgia, which will contribute to the country's security and attract international investment.

Through the port, Georgia will be able to receive the largest Panamax and post-Panamax vessels, which will significantly increase the competitiveness of the port. In addition, within the framework of the One Belt - One Road initiative, the Anaklia port can become a key link in the production and logistics chains of Eurasia, which will increase the efficiency of transportation in the region and increase the volume of international transportation. Trade (Anaklia Development Consortium, 2024).

The Black Sea Submarine Cable project

The new Black Sea submarine cable project envisages the organization of a high-voltage underwater power transmission network, which should connect the power systems of Georgia and Europe. If the project is implemented, the 1,155-kilometer cable will connect to Romania, allowing Southeastern Europe and Romania to benefit from expanded export opportunities and, given the hourly prices in the electricity market, to trade electricity. In addition, the project will contribute to strengthening energy security in Europe and the South Caucasus region, developing the renewable energy sector, and increasing transit opportunities (GSE, 2024).

Map 2. Black Sea Submarine Cable Project

Source: <https://www.interpressnews.ge/en/article/129237-the-role-of-the-black-sea-submarine-cable-project-in-georgian-azerbaijani-relations/>

At this stage, the JSC Georgian State Electro system is conducting a feasibility study for the project with the help of the Italian consulting company CESI. As part of this study, the consultant examined the environmental and social issues of the project and prepared a corresponding overview report. The document describes the means and activities for the implementation of the project, as well as a preliminary assessment of the environmental and social impacts caused by the construction and operation of the project. The report also addresses stakeholder engagement aspects.

In the future, the project envisages conducting geophysical and geotechnical studies, as well as environmental and social impact assessment (ESIA) studies of the Black Sea bed. In this way, the possibilities and best ways of practical implementation of the project will be identified.

Along with the overview report, the HR procedure, stakeholder engagement plan, and environmental and social commitment plan developed for the project are presented here.

Energy projects and Georgia

Energy projects implemented and to be implemented in the territory of the country play an important role in strengthening the transit function of Georgia. Consider each of them.

Baku-Supsa oil pipeline — oil pipeline from the capital of Azerbaijan Baku to the village of Supsa in Georgia. It was put into operation in February 1999. Its length is 837 kilometers. The diameter of the pipeline is 530 mm.

The pipeline was put into operation in 1999 and its carrying capacity is about 5 million tons of oil (Chitadze, 2024).

Map. 3. Energy projects and Georgia

Source: https://www.researchgate.net/publication/382255544_The_Role_of_Energy_in_the_place_of_Georgia_in_the_modern_Geopolitical_system#fullTextFileContent

Baku-Tbilisi-Ceyhan oil pipeline

1768 km. The Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC) pipeline is one of the greatest engineering achievements of the new millennium.

Its length is 443 kilometers in the territory of Azerbaijan, 249 kilometers in the territory of Georgia, and 1076 kilometers in Turkey, where the pipeline leads to the sea terminal of Ceyhan.

The entire length of the pipeline is buried in the ground. At the highest point, where it crosses the Caucasus Mountains, the pipeline reaches a height of 2800 meters above sea level. It can handle one million barrels of oil per day and meets the export requirements for the full development of the Azeri-Shiragi-Gunashli field.

BTC is one of the longest pipelines in the world. Its construction in Georgia was completed in 2005.

The BTC pipeline was put into full operation in 2006. By 2024, the pipeline will deliver approximately 4.4 billion barrels of oil to the world market (Chitadze, 2024).

Baku-Tbilisi-Erzurum (Shahdeniz) gas pipeline

Shahdeniz Gas Pipeline (also South Caucasus or Baku-Tbilisi-Erzurum Gas Pipeline) is a natural gas transport pipeline that runs from the Azerbaijan sector of the Shahdeniz Gas Pipeline through Georgia to Turkey. On May 21, 2006, the first test natural gas was loaded into the pipeline.

The gas pipeline was built in the same corridor where the Baku-Tbilisi-Ceyhan oil pipeline was laid a few years ago in order to reduce the negative impact on nature. The diameter of the gas pipeline is 42 inches, its length is 970 km (442 km in Azerbaijan, 248 km in Georgia, and 280 km on the Georgian-Turkish border to Erzurum), and the annual throughput is 16 billion cubic meters. The length of each pipe is 11.5 m. The pipes were supplied by the Japanese company Sumitomo Metal Industries (Chitadze, 2024).

Trans-Anatolian Natural Gas Pipeline, TANAP

The pipeline runs from Azerbaijan through Georgia and Turkey. Its continuation is the trans-Adriatic pipeline.

The cost of the project is 10 billion US dollars. The TANAP pipeline will carry 16 billion cubic meters of natural gas annually. Of the 16 billion cubic meters given in the first stage, six billion cubic meters are intended for Turkey's domestic use, and ten billion cubic meters are for delivery to Europe. In the future, it is planned to increase the capacity by 23 billion cubic meters by 2023, by 31 billion cubic meters by 2026, and at the final stage by 60 billion cubic meters, to supply additional gas from Azerbaijan and, in case of the completion of the Trans-Caspian gas pipeline, from Turkmenistan.

Trans Adriatic Pipeline. TAP

A pipeline that will transport natural gas to southern Italy through Azerbaijan, Georgia, Turkey, Greece, and Albania. According to the project, natural gas from the Caspian region will supply Europe. The Trans-Adriatic Pipeline will join the Trans-Anatolian Pipeline. Its length is 878 km, and its capacity exceeds 10 billion cubic meters.

In total, 23 billion 869 million cubic meters of gas were transported through the main gas pipelines of Azerbaijan in January 2024 (Chitadze, 2024).

The report of the State Statistics Committee of Azerbaijan states that in the reporting period of 2024, 56.2 percent of gas transportation was carried out through the South Caucasus Pipeline - Baku-Tbilisi-Erzurum. 13 billion 423.3 million cubic meters of gas were transported through

this gas pipeline, which is 5.4 percent more than the similar indicator of 2023 (Chitadze, 2024).

Baku-Tbilisi-Kars railway or Kars-Akhalkalaki-Tbilisi-Baku railway

A railway of regional importance that directly connects Azerbaijan, Georgia, and Turkey. Initially, the completion of the project was planned for 2010, but then it was postponed until 2013. In February 2014, Azerbaijan's Minister of Transport, Zia Mammadov, said that the project would not be completed until the second half of 2015 and that new passenger trains would not run until 2016/17 (Azerbaijan Railways, 2021).

The Baku-Tbilisi-Kars project is being built to create an energy corridor through the railway, which will be supplied with resources mainly by Azerbaijan. In addition to this, shipments from Turkey to the CIS will also transfer to this line. Also, since the current shipments to Iran experience long delays at Lake Van and the Iranian border town of Sarakh, the opening of the Baku-Tbilisi-Kars railway line will attract additional cargo from this direction as well. To begin with, they expect the annual cargo turnover of the line to be 6.5 million tons, and in the long term, they aim to increase this figure to 17 million tons (Azerbaijan Railways, 2021).

On January 29, 2015, the first test train passed through the Georgian section of the Baku-Tbilisi-Kars railway line, and it was officially opened on October 30, 2017.

The total cost of the project is 600 million US dollars. Initially, its cost was 422 million dollars. Of these, 202 million were allocated for the Georgian part, and 220 million for the Turkish part. Azerbaijan allocated money to Georgia in the form of a 25-year credit so that the latter could carry out construction works on its territory (Radio Tavisupleba, 2024).

This project connects the railways of the South Caucasus with Europe through Turkey. After the completion of the construction of the railway across the Bosphorus, there will be no need for shipping by sea. This highway will reduce cargo transportation time from Asia to Europe. In the future, the Baku-Tbilisi-Kars railway will become part of the Europe-Caucasus-Asia railway corridor. In another way, this project is also referred to as the "Silk Road".

The length of Baku-Tbilisi-Kars is 829 km, of which 504 km pass through the territory of Azerbaijan, 246 km through Georgia, and 79 km through Turkey (Radio Tavisupleba, 2024).

Turkish media writes that the new road made it possible to significantly reduce the time of delivery of goods between Asia and Europe to 15 days (Azerbaijan Railways, 2021).

Conclusion

The Middle Corridor holds immense potential to transform global trade patterns, enhance regional cooperation, and ensure greater energy security. As an alternative to traditional maritime routes, it offers faster, more reliable connections between Asia and Europe, reducing risks associated with geopolitical instability. While challenges remain, particularly in terms of security and investment, the corridor's continued development promises significant long-term benefits for both regional economies and the global economy as a whole. The Middle Corridor stands as a testament to the changing dynamics of global commerce and the increasing importance of Eurasian connectivity in the 21st century.

References

1. Anaklia Development Consortium, 2024. The Anaklia Port Project. Retrieved from: <http://anakliadevelopment.com/info/>
2. Azerbaijan Railways, 2021. Development of the Middle Corridor and Transport Infrastructure in Azerbaijan. Azerbaijan Railways Report.
3. Chitadze, N. 2024. External Factors Related to the New Security Environment in the South Caucasus. New Security Arrangements for the South Caucasus? 26 - th Workshop of the PfP Consortium Study Group "Regional Stability in the South Caucasus. Vienna, Austria. Band 9. 2024. Pp. 125-137. Retrieved from: https://www.bmlv.gv.at/pdf_pool/publikationen/rssc_sgi_24_9_webversion.pdf
4. Chitadze, N. 2024. The Role of Energy in the place of Georgia in the modern Geopolitical system. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/382255544_The_Role_of_Energy_in_the_place_of_Georgia_in_the_modern_Geopolitical_system#fullTextFileContent
5. https://www.academia.edu/122066101/The_Role_of_Energy_in_the_place_of_Georgia_in_the_modern_Geopolitical_system
6. Eldem, T. 2022. Russia's War on Ukraine and the Rise of the Middle Corridor as a Third Vector of Eurasian Connectivity. Connecting Europe and Asia via Central Asia, the Caucasus, and Turkey. Retrieved from: <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2022C64/>
7. GSE, 2024. Black Sea Submarine Cable Project. Retrieved from: <https://www.gse.com.ge/projects/international-projects/Black-Sea-Submarine-Cable-Project>
8. Interpressnews, 2024. The Role of The Black Sea Submarine Cable Project in Georgian-Azerbaijani Relations. Retrieved from: <https://www.interpressnews.ge/en/article/129237-the-role-of-the-black-sea-submarine-cable-project-in-georgian-azerbaijani-relations/>
9. Pertaia, L. 2024. Georgia in the "middle corridor" - between China and Europe. Radio Liberty.
10. SSA Road Department of Georgia, 2024. Rikoti Gorge Section. Retrieved from: <http://www.georoad.ge/?lang=eng&act=project&func=menu&uid=1392986222>

Comparison of the Ancient Silk Road and the New Silk Road

Babür Mehmet AKARSU, Ph.D.

Sinop University

Abstract

It is known that since before Christ and even since the prehistoric periods of Anatolia and Europe, goods coming from the east were transferred to the west; there were extremely effective trade routes between the east and the west. These trade routes played an important role in the enrichment of the states located on the route. These roads had both land and sea routes. Since raw materials that were essential for the strategic productions of the age were also transported through these roads; trade routes also played a vital role. In order to have sovereignty over these roads and to ensure their safety, states used their military and diplomatic power against their rivals. The New Silk Road, also known today as the Belt and Road Initiative (BRI), plays a strategic role like the Ancient Silk Road and other routes of the Ancient Period, which provided transfers between the east and the west. The People's Republic of China will be able to deliver its manufactured goods to all of Asia and Europe via the BRI. It is claimed that the United States, which is afraid of China's (the People's Republic of China / PRC) becoming stronger and becoming the number one superpower in the world with the Belt and Road Initiative, is trying to block this project.

Keywords: Caravanserai, Sea Route, Anatolia, Europe

Introduction

It can also be said that the ancient roads met needs such as military mobility, sovereignty, supply of strategic materials, trade, food and beverage supply, and communication between civilizations. If we look at ancient international trade routes and their relations with states, we can see that they have influenced world politics since the Bronze Age. Other ancient roads, which were the predecessors of the Silk Road that emerged in ancient times, had similar routes and purposes in Anatolia as the Silk Road. It can be said that ancient roads such as the Assyrian Trade Colonies Roads, the Hittite Trade Roads, the Urartian Road and the Persian King's Road have many similarities in terms of quality and quantity with their successor, the Silk Road (Tuncer, 2007: 23-30). The New Silk Road, just like the Ancient Silk Road, uses the lands of today's

Türkiye; but some cities on the Ancient Silk Road route are not included in the New Silk Road route.

Findings and Discussion

As mentioned above, the Hittites had many trade routes, and their domination of these trade routes, which transformed them into a full-fledged empire, was the result of a difficult and conflicting process (Sir Gavaz, 2012: 2819, 2830, 2831). The Hittites founded an empire centered in Anatolia and their marks can be see in Anatolia from the first half of the 2nd millennium BC to 700 BC, till the end of the period of the Late Hittite City States. (Kinal, 1998: 82-84). The Bronze Age, in which the Hittites also made their appearance, was a period in which both land and sea trade routes were used actively and effectively (see Figure 1).

Figure 1: 14th century BC maritime trade routes. (Arkeo Atlas, 2004)

The ancient Egyptian State was a northeastern African state but it was also able to establish sovereignty over distant lands in Asia through the expeditions it carried out and commercial relations have always been taken into consideration in foreign policy (Brewer & Teeter, 2011: 27, 44-45). The Hittite civilisation, implemented the goals of dominating the Syria, Mesopotamia and the coastal sides as a Hittite state policy from its earliest times (Akurgal, 2000: 58). The Hittite King Mursili I, who ruled approximately between 1630 and 1600 BC, organized an expedition southwards, entered Mesopotamia with his army, destroyed Babylon, and put an end to the Hammurabi dynasty (Akurgal, 2000: 64). He also occupied Aleppo and brought the southeastern trade route under Hittite control as a result of diplomatic and military activities he carried out (Macqueen, 2001: 47).

In the second half of the 2nd millennium BC, there was a conflict between the Egyptian State, the superpower in the African continent, and the Hittite State, the superpower in the Asian continent over who would dominate the small, rich trading states on the eastern coast of the Mediterranean (Alp, 2003: 78; Akurgal, 2000: 88). As a result of conflicts arising from disagreements between the two states, a battle took place in Kadesh, located in today's Syria, approximately in 1285 BC (Alp, 2003: 78; Akurgal, 2000: 91; Macqueen, 2001: 52). When we look at the political situation after the Battle of Kadesh, it is seen that the Hittite State dominated Syria, the trade ports on the Eastern Mediterranean coasts and trade routes, and the Egyptian state gave up its claims in these regions (Macqueen, 2001: 52-54). During the reign of Hattusili III, who ascended to the throne of the Hittite State between 1275-1250 BC, the actual political position was confirmed by both states with the Hittite-Egypt Peace Treaty signed approximately in 1270 (Akurgal, 2000: 96-98; Macqueen, 2001: 54).

It can be said that a similar struggle to dominate trade routes that took place between the Hittite State and the Egyptian State in ancient times is taking place between the United States of America and the People's Republic of China today. There is a multi-dimensional "trade war" between the United States and the People's Republic of China that has become evident since the 2nd Millennium (Çatalbaş, 2019: 83-85). It is alleged that the United States has made many attempts to block the trade route project known as The Belt and Road Initiative (BRI), also known as the "New Silk Road", which would transport the People's Republic of China's commercial goods to Europe, and academic studies have also been published on the subject. One of the projects that are intended to be carried out as an opponent and alternative to the Belt and Road Initiative (BRI) is the India-Middle East-Europe Economic Corridor (IMEC), also known as the "New Spice Road", which is a US-supported commercial route starting from India and aiming to reach Europe (Yılmaz, 2023: 332). When we look at the conflicts over trade routes and dominance in trade between the Hittite State and the Egyptian State in ancient times, and between the United States of America and the People's Republic of China today; great similarities can be seen. Despite approximately the 32 centuries that have passed, if inferences are made about the future in the light of the past; it is likely that one of the superpowers involved in trade wars will accept the superiority of the other and hand over strategic trade routes, and then make peace between them and continue on their separate paths.

It was mentioned above in the introduction that the New Silk Road, like the Ancient Silk Road, uses the lands of today's Türkiye, but some cities on the Ancient Silk Road route are not included in the New Silk Road route (see Figure 2-3). The city of Sinop was the main colony during the Colonization Period and was one of the most important ancient ports in the Black Sea and

also the capital of the Pontus State (Akarsu & Tarakçı, 2019: 1033) (see Figure 4). The natural port of Sinop has become the most important port of the Paphlagonia Region due to its deep hinterland (Akarsu, 2017: 39) (see Figure 5).

Figure 2: Map of the Silk Road. (Hansen, 2012: 6-7)

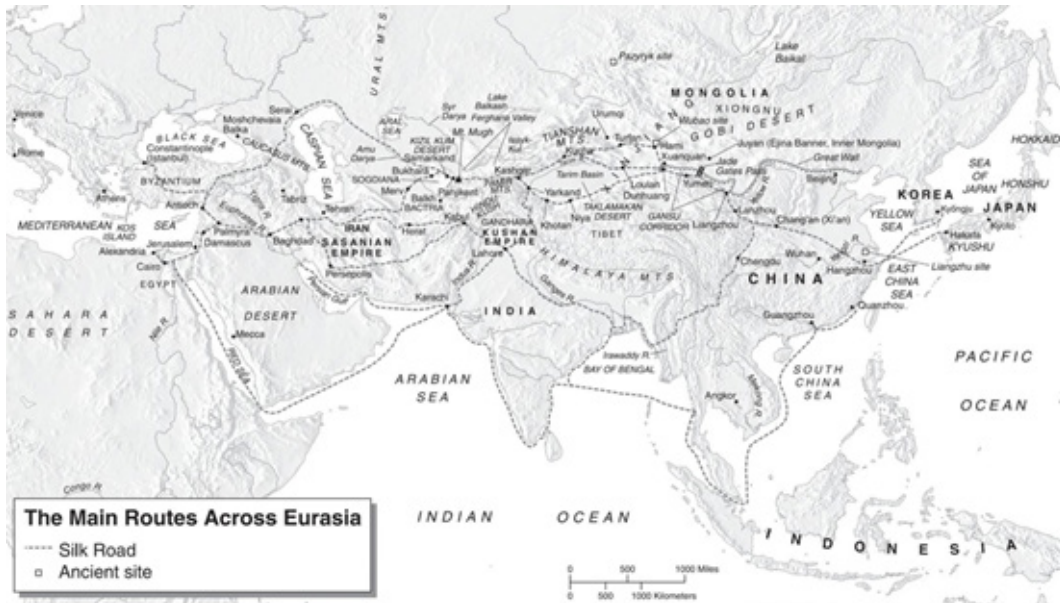

Figure 3: Map of the New Silk Road, also known today as the Belt and Road Initiative (BRI). Some cities in the middle corridor: Tbilisi, Kars, Ankara, İstanbul. “Orta koridor: The middle corridor” (Beylur et al., 2022: 14)

Figure 4: *Ancient Southern Port of Sinop City. Sinop City, which was a part of the ancient trade routes and the Silk Road trade route network. A bastion, which is part of the ancient city walls, is visible in the back right. (From the Archive of Babür Mehmet Akarsu)*

Figure 5: *Various Amphorae used in trade by ships. Some of them were probably used in the Silk Road trade networks. Sinop Archaeological Museum. (From the Archive of Babür Mehmet Akarsu)*

During the Seljuk period, the city of Sinop was one of the main trade routes reaching Sinop via Ankara-Çankırı and had many caravanserais and inns serving as accommodation for merchants and caravans (Tuncer, 2007: 16). There are ruins of a caravanserai in the Kale Yazısı

neighborhood in Sinop city center, which is said to have been used for the accommodation of merchants and caravans (Türkiye Kültür Portalı, 2014) (see Figure 6-7). This caravanserai, which is very close to Kumkapı, the entrance gate of the northern port of Sinop city, consists of long rectangular planned and vaulted spaces adjacent to each other on the east-west axis. Evliya Çelebi, a 17th century traveler and writer states in his work that there are eight gates in the city, namely the "Meydan kapısı", "Kumkapı", "Tersane Kapısı", "Yenice Kapı", "Tabakhane kapısı", "Lonca kapısı", "Uğrun Kapı" and the "Deniz Kapısı" in the Lower Castle (Akarsu, 2021: 48) (see Figure 8).

Figure 6: *Caravanserai Ruins – Sinop City.* (Türkiye Kültür Portalı, 2014)

Figure 7: *Caravanserai Ruins – Sinop City.* (From the Archive of Babür Mehmet Akarsu)

Figure 8: *The entrance gate of the ancient northern port of Sinop city, called Kumkapı. (From the Archive of Babür Mehmet Akarsu)*

It is known that during the Seljuk period, when the Silk Road was still in use, there were many bridges, caravanserais and inns along the Sinop-Antalya route, some of which have survived to the present day (Özergin, 1959: 108). The capture and preservation of the ports of Sinop, Antalya, Alanya and the road between Sinop and Antalya, that is, the north-south line, were matters in which the Seljuk rulers made great military efforts. The present-day city of Sinop, known as "Sinope" in ancient times, which is thought to have been called "Sinuwa" by the Hittites; and the road between Sinop city and Antalya/Alanya cities, was one of the most active and important roads in the 13th century. If we want to inspect a part of this long road; the destinations of the part between Sinop city and Ankara city were as follows: Sinop-Gökçeadağ Inn-Taşköprü-Kastamonu-Atabey Inn-Çankırı-Ankara (Özergin, 1959: 108-110) (see Figure 9). It is known that

the famous traveler Ibn Battuta went to Crimea via Sinop during the Seljuk period (see Figure 10). Sinop, which was the nerve point of one of the most important trade routes of the road network to which the Silk Road was connected, does not play any role in the Belt and Road Initiative (BRI), known today as the New Silk Road.

Figure 9: The main trade roads of Anatolia in the 13th century. In the far North, the port city of Sinop can be seen on the Black Sea. (Tuncer, 2007: 28)

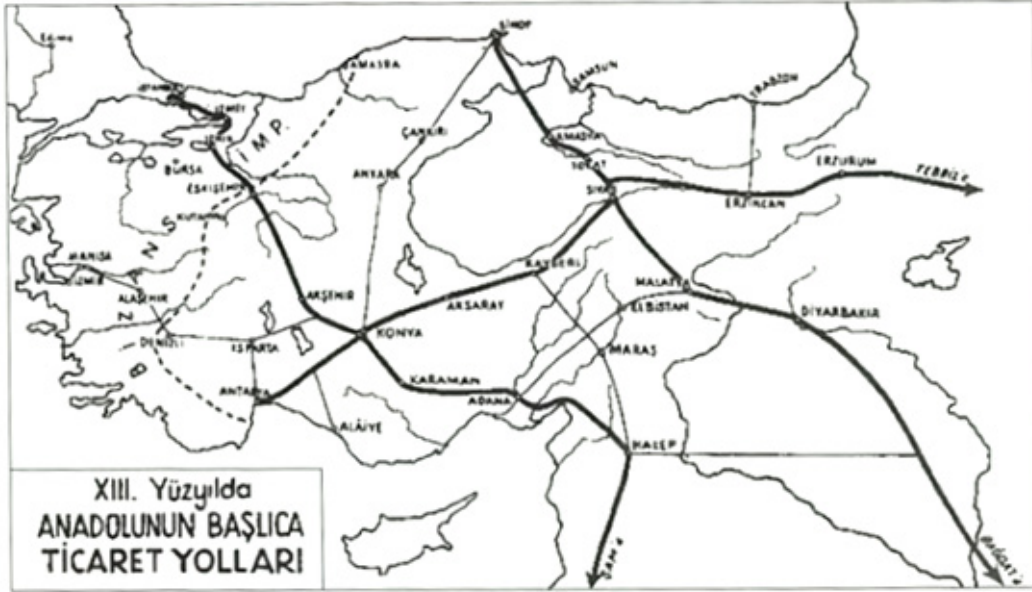
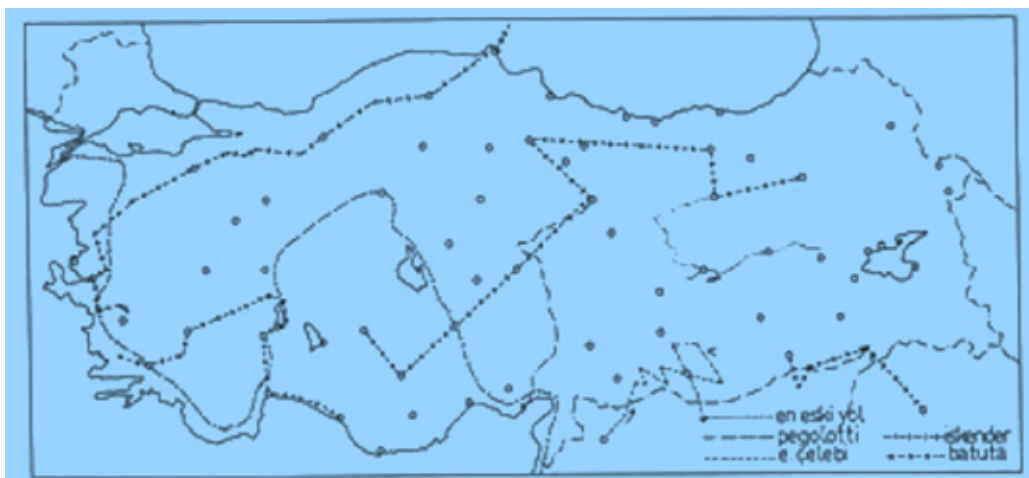

Figure 10: Map of Anatolia / Today's Türkiye and the paths. "En eski yol: The oldest way" "Pegolotti: The path taken by Francesco Balducci Pegolotti who was a merchant from Florence in the 14th century" "İskender: The path taken by Alexander the Great" "E. Çelebi: The path taken by Evliya Çelebi" "Batuta: The path taken by Ibn Battuta" (Tuncer, 2007: 16)

Conclusions

When we examine the historical processes of the Silk Road and the trade routes before it, it can be seen that the state that dominates the trade routes becomes a superpower. The other powerful dominant state of the period works multi-dimensionally to prevent the rival state from dominating the trade routes and even fights if it deems it possible. If we make an inference from the fate of the roads in ancient times to the present day, we may see that since it seems highly probable that the New Silk Road, namely the Belt and Road Initiative (BRI), will elevate the People's Republic of China, it is likely that the other powerful dominant state of our time, the United States of America, will engage in multi-dimensional activities to prevent the People's Republic of China's the Belt and Road Initiative (BRI).

When we compare the Ancient Silk Road with the New Silk Road, it is seen that although the functions of both the ancient and modern Silk Roads are similar, some cities on the route have changed. However, the entry and exit routes through Anatolia, i.e. today's Türkiye, in both ancient times and today are quite similar. Both Silk Roads enter from the Eastern Anatolia Region of Türkiye and reach Türkiye then İstanbul. Since the Turkish peninsula has a strategic geography connecting Asia to Europe, trade routes such as the Ancient King's Road and the Ancient Silk Road have always passed through its lands. It played the role of a communication and transportation channel not only between the east and the west, but also between the south and the north. For example, it has connected geographies such as Syria and Egypt in the Mediterranean to the North, Crimea, Russia and Ukraine. Just as in ancient times, trade routes in modern times will most likely pass through Anatolia and these trade routes will play a strategic role in the world political scene. Historic recurrence can also manifest itself in these today's phenomena.

References

1. Akarsu, B. M. (2017). Sinope Natural Harbor. In H. Arslan, M. A. İbay, & K. Stoychev (Eds.), *Current Researches in Geography* (pp. 39-48). Bialystok: International Association of Social Science Research (IASSR) /E-BWN.
2. Akarsu, B. M. (2021). Sinop'ta Arkeolojik Gezi Rotası. In E. Karaar, & D. Fırunı (Eds.), *Sinop Kültür ve Turizm Sempozyumu Proceedings Book Volume-I* (pp. 45-62). Ankara: Sinop Üniversitesi Yayınları.
3. Akarsu, B. M., & Tarakçı, R. Y. (2019). Sunken Wrecks of Sinop and Tourism. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 10(38), 1032-1046.
4. Alp, S. (2003). *Hitit Güneři*. Ankara: TÜBİTAK.
5. Akurgal, E. (2000). *Anadolu Kültür Tarihi*. Ankara: TÜBİTAK.
6. Beylur, S., Zhanaltay, Z., Hanayi, O., & Khitakhunov, A. (2022). *Tarihi İpek Yolunun Yeniden Canlandırılmasında Orta Koridor: Mevcut Durum - Potansiyel - Güncel Meseleler* (Report No. 7). Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları.
7. https://www.ayu.edu.tr/mypanel/_app/upload/yayin/dosya/fe131d7f5a6b38b23cc967316c13dae2.pdf
8. Brewer, D. J., & Teeter E. (2011). *Mısır ve Mısırlılar* (N. Uzan, Trans.). Ankara: Arkadař Yayınevi.
9. Çatalbař, N. (2019). Ticaret Savaşları ve Geleceęi. In M. Kamıřlı (Eds.), *İřletme ve Finans Yazıları - III* (pp. 79-92). İstanbul: Beta Basım Yayım Daęıtım A.ř.
10. Hansen, V. (2012). *The Silk Road: A New History*. New York: Oxford University Press.
11. Kınal, F. (1998). *Eski Anadolu Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
12. Macqueen, J. G. (2001). *Hititler ve Hitit aęında Anadolu* (E. Davutoęlu Trans.). Ankara: Arkadař Yayınevi.
13. zergin, M. K. (1959). Anadolu Selçukluları aęında Anadolu Yolları [Unpublished doctoral dissertation]. İstanbul University.
14. Sir Gavaz, . (2012). Hitit İmparatorluęunun Suriye ve Yukarı Mezopotamya Ticaret Yolları zerindeki Hakimiyet Politikası. In Z. Dilek, M. Akbulut, S. Chce, Z. B. zer, R. Gürses, & B. K. Tařkın (Eds.), *38. International Congress of Asian and North African Studies Proceedings Book Volume VI*, (pp. 2819-2837). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
15. Tuncer, O. C. (2007). *Anadolu Kervan Yolları*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüęü Yayınları.
16. Türkiye Kültür Portalı (2014, August 25). Kervansaray Kalıntısı – Sinop. Retrieved November 11, 2024 from <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/sinop/kulturenvanteri/kervansaray-kalintisi>
17. Yılmaz, V. (2023). Asya'nın Tarihi Ticaret Yolları ve Türkiye. In G. İbrahimova, & M. Kızıryz (Eds.), *International Euroasia Congress on Scientific Researches and Recent Trends XII Proceedings Book* (pp. 326-336). IKSAD Publications.

China's Investment in Georgia: Focusing on the Strategic Development of the Anaklia Port

Prof. Dr. Irina Bakhtadze, Samin Ustiashvili, Ph.D.

International Black Sea University,

Abstract

China's Belt and Road Initiative (BRI), introduced in 2013, is a massive global development strategy designed to boost trade and economic cooperation across Asia, Europe, and Africa. It aims to blow new life into the ancient Silk Road, establishing a comprehensive trade route network connecting China with various parts of the world. Georgia's geographical position, on both sides of Europe and Asia, makes it a critical player in this ambitious effort. The construction of the Anaklia Deep Sea Port on the Black Sea is a central pillar of China's investment in Georgia, underlining the nation's strategic significance within the BRI framework. This article explores into China's role in the Anaklia Port project, considering the economic benefits, geopolitical stakes, and broader strategic impacts on Georgia and its surrounding region.

Keywords: Georgia, Anaklia, Port, China, Russia, Europe, USA, West, BRI, Silk Road

Introduction

The Anaklia Port project on Georgia's Black Sea coast represents a foundation in the nation's efforts to develop its infrastructure. As the first deep-sea port in the region, it is designed to accommodate large container ships and serve as a key logistics hub for trade connecting Europe and Asia. Beyond the port itself, the project includes the creation of a free industrial zone, logistics facilities, and urban infrastructure. Initially driven by the Anaklia Development Consortium—a coalition of Georgian, American, and European investors—the project has encountered delays due to financial and political hurdles (Anaklia Development Consortium, 2020).

China's involvement in the Anaklia Port is part of a larger strategic initiative, often called the "string of pearls" strategy. This strategy aims to establish a network of strategic ports globally, strengthening China's maritime trade routes and geopolitical influence. The port's strategic location on the Black Sea is particularly crucial as it provides China with direct access to European markets and offers an alternative to the traditional maritime routes through the Suez Canal and the Strait of Malacca (Blanchard & Flint, 2017). As a result, the Anaklia Port is a vital link in China's global trade network, enhancing connectivity with Europe and reinforcing its strategic

position in the region.

The significance of the Anaklia Port extends far beyond its immediate role in Georgia's development plans. It is a critical element of China's Belt and Road Initiative, and its capacity to handle significant cargo volumes positions it as a key gateway for trade between Europe and Asia. This development could potentially turn Georgia into a central logistics hub, thereby contributing significantly to the country's economic growth (World Bank, 2021).

Beyond Anaklia, Chinese investments in Georgia are substantial and diverse. Key projects include segments of the **East-West Highway**, with Chinese companies like China Road and Bridge Corporation involved in construction since the mid-2010s. Investments here are estimated to be in the tens of millions of dollars. In **Tbilisi and Poti Free Industrial Zones**, Chinese companies have invested approximately **\$15 million to \$25 million** and **\$10 million to \$20 million**, respectively, in supporting manufacturing and logistics facilities. Chinese firms have poured around **\$100 million** into hydroelectric and renewable energy projects in the energy sector. Furthermore, investments in **telecommunications** and **real estate**, particularly by companies like Huawei, have reached nearly **\$50 million**, enhancing Georgia's infrastructure in urban development and 5G networks.

Overall, China's investments in Georgia, fueled by its Belt and Road Initiative, have exceeded **\$1 billion** across infrastructure, logistics, energy, and agriculture sectors, deepening economic and political ties between the two nations. This extensive involvement is pivotal for China's regional strategic interests, particularly as it seeks to reinforce its global trade routes and secure access to European markets (World Bank, 2021).

China's Belt and Road Initiative and Georgia

The Belt and Road Initiative (BRI) is a global strategy to enhance trade, foster economic development, and extend China's influence (Hillman, 2018). It comprises two main components: the Silk Road Economic Belt, connecting China to Europe via Central Asia, and the 21st Century Maritime Silk Road, linking China to regions including Southeast Asia, South Asia, and Europe by sea. Georgia's strategic location on the eastern Black Sea positions it as a critical player in these overland corridors, allowing it to align with China's ambitions while seeking to diversify its economic ties beyond traditional Western partners (Petersen, 2019).

However, Georgia's involvement in the BRI brings complexities. The nation must balance relationships with global powers like Russia, the EU, and the United States, all of which have vested interests in the region. Chinese investments offer substantial opportunities but pose risks of

over-reliance on Beijing (Delcour & Wolczuk, 2015). The Anaklia Port project exemplifies this duality, presenting economic potential and concerns about sovereignty and national security.

Economic Implications for Georgia

The Anaklia Port project promises transformative economic benefits. The construction phase is expected to generate thousands of jobs, stimulating regional employment. Once operational, it will attract foreign investment in logistics, manufacturing, and trade while fostering economic activity through a proposed free industrial zone with tax incentives and streamlined customs processes (Anaklia et al., 2020).

The port could significantly boost Georgia's GDP by enhancing export capacity and integrating the country into global supply chains. Anaklia could bridge Europe and Asia as a key transit hub, improving connectivity across the South Caucasus and attracting additional infrastructure investment, such as road and rail links (Poghosyan, 2020).

Nonetheless, Anaklia faces challenges, including competition from regional ports in Poti and Batumi and the need for regional stability, particularly in resolving conflicts in the South Caucasus and maintaining strong diplomatic ties (Lomsadze, 2020).

Financial and Strategic Considerations

The Asian Development Bank (ADB) and other international investors initially supported the project. However, China's involvement has been more strategic than financial. The Anaklia Development Consortium, comprising Georgian, American, and European investors, led the project, but financial difficulties caused delays and suspension in early 2020. While international banks like the ADB and the European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) backed the project, Chinese banks have yet to provide direct financing.

China's strategic interest in Anaklia aligns with its broader BRI goals, focusing on the port's potential for future trade rather than immediate investment. This cautious approach reflects a pattern seen in other BRI projects. It underscores the need for Georgia to ensure transparency, sound governance, and careful management of foreign involvement to safeguard its long-term interests.

Geopolitical and Strategic Considerations

The Anaklia Port holds significant geopolitical importance due to Georgia's strategic location

between Europe and Asia. As part of China's Belt and Road Initiative (BRI), the port is a critical link in global trade routes, potentially reshaping power dynamics in the Black Sea region.

China's 49% stake through a Chinese-Singaporean association raises concerns about Georgia's economic dependency on Beijing, granting China potential geopolitical leverage. This aligns with broader BRI patterns where Chinese state-owned enterprises invest in key infrastructure to secure strategic trade routes (Blanchard & Flint, 2017).

The port's proximity to Russia's militarized activities in the Black Sea, particularly near occupied Abkhazia, adds complexity. Anaklia's location makes it a flashpoint in the geopolitical contest among Russia, China, and Western powers (Petersen, 2019).

Debt sustainability and sovereignty are critical risks, with Anaklia relying heavily on Chinese loans. Comparisons to Sri Lanka's Hambantota Port, where financial distress led to a 99-year lease to China, raise concerns over "debt trap diplomacy." Effective governance and transparency will be crucial for Georgia (Petersen, 2019).

Examples from other regions illustrate opportunities and challenges. Pakistan's Gwadar Port, part of the China-Pakistan Economic Corridor (CPEC), faces security risks and financial strain. Conversely, Greece's Piraeus Port, developed by COSCO, demonstrates how integrating into global trade networks can yield positive outcomes when managed effectively (Blanchard & Flint, 2017).

China's Strategic Interests

The Anaklia Port offers China a direct maritime link to Europe, reducing reliance on vulnerable routes like the South China Sea and the Malacca Strait. This strategic foothold ensures uninterrupted access to European markets and aligns with China's trade diversification goals (Blanchard & Flint, 2017).

China's investment also reflects its broader strategy to expand its influence in the South Caucasus, challenging Russia's dominance. By investing in Anaklia, China strengthens economic and political ties with Georgia, signalling its intent to reshape regional geopolitics (Petersen, 2019).

Russian Concerns and Responses

The Anaklia Port challenges Russia's dominance in the South Caucasus, a region it considers within its sphere of influence. By reducing Georgia's reliance on Russian trade routes, the port shifts Georgia's orientation toward the West and China, raising geopolitical tensions (de Waal, 2018).

Russia has responded by leveraging its economic and political influence, fostering instability, supporting opposition groups, and using energy supplies as pressure tools. Additionally, Russia has promoted alternatives like the North-South Transport Corridor, linking Russia with Iran and India, to bypass the Black Sea region (Frederick, 2018).

This rivalry between Russia and China in the region is further complicated by Western support for the Anaklia Port. The United States and European Union view the port as critical to Georgia's sovereignty and regional stability, reducing its dependence on Russia and ensuring strategic trade routes (Hillman, 2018).

Western Interests and Strategic Considerations

For the West, the Anaklia Port strengthens Georgia's economy and connectivity to Europe, integrating the South Caucasus into the Euro-Atlantic framework. It also counters China's growing influence in the region, with Western powers wary of China's potential political leverage through economic investments (Poghosyan, 2020).

The port aligns with Western energy security goals, offering alternative transit routes for Caspian resources and reducing reliance on Russian-controlled pathways. This diversification is especially significant amidst ongoing tensions and sanctions against Russia following its annexation of Crimea and conflict in Ukraine (Batsaikhan & Dabrowski, 2017).

Regional Security Implications

The Anaklia Port's strategic location on the Black Sea makes it a potential military asset for Georgia and its allies, possibly serving as a naval base that increases regional security and counters Russia's naval presence. This possibility has raised tensions, with Russia viewing probable NATO involvement as a direct threat to its security interests. The port's development also has broader implications for regional stability, as it could contribute to the economic development of the Samegrelo region, which has been economically underdeveloped and politically unstable (Gvalia, 2019).

The Anaklia Port could also play a crucial role in enhancing regional cooperation, particularly in the context of the Baku-Tbilisi-Kars railway, which connects the South Caucasus with Turkey and Europe. By integrating the port into this broader regional development framework, Georgia could maximize its economic impact and contribute to the stability and prosperity of the South Caucasus region (Batsaikhan & Dabrowski, 2017).

Future Prospects and Recommendations

The future of the Anaklia Port project is closely tied to the broader dynamics of the BRI and the geopolitical environment in the South Caucasus. If completed, the port has the potential to transform Georgia's economy, enhance its strategic position, and strengthen its ties with China and other global powers. However, achieving these goals will require careful management of the project's economic, environmental, and political risks.

One key recommendation for ensuring the success of the Anaklia Port is to diversify the sources of funding and investment. While Chinese investment is crucial, relying too heavily on Chinese loans could lead to financial vulnerabilities. Attracting investment from other countries and international organizations could mitigate these risks and ensure that the project is sustainable in the long term (Bristow, 2020).

Another important recommendation is to enhance transparency and governance in the port's management. Corruption and mismanagement are significant risks in large infrastructure projects, and ensuring that the Anaklia Port is managed efficiently and transparently will be crucial for its success. This could involve setting up independent oversight mechanisms, engaging with civil society, and ensuring that local communities benefit from the project (Transparency International, 2018).

Finally, it is essential to integrate the Anaklia Port into broader regional development plans. The port's success will depend on supporting infrastructure development, such as roads, railways, and logistics facilities. Coordinating the port's development with other regional initiatives, such as the Baku-Tbilisi-Kars railway, will maximize its economic impact and ensure it becomes a key hub in the global trade network (Batsaikhan & Dabrowski, 2017).

Conclusion

The Anaklia Port project is a pivotal initiative that could reshape Georgia's economic landscape and strategic positioning on the global stage. Positioned at the crossroads of Europe and Asia, Georgia has substantial potential to emerge as a significant logistics hub through this project. The Anaklia Port does not simply represent another infrastructure project; it symbolizes Georgia's aspirations to diversify its economic partnerships and reduce its reliance on traditional trade routes dominated by Russia. Foreign investment could receive a much-needed boost from the port, creating thousands of jobs and enhancing the country's GDP through increased trade activity (World Bank, 2021).

However, these benefits depend on the successful navigation of several challenges. Significant

environmental concerns surround the port's development, particularly considering the Black Sea's fragile ecosystem. Environmental groups have raised concerns about the potential for pollution, habitat destruction, and other negative consequences of the port's development (WWF, 2019). Comprehensive environmental impact assessments and strong measures are needed to ease potential damage (WWF, 2019). If Georgia fails to address these environmental issues, the local ecosystem could suffer harm, leading to public opposition and international inspection, potentially derailing the project.

Financial sustainability also remains a critical concern. The Anaklia Port project requires considerable investment. Although Chinese funding through the Belt and Road Initiative has driven the project forward, it also raises the threat of debt dependency. The experiences of other countries involved in similar BRI projects, such as Sri Lanka with the Hambantota Port, serve as cautionary tales. Georgia must ensure that the investment terms do not compromise its economic sovereignty and that the acquired debt remains manageable in the long term (Kuo & Komenda, 2018; Moramudali, 2020). Diversifying funding sources and attracting investment from multiple international partners would mitigate these risks.

Geopolitically, the Anaklia Port sits at the intersection of major global powers' interests, particularly those of China, Russia, and the West. China's strategic interest in the port is clear: it provides a crucial link in the Belt and Road Initiative, offering a more secure and direct route to European markets. However, this also places Georgia in a delicate position. The port's proximity to Russian-occupied territories in Abkhazia adds a layer of complexity, as regional tensions could focus on the port. The geopolitical dynamics surrounding Anaklia are further complicated by Russia's historical influence in the South Caucasus and its opposition to Western-aligned projects in its near abroad (de Waal, 2018; Bristow, 2020).

For Western powers, the Anaklia Port represents an opportunity to support Georgia's sovereignty and economic independence, reducing the country's dependence on Russia. However, balancing their support for Georgia with concerns over China's growing regional influence presents a challenge. The Black Sea's strategic importance, particularly regarding energy security and military presence, makes the successful development of the Anaklia Port significantly important (Poghosyan, 2020; Batsaikhan & Dabrowski, 2017).

In conclusion, the Anaklia Port project represents the opportunities and challenges of Georgia's strategic ambitions. Its success could mark a new era in Georgia's economic development, firmly establishing it as a key player in global trade routes. However, this success is not guaranteed and will depend on Georgia's ability to manage the complex interaction of economic, environmental, and geopolitical factors. Georgia could only transform the port into a valuable

asset if the associated risks are carefully mitigated. Carefully balancing these competing interests and challenges will determine the future of the Anaklia Port and, by extension, Georgia's place in the global economy.

References

1. Batsaikhan, U., & Dabrowski, M. (2017). *Economic Challenges of Georgia: Background Study*. Center for Social and Economic Research. Retrieved from <https://www.case-research.eu/en/economic-challenges-of-georgia-background-study>
2. Blanchard, J. M. F., & Flint, C. (2017). *The Geopolitics of China's Maritime Silk Road Initiative*. *Geopolitics*, 22(2), 223-245. <https://doi.org/10.1080/14650045.2017.1291503>
3. Bristow, M. (2020). *Anaklia Port and the Geopolitics of the Black Sea*. The Jamestown Foundation. Retrieved from <https://jamestown.org/program/anaklia-port-and-the-geopolitics-of-the-black-sea/>
4. de Waal, T. (2018). *The Caucasus and Central Asia: Between Russia, China, and the West*. Carnegie Europe. Retrieved from <https://carnegieeurope.eu/2018/06/28/caucasus-and-central-asia-between-russia-china-and-west-pub-76634>
5. Hillman, J. (2018). *The Emperor's New Road: China and the Project of the Century*. Yale University Press.
6. Jamestown Foundation. (2024). *China's Strategic Interests in the Anaklia Port*. The Jamestown Foundation. Retrieved from <https://jamestown.org/program/chinas-strategic-interests-in-the-anaklia-port/>
7. Kuo, L., & Komenda, M. (2018). *Debt trap? Chinese investment in Sri Lanka*. The Guardian. Retrieved from <https://www.theguardian.com/global-development/2018/aug/27/debt-trap-chinese-investment-sri-lanka>
8. Moramudali, U. (2020). *The Hambantota Port Deal: Myths and Realities*. The Diplomat. Retrieved from <https://thediplomat.com/2020/01/the-hambantota-port-deal-myths-and-realities/>
9. Petersen, A. (2019). *China's Belt and Road Initiative: Implications for Georgia and the South Caucasus*. Atlantic Council. Retrieved from <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/chinas-belt-and-road-initiative-implications-for-georgia-and-the-south-caucasus/>
10. Poghosyan, B. (2020). *Geopolitical Implications of the Anaklia Port*. Georgian Foundation for Strategic and International Studies. Retrieved from <https://gfsis.org.ge/ge/publications/view/2809>
11. Psaraftis, H. N. (2019). *China's Belt and Road Initiative and the Port of Piraeus*. Maritime

- Policy & Management, 46(5), 590-605. <https://doi.org/10.1080/03088839.2018.1507392>
12. Siddiqui, S. (2020). *CPEC and the Gwadar Port: A Game-Changer for Pakistan?* Asian Journal of Comparative Politics, 5(4), 277-290. <https://doi.org/10.1177/2057891119893966>
 13. Transparency International. (2018). *Corruption and Large Infrastructure Projects: The Case of Anaklia*. Transparency International Georgia. Retrieved from <https://www.transparency.ge/en/blog/corruption-and-large-infrastructure-projects-case-anaklia>
 14. World Bank. (2021). *Georgia Economic Update*. World Bank Group. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/country/georgia/publication/georgia-economic-update>
 15. WWF. (2019). *Black Sea at Risk: Environmental Concerns of Anaklia Port Project*. World Wildlife Fund. Retrieved from https://wwf.panda.org/wwf_news/?354752/Black-Sea-at-risk
 16. China observers. (2023). *Impact of Chinese Investment in Anaklia: Strategic Implications for Georgia and Europe*. Retrieved from chinaobservers.eu
 17. ISET-PI. (2024). *Anaklia Port Development: China's Financing and Its Implications for Georgia*. Retrieved from iset-pi.ge
 18. NATO PA. (2023). *Strategic Importance of the Black Sea*. Retrieved from nato-pa.int
 19. Jamestown. (2024). *Georgia's Anaklia Deep-Water Port Becomes Chinese Geopolitical Project*. Retrieved from jamestown.org.
 20. ISET Policy Institute. (2024). *Anaklia port development: China's financing and its implications for Georgia*. Retrieved from iset-pi.ge.

Public Policy and Digital Transformation in Rural Economies

Tamta Mamulaidze, Ph.D., Otar Baghaturia, Ph.D.

Business and Technology University

Georgian Technical University

Abstract

Digital transformation in rural economies, particularly in the agricultural sector, is becoming increasingly critical for economic development, sustainability, and global competitiveness. However, access to technology and digital tools remains uneven, especially in developing regions. Public policy plays a pivotal role in enabling and accelerating this transformation by fostering a conducive environment for the adoption of innovative technologies, including digital platforms, IoT devices, and AI-based tools.

This paper explores how public policy can drive digital transformation in rural economies, with a particular focus on the agricultural sector. It examines the policy frameworks necessary to support technological access and adoption for farmers, ranging from infrastructure investment and subsidies to training and education initiatives. Drawing on case studies from Georgia, particularly the efforts led by the Ministry of Environmental Protection and Agriculture of Georgia (MEPA), this paper highlights the role of government institutions in providing strategic direction. MEPA's initiatives, including public-private partnerships and international collaborations, have been instrumental in promoting sustainable agricultural practices and introducing new technologies across Georgia's rural landscape. Furthermore, the paper discusses the broader socio-economic benefits of digital transformation for rural communities, including enhanced productivity, sustainable practices, and improved livelihoods.

Keywords: Public Policy, Digital Transformation, Rural Economies, Agriculture, Georgian Farmers' Association, MEPA, Digital Innovation, Public-Private Partnerships, Donor Organizations, Sustainable Development

Introduction

In today's rapidly evolving digital landscape, rural economies, particularly in developing countries like Georgia, face significant challenges in embracing new technologies. Agriculture, the backbone of many rural regions, often lacks access to digital tools and innovative practices that can improve productivity and sustainability. Public policy plays a critical role in enabling digital transformation, helping ensure that rural areas, especially farmers, have access to the technological solutions they need to thrive.

This article explores how public policy can facilitate digital transformation in rural economies, with a particular focus on Georgia. By analyzing the efforts of the Ministry of Environmental Protection and Agriculture of Georgia (MEPA), this paper highlights the role of government institutions in driving technological advancements and enhancing agricultural productivity .

Literature review

Modern technologies are considered as an important tool for the socio-economic development of rural regions and communities engaged in traditional agricultural activities and for increasing competitiveness in modern markets, which is considered within the framework of the digital transformation of the agricultural economy. However, due to the natural conservatism, economic poverty, social vulnerability and cultural characteristics of the traditional community, the responsibility for the digital transformation of the agricultural economy is in area of responsibility of public policy.

Numerous studies have been devoted to this issue.

According to Saleminck, Stryker and Bosworth (2017), policies that support the development of digital infrastructure play a crucial role in laying the foundation for digital inclusion of rural areas. These efforts often include public-private partnerships aimed at improving Internet access in underserved areas. Whitacre, Gallardo and Strover (2014) emphasize that access to high-speed Internet is fundamental to bridging the digital gap, allowing rural residents to engage in remote work, online education and e-commerce. This backwardness is not only a technological divide, but also reflects broader economic, social and educational inequalities between rural and urban areas (OECD, 2019). Public policies must therefore address both technological accessibility and digital literacy to truly achieve the digital transformation of rural economies. The economic revitalization of rural communities through digital transformation is a key focus of digital policy debates. Grimes (2003) argues that the use of technology in rural areas increases productivity and opens up new economic opportunities, particularly in sectors

such as agriculture, tourism and small businesses.

By facilitating e-commerce and access to larger markets, digital technologies enable rural businesses to overcome geographical limitations. Similarly, Bennett, Reardon, and Brown (2018) highlight that digital transformation can lead to job creation, expansion of local businesses, and resilience to economic instability, which is vital for communities engaged in traditional industries in general and agriculture in particular. However, flexible public sector approaches that consider the constraints and real needs of local communities that differentiate them from urban environments in terms of access to workforce skills, information, technology, markets, and resources are also important for the success of the digital transformation of rural economies.

Barriers to digital transformation in rural economies are also the subject of contemporary research, with infrastructural and educational challenges cited as key limiting factors. According to Nandy and Platt (2020), rural areas often face barriers such as insufficient funding, limited digital literacy, and lack of local expertise. Even when the internet is available, rural residents may lack the skills or confidence to use digital tools effectively. Public policy can play a critical role in removing these barriers by investing in digital literacy programs, subsidizing technology costs, and incentivizing digital literacy in rural communities (Broadband Commission, 2019).

Furthermore, the interaction of public policy and digital transformation in rural areas is critical to addressing demographic challenges such as migration and population ageing. Research by Glassmeyer and Christopherson (2015) shows that digital initiatives tailored to the rural context will help retain the younger generation and demographic balance, protect the village from ageing, which will enhance the viability and competitiveness of agriculture and the rural economy, which is vital in rural areas. not only social, political, economic, infrastructural but also cultural services such as recreation and entertainment, which requires coordination between central and local government, the private sector, and community organizations.

Also, its necessary to mention that number of official governmental and international researches, solutions, declarations, decisions, suggestions and another documents ware used as a source for this article.

Research methodology

One of the coauthors of presented research (Tamta Mamulaidze) being the Project Director of the Georgian Farmers Association, has been professionally engaged in development and practical research in the said field for many years. Being a PhD on Public Administration, she

examines the presented issues from the perspective of development potential and practical implementation possibilities of agriculture, public administration and digital technologies. The presented article is some kind of summary of studies conducted on the said topic at different times and for different purposes, and includes both desk-theoretical and field-practical studies of production, distribution and sales markets.

Also, its necessary to mention that number of official governmental and international researches, solutions, declarations, decisions, suggestions and another documents ware used as a source for this article.

The Need for Digital Transformation in Rural Agriculture

Agriculture contributes significantly to Georgia's economy, particularly in rural areas where it accounts for a large portion of employment and income generation. However, many farmers outside urban centers like Tbilisi lack access to modern farming tools and digital platforms that could dramatically improve their operations. Digital tools such as IoT devices, AI-powered analytics, and precision agriculture have the potential to revolutionize farming practices, yet barriers like inadequate infrastructure, limited financial resources, and low digital literacy prevent many Georgian farmers from benefiting.

Public policy can help address these challenges by creating a framework that makes technology more accessible to rural farmers. MEPA plays a central role in facilitating this process by promoting digital agriculture and advocating for necessary infrastructure investments. Through targeted policies, subsidies, and international collaborations, MEPA is working to ensure that Georgian farmers can embrace the digital age and become more competitive in the global market.

Public Policy as a Driver of Digital Change

Governments and institutions are essential drivers of digital transformation in agriculture. Key public policy interventions that can accelerate this change include:

- 1. Infrastructure Development:** Building digital infrastructure is crucial to enabling digital tools in rural areas. In Georgia, rural regions often lack high-speed internet and mobile connectivity, which are essential for accessing real-time data and market information. MEPA has been actively involved in infrastructure development initiatives to address this gap. By partnering with international organizations, MEPA ensures that rural areas

receive the necessary attention in digital infrastructure projects.

- 2. Financial Incentives and Subsidies:** Governments can offer financial support to farmers through subsidies or grants to purchase IoT devices, drones, or digital tools that enhance farm operations. MEPA's role in providing these incentives has been pivotal in encouraging the adoption of AgriTech solutions among Georgian farmers. By working with donor organizations and international partners, MEPA facilitates access to financial resources, ensuring that farmers can invest in new technologies.
- 3. Education and Training:** Digital literacy programs are vital to empowering farmers to use new technologies effectively. MEPA collaborates with educational institutions and private sector partners to offer training programs on digital tools, precision farming, and sustainable practices. By improving farmers' technical skills, the Ministry ensures that digital transformation reaches the grassroots level, where it can have the greatest impact.
- 4. Public-Private Partnerships (PPPs):** Collaborations between government agencies, tech companies, and local communities are essential for accelerating digital transformation. MEPA's partnerships with private companies and international donors have played a key role in bringing advanced technologies to Georgia's rural agricultural sector. These collaborations help bridge the gap between policy initiatives and practical implementation.

The Georgian Case: MEPA and Digital Inclusion

Georgia serves as an ideal case study for understanding how public policy can support digital transformation in agriculture. MEPA's efforts have led to tangible progress in modernizing the agricultural sector through digital tools and platforms. By promoting sustainability and innovation, MEPA ensures that Georgian farmers can adapt to new challenges and opportunities in global agriculture.

For instance, MEPA's support of platforms like Agronavti demonstrates the potential of digital tools in improving farm management. By integrating AI-based solutions and data-driven analytics into agricultural practices, Agronavti helps farmers make informed decisions about crop management, weather patterns, and resource optimization. MEPA's involvement in such projects underscores the importance of government support in fostering technological innovation.

Broader Socio-Economic Impact of Digital Transformation

The socio-economic benefits of digital transformation in agriculture extend far beyond productivity gains. For farmers, access to digital tools means better decision-making, increased market access, and improved sustainability. For rural economies, digital inclusion leads to job creation, environmental conservation, and improved quality of life. MEPA's focus on digital agriculture aligns with Georgia's broader goals of economic growth and rural development.

Public policy, therefore, has the power to not only modernize agriculture but also to revitalize entire rural communities. By prioritizing digital inclusion, the Georgian government, through MEPA, ensures that rural economies remain competitive in an increasingly digital world.

Conclusion

The digital transformation of rural economies, particularly in agriculture, is crucial for sustainable development and economic growth. Public policy plays an indispensable role in facilitating this transformation, from infrastructure development and financial support to education and partnerships. MEPA's work in Georgia highlights the potential for public institutions to drive change, bringing modern technologies to rural farmers and ensuring that they can thrive in an evolving agricultural landscape.

As digital transformation continues to reshape the agricultural sector, governments must remain committed to fostering inclusivity and innovation. By doing so, they will ensure that rural economies like those in Georgia can harness the full potential of digital technology and contribute to a more sustainable and prosperous future.

References

1. Bennett, D., Reardon, C., & Brown, J. (2018). *Digital Opportunities and Economic Growth in Rural Communities*. *Journal of Rural and Community Development*, 13(4), 15-32.
2. Broadband Commission for Sustainable Development. (2019). *The State of Broadband 2019: Broadband as a Foundation for Sustainable Development*. United Nations.
3. FAO. (2021). "Digital Agriculture in Developing Economies." fao.org .
4. Glasmeier, A., & Christopherson, S. (2015). *Rethinking the Digital Divide: Challenges and Opportunities in Rural America*. *Annals of the Association of American Geographers*, 105(4), 755-772.
5. Glasmeier, A., & Christopherson, S. (2015). "Thinking about smart cities." Published in *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, you can access the article <https://academic.oup.com/cjres/article/8/1/3/304965>
6. Grimes, S. (2003). *Rural Areas in the Information Society: Diminishing Distance or Increasing Learning Capacity?* *Journal of Rural Studies*, 19(3), 287-299.
7. Ministry of Environmental Protection and Agriculture of Georgia. (2023). "Projects and Initiatives." mepa.gov.ge.
8. Ministry of Environmental Protection and Agriculture of Georgia. (2023). "State Support for Sustainable Agriculture." mepa.gov.ge.
9. Nandi, S., & Platt, L. (2020). *Challenges to Digital Literacy in Rural Areas*. *Journal of Information, Communication and Society*, 23(8), 1172-1187.
10. OECD. (2019). *Bridging the Digital Divide: Addressing the Challenges of Digital Transformation in Rural Areas*. OECD Publishing.
11. Salemink, K., Strijker, D., & Bosworth, G. (2017). *Rural Development in the Digital Age: A Systematic Literature Review on Inequalities in Digital Infrastructure and Skills*. *Journal of Rural Studies*, 54, 360-371. https://repository.lincoln.ac.uk/articles/journal_contribution/Rural_development_in_the_digital_age_a_systematic_literature_review_on_unequal ICT_availability_adoption_and_use_in_rural_areas/24343753
12. UNESCO Report (2013). "Rethinking the digital divide." This resource offers a global perspective on ICT's role in social and economic inequalities. Access the report <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000208393>
13. Warschauer, M. (2003). "Technology and Social Inclusion: Rethinking the Digital Divide." Available through MIT Press Direct at <https://direct.mit.edu/books/oa-monograph/1817/Technology-and-Social-InclusionRethinking-the>
14. Whitacre, B., Gallardo, R., & Strover, S. (2014). *Broadband's Contribution to Economic Health in Rural Areas: A Causal Analysis*. *Telecommunications Policy*, 38(11), 1011-1023.
15. World Bank. (2020). "The Role of Digital Technologies in Agricultural Transformation." worldbank.org .

Discover Brilliance under your Nose: Knowledge Management Structures Supporting Organizational Effectiveness

Teona Maisuradze, Ph.D.

International Black Sea University

Abstract

Innovations have become an everyday part of company's survival and an obligatory condition to stay in business. When the possibilities to innovate are limited due to high level of competition worldwide, knowledge management has become a popular source of innovation, as it enables the companies to discover and create new knowledge within the company, the one that is unique to solving the problems the company faces in their own original way. This paper attempts to discuss the importance of having a well-structured knowledge management system and brings several setups of the system as guidelines that can be implemented in a company to discover and create knowledge to increase the effectiveness of solutions within the company.

Keywords: knowledge management, effective solutions

Introduction

Among the resources that organization possesses, the knowledge it holds has become a strategic resource, as it can create value through its intellectual, as well as knowledge-based assets. The significance of this strategic resource has been proven to affect organization's performance, as the ability to acquire and process it determines how successful organization will be (Ho, Osiyevskyy, Agarwal, and Reza 2020). Moreover, the innovations have become an everyday part of company's survival and an obligatory condition to stay in business. When the possibilities to innovate are limited due to high level of competition worldwide, knowledge management has become a popular source of innovation, sustainability and maintaining competitiveness in the market an organization operates (Davenport and Prusak 1998) as it enables the companies to discover and create new knowledge within the company, the one that is unique to solving the problems the company faces in their own original way. Therefore, knowledge management has proved itself to significantly impact organizational sustainability (Demir et al, 2023) as organizations have sustained their operations utilizing relevant and latest knowledge that is considered critical to the business.

Adopting and/or creating knowledge management models do not come without its challenges. To start with, the biggest challenge organizations face is the lack of knowledge required to meet the expectations of the customer (Jurksiene and Pundziene, 2016), resulting in them making decisions that do not necessarily allow for best course of action. The next challenge that organizations face is even if they collect specific knowledge to work with the rapid changes in the external environment make the knowledge static at some point and turn into outdated data that needs to be renewed. As a result, organizations are not aware of the strategies to leverage relevancy of the knowledge that would enable the organization to grow, so the knowledge causes confusion and inability to make a proper decision on the course of action needed to be taken. And the last challenge to the organizations is the threat of new entrants which introduce innovative products and business models that push the competitors into becoming obsolete (Choi and Lee, 2015).

Several studies have been conducted to help organizations not become obsolete and among them many propose knowledge management that allows organizations to first of all recognize their competences which will enable them to utilize these competences (Martins, Rampasso, Anholon, Quelhas, and Leal Filho 2019) and attain sustainability via exploring sources from external environment and stakeholders to create ideas and knowledge (Lopes, Scavarda, Hofmeister, Thome, and Vaccaro 2017) to stay ahead of competitors. As a result of well-planned exploration and exploitation, organizations can develop innovative ideas, products and services and create business models that overcome the challenges discussed above. (Asif, 2017).

Literature Review

In order for organizations to support their growth and stay competitive they need to focus on building knowledge processes of exploration and exploitation of the knowledge. These processes are different from one another and a careful balance needs to be achieved if the organization is willing to survive the changes in the environment by making it to the top of competition (Durcikova, Fadel, Butler, and Galletta 2011). Simultaneous management of both exploitation and exploration is possible and successful organizations should manage to do it (March, 1991).

Explorations is the process of searching and experimenting with the knowledge at hand, classical definition of this process is "experimentation with new knowledge" (Lavie, Stettner, and Tushman 2010) and is directed to establishing new strategies for the organization (Benitez et al, 2018). Searching for the knowledge in exploration process is done outside external boundaries

of organizations and once found, an organization builds a system to transfer the knowledge within the organization, adopt it to the production process making it unique to the process and difficult to imitate by the competitors (Ardito et al, 2018).

Exploitation on the other hand builds and leverages an existing base of knowledge that organization has to apply it to processes. While doing so the exploitation process also refines, selects and implements relevant knowledge that it finds in the knowledge base (Ardito et al, 2018). Exploitation is a process of continuous implementation of unique knowledge to improve operations and achieve sustainability.

Based on the strategy of an organization, an organization might prioritize exploration processes over exploitation processes, which shift the focus of production internally as the organization is wired to find ways to become efficient within the organization and this might lead an organization to fails to scan for environmental ques and the knowledge search may just become too costly (Cao, Gedajlovic, and Zhang 2009) or an organization might fall into a failure trap (Lee and Kim 2019). On the other hand, some organizations choose to focus more on exploitation process, which might lead them to limited knowledge discovery and increased adaptability prospects and long-term success issues (Cho et al. 2020).

A solution of the balance problem is proposed as ambidexterity, which allows an organization to simultaneously conduct and balance exploitation and exploration processes both inside and outside the organization to stay competitive in a changing world (Jacobs and Maritz, 2020). Utilizing ambidexterity allows organizations to establish a streamlined flow of relevant knowledge that organization needs to make decisions and draw the course of action necessary to stay competitive in its environment (Soto-Acosta et al, 2018).

Final Challenge that organizations face is the volume of the knowledge that is accumulated for exploitation, which can lead to organizations' confusion. Solution for this is using information systems that allow people in organizations to reuse the knowledge (Santoro and Usai, 2019) and the information systems have been studied by scholars, one particularly proving that it drives exploration and exploitation. (Kane and Alavi, 2007) and other proving the critical importance of Information systems to improving knowledge ambidexterity (Bresciani et al, 2018).

Methodology

As organizations strive to survive in an everchanging competitive environment, it is essential to determine the knowledge management structure right. Both the combination of exploration and exploitation as well as the setup of the proper system will enable organization to build

necessary internal environment. We studied the types of knowledge management systems and categorized them according to the purpose they serve for an organization so that it helps organization achieve its goals.

First type of structure identified refers to the capability development to determine strategy of an organization and its actions at the market. Knowledge management systems supporting strategy formulation focus on exploration of markets. The important aspect is to use knowledge received about the market simultaneously for exploitation and determine strategic orientation. This helps an organization in dealing with conflicting demands of the market, achieving interorganizational balance and determine their status quo among the partnering firms. Guidelines for setting a knowledge management system for scanning the opportunities in the environment propose filtering the information through the strategy directions and establishing openness to be able to adjust the strategy in order to exploit the knowledge obtained and enable the organization to attain its goals and incorporate necessary knowledge into various stages of innovations the organization develops to stay competitive.

In assisting an organization tuning its strategy through knowledge management system organizations need to set up memory systems that are also referred as transaction memory systems, they allow creation of a robust knowledge base that helps the organization to quickly identify the external knowledge necessary. The next step is to provide an efficient mechanism for sharing through virtual sharing platform and support the exchange or sharing of the ideas generated based on the memory system provided for access. Third step is to take advantage of the opportunities that big data analysis can provide to the organization for it to improve the value creation through validating the value through the knowledge system, supporting the exploration through the shared platform and exploiting it within an organization by turning them into market applications. This process leads to forth step of determining organization's needs to create value through alliances with partners to engage more in research and development activities that result in new technologies, service or a product for the market.

Second important type identified among the existing systems is the system that allows for behavioral modification. This type of system allows every level of the employee be part of the learning, as well as the unlearning processes necessary, managers supporting the balance between exploration and exploitation. This system involves defining the roles of team members in this process and assists their learning and unlearning. Guidelines for setting a knowledge management system for exploring the knowledge necessary to learn/unlearn is determining behavioral patterns that correspond to the required knowledge acquisition and development of certain behavior to benefit from the knowledge learnt.

In order for knowledge management system to be effective, it should be directed towards changing the habits and behavior of the employees within an organization. Unless the latter is achieved, the creation of the new knowledge process will experience significant behavioral barriers and therefore stop the process of development and innovation. A way to overcome the behavioral barriers is to encourage collaboration through collaborative systems that improve intellectual capital of the employees through providing the employees with necessary information, data and knowledge. Creating virtual clusters of support improve performance and allow the employees to be engaged in interim research, leading to the development of the research necessary for the innovation. Performance improvement and management processes that support active collaboration in the clusters facilitate the efficiency of these types of knowledge management systems through enhancing the capabilities of the employers and changing their behavior and thinking patterns to open room for learning, innovation and improvement. These systems provide opportunity to establish practice communities that are safe and support integration between teams and functional areas creating significant impact on knowledge application.

Third important type that was identified is a knowledge management system that is focused on operations and management of organizational processes necessary for reaching necessary operational excellence. The system allows to collect in the exploration stage the information for innovating in production, the model and the information technologies necessary. Other aspects might be resource allocation mechanisms, as well as optimization of the resources that might need a certain type of interventions in order to change. Changes necessary to optimize the processes in the organization need a proper balance between the exploration of the necessary knowledge, the exploitation of the filtered knowledge and setting up the interorganizational processes that support the exploitation of the knowledge acquired through the exploration. Guidelines for setting a knowledge management system for maintaining this balance is ability to adjust internal processes to the acquired knowledge and maintenance of the operational goals for achieving organizational output goals.

Process improvement is considered to be the end result of the well-established knowledge management system that finalizes the improvements, optimizes the resource use and achieves efficiency for operational excellence. Exploitation of the knowledge requires its incorporation and formalization, through which the processes are to be improved. Enhanced information technology tools allow increased resource allocation agility and help the employees manage them effectively. Through IT modelling the organizations can improve flexibility to experiment on new process development, assist with integrating the knowledge acquired in the produc-

tion processes and result in the development of innovative products as well as innovative business processes. One of the biggest advantages of creating a knowledge management system to support the process excellence is improving the interactions between organization's internal and external learning strategies through complementary knowledge resources.

Conclusion and Recommendations on discovering brilliance within an organization

Knowledge management structures allow organizations to develop a mechanism for creating valuable knowledge for innovation, process improvement and collaboration among the organization. Therefore, the integration of knowledge management practices into quality management can support continuous improvement and can channel the knowledge value creation towards improvement and increase of competitiveness of an organization. Since quality management aims at strengthening organization's management practices, fosters communication within the organization to support decision-making and provides an organization a system that allows it to develop intellectual capital for increases competitiveness, there can be commonalities identified with knowledge management system.

However, when quality measures are imposed in the organization, majority of the measures are developed through top to bottom approach and employees in the organization usually have concerns about their validity, efficiency and fit to the organization's operations and the culture. Integrating knowledge management structures within quality management allows to improve processes through creating practices that arise from the employees, they get to create and manage the critical knowledge and assist in creating the intellectual capital, which is not directed from above or outside, but created and nurtured within the organization through the people in the organization.

As a recommendation we can point out that knowledge management structures, when properly selected and managed can serve as a catalyst for continuous improvement. Discovering the knowledge under the nose is a work requiring working together which leads to transformation of the ways we create value in the organization. When value creation in the organization is understood as an organic part of developing of skills sets, continuous improvement of the processes in the organization and contributions of economic growth, the organization has more chances of creating the value that matters.

References

1. Ardito, L., E. Besson, A. M. Petruzzelli, and G. L. Gregori. "The influence of production, IT, and logistics process innovations on ambidexterity performance". *Business Process Management Journal*, 2018
2. Asif, M. "Exploring the antecedents of ambidexterity: A taxonomic approach". *Management Decision*, 2017
3. Benitez, J., A. Castillo, J. Llorens, and J. Braojos. "IT-enabled knowledge ambidexterity and innovation performance in small U.S. firms: The moderator role of social media capability". *Information & Management*, 2018
4. Bresciani, S., A. Ferraris, and M. Del Giudice. "The management of organizational ambidexterity through alliances in a new context of analysis: Internet of things (IoT) smart city projects". *Technological Forecasting and Social Change*, 2018
5. Cao, Q., E. Gedajlovic, and H. Zhang. "Unpacking organizational ambidexterity: Dimensions, contingencies, and synergistic effects". *Organization Science*, 2009
6. Cho, M., M. A. Bonn, and S. J. Han. "Innovation ambidexterity: Balancing exploitation and exploration for startup and established restaurants and impacts upon performance". *Industry and Innovation*, 2020
7. Choi, D. Y., and K. C. Lee. "Dynamic resource allocation for exploitation and exploration with ambidexterity: Logical mechanism and simulations". *Computers in Human Behavior*, 2015
8. Davenport, T. H., and D. D. Prusak. "Working Knowledge: How Organizations Manage what they Know". Brighton, MA: Harvard Business Press., 1998
9. Demir, A., T. Budur, H. M. Omer, and A. Heshmati. "Links between knowledge management and organizational sustainability: Does the ISO 9001 certification have an effect?" *Knowledge Management Research & Practice*, 2023
10. Durcikova, A., K. J. Fadel, B. S. Butler, and D. F. Galletta. "Research note—Knowledge exploration and exploitation: The impacts of psychological climate and knowledge management system access". *Information Systems Research*, 2011
11. Ferriera, J. Mieller, J. Papa A. – "Strategic Knowledge Management: theory and practice and future challenges", *Journal of Knowledge Management*, 2018
12. Ho, H., O. Osiyevskyy, J. Agarwal, and S. Reza. "Does ambidexterity in marketing pay off? The role of absorptive capacity", *Journal of Business Research*, 2020
13. Jacobs, M., and R. Maritz. "Dynamic strategy: Investigating the ambidexterity–performance relationship. South African" *Journal of Business Management*, 2020
14. Jurksiene, L., and A. Pundziene. "The relationship between dynamic capabilities and firm competitive advantage". *European Business Review*, 2016

15. Kane, G. C., and M. Alavi. "Information technology and organizational learning: An investigation of exploration and exploitation processes". *Organization Science*, 2007
16. Lavie, D., U. Stettner, and M. L. Tushman. "Exploration and exploitation within and across organizations". *Academy of Management Annals*, 2010
17. Lee, J., and N. Kim. "Know yourself and find your partners". *Management Research Review*, 2019
18. Lopes, C. M., A. Scavarda, L. F. Hofmeister, A. M. T. Thom_e, and G. L. R. Vaccaro. "An analysis of the interplay between organizational sustainability, knowledge management, and open innovation". *Journal of Cleaner Production*, 2017
19. March, J. G. "Exploration and exploitation in organizational learning". *Organization Science*, 1991
20. Martins, V. W. B., I. S. Rampasso, R. Anholon, O. L. G. Quelhas, and W. Leal Filho. "Knowledge management in the context of sustainability: Literature review and opportunities for future research". *Journal of Cleaner Production*, 2019
21. Montoya-Quintero D. M., Bermudes-Rios L.F., Cogollo-Florez J. M - "Model for Integrating Knowledge Management System and Quality Management System in Industry 4.0", *Quality-Access to Success*, Romanian Society for Quality Assurance, 2022
22. Santoro, G., and A. Usai. "Knowledge exploration and ICT knowledge exploitation through human resource management: A study of Italian firms". *Management Research Review*, 2019
23. Shrestha A., Saratchandra M. – "A Conceptual Framework toward Knowledge Ambidexterity Using Information Systems and Knowledge Management", *Journal of Information Systems*, 2023
24. Soto-Acosta, P., S. Popa, and I. Martinez-Conesa. "Information technology, knowledge management and environmental dynamism as drivers of innovation ambidexterity: A study in SMEs". *Journal of Knowledge Management*, 2018

State Governance Challenges of Georgia Before 2024 Elections

George Bagaturia, Ph.D., Mariam Kutchava, Ph.D.(c)

Georgian Technical University

Abstract

The article discusses the challenges facing the state governance of Georgia today. It is noted that the country is gradually approaching the goal declared by the constitution - membership of the European Union that is the result of the pragmatic policy of the country's state governance: peace has been maintained in the country, economic growth has been achieved, at the same time the country has joined all international sanctions against Russia, possible humanitarian aid has been provided to Ukraine and the refugee population from Ukraine.

All this is taking place against the background of acute polarization between political forces of Georgia and a certain complication of relations with the EU and the USA partially because of law "On transparency of foreign influence". Radical political forces demand an aggressive policy towards Russia and military assistance to Ukraine, Georgia's active intervention in the war, in fact the opening of the 2nd front. In order to damage the pragmatic course of maintaining peace in the country and to lose public trust to the government, propaganda based on fakes and provocative actions have been used. Among them is the presentation of the government and the ruling party as "the slaves of Russia", which someone "scientifically" substantiates with one line from "The Knight in the Panther's Skin" - "Fear creates love" and the some psychiatric cases of so-called "Stockholm syndrome". Since the opposition parties have no hope of winning the elections, all this serves to create unrest in the country and overthrow the government in a revolutionary way.

Key words: Georgia's pragmatic politics; Peace; Economic growth; the 2nd front; "Fear creates love"; "Stockholm syndrome"; Elections.

Introduction

Today's Georgia is still facing a great ordeal due to a very difficult foreign situation - the brutal war in Ukraine, the threat of nuclear war, the recently ended war in Karabakh, the war in Israel, Russia's undisguised aggressive policy towards both the Western world and Georgia, endless

provocations from the country's unfriendly forces. There are special accusations against the country's foreign policy, which supposedly serves the interests of Russia, and because of this, it does not join the international sanctions against Russia, nor does it open the 2nd front, and thus stands on the "wrong side of history". In addition, everything that is done in the country for the sake of political peace, social well-being and economic growth is still referred to with sarcasm and irony: what should the "Russian dream" and "Putin's slave" government do for the good of the country?

No matter how strange it may sound, someone "scientifically" proves Georgia's cautious and restrained policy towards Russia, using psychology and one of the lines of Shota Rustaveli's poem "The Knight in the Skin of a Tiger" - "Fear creates love." As the psychologist Anna Freud (daughter of the famous Austrian psychologist Sigmund Freud) asserts, the victim begins to fall in love with the abuser in order to survive and tries to fully merge with him, to identify with him. Since it is difficult to love an abuser and become as evil as the oppressor, you believe that the abuser is not necessarily bad and evil, but good, just and kind, and that is why you love him. Psychology actually knows a few similar cases among people and it is referred to as "Stockholm Syndrome". Similarly, "experts" and politicians hostile to Georgia try to project the "Stockholm syndrome" on the relations between the states and claim that this is how the government of Georgia behaves, which is afraid of Russia and according to the "Stockholm syndrome" even loves it. Especially since Shota Rustaveli also teaches us this - fear will create love! It will be shown below that such an approach is wrong.

Stockholm syndrome

Let's start with the fact that such a primitive understanding of Rustaveli's line (the apostle will truly sad: "Fear creates love") is completely unacceptable. And no one understands this phrase in the sense that if you are afraid of someone, you will fall in love with him. In this case, the idea expressed in the Bible: "The fear of the Lord is the foundation of wisdom" (Psalms, 110, 10) or the mother's prayer "Teach me how to plant in the children's hearts the root of wisdom - the fear of the Lord, so that all the days of their lives they will tremble at your words" (Prayers of parents for their children). The same idea is also conveyed in the book of the Old Testament "Wisdom of Sirach".

As for the Stockholm syndrome itself, it is a popular term in psychology that describes a defensive-unconscious traumatic connection, mutual or unilateral sympathy, which sometimes (very rarely) arises between the victim and the aggressor in the process of capture, kidnap-

ping, threats or use of violence. Under the influence of strong emotions, hostages begin to sympathize with their abusers, justify their actions and eventually identify with them, accept their ideas and consider their sacrifices necessary to achieve a "common" goal. Due to the apparent paradox of the psychological phenomenon, the term "Stockholm Syndrome" became widely popular and acquired many Synonym: known by such names as "hostage identification syndrome", "Stockholm factor", "hostage rescue syndrome", etc. The psychological defense mechanism underlying Stockholm syndrome was first described by Anna Freud in 1936 when she called it "identification with the aggressor". Researchers believe that Stockholm syndrome is not a psychological paradox, disorder or syndrome, but rather a normal human response to a severe traumatic event. Thus, "Stockholm syndrome" is not included in any classification of mental disorders. According to FBI data, in a study of more than 1,200 hostage situations, "Stockholm syndrome" was observed in only 8% of cases.

On August 23, 1973, released from prison, Jan-Erik Olsson, acting alone, broke into a bank (Kreditbanken, Stockholm, Sweden), wounded a policeman, and took four bank employees hostage: three women and one man. At Olson's request, the police brought his cellmate Clark Olofson to the bank. The hostages demanded to fulfill all the conditions of the robbers. On August 28, the police managed to arrest the robbers and release the hostages unharmed. The former hostages said that they were afraid not of the robbers, who had done nothing wrong (?), but of the police. After their release, the hostages protected the perpetrators and did not agree to testify against them in court. Moreover, they hired lawyers with their own money. Psychiatrist Nils Bejerot tried to explain the behavior of the hostages from the standpoint of psychiatry, which was later transformed into the concept of "Stockholm Syndrome". During the trial, the lawyer was able to prove that Olofsson did not help Olsson, but, on the contrary, tried to save the hostages. He was cleared of all charges and released. After his release, he met one of the former hostages and their families became friends. Olson was sentenced to 10 years in prison. As is often the case, robbers attract the sympathy of certain categories of women, and Olson received many admiring letters from women in prison.

There are also other cases when the hostages do not cooperate with the police after their release and hide from the robbers for various reasons (eg the seizure of the Japanese embassy in Lima on December 17, 1996). Maybe it's the fear of revenge, some people like thugs because they oppose the government, etc.

Thus, in individual, extremely rare cases, abusers may actually win the favor of their victims, according to one Russian saying, "beats me, i.e. he loves me" - says a beaten wife about an abusive husband. This happens sometimes, but this does not mean that a similar attitude

should be applied to relations between states. It is another thing to be careful not to irritate a hostile state.

The results of the pragmatic policy of the Georgian government

The necessity of Georgia's integration into Euro-Atlantic structures is declared by the Constitution of Georgia (see the Constitution of Georgia, Article 78. Integration into European and Euro-Atlantic structures. "Constitutional bodies shall take all measures within their powers to ensure the full integration of Georgia into the European Union and the North Atlantic Treaty Organization"). On March 3, 2022, Georgia applied to the European Union with an official application to join the European Union, which is another important stage on the path of Georgia's European integration. The North Atlantic Alliance NATO at all the highest levels declares its readiness to accept Georgia into the mentioned military-political organization. Despite such wishes and applications, there is still a long way to go before Georgia joins the Euro-Atlantic structures. The association agreement signed between the European Union and Georgia, visa liberalization for Georgian citizens, and finally, the application for joining the European Union are important and fundamental steps on this path. Citizens of Georgia, the political class is eagerly moving forward. Still, Georgia will have to do more to the reforms and refine all levels of governance in accordance with the EU standards

The urgent need for Georgia's Euro-Atlantic integration was clearly demonstrated by Russia's invasion of Ukraine on February 24, 2022. It appeared that the longer the process of Euro-Atlantic integration is postponed, the more danger is expected not only for Georgia and Ukraine, but for the whole world. Moldova was among those wishing to integrate into the European Union, even though it was a member of the CIS. And yet, in 2022, Ukraine and Moldova received the status of a candidate for EU membership, while Georgia only received the so-called European perspective: After Georgia's application for joining the European Union on June 23, 2022, the European Council recognized Georgia's European perspective. The European Union is ready to grant Georgia the status of a candidate country after the fulfillment of twelve priorities, which are defined in the opinion related to the application for membership of the European Commission. The conclusion of the European Commission stated that Georgia should accept the prospect of joining the European Union. However, unlike Ukraine and Moldova, Georgia had to fulfill 12 requirements for candidate status. In the conclusion prepared by the commission, among the priorities were named the end of political polarization, carrying out judicial reform, de-oligarchization, strengthening the fight against organized crime, ensuring media freedom, etc. The President of the European Commission, Ursula von der Leyen, while

presenting the Commission's assessment, said that "the door of Europe is open for Georgia and now it is her turn".

There was a feeling in the Georgian society that such a decision was unfair to Georgia. The situation was further complicated by the tense domestic political situation. The radical opposition continued to attack the Georgian government, opinions were heard that "the Georgian people deserve EU membership, but not the political party Georgian Dream and the government, "the Georgian Dream, which is actually a Russian dream, is doing everything to prevent Georgia from getting the status of a candidate for the European Union", which Different kinds of riots even followed.

Relations with Ukraine, which has always been and is considered a friendly country of Georgia, have become complicated, despite the fact that official relations between friendly countries are not as they should be. It should be noted that after Russia's invasion of Ukraine, Georgia supports Ukraine at all international forums and joins the international sanctions against Russia. In addition, Georgia provided the maximum possible humanitarian aid to Ukraine, created the most comfortable conditions for the displaced refugees from Ukraine, even introduced Ukrainian educational programs for children in several schools of Georgia. Still Ukraine took an offended position towards Georgia. The Ukrainian authorities first recalled the ambassador from Georgia, and then expelled the Georgian ambassador from Ukraine, who did not leave Kyiv even when the capital was intensively bombarded. At that time, other countries left Kiev and moved their embassies to Lviv. The unfriendly actions of Ukraine were not limited to this either - they sanctioned the family of Bidzina Ivanishvili, ex-president M. Saakashvili was allegedly smuggled into Georgia with the aim of creating unrest.

The population of Georgia remembers well how Ukrainian high-ranking officials called on Georgia to start a war against Russia - ride 1-2 tanks in Abkhazia and Ossetia (Ukrainian Rada deputy Oleg Goncharenko), while the Georgian government was referred to as bunny, i.e. you are cowards (at that time, the adviser to the president Alexey Arestovich). And the Secretary of the National Security and Defense Council of Ukraine, Oleksii Danilov, directly stated: "If the 2nd fronts will be opened in a territory that Russia is interested in, it will definitely help Ukraine". However, he later stated that this was not an appeal. The representatives of the radical opposition in Georgia welcomed these actions. One can hear their statements such as: "I would rather wear bombs on my head than the shame I feel [due to Georgia's inaction]"; "Ukraine's situation will be eased by opening the second front, Russia will call at least 10,000 soldiers from the Ukrainian front"; "Azerbaijan regained Karabakh, what are we letting go?" etc. Others, relatively moderate, criticize the government in a different way and oppose peace and

freedom to each other – “Look at what Thomas Jefferson said: I prefer dangerous freedom to peaceful slavery”, and they asked hypocritically - freedom or peace? And the answer lies on the surface - peace AND freedom!!! Some compare the real policy of Georgia, which is focused on maintaining peace in the country and at the same time carries out a clearly sovereign policy, with the Munich Agreement of 1938 and the Molotov-Ribbentrop Pact (1939).

The government of Georgia did not follow such provocative calls and preferred to pursue a real, pragmatic policy. Accordingly, the government managed to maintain peace and political stability in the country under the conditions of freedom with sovereign, independent management, which was also reflected in the country’s economic progress.

Most importantly, Georgia received a positive conclusion of the European Commission on the status of a candidate for EU membership with certain reservations. The reservations include combating disinformation, foreign information manipulation and [foreign] interference about the EU and its values; improving the rate of alignment of Georgia’s foreign policy with the common foreign and security policy of the European Union; to eliminate political polarization (which is difficult to do unilaterally, only with the efforts of the government); ensuring a free election process; improvement of parliamentary supervision; completion of the judicial reform; increasing the effectiveness of the anti-corruption bureau; improvement of the existing action plan on deoligarchization and improvement of human rights protection standards. Time will show us to what extent it will be possible to fully fulfill the mentioned reservations.

Conclusion

As a result of Georgia’s real, pragmatic foreign policy, peace and political stability have been maintained in the country, the country’s sovereign, independent and free governance has not been limited in any way, and economic growth has been achieved despite the attempts of hostile domestic and foreign forces to cause unrest in Georgia and open the 2nd front, which is a real danger. Accordingly, the European Commission recommended to grant Georgia the status of EU candidate country. However, this conclusion does not end everything. Georgia is facing a period full of tension, which is unlikely to slow down until the 2024 elections.

References

1. Constitution of Georgia
2. Representation of the European Union in Georgia <https://www.eeas.europa.eu/delegations/georgia>
3. "The Knight in the Panther's Skin". Text and definitions. "Diogene" publishing house, Tbilisi, 2022.
4. Psalm 110, 10.
5. Giorgi Kikonishvili's column <https://netgazeti.ge/opinion/40795/>
6. Irakli Javakhishvili. Peace or freedom? <https://www.radiotavisupleba.ge/a/32377632.html>
7. Gia Murghulia. Freedom and (or) peace? <https://giamurgulia.livejournal.com/7473.html>
8. Zurab Chiaberashvili. Munich 1938 - peace "with dignity" <https://tabula.ge/ge/news/562135-miunkheni-1938-mshvidoba-ghirsebit>
9. Factors Influencing the Development of the Hostage Identification Syndrome. James T. Turner. *Political Psychology*, Vol. 6, No. 4, 1985, pp. 705-711
10. The Stockholm Syndrome Revisited. Arthur Slatkin. *The Police Chief Magazine*, Vol. LXXV, No. 12, December 2008.
11. Namnyak, M.; Tufton, N.; Szekely, R.; Toal, M.; Worboys, S.; Sampson, E. L. 'Stockholm syndrome': psychiatric diagnosis or urban myth? *Acta Psychiatrica Scandinavica* : journal. — 2007. — Vol. 117, no. 1. — P. 4-11. .
12. Danilov on the second front: I did not call for anything. <https://formulanews.ge/News/81170>
13. Arestovich is still unhappy that Georgia avoids war <https://www.youtube.com/watch?v=0-SFBLHb86U>
14. Arestovich's next statement about Georgia <https://www.youtube.com/watch?v=0P4qJO5AZx8>

Influence Marketing Trends and Their Impact on Consumer Behavior in the Financial Sector: A Case Study from Georgia

Guram Sherozia, Ph.D.(c)

International Black Sea University

Abstract

Influence Marketing: Trends and Development in Marketing Strategy - A Case Study from Georgia explores the dynamic landscape of influence marketing within the broader context of marketing strategy evolution. This conference delves into the latest trends shaping influence marketing practices and their impact on strategic marketing approaches. Through an in-depth case study focusing on Georgia, attendees will gain valuable insights into the real-world application of influence marketing tactics, examining its efficacy, challenges, and potential for driving business growth. Join us as we dissect key strategies, analyze industry shifts, and uncover innovative approaches to leverage influencers in today's marketing ecosystem.

Key words: Influence Marketing, Consumer Behavior, the Financial Sector, Case Study, Georgia

Introduction

Influence marketing has emerged as a powerful tool for brands to connect with consumers in the digital age. This paper explores the latest trends and developments in influence marketing, with a specific focus on its application within marketing strategy in the context of Georgia. By examining a case study from Georgia, we aim to provide insights into the effectiveness of influence marketing tactics and their role in shaping marketing strategies in the region.

Trends in Influence Marketing

The landscape of influence marketing is constantly evolving, driven by changes in consumer behavior, technology, and social media platforms. Key trends in influence marketing include the rise of micro-influencers, the importance of authenticity and transparency, and the shift towards long-term partnerships over one-off campaigns. By staying abreast of these trends, brands can adapt their influence marketing strategies to effectively engage with their target audience.

Literature Review

Influence marketing has become a significant element in the marketing strategies of contemporary brands, revolutionizing the way companies connect with consumers across diverse industries (Brown & Hayes, 2008; Campbell & Farrell, 2020). Originally rooted in celebrity endorsements, influence marketing has evolved to encompass a variety of social media personalities and micro-influencers who maintain niche followings and wield considerable sway over their audiences. This shift is partly driven by the rise of digital platforms and the increasingly prominent role that social media plays in consumers' daily lives (Khamis et al., 2017; Lou & Yuan, 2019).

Brands are increasingly recognizing the power of influencers to build authentic connections with audiences. According to Breves et al. (2019), consumers often perceive influencers as relatable and trustworthy figures, which can enhance the credibility of brand messaging. Unlike traditional advertising, which is often met with skepticism, influencer marketing allows brands to communicate their values and products in a way that feels personal and genuine (De Veirman et al., 2017). Research shows that this perceived authenticity contributes to higher levels of engagement and consumer trust, which are critical in driving purchase intent and fostering long-term brand loyalty (Hughes et al., 2019).

As influence marketing has matured, data-driven strategies have become essential in assessing the effectiveness of campaigns and optimizing performance. According to insights by Godey et al. (2016), the proliferation of advanced analytics tools has enabled marketers to track metrics like engagement rate, conversion rate, and return on investment (ROI) with unprecedented precision. For instance, platforms such as Instagram and TikTok provide brands with in-depth audience data, allowing them to target campaigns based on user demographics, preferences, and online behaviors (Hudders et al., 2021). By integrating these analytics into their marketing strategy, brands can refine their approaches, select influencers whose audiences align closely with their target demographics, and allocate resources more efficiently (Campbell & Farrell, 2020). This data-driven focus has further cemented influence marketing as a key component of digital marketing strategies.

One emerging trend in influence marketing is the emphasis on long-term influencer partnerships, as opposed to one-off, transactional collaborations. Recent studies indicate that sustained relationships with influencers yield better results by building trust and consistency over time (Abidin, 2016; Schouten et al., 2020). Long-term partnerships allow influencers to become genuine advocates for the brand, resulting in deeper, more meaningful connections with their followers. For example, an influencer consistently endorsing a brand across several campaigns

may have a more lasting impact on consumer attitudes than a single sponsored post (Schouten et al., 2020). This shift reflects a broader trend in digital marketing, which increasingly prioritizes relationship-driven engagement and loyalty over high-frequency, high-reach strategies (Freberg et al., 2011).

Another significant development is the integration of influence marketing with other digital marketing channels, such as content marketing, email marketing, and search engine optimization (SEO). Studies by Schomer (2019) suggest that influence marketing campaigns are most effective when harmonized with other promotional efforts. For instance, brands can amplify influencer content through paid advertising, increase its reach via email campaigns, or use it to drive organic search traffic by embedding keywords that align with their SEO goals. This integrated approach maximizes the visibility of influencer-generated content, fostering brand cohesion across multiple touchpoints (Campbell & Farrell, 2020).

However, the rapid growth of influence marketing has also presented challenges, including concerns around transparency and authenticity. The rise of sponsored content has led some consumers to question the sincerity of influencer endorsements, as they may be perceived as financially motivated (Audrezet et al., 2020). To address these concerns, regulatory bodies and social media platforms have introduced guidelines requiring influencers to disclose paid partnerships (FTC, 2019). Additionally, brands are increasingly selective in their choice of influencers, favoring those who demonstrate authentic engagement with their audience over those with simply large followings (Hudders et al., 2021). As influence marketing matures, maintaining transparency and authenticity is likely to remain a priority.

In conclusion, influence marketing has become a cornerstone of modern marketing strategy, with brands leveraging influencers to establish more authentic and engaging connections with their target audiences. As advanced analytics enhance measurement capabilities, and as brands increasingly seek long-term influencer partnerships, the field of influence marketing continues to evolve. Future trends are likely to emphasize further integration with other marketing channels, transparency in influencer relationships, and the cultivation of genuine, sustained partnerships that resonate with consumers on a deeper level. This evolution marks a shift towards more sustainable, relationship-driven strategies that prioritize authenticity and trust (Brown & Hayes, 2008; Freberg et al., 2011)

Case Study from Georgia

The case study from Georgia provides a real-world example of how influence marketing is be-

ing utilized within the region. By examining the strategies employed by brands in Georgia and their impact on consumer behavior and brand perception, we can gain valuable insights into the effectiveness of influence marketing tactics in this market. Additionally, we will explore the unique challenges and opportunities that brands face when implementing influence marketing campaigns in Georgia, including cultural considerations, regulatory issues, and the competitive landscape.

Research

The influence marketing landscape in Georgia presents a compelling arena for investigation, given its unique socio-cultural context and rapidly evolving digital ecosystem. By analyzing survey responses from 279 participants, we aim to unravel the intricate relationship between consumers and influencers, shedding light on the factors that drive trust, shape preferences, and influence purchasing decisions in the financial sector.

Our research questions delve into key aspects of influence marketing in Georgia, probing the extent of consumer trust in influencers, the preferred fields or sectors where influencers wield the most influence, the underlying factors contributing to consumer trust, and the impact of influencer marketing on consumer purchasing behavior in the financial industry.

To guide our inquiry, we have formulated hypotheses that seek to elucidate patterns and associations within the data. These hypotheses posit the existence of varying levels of trust in influencers among consumers, differences in preferences for influencer fields, the influence of specific factors on consumer trust, and the relationship between influencer marketing and consumer purchasing behavior.

Through rigorous analysis and interpretation of survey data, this research aims to provide valuable insights into the evolving landscape of influence marketing in Georgia. By understanding the intricacies of consumer-influencer interactions, brands and marketers can devise more effective strategies to engage with their target audience, foster trust, and drive brand loyalty in an increasingly competitive marketplace.

Research Questions:

- To what extent do consumers in the Georgian market trust influencers when making purchasing decisions about financial products?
- What are the preferred fields or sectors in which consumers trust influencers the most?
- What factors contribute to consumer trust in influencers during purchasing the financial products and services within the Georgian market?

- How does influencer marketing impact consumer purchase behavior in the financial sector in Georgia?

Hypotheses:

H0: There is no significant difference in the level of trust consumers place in influencers when making purchasing decisions in the financial sector.

H1: Consumers in Georgia exhibit varying levels of trust in influencers when making purchasing decisions during purchasing the financial products.

H0: There is no significant difference in the preference for influencer fields among financial sector consumers in Georgia.

H1: Consumers in Georgia show varying preferences for different fields represented by influencers.

H0: There is no significant association between influencer marketing and consumer purchasing behavior in Georgia.

H1: Influencer marketing positively influences consumer purchasing behavior in Georgia, leading to increased product purchases based on influencer recommendations.

Consumer Trust in Influencers:

Our survey reveals that a majority of respondents, 64%, indicated that they trust influencers when making purchasing decisions, while 36% expressed scepticism. This finding underscores the significant impact influencers wield over consumer behaviour in Georgia.

Preferences in Influencer Fields:

Among the fields represented by influencers, respondents identified clothing, beauty, travel, food, and trainings as the sectors they trust the most. This highlights the importance of niche expertise and authenticity in fostering consumer trust.

Factors Influencing Trust:

Participants cited several factors that contribute to their trust in influencers, including their presence as TV personalities, personal use of endorsed products, and perceived expertise in the field. These findings emphasize the importance of influencers' credibility and authenticity in influencing consumer perceptions and behaviors.

Purchasing Behavior:

A striking 81% of respondents admitted to purchasing products based on influencer recommendations, underscoring the persuasive power of influencer marketing in driving consumer purchasing decisions.

Conclusion

Influence marketing is a rapidly evolving field that continues to shape the way brands connect with consumers. By understanding the latest trends and developments in influence marketing and leveraging insights from real-world case studies, brands can develop more effective marketing strategies that resonate with their target audience. The case study from Georgia serves as a valuable example of how influence marketing can be successfully implemented within a specific market context, providing actionable insights for brands looking to enhance their marketing efforts in Georgia and beyond.

References

1. Abidin, C. (2016). "Visibility labour: Engaging with influencers' fashion brands and #OOTD advertorial campaigns on Instagram." *Media International Australia*, 161(1), 86-100.
2. Audrezet, A., de Kerviler, G., & Moulard, J. G. (2020). "Authenticity under threat: When social media influencers need to go beyond self-presentation." *Journal of Business Research*, 117, 557-569.
3. Breves, P. L., Liebers, N., Abt, M., & Kunze, A. (2019). "The perceived fit between Instagram influencers and the endorsed brand: How influencer type and brand type influence credibility and purchase intentions." *Journal of Advertising Research*, 59(4), 440-454.
4. Brown, D., & Hayes, N. (2008). *Influencer marketing: Who really influences your customers?* Routledge.
5. Campbell, C., & Farrell, J. R. (2020). "More than meets the eye: The functional components underlying influencer marketing." *Business Horizons*, 63(4), 469-479.
6. De Veirman, M., Cauberghe, V., & Hudders, L. (2017). "Marketing through Instagram influencers: The impact of number of followers and product divergence on brand attitude." *International Journal of Advertising*, 36(5), 798-828.
7. Freberg, K., Graham, K., McGaughey, K., & Freberg, L. A. (2011). "Who are the social media influencers? A study of public perceptions of personality." *Public Relations Review*, 37(1), 90-92.
8. Godey, B., Manthiou, A., Pederzoli, D., Rokka, J., Aiello, G., Donvito, R., & Singh, R. (2016). "Social media marketing efforts of luxury brands: Influence on brand equity and consumer behavior." *Journal of Business Research*, 69(12), 5833-5841.
9. Hudders, L., De Jans, S., & De Veirman, M. (2021). "The commercialization of social media stars: A literature review and conceptual framework on the strategic use of social media influencers." *International Journal of Advertising*, 40(3), 327-375.

Integrating Business Process Management and Multi-dimensional Data Analysis in University Administration Decision Support Systems

Hakan Ergun, Ph.D.(c)

International Black Sea University

Abstract

This paper provides a thorough exploration of decision support systems, especially with respect to their use in university management to address the problems of management processes. Strengthening and contemporaryisation of managerial activity is one of the vital aims of university management, as quality sets the pace for innovativeness and progress. The level of organization of the decision-making process enables the basic achievement of efficiency and effectiveness in education areas. Students' admittance decision-making processes' automation explained the idea of the problem in the article. These solutions are built upon modeling university business processes and deploying business intelligence concepts that are complimented with polyhedral data mining.

This study aims to propose several criteria for choosing an appropriate environment for the development of the decision support system specifically designed for a university administration. The system relies on data from the student information system database, on which the author's practical knowledge is the basis. This study contributed by developing OLAP analytical models and asset management models aimed at aiding the universities in making evidence-based decisions.

Keywords: OLAP, Multi-dimensional Data Analysis, Business Process Management, Bus Matrix

Introduction

Higher education institutions are faced with a number of challenges, including the maintenance and enhancement of quality, recruitment of suitable candidates, and financial limitations. While such information systems as e-normalized information systems - management of e-learning services coupled with student fees and records, it's pertinent to note that these systems do not aid in the management decision-making processes of the organization.

In order to enhance their decision-making capability, university leaders require advanced systems with integrated design characteristics powered by evolutionarily advanced technologies. The system must be enabled with forecasting and analytic systems that capture and project critical data for a more thorough analysis of the entity.

This study consisted of a number of research approaches in addition to this one, which included information gathering in order to identify the features of the decision support systems (DSS systems) as models and their relational impact on the university's administrative functions. A comparative analysis was necessary in order to set tangible benchmarks for selecting a development environment with respect to the gathered data on the technical specifications of existing databases supporting decision-making functions. Organizational architecture was also one of the outcomes developed in the course of the studies.

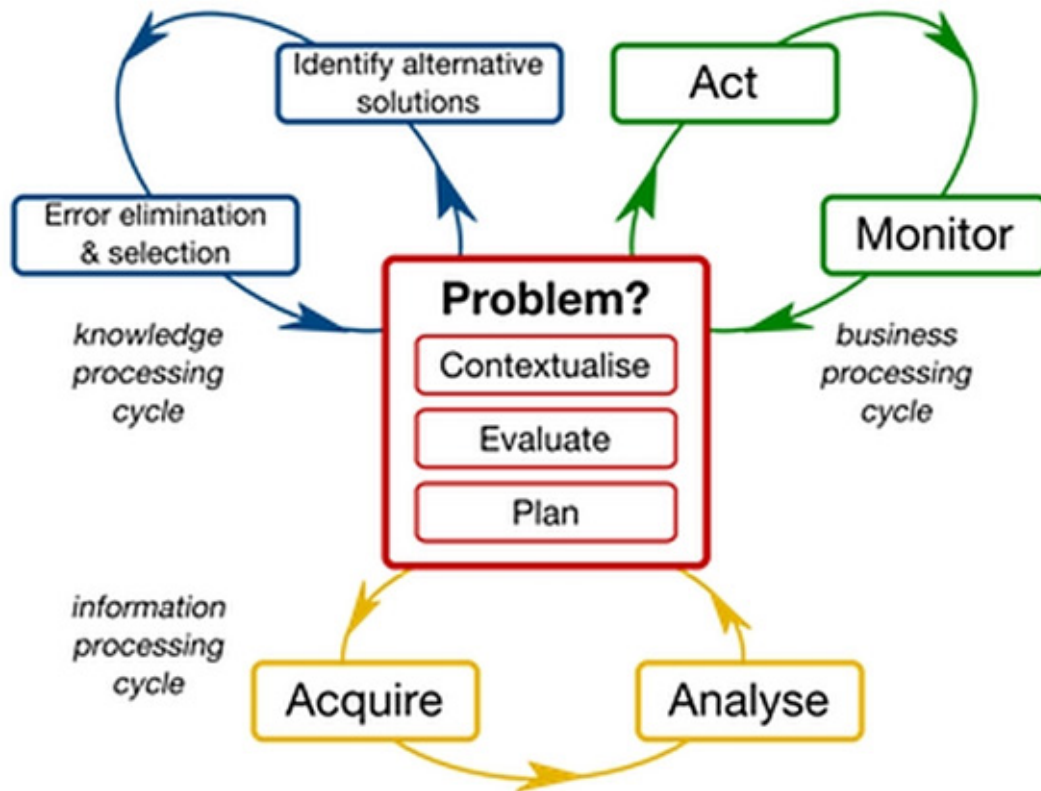
As institutions endowed with high social value and the multidimensionality of activities and interests, universities become both active generators and custodians of streams of data/ information pertaining to any area, be it financial, administrative, or socio-psychological character. Institutional responsibilities and tasks have to be handled on a partnership basis by the most senior officials: Rectors, Deans, and their specialized colleagues. Information and data, in this case, are a context of resources that can be used for answering questions about what may be done, where, and why for the purpose of elaborating strategies (Ghisoiu et al., 2009). In the evaluation of the processes of implementations, it is also relevant to deal with the activities of the higher educational institutions as well as the competence and competency coupled with other high-order instruments and technological processes that bring about the evolution of the institutions (Bresfelean et al., 2009).

Some of the empirical research funding's reports for challenges do not occur when the expected performance level of the system in place is not met but rather when the system in place has lost an opportunity for further improvement (Tripathi et al., 2011). First, let us consider the defining aspects of problem-solving. Problem-solving is known to be one of the pulsating functions of an organization; in fact, it is the construct around decision-making that finally sets the motion of tackling and harnessing objectives.

Research for planning activities starts with diagnosing the situation to spot problems that need to be addressed and opportunities that can be pursued. New alternatives are constructed and then assessed for their practicality during this stage. The proceeding phase consequently progresses to the selection stage, when the plan to be implemented is already established.

Figure 1 reflects the various cycles (information processing, knowledge processing, and business processing) shown in the diagram, which interact in identifying and addressing problems.

Figure 1: Problem-Solving Cycles: Integration of Information, Knowledge, and Business processing Cycles”(Bonanno, 2003)

Information processing is the process of obtaining the data required to either create solutions for the issue or take action to implement a solution.

Knowledge processing is the process of creating solutions, evaluating their viability, and choosing the top-performing ones.

Business processing refers to the actual implementation of the steps identified as necessary to address an issue, as well as the evaluation of their effectiveness.

To provide guidelines for selecting a development environment, comparative analysis and information gathering were used in this research to highlight the characteristics of DSSs and their impact on university administration.

Decision Support Systems are designed to tackle the challenges that come with prediction, optimization, and data visualization tasks that rely upon data processing technologies such as OLAP or data mining. Such data processing and storage technologies can be classified into three major types:

- Data Warehousing: This type of central storage system allows data from different sources to be combined for analysis in an effort to simplify the process of looking for information.
- Data Mining: Data mining is the analysis of data sources in pursuit of information that has not been known but can be very useful in decision-making.
- Online Analytical Processing (OLAP): With OLAP, data is structured into hypercubes, which are multi-dimensional forms of data that greatly help in the analysis of a lot of data.

Transforming Transactional Data into Strategic Insights: The Role of Data Warehousing, OLAP, and Data Mining in Decision-Making

In contemporary business environments, the significance of converting transactional records into meaningful insights for better decision-making is undisputed. The decision-making process is dependent not just on the decision itself but also, to a large extent, on the volume of information that is pressed against. Business processes – which are software-enabled – churn out huge amounts of unprocessed information. However, the raw data for such value-adding informed decision-making information is highly indefinable.

The primary technical components in this transformation process include the data warehouses- which are based on the operational data sources – and together with Online Analytical Processing (OLAP) and data mining techniques. These elements make it possible for businesses to effectively utilize raw data in formulating strategies and making operational as well as strategic decisions.

Bus Matrix Structure for the 'NAEC Result' Output Database: NAEC-Georgia (National Assessment and Examinations Center)

Overview

As depicted in the bus matrix formed below, the "NAEC Result" file also has a particular structure. In this structure, the "Students" table is of special importance as it, in fact, possesses several necessary fields related to student information management and analysis that are important for the administration of the university.

Each attribute in the 'Students' table is described in detail quite clearly on the basis of the data source, data type, and relevant constraints. This matrix is extremely useful when evaluating the completeness, precision, and dependability of the information held in the database. The

“Students” table contains detailed personal biographic information transferred from NAEC for each student included in the database of the “NAEC Result File.” The systematic nature of the approach facilitates the efficient filling of documents and business operations such as registration and admissions. The table design also supports long-term strategic planning and decision-making based on factual information as well as operational data.

Attributes

Table Name: Students

s_id

Type: int(10) NOT NULL

s_start_year

Type: varchar(10) NOT NULL

s_fac_id

Type: varchar(10) NOT NULL

s_dir_id

Type: varchar(10) NOT NULL

s_major

Type: varchar(30) NOT NULL

s_student_id

Type: char(8) NOT NULL

s_name_eng

Type: varchar(100) NOT NULL

s_surname_eng

Type: varchar(100) NOT NULL

s_name_ge

Type: varchar(100) NOT NULL

s_surname_ge

Type: varchar(100) NOT NULL

s_citizenship

Type: varchar(200) NOT NULL

s_gender

Type: varchar(6) NOT NULL

s_passport_number

Type: varchar(50) NOT NULL

s_email

Type: varchar(100) NOT NULL

s_mobile_phone

Type: varchar(30) NOT NULL

s_status

Type: int(3) NOT NULL

s_sector

Type: int(3) NOT NULL

s_type

Type: int(3) NOT NULL

s_level

Type: int(3) NOT NULL

Final Analysis of the Bus Matrix Structure for the 'NAEC Result' Output Database

The output database file "NAEC Result" includes the bus matrix on the "Students" table, which should be well-defined and sourced during the construction of the structure. In this case, it would be relevant for creating information systems and supporting a number of university operations, such as enrollment, registration, and counseling. The matrix explains the importance of each attribute, its type, and its source in order to maintain and apply the integrity of the data. The sources, however, require more explanation as to their reliability and validity.

Enhancing Business Intelligence through OLAP and Data Warehousing: Multi-dimensional Data Models, Query Optimization, and User-friendly Solutions for Advanced Data Analysis

As Kovacic et al. (2022) note, Online Analytical Processing is one of the key technologies in Business Intelligence (BI) systems that enables the end user to examine multi-dimensional data in a number of different ways and, therefore, perform more complicated analysis. The analysis comes in addition to the OLAP tools that include query languages such as SQL or MDX, which makes the retrieval of data easier than what would otherwise be the case. Unfortunately, writing these queries is a tedious task that is mentally challenging to many people. For this purpose, different solutions have been proposed, including graphical OLAP clients, parameterized reports, and dashboards, to improve the ease of use and accessibility of BI tools for data retrieval and analysis.

Data warehousing remains the core building block of modern-day BI and analytics systems since it provides a well-organized, purified, and uniform data setting that is best suited for analysis purposes. In the area of data warehousing philosophies, the star schema is the most widely utilized analytical model. The core underlying events of a business, known as facts, might be captured and arranged in a multi-dimensional "cube." Within each dimension, there

can be various layers to allow for a hierarchy of power.

This goes to explain why, when using multi-dimensional data models, users get to look at and analyze data from different angles and combine OLAP to conduct analytical queries on these multi-dimensional cubes.

Querying data stored in a data warehouse can be done with, for example, SQL or MDX. Such tools will always be flexible, as pointed out by (Allen & Parsons 2010), but at the same time, they tend to be quite complex and time-consuming. Other tools and interfaces are available to transform how users apply hinting to overcome these issues.

It has to outline the schema that incorporates the common fact and dimension tables expected of this OLAP schema. In this case, since the data revolves around students, their attributes, and their educational details, we can structure it as follows:

Fact Table: Students

Students' measurements will be the subject of fact table insertions. For this example, the key attributes from the given list will be included in the fact table, and other relevant ones will be placed in other dimension tables.

Fact Table: Students

s_id: int(10) NOT NULL (Primary Key)

s_student_id: char(8) NOT NULL

s_start_year: varchar(10) NOT NULL

s_fac_id: varchar(10) NOT NULL

s_dir_id: varchar(10) NOT NULL

s_major: varchar(30) NOT NULL

s_status: int(3) NOT NULL

s_sector: int(3) NOT NULL

s_type: int(3) NOT NULL

s_level: int(3) NOT NULL

Dimension Tables

The dimension tables will contain descriptive attributes that provide context to the data in the fact table.

Dimension Table: Personal Information

s_id: int(10) NOT NULL (Foreign Key)

s_name_eng: varchar(100) NOT NULL

s_surname_eng: varchar(100) NOT NULL
 s_name_ge: varchar(100) NOT NULL
 s_surname_ge: varchar(100) NOT NULL
 s_citizenship: varchar(200) NOT NULL
 s_gender: varchar(6) NOT NULL
 s_passport_number: varchar(50) NOT NULL

Dimension Table: Contact Information

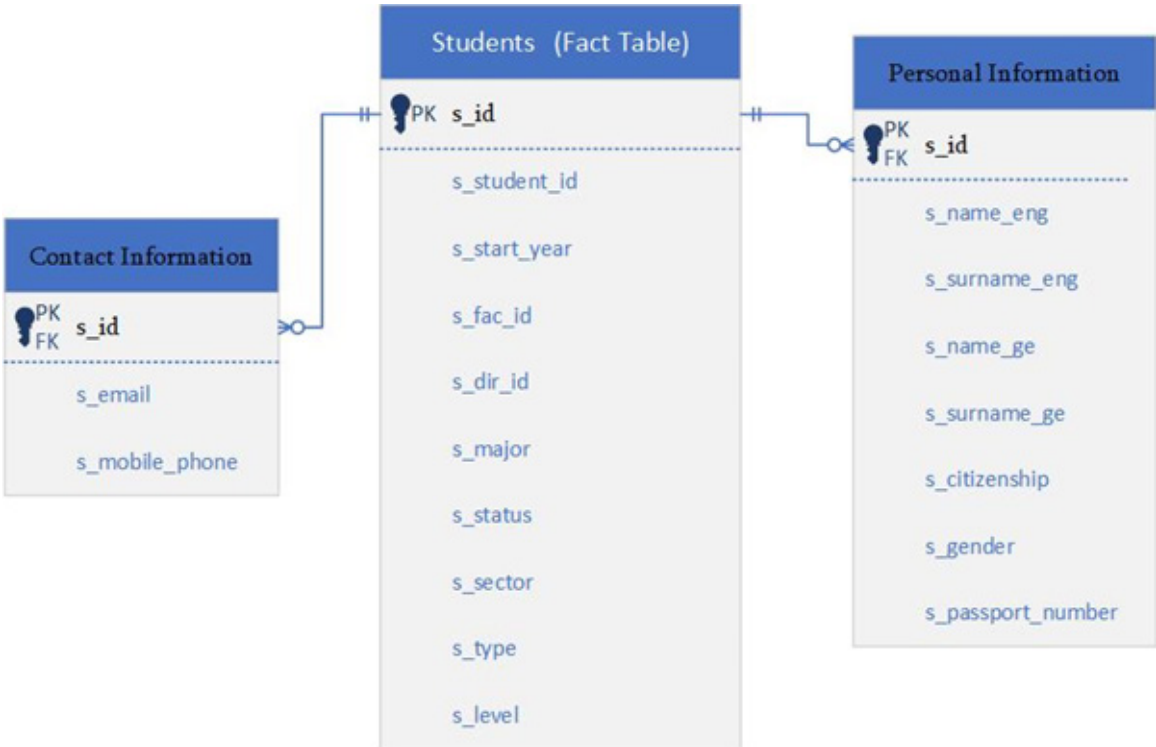
s_id: int(10) NOT NULL (Foreign Key)
 s_email: varchar(100) NOT NULL
 s_mobile_phone: varchar(30) NOT NULL

OLAP Diagram Structure

The OLAP diagram will have the "Students" fact table at the center, with links to the dimension tables "Personal Information" and "Contact Information."

Entity-Relationship Structure of the NAEC Student Database: Integrating Fact and Dimension Tables for Student, Contact, and Personal Information

Figure 2. Entity-Relationship Diagram of the 'NAEC Result' Output Database: Student, Contact, and Personal Information Tables

This diagram illustrates the structure of the "NAEC Result" database, featuring the primary "Students" fact table and its relational links to the "Contact Information" and "Personal Infor-

mation" tables. Each table organizes key attributes, with s_id serving as the primary key (PK) in the "Students" table and as a foreign key (FK) in the related tables, ensuring data integrity across personal, academic, and contact information fields.

Multi-dimensional Data Model for Student Analysis: Structure and Components of Fact and Dimension Tables in the NAEC Database

Fact Table (Students): The student's dimension contains the main quantitative data of the students with a unique identifier for each of them: starting year of his study, faculty's identification number, directorate's ID, specialization, status, sector, type, and level.

Dimension Table (Personal Information): In the second dimension, the student's table contains more detailed data about the students, like their first names and last names written in English and Georgian, as well as their nationality and citizenship, gender, and passport number.

Dimension Table (Contact Information): Contains only the electronic mail addresses and mobile numbers of the students.

Such structure enables in-depth investigation and extensive reporting on multiple factors of students' data through the use of OLAP for multi-dimensional querying.

Conclusion

In the running of a college or university, many transactional processes involve student data. These, however, are not very helpful in making decisions. In contrast, decision-makers further require decision support systems that contain sufficient knowledge bases and information that help in decision analysis and forecasting in conjunction with other analytical and development methods. These mechanisms are very useful for strategic control and effective decision-making in enterprises.

Due to considerable expenditure on cutting-edge technologies, the software industry is constantly evolving, and this has stimulated strides in decision support systems (DSS). The tense competition in the market has also encouraged the development of these systems and improved their efficiency in performing decision-making functions in organizations. Nevertheless, choosing the appropriate DSS is a highly involved process that includes the evaluation of a number of relevant variables, including the level of users' knowledge, technology platforms and preferences, and the type of information management framework within the organization.

This approach ensures that the Decision Support System (DSS) is aligned with the specific

needs of the organization. OLAP and data warehousing play a crucial role in data analysis and facilitate informed managerial decision-making. These tools enable timely and effective decision-making by providing comprehensive data analysis and actionable insights.

References

1. Kovacic, I., Schuetz, C. G., Neumayr, B., & Schrefl, M. (2022). OLAP Patterns: A pattern-based approach to multi-dimensional data analysis. *Data and Knowledge Engineering*, 138. <https://doi.org/10.1016/j.datak.2021.101948>
2. Tripathi, K. P. (2011). Decision Support System Is a Tool for Making Better Decisions in the Organization. *Indian Journal of Computer Science and Engineering*, 2(1), 112–117. <http://www.ijcse.com/docs/IJCSE11-02-01-054.pdf>
3. Bresfelean, V. P., Lacurezeanu, R., Ghisoiu, N., & Sitar-Taut, D. A. (2009). Developing a decision support system for university management. *International Journal of Information Technology and Decision Making*, 8(4), 611-632.
4. Ghisoiu, N., Bresfelean, V. P., Lacurezeanu, R., & Sitar-Taut, D. A. (2009). Developing a decision support system for university management. *International Journal of Information Technology and Decision Making*, 8(4), 611-632.
5. Bonanno, K. (2003). Knowledge management: A people process. In M. Nimon (Ed.), *Connecting challenges: Issues for teacher and children's librarians* (pp. 26–33). Auslib Press.
6. Allen, G., & Parsons, J. (2010). Is query reuse potentially harmful? Anchoring and adjustment in adapting existing database queries. *Information Systems Research*, 21(1), 56-77.

“5th Generation Warfare Strategy and its Geopolitical Implication in the Global Dimension”

Polina Vacheishvili, Ph.D.(c)

International Black Sea University

Abstract

Fifth Generation Warfare (5GW) marks a significant transformation in how conflicts are fought today. Instead of the conventional military clashes we have known, these battles are increasingly being fought with invisible weapons like cyber-attacks, disinformation campaigns, and economic pressure. This type of warfare happens in a grey area, where the lines between peace and conflict, state and non-state actors, and open and hidden operations become blurred (Alkin, 2022). This paper examines how 5GW strategies reshape global geopolitics, creating new challenges for national security and international stability (The Radio Research Group, 2024). The study highlights how 5GW tactics have been used to undermine governments, weaken economies, and influence public opinion by focusing on regions like Eastern Europe, the Middle East, and East Asia. The Black Sea region serves as a key example, where these strategies have intensified the power struggle between global players such as the United States, Russia, and China. The use of 5GW tactics in these areas has made already complex geopolitical rivalries even harder to navigate, complicating the ability to predict events or develop clear responses. This paper also explores how major powers, particularly the United States, are evolving their foreign and defense policies to address the unconventional threats posed by 5GW.

It also examines how international institutions and alliances adjust to these new realities and their broader effects on global security and governance. Ultimately, the research stresses the need for a new approach to understanding and managing global conflicts. With 5GW continuing to obscure traditional distinctions in warfare, it is critical to rethink defense strategies to account for non-military threats. By analyzing the global impact of 5GW, this paper provides a deeper understanding of how modern warfare alters the international landscape and changes the norms of global interaction.

Keywords: Cyber-attacks, Disinformation, Economic Manipulation, Geopolitics, National Security

Introduction

Unfortunately, wars have a critical and undeniable role in significant transformations in world history. War has always guided the rise, stagnation, and fall of civilizations and empires. From ancient times up until today, the wars that shaped world history have experienced five generations of change.

Various famous strategists indicated significant changes in warfare. They suggested different theories and concepts, moderately proving that the practice has long crossed the boundaries of Clausewitz's and Lindenhurt's understanding of war. Carl Von Clausewitz, the famous Prussian strategist who turned out a divine of future warfare generations, in his influential book "On War," writes a prescient statement: "Every age has its kind of war, its limiting conditions and its own peculiar preconceptions." (Keller & Widger, 1874)

Centralized violence, practiced for thousands of years, has erased its outlines and penetrated all spheres of our lives. These days, modern forms of conflict are less focused on the instrumental use of force to achieve political goals. They focus more on the concepts of perception management, narratives, Asymmetry or destabilization in society, the hostile use of norms, and the hidden and ambiguous use of information as power.

We often hear such terms describing the latest Generations of Warfare, like:

- Proxy wars
- Asymmetric wars
- Cyber Warfare and Information Operations.
- Hybrid Wars

Fifth-generation warfare is the most dangerous stage to this day. It is a stage that seriously threatens the hopes of global peace in the 21st century and the struggle for a sustainable world (Krishnan, 2022). It is an era in which countries are waging commercial, financial, economic, digital, and energy-based wars against one another. Amid such a complex and frightening period of "imbalance" and "uncertainty," it is crucial to measure and weigh all steps in the decision-making process, especially for those who have been granted the power to decide the destiny of generations ahead. Let us set our sights on each of the separate concepts throughout different ages of warfare.

- **1st generation** - is pretty simple - large armies (mostly infantry and cavalry units) are clashing together on open battlefields, at more or less close distance, killing each other with cold

weapons. Persuaded goals were to destroy the adversaries and gain valuable assets. Archery, swords, spears. The distance of combat is close, and poor diplomatic or administrative technologies could make the occupation of the territories or expansion possible.

- **2nd generation** - Technologies brought the Gunpowder, rifles, battlefield trenches, mines and artillery. Battles expanded to the sea surface. Almost all wars of 16-20th centuries belong to the 2nd dimension. With new technologies, the occupation became an essential goal of the battles.

- **3rd generation** - the most significant differential characteristic of the 3rd generation was repeating rapid fire, long-range weapons, multiple load rifles, and initial machine guns. Multiple dimension battles - ground- sea- air. Goals - Destruction of the enemy, occupation of territories, destruction of economy and political system. 1st WW. The best example of such destruction was Germany, which lost its economy and extensive territory.

- **4th generation** - Brought missiles and rocket automatic weapons - high tech military weapons - tanks, aviation, navy aircraft carriers, and advanced communication assets; if all three previous generations included close contact battles, in 4th generation, close combat almost became irrelevant. Combats moved mostly in trenches on the ground; aviation was destroying troops from the air, and the sea component was significantly expanded. Goals - economics, political system, military segment, deposing undesirable governments, and raising loyal ones to power. Example - WW2

- **5th generation** is very distinctive from others. - Contact warfare completely faded in importance and evolved into noncontact warfare. The primary weapon of the 5th generation became Strategic Nuclear Action - a weapon of mass distraction, where none of the goals could be achieved, as both sides would lose the battle for existence. So, combat actions have moved from the battlefields to the dimensions of diplomacy, economy, and propaganda. Electronic warfare, precise destruction Weapons, and multidimensional battle space, including the space domain, with defense space agencies in different countries nowadays. Moreover, here we are; let us take a closer look at the 5th-generation components.

It is remarkable that in academic circles, scholars have a heated debate about what to consider 4th or 5th generation warfare. This classification creates a better picture of the dynamics of this transformation process. Moreover, this research aims to enhance our understanding of the evolving nature of warfare and highlight the urgency for innovative frameworks that can effectively navigate the complexities of 5GW. By engaging with the global implications of this modern warfare paradigm, we seek to contribute to the dispute surrounding international re-

lations and security in an era defined by ambiguity and unprecedented challenges (*Issue37_17.Pdf, Cornelis van der Klaauw*)

Fifth-generation warfare (5GW) is conducted primarily through non-kinetic military action, such as social engineering, misinformation, cyber-attacks, and emerging technologies such as artificial intelligence and fully autonomous systems.

Research Methodology

This study utilized a mixed-methods approach, combining desk research with qualitative analysis to explore the complexities of Fifth Generation Warfare (5GW) and its impact on global geopolitics. Desk research formed the core of our methodology, allowing us to analyze existing literature and case studies while avoiding interference with ongoing conflicts, as described by Babbie (2005) (Babbie, 2020a). We extensively searched significant academic databases, including the Web of Science Core Collection (WoS CC) and Scopus (Babbie, 2020b), focusing on key terms related to cyber warfare, disinformation, and hybrid conflicts. These databases were chosen for their high relevance and scholarly impact (Joshi, 2017; Visser, van Eck, and Waltman, 2021). Additionally, we incorporated insights from various media sources to provide a broader context on how 5GW tactics have been employed across regions like Eastern Europe, the Middle East, and East Asia. The qualitative analysis involved coding themes from the gathered literature to identify patterns related to the implications of 5GW, particularly regarding national security and global governance. We examined case studies such as the Israel-Hezbollah War and the Syrian Civil War to highlight the use of hybrid warfare strategies and the roles of both state and non-state actors (Jones & Markusen, 2018). By synthesizing data from these diverse sources, the research aims to foster a clearer understanding of how 5GW is reshaping international relations and defense policies. This multi-faceted approach emphasizes the need for updated strategies to address the new reality of non-traditional threats in modern warfare.

5GW Components

Cyber Warfare: For instance, significant cyber-attacks, like those on government systems, can cripple a nation's security and instill public fear.

Disinformation and Information Warfare: We have seen how social media platforms can be exploited to manipulate narratives and create confusion during elections or crises.

Economic Warfare: Countries apply economic pressure—like sanctions or trade restrictions—

to achieve political goals

Proxy Actors: States often use third-party groups to conduct operations while avoiding direct involvement, complicating accountability. This can lead to conflicts where the true instigator is challenging to identify.

Grey Zone Strategies: This refers to actions that fall between peace and war, making it hard to define acts of aggression.

Figure 1. 5GW Key Components

Such characteristics as Asymmetry, where weaker actors can exploit the vulnerabilities of stronger ones without direct confrontation, recall examples of how non-state actors can leverage social media to undermine state authority. Blurred Lines – are also a pretty ambivalent aspect, where ambiguity creates a challenging environment for national security, as in hybrid conflicts where civilian infrastructure can become a target. Entities can reshape the information landscape to manipulate attitudes and behaviors, exemplified by strategic misinformation campaigns during significant elections. 5GW emphasizes a persistent state of tension rather than traditional battles, impacting peace and stability without a clear resolution. Understanding these characteristics and principles helps us navigate the complex terrain of modern conflicts. Moreover, we must adjust our strategies to achieve adequate national and global security.

The geopolitical implications of 5GW on a global scale

Even if someone has not yet concluded that we have already been living in 5-generation warfare, please bring some general points to your attention. As traditional military strength becomes less relevant, influence through information and economic pressure takes center stage. For instance, nations like China are expanding their global reach through technology and trade. With the blurred lines of conflict, nations face an altered instability. Proxy wars and cyber

threats create a volatile environment where trust erodes. This leads to unpredictable alliances and tensions—especially in regions like Eastern Europe, the Middle East, and the Black Sea Region. Countries are re-evaluating their alliances in light of these new threats. For example, the traditional NATO framework may need to adapt to counter adversaries' military cyber and economic challenges. In the 5GW dimension, nations must prioritize diplomacy, information literacy, and cyber resilience. Fighting against misinformation and fostering international cooperation have become crucial for maintaining stability. As state and non-state actors blur boundaries, it becomes harder to establish clear rules for engagement, putting global governance at risk. **The implications of 5GW on geopolitics are profound and far-reaching. They urge us to rethink traditional strategies and embrace new approaches to ensure global stability.**

Opportunities and Risks

All changes bring challenges and opportunities as well. Being able to foresee the risks, estimate them, and outline solutions to mitigate them is the main priority. Opportunities brought by innovations, such as countries investing in AI-driven cybersecurity solutions and Israel's advancements, can better protect national infrastructure from attacks. Collaboration between NATO partners sharing intelligence and resources in cyber defense initiatives to strengthen their collective security against common threats. Public engagement improvement through educational campaigns aimed at improving media literacy, like those implemented in Finland, empowers citizens to recognize and counteract disinformation. Risks involve possible impulsive escalation, recalling a cyber-attack on a critical infrastructure that provoked a disproportionate military response, as seen in incidents between the US and Iran. Erosion of Trust: Example - The spread of false information regarding elections can lead to public distrust in democratic institutions, evidenced by events in the US during the 2020 election cycle.

A Double-edged Sword

Technological Advancements, seen as opportunities, can be A Double-edged Sword. As threats evolve, investment in advanced cybersecurity measures is crucial for protection against cyber-attacks. Lots of companies, nuclear plants, and other strategic objectives use advanced threat detection software to protect organizations from sophisticated cyber-attacks

AI-driven tools, enable faster analysis and automated responses to threats. AI enhances decision-making, automates responses, and improves threat detection. It can also be used in disin-

formation campaigns, making it a double-edged sword. New tools for tracking disinformation and managing narratives enhance the ability to counteract hostile influence. Twitter's influence (platform launched in 2006) during political events, such as the Arab Spring, illustrates how social media can mobilize public opinion and organize movements.

Quantum Computing: While still developing, quantum computing promises to revolutionize encryption and data processing, posing both opportunities and risks for cybersecurity.

Autonomous Systems: Drones and unmanned vehicles can conduct surveillance and targeted operations without human intervention, significantly changing the battlefield dynamics.

Blockchain Technology: Blockchain can secure communications and verify information, countering misinformation and enhancing trust in digital transactions.

5G Networks: The expansion of 5G technology improves real-time data exchange and increases vulnerabilities to cyber threats.

Cyber Attacks: Cyber warfare involves targeted attacks on critical infrastructure, government systems, and private organizations, aiming to disrupt and destabilize. Example - Cyber-attack on Nuclear Plant in Iran. Stuxnet (the malicious computer worm) reportedly destroyed almost one-fifth of Iran's nuclear centrifuges, infected over 200,000 computers, and caused 1000 machines to degrade physically. Stuxnet - was built as a cyber-weapon jointly by the US and Israel in a collaborative effort known as Operation Olympic Games. (Fruhlinger, 2022)

Disinformation Campaigns: 1) Strategic spreading of false information can manipulate public opinion and influence political outcomes. Recent elections worldwide illustrate this impact. Examples- AI-generated false images and videos, social media content, examples- Rumors about Hillary Clinton (an attack that spread like wildfire online), and scandal around Pizza Gate, using restaurant Ping-Pong, where Hillary Clinton, as a presidential candidate, was abusing little children in satanic rituals ("Pizzagate Conspiracy Theory," 2024) Several Platforms, including online activists, foreign agents, and non-high-profile media consumers, propagated this rumor. That rumor led to a severe physical safety issue when people from different parts of the US traveled to Washington, DC, to liberate imprisoned children armed with knives and firearms.

2) Antimalarial medication promoted by (Covid-19, 2023) French physician Didier Raouf against COVID-19 - also disinformation that caused at least 17000 deaths. (Rof & Hervé, 2023)

Social Media Exploitation: Platforms like Twitter and Facebook are weaponized to disseminate misinformation rapidly, complicating our ability to discern truth. Some might have a pleasant experience with fact checkers' moderation and banning.

The overlap of cyber warfare and information manipulation poses significant national and global security challenges, requiring us to adapt our strategies accordingly.

Ethical Dilemmas and Governance Challenges

The implications for Defense and Security considerations combine several significant points: Adapting Military Doctrines, Enhancing Resilience and Deterrence, and International Cooperation.

These implications call for a proactive and coordinated approach to modern defense strategies.

The evolving landscape of Fifth Generation Warfare presents profound ethical considerations that must be at the forefront of our defense strategies. As we navigate an age marked by increasingly sophisticated cyber threats and hybrid warfare tactics, we face balancing security needs with protecting civil liberties. The line between surveillance for safety and the invasion of privacy must be carefully managed to foster public trust. High-profile cases, like the revelations from Edward Snowden (Blusiewicz, 2014), underscore the urgent need for transparency in governmental actions to ensure that the pursuit of security does not compromise individual rights. Moreover, the absence of clear accountability frameworks for cyber operations, as evidenced by incidents like the SolarWinds breach (Rohan, 2023), highlights a significant governance challenge. Without defined responsibilities and consequences, the risk of ethical misconduct escalates. Establishing comprehensive guidelines that promote accountability is crucial to enhancing operational resilience and upholding the moral imperatives that guide our actions in a digitally connected world. The implications of disinformation campaigns further complicate this ethical landscape, as targeted narratives can unintentionally incite social unrest, significantly affecting communities and trust in institutions. Therefore, it is essential to prioritize ethical governance in all cyber operations, ensuring that actions taken in the name of national security do not inadvertently harm societal cohesion.

Future Outlook and Considerations

In conclusion, a proactive and coordinated approach emphasizing ethical considerations is vital for navigating the complexities of Fifth Generation Warfare. We can work towards a more secure and just global environment by fostering international cooperation, responsibly enhancing emerging technologies, and maintaining a steadfast commitment to ethical governance. Such efforts will strengthen our defense strategies and ensure that we remain accountable to the values we uphold in a democratic society.

References

1. Babbie, E. R. (2020 a,b). *The Practice of Social Research*. Cengage AU.
2. Krishnan, A. (2022). Fifth Generation Warfare, Hybrid Warfare, and Gray Zone Conflict: A Comparison. *Journal of Strategic Security*, 15(4). <https://doi.org/10.5038/1944-0472.15.4.2013>
3. SolarWinds Cyberattack Demands Significant Federal and Private-Sector Response (infographic) | US GAO. (n.d.). Retrieved November 20, 2024, from <https://www.gao.gov/blog/solarwinds-cyberattack-demands-significant-federal-and-private-sector-response-infographic>
4. Alkin, K. (2022, August 13). Fifth-generation warfare and global challenges | Column. Retrieved November 20, 2024, from <https://www.dailysabah.com/opinion/columns/fifth-generation-warfare-and-global-challenges>
5. Blusiewicz, J. (2014). The Case of Edward Snowden: A Different Path. *Cornell International Affairs Review*, 8(1). <https://doi.org/10.37513/ciar.v8i1.459>
6. Fruhlinger, J. (2022, September 31). Stuxnet explained: The first known cyberweapon. Retrieved November 20, 2024, from CSO Online website: <https://www.csoonline.com/article/562691/stuxnet-explained-the-first-known-cyberweapon.html>
7. *Issue37_17.pdf*. (n.d.). Retrieved from https://www.jwc.nato.int/application/files/6916/3280/9811/issue37_17.pdf
8. Jones, S. G., & Markusen, M. B. (2018). *The Escalating Conflict with Hezbollah in Syria*. Retrieved from <https://www.csis.org/analysis/escalating-conflict-hezbollah-syria>
9. Keller, C., & Widger, D. (1874, edition in). On War, by General Carl von Clausewitz. Retrieved November 20, 2024, from <https://www.gutenberg.org/files/1946/1946-h/1946-h.htm>
10. Pizzagate conspiracy theory. (2024). In *Wikipedia*. Retrieved from https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Pizzagate_conspiracy_theory&oldid=1257940238
11. Rof, G., & Hervé, M. (2023, May 29). *Covid-19: French doctor once again under fire over hydroxychloroquine protocol*. Retrieved from https://www.lemonde.fr/en/science/article/2023/05/29/covid-19-didier-raoult-s-questionable-methodology-once-again-under-fire_6028408_10.html
12. The Radio Research Group. (2024, October 20). An Introduction to Fifth Generation Warfare. Retrieved November 20, 2024, from Grey Dynamics website: <https://greodynamics.com/an-introduction-to-fifth-generation-warfare/>

Power Dynamics between the United States and China: The Political and Economic Impact of the Belt and Road Initiative

Prof. Dr. Irina Bakhtadze, Shota Shubladze, Ph.D.(c)

International Black Sea University

Abstract

The 21st century has seen an intensification of strategic rivalry between the United States and China with consequences for global geopolitics. Political and economic disagreements between these superpowers, related to extension of the BRI (Belt and Road Initiative) countries, as well as the issues related to territorial and maritime disagreements in the South and East China Seas, are key concerns at the center of this rivalry in the Asia-Pacific region. These confrontations involve broader issues of strategic ambitions and competing quests for regional dominance, rather than just local disputes. The article attempts to study main goals and motivations of China developing network of BRI countries and its broader implications for regional security and global geopolitical order. The article is structured around key questions: How have the historical and strategic contexts shaped the current disputes? What are the some political, economic and diplomatic aims of China expanding the number of BRI countries? The paper examines the U.S. foreign policy toward Georgia regarding its decision of 2023 to join BRI. In addition, some damaging consequences of the rivalry such as trade wars, investment restrictions, and other negative political and economic impacts of China - US current relations are outlined in the article. Research methodology includes academic literature review, policy analysis, and description of current events, and politicians' speeches. Both quantitative and qualitative data are widely used in the research. By adopting a neo-realist perspective, the paper aims to provide analysis of the strategic power dynamics between the United States and China in a region at the crossroads of conflict and cooperation. Present research will contribute to the deepening of understanding of current confrontation between the US and China, and to finding certain contours of the settlement of conflict relations.

Key words: The US- China relations, BRI countries, US - China current cooperation and challenges; global implications of political and economic rivalry between US and China, Georgia-one of the participants of BRI.

Introduction

Over the last couple of years, a significant shift has been witnessed in the global landscape in regards to the growing rivalry between the United States and China. In the heart of this dynamic lies China's ambitious project Belt and Road Initiative (BRI). This huge infrastructure development strategy is designed to bridge Asia, Europe, and Africa with railways, roads, ports, and pipelines. On the trail of the BRI, China has furthered its economic and political influence challenging a long-standing U.S. dominance in the international order. This paper discusses power dynamics between the two superpowers with a particular focus on the extension of BRI countries and the ensuing political and economic implications. In addition, it presents political and economic interests of Georgia, as one of the countries who has recently joint BRI countries.

The BRI, initiated by Chinese President Xi Jinping in 2013, has expanded to include more than 150 countries and international organizations, making up about 60% of the world's population and 35% of global GDP. China aims to secure its place as a global economic and political powerhouse through infrastructure investment, trade agreements, and diplomatic initiatives. The scale and ambition of the BRI have made Western nations, especially the United States, concerned about the possible readjustment in the global balance of power.

Critical analysis of the relevant literature explores the theoretical frameworks and empirical evidence surrounding the BRI and its geopolitical implications. Methodology part deals with the analysis of the evidences, the collection and evaluation of data from various sources. The findings and discussions section delves into the political and economic impact of the BRI countries, drawing insights from case studies of selected countries, including Georgia. Finally, the paper concludes by discussing the broader implications of the shifting power dynamics and potential future trajectories of the US-China relationship.

Academic literature on the BRI and its implications for the balance of power between the two superpowers, the United States and China, is varied, and multifaceted. Indeed, a number of research works have tried to view the BRI from the perspective of various theories, perform an empirical test of its effects, and conduct detailed case studies on the countries that have joined it.

Theoretical Perspectives on the BRI

From a theoretical standpoint, the BRI has been analyzed through various lenses, including geopolitics, international political economy, and neocolonialism. Scholars have drawn upon theories of hegemonic stability, power transition, and dependency to contextualize China's

efforts to reshape the global landscape (Rolland, 2017; Yan, 2019).

The geopolitical perspective highlights the BRI as a tool for China to expand its sphere of influence and challenge the US-led international order. Researchers argue that the BRI represents China's attempt to create a Sinocentric regional and global order, (Rozman, 2012), undermining the dominance of Western institutions and norms (Swaine, 2015; Calabrese, 2018). Sinocentrism refers to a worldview that China is the cultural, political, or economic center of the world (Beneath the Facade of China, 2007). This aligns with theories of power transition, which suggest that the rise of a new hegemon often leads to increased tensions and potential conflict with the existing dominant power (Tammen et al., 2000). From an international political economy standpoint, the BRI has been viewed as a strategic move by China to secure access to resources, markets, and transportation networks of the countries joining the alliance, thereby bolstering its economic power and competitiveness (Djankov & Miner, 2016; Kaplan, 2019). This perspective draws on theories of neomercantilism and geo-economics, which emphasize the use of economic levers for geopolitical objectives (Blackwill & Harris, 2016; Luttwak, 1990).

Empirical Studies on the BRI's Impact. The existing empirical literature on the BRI's impact is focused on various aspects, including its economic, political, and geopolitical implications for participating countries. **Economic Impacts:** The studies examining potential economic benefits and risks associated with BRI projects, assume that the BRI has the capacity to boost trade, investment, and infrastructure development in participating countries, potentially leading to increased economic growth (Ghossein et al., 2018; Hurley et al., 2019). However, concerns have been raised about the sustainability of BRI-related debt, the potential for "debt trap diplomacy," and the uneven distribution of economic benefits (Horn et al., 2019; Antoniadou, 2020).

Political implications of the BRI have been widely studied with researchers highlighting the initiative's potential to enhance China's geopolitical influence and challenge the existing US-led international order. The idea of creating BRI has been linked to the strengthening of China's diplomatic ties with participating countries, the erosion of Western political and economic dominance, and the reshaping of global governance structures (Rolland, 2017; Leverett & Wu, 2017). **The geopolitical impact of the BRI** has been a central focus of the literature with scholars examining the initiative's implications for regional power dynamics and the balance of power between the United States and China. Researchers have analyzed the BRI's potential to alter traditional trade routes, create new spheres of influence, and intensify competition between the two superpowers in strategic regions (Calabrese, 2018; Gill, 2020).

Case of Georgia

As a participant in the initiative, Georgia has sought to leverage Chinese investment and infrastructure development to bolster its economic growth and geopolitical position. However, the country's complex relationships with the United States and China have created a delicate balancing act (Papava, 2018; Gogolashvili, 2018). Georgia's involvement in the BRI has highlighted the importance of country's strategic location, its efforts to attract Chinese investment, and the potential implications for its relationships with Western and regional powers. Georgia officially joined BRI in 2023 and became the third country in Caucasian region (Azerbaijan and Armenia) to become part of the project. One of the most important projects in the latest Georgian history the Anaklia Port is also going to be co-owned and built by Chinese-Led Consortium. This was an extremely controversial decision, which was met by the criticism from the West and local experts as well. The USA expressed dissatisfaction citing that giving 49% ownership of critical infrastructure to China puts Georgia under Chinese influence.

Noticeably, BRI is giving leverage to China to encourage the countries participating in the alliance by giving at the face value a beneficial partnership, but at the same time it is a backdoor for China to spread its influence, especially on small countries with weaker economies. No doubt, the USA and western countries see BRI and China's growing economic strength as negative.

Methodology

This study employs a mixed-methods approach, combining qualitative and quantitative analyses to investigate the power dynamics between the United States and China in the context of the BRI and its impact on participating countries. The data for this research were gathered from a variety of sources, including academic journals, policy reports, government publications, and international organizations' databases for the period from 2013 (the year the BRI was launched) to the present.

The qualitative analysis involves a comprehensive review of the existing literature, also an in-depth examination of theoretical frameworks, empirical studies and case studies related to the BRI with a focus on the Republic of Georgia and its geopolitical implications. The analysis offer review of policy documents, government statements, and media reports to understand the perspectives and strategic considerations of the United States, China, and participating countries.

Findings and Discussion of this study highlight the complex and multifaceted power dynamics between the United States and China, as manifested through the extension of the Belt and Road Initiative and its impact on participating countries.

Economic Impacts of the BRI: The analysis of macroeconomic data reveals that the BRI has had a significant impact on the economic trajectories of participating countries. On average, BRI countries have experienced higher GDP growth, increased trade volumes, and greater inflows of foreign direct investment compared to non-BRI countries (Ghossein et al., 2018). This suggests that the BRI's infrastructure investment and connectivity initiatives have helped them to boost economic activity and intensify integration process within the participating regions. However, the distribution of these economic benefits has been uneven with some countries facing heightened debt vulnerabilities and concerns about the long-term sustainability of BRI projects (Horn et al., 2019). The case of the Republic of Georgia illustrates this dynamic. While Georgia has attracted significant Chinese investment in infrastructure, such as the Baku-Tbilisi-Kars railway and the Anaklia deep-water port, the country's debt levels have risen, and there are concerns about its ability to service these loans (Papava & Charaia, 2018). This has led to increased scrutiny of China's lending practices and the potential for "debt trap diplomacy" in the region.

Political Impacts. The Initiative also has a profound impact on the political landscape, with China leveraging the initiative to expand its diplomatic influence and challenge the existing US-led international order. Through the BRI, China has strengthened its ties with participating countries, fostering closer economic and political cooperation (Rolland, 2017). This has enabled China to secure voting support in multilateral forums, such as the United Nations, and gain leverage in regional and global governance structures. The case of Georgia illustrates this dynamic. As a participant in the BRI, Georgia has sought to balance its relationships with China, the United States and Russia, each of which has competing interests in the region (Gogolashvili, 2018). While Georgia's partnership with China has grown through BRI-related investments, the country has also maintained its strategic ties with the United States, its primary security guarantor and a key ally in the region. This delicate balancing act has allowed Georgia to extract economic benefits from the BRI while preserving its Western-oriented political orientation.

The Belt and Road Initiative has had significant **geopolitical implications** as it has the potential to reshape traditional power dynamics and trade routes. China's infrastructure investments and connectivity initiatives have the ability to alter the geostrategic landscape, creating new centers of economic and political influence that challenge the long-standing dominance of the United States and its allies (Calabrese, 2018).

In case of Georgia, the country's location at the intersection of Europe and Asia has made it a key node in the BRI's transport and logistics networks. The development of infrastructure projects, such as the Baku-Tbilisi-Kars railway and the Anaklia deep-water port, has the potential to shift regional trade patterns and strengthen Georgia's position as a regional hub (Papava, 2018). This, in turn, has raised concerns among Western powers about the erosion of their influence in the Caucasus region and the potential for increased Chinese dominance.

The evolving US-China rivalry. The power dynamics between the United States and China in the context of the BRI have been marked by a complex and evolving rivalry. While the United States has initially expressed skepticism and criticism towards the initiative, it has more recently sought to develop alternative infrastructure investment and broaden political and finance initiatives, such as the Blue Dot Network and the BUILD Act, in an attempt to counter China's growing influence (Gill, 2020). The scale and pace of China's BRI investments have made it challenging for the United States to effectively compete. The case of Georgia illustrates this dynamic, as the country has continued to engage with China through the BRI while maintaining its strategic ties with the United States. This has created a delicate balancing act for Georgia, as it seeks to extract economic benefits from both superpowers while preserving its political autonomy.

Conclusions and Implications

The findings of this study underscore the profound impact of the Belt and Road Initiative on the power dynamics between the United States and China. The BRI has enabled China to expand its economic and political influence across multiple continents, challenging the long-standing dominance of the United States in the international order.

The economic benefits of the BRI for participating countries have been tangible, as evidenced by increased trade, investment, and infrastructure development. However, the uneven distribution of these benefits and the concerns about debt sustainability have raised questions about the long-term sustainability of the initiative. The case of Georgia highlights these complexities, as the country has sought to leverage Chinese investment while navigating the delicate balance between its relationships with the United States, China, and Russia.

From a political and geopolitical perspective, the BRI has enabled China to strengthen its diplomatic ties with participating countries, secure voting support in multilateral forums, and reshape regional power dynamics. The United States has responded with attempts to counter China's influence, but the scale and pace of the BRI have made it challenging to compete

effectively.

The implications of these power dynamics are far-reaching. The shifting balance of power between the United States and China can redefine the global economic and political landscape, with significant consequences for international institutions, regional security, and the stability of the global order. As the rivalry between the two superpowers continues to evolve, the ability of countries like Georgia to navigate these complex geopolitical currents will be crucial in safeguarding their national interests and preserving their strategic autonomy.

Going forward, further research is needed to deepen understanding of the long-term implications of the BRI and the broader US-China rivalry. Longitudinal studies tracking the economic and political developments in BRI participating countries, as well as the evolving responses of the United States and other Western powers, will be crucial in informing policymaking and shaping the future of the global order.

References

1. Antoniadou, A. (2020). China's debt-trap diplomacy: Implications for African countries. *South African Journal of International Affairs*, 27(1), 81-102.
2. Blackwill, R. D., & Harris, J. M. (2016). *War by other means: Geoeconomics and statecraft*. Harvard University Press.
3. "Beneath the Facade of China". School of Contemporary Chinese Studies. NG8 1BB. 30 May 2007.
4. Calabrese, J. (2018). China's One Belt, One Road initiative: Implications for the Middle East and the United States. *Middle East Policy*, 25(1), 76-93.
5. Djankov, S., & Miner, S. (2016). *China's Belt and Road Initiative: Motives, scope, and challenges*. Peterson Institute for International Economics.
6. Ghossein, T., Hoekman, B., & Shingal, A. (2018). *Public procurement in the Belt and Road Initiative*. World Bank Policy Research Working Paper, (8422).
7. Gill, B. (2020). *China's Global Infrastructure Initiative: A Way Forward*. Center for Strategic and International Studies.
8. Gogolashvili, K. (2018). Georgia's European path and the challenges of the Chinese 'Belt and Road' Initiative. *Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej*, 16(3), 167-186.
9. Gogolashvili, K. (2020). Geopolitical implications of China's Belt and Road Initiative for Georgia. *Caucasus Analytical Digest*, (118), 2-6.
10. Horn, S., Reinhart, C. M., & Trebesch, C. (2019). *China's overseas lending*. National Bureau of Economic Research.
11. Hillman, J. E. (2018). *China's Belt and Road Initiative: Five years later*. Center for Strategic and International Studies.
12. Hurley, J., Morris, S., & Portelance, G. (2019). *Examining the debt implications of the Belt and Road Initiative from a policy perspective*. CGD Policy Paper, 121.
13. Kaplan, S. B. (2019). *Banking unconditionally: The political economy of Chinese finance in Latin America*. *Review of International Political Economy*, 26(3), 388-412.
14. Leverett, F., & Wu, J. (2017). *The New Silk Road and China's evolving grand strategy*. *The China Journal*, 77(1), 110-132.
15. Luttwak, E. N. (1990). *From geopolitics to geo-economics: Logic of conflict, grammar of commerce*. *The National Interest*, (20), 17-23.
16. Papava, V. (2018). *Discussing the economic aspects of Georgia's participation in the Belt and Road Initiative*. *Central Asia and the Caucasus*, 19(1), 7-17.
17. Papava, V., & Charaia, V. (2018). *The China factor in the EU-Georgia economic relations in the context of the China-Georgia free trade agreement*. GFSIS Center for Applied Economics

working paper, (3).

18. Rolland, N. (2017). China's "Belt and Road Initiative": Underwhelming or game-changer? *The Washington Quarterly*, 40(1), 127-142.
19. Rozman, G. 2012. *East Asian Regionalism and Sinocentrism*. Japanese Journal of Political Sciences; Cambridge University Press.
20. Swaine, M. D. (2015). Chinese views and commentary on the "One Belt, One Road" initiative. *China Leadership Monitor*, 47(2), 1-24.
21. Kugler, J., Tammen, R. L., & Swaminathan, S. (2001). Power Transitions and Alliances in the 21st Century. *Asian Perspective*, 25(3), 5–29. <https://doi.org/10.1353/apr.2001.0011>

The Impact of Climate Change on Social Ecology and Eco-Cultural Transformation

Larisa Takalandze, Ph.D., Otar Baghaturia, Ph.D., Gvantsa Mkheidze, Ph.D.(c)

Sokhumi State University
Georgian Technical University

Abstract

Throughout human history, climate change has caused not only the rise and fall of civilization, but also the cultural transformation of the communities affected.

In the modern world, the impact of climate change on social ecology (i.e., the climate of societal relations) leads, on one hand, to spontaneous, unpredictable cultural changes within a given society, and on the other hand, demands a response from society to mitigate the harmful effects of climate change by adopting measures not only in the political, economic, and technological spheres but also in the cultural sphere.

In recent decades, climate change has increasingly influenced not just ecological systems but also social dynamics, shaping what we understand as social ecology. Climate-induced shifts like rising sea levels, temperature fluctuations, and environmental degradation require social adjustments beyond the ecological sphere. Societies are evolving cultural practices and values in response to these environmental challenges, resulting in what we call eco-cultural transformation.

In culturally developed societies, emotional sensitivity toward climate and ecological changes increases, as does a moral sense of responsibility for protecting and caring for the environment. This drives societies toward generating new cultural practices of education and development, which ultimately spreads to significant parts of society and accumulates into cultural transformation—this is what is known as eco-cultural transformation.

Keywords: Climate change, social ecology, eco-cultural transformation

Introduction

Climate change has a significant impact on social ecology and eco-cultural transformation. Rising temperatures, sea-level rise, and environmental degradation are directly linked to changes in

social structures and cultural practices. Forced migration, water and food shortages, and natural disasters accelerate current trends in social ecosystems, where people are compelled to adapt to new conditions brought by these changes. In this process, old traditions and cultural norms are transformed, while new, more sustainable and ecologically oriented practices emerge.

Eco-cultural transformation leads to the formation of new social relationships and changes in the way society is structured. This is particularly evident in vulnerable traditional communities, which are forced to adapt to a new reality where ecological sustainability becomes increasingly important for social stability. Thus, society or communities, whether in urban or rural settings, are subject to both ecological and socio-cultural impacts from climate change, driving the need for exploring and discovering new paths for societal development.

It is worth noting that the aim of this study is to examine the impact of climate change on social ecology and to explore eco-cultural transformation.

In urban environments, the desire for better living conditions, environmentally favorable spaces for work and leisure, grows stronger. While this might be perceived as a trend similar to following fashion, it actually forms a set of cultural norms among certain (and growing) segments of society.

Thus, in connection with the current period of climate change, the issue of not only sustainable development but also cultural transformation is on the agenda.

Research Objective

This study investigates how climate change drives eco-cultural transformation and affects social relations, especially within communities vulnerable to ecological instability. It aims to identify and analyze adaptations in social structures that reflect increased environmental awareness.

Literature Review

Climate Change and Social Ecology

Studies highlight how climate-induced stressors create “socio-ecological” pressures, where communities must adapt culturally to ecological instability. Scholars like Adger et al. (2013) suggest that the social impacts of climate change disrupt traditional social structures, pushing communities toward resilience-focused adaptations (Adger, Barnett, Brown, Marshall, & O'Brien, 2013). Folke et al. (2010) also argue that resilience in these social ecologies hinges on

a society's capacity to embrace sustainable practices and adjust social norms accordingly.

Eco-Cultural Transformation

Eco-cultural transformation, a concept explored by authors such as Thornton and Manasfi (2010), signifies shifts in cultural practices and values in response to environmental changes. This transformation reflects an increased moral responsibility towards the environment, especially in regions directly impacted by climate-related challenges. Such cultural shifts are evident in sustainable urban planning initiatives, green education, and community-driven conservation efforts (Moser & Ekstrom, 2010).

Adaptation in Vulnerable Communities

The adaptive capacity of traditional and rural communities is often tested by climate change. Many such communities, dependent on local natural resources, face unique challenges and cultural transformations as ecological shifts alter their livelihood. Scholars note that resilience-building in these areas involves redefining socio-cultural norms toward sustainable practices, which helps mitigate the impact of climate change on local social structures (Thornton & Manasfi, 2010).

There are also different authors and official documents in different fields of science, political, public, business or social areas of research and other activities, related and have some important influence on this topic, such as:

IPCC Reports (Intergovernmental Panel on Climate Change) which represents an international a standard for the scientific analysis of climate change. These documents include data on the impact of climate change on ecology and social systems.

Ostrom, E. (2009). A general framework for analyzing sustainability of social-ecological systems. In this work Elinor Ostrom describes social-ecological systems and their sustainability, which can be useful for social ecology and eco-cultural transformation.

Kates, R. W., Travis, W. R., & Wilbanks, T. J. (2012). Transformational adaptation when incremental adaptations to climate change are insufficient. *Journal: Proceedings of the National Academy of Sciences*, this article reviews the process of adaptation to climate change, which related to social and environmental changes.

Stern, N. (2006). Stern Review on the Economics of Climate Change. URL: [sternreview_index.htm](http://www.hm-treasury.gov.uk/sternreview_index.htm) Nicholas Stern Report Global from the point of view of economy, it discusses the social and climate change cultural influences.

McMichael, A. J., Woodruff, R. E., & Hales, S. (2006). Climate change and human health: present and future risks. The article discusses the impact of climate change on health and on public structures, which echoes social ecology and eco-cultural transformation.

Porter, M.E., & Kramer, M. R. (2011). Creating shared value: How to reinvent capitalism—and unleash a wave of innovation and growth. This paper discusses business management social and environmental responsibilities, as directly as possible link to climate change response strategies.

Hart, S. L. (1995). A natural-resource-based view of the firm. *Journal: Academy of Management Review*. Hart discusses natural resources model of business management, which is important to understand how companies can participate in eco-cultural in transformation.

Meadowcroft, J. (2011). Engaging with the politics of sustainability transitions. *Journal: Environmental Innovation and Societal Transitions*, this paper examines the influence of state management and politics on sustainability and transformational changes, which are directly related with climate change.

Bäckstrand, K., & Lövbrand, E. (2006). Planting trees to mitigate climate change: Contested discourses of ecological modernization, green governmentality and civic environmentalism. in the paper the role of the government in ecological and climate modernization is discussed in change management.

Jänicke, M. (2005). Trend-setters in environmental policy: the character and role of pioneer countries. *Journal: European Environment*, 15(2), 129-142. The paper is about Pioneering countries such as Germany play an important role in environmental policy and climate change management.

Steurer, R. (2013). Disentangling governance: a synoptic view of regulation by government, business, and civil society. the paper reviews the state, business and civil society cooperation in the fight against climate change.

The Sustainable Development Strategy

The Sustainable Development Strategy is one of the fundamental documents of Georgia and many modern countries. To overcome the problems associated with climate change, the European Union has developed an initiative - the Covenant of Mayors. The initiative is a voluntary association of local authorities from different countries and is aimed at mitigating the effects of climate change, adapting to climate change and providing sustainable, reliable and

affordable energy. St. Poti Municipality joined this initiative in 2017, developed an action plan for sustainable energy and climate, thereby defining local activities that need to be implemented by 2030 to overcome climate change. Since the strategy of sustainable development, which includes in its chapter the need to develop economic sectors compatible with the natural environment, determines the transformation of public culture in the specified direction, i.e. the transition from a consumer-parasitic culture to an eco-sensible culture of care. Accordingly, the term ecoculture appears, reflecting the mentioned event, and eco-cultural transformation, reflecting the process of transition.

The objective of the presented research is to determine what mutual influence eco-cultural transformation and business (and management) will have in different sectors. How will eco-cultural transformation affect business.

1. climate change and the resulting (though not only) eco-cultural transformation in traditional (and especially industrial) business sectors pose complex challenges and tasks for society, business, management and government, which involve both reducing the harmful impact on the environment and the social responsibility of management and business. In particular, improving, transforming and upgrading the working environment (both physical and emotional) in line with sustainable development requirements and new cultural norms through eco-cultural transformation, which in turn requires additional capital investment and innovation in production (e.g., cleaning devices, air and water filters, noise reduction, etc.), i.e. increasing costs and consumer prices and reducing competitiveness. Overcoming these problems requires greater creativity in market positioning and at the same time provides an opportunity to gain a reputational advantage with the right positioning.
2. In the service sector, eco-cultural transformation offers more opportunities. There is less need for large simultaneous investments, and the possibility of solid and fashionable positioning is greater.
3. Cultural transformation creates demand for a new service environment and new forms. This new demand pushes the market to offer the customer an environment and services that meet his demand, i.e. a new cultural standard caused by eco-cultural transformation; the need for an ecological environment; about ecological products; Ecological services and the emphasis on ecological services lead to the creation of an appropriate environment and appropriate services.

It should be noted that marketing moves conditioned by new ecological-cultural norms of

modern business, in turn, lead to further ecological-cultural transformation.

Cultural (eco-cultural) Transformation

Conventionally, cultural transformation can be represented as a three-stage cyclical process:

1. At a certain stage, under the influence of a certain (described above) dynamics in society or in the consumer market, new trends and "fashionable" tendencies appear.
2. Business positions itself in the consumer market as "the most fashionable" (either the business itself, or the service, or the product, or the management, or the environment is fashionable), that is, it responds best to the new cultural norm or standard.

Thus, business positions itself through marketing activities, namely: it studies market demand, determines the priority of its clients, determines the "weaknesses" of a potential client, i.e. ways to attract him, conducts advertising and promotional campaigns, measures feedback and, based on the results of this feedback, advertises the most successful product as much as possible.

A product, commodity, service, business, brand, trademark, symbol, advertisement, logo, slogan, motto, philosophy, value, policy, style become so recognizable and popular in society that they go beyond the category of consumers and become a new cultural norm, tradition and custom (as a symbol of fashion).

Some basic terms and concepts:

It seems necessary to mention some basic terms and to note the importance of some basic concepts:

Climate change.

Climate change has significant consequences on social ecology and eco-cultural transformation. temperature rise, rising sea levels and degradation of the natural environment are directly linked with changes in social structures and cultural practices. Forced displacement of populations, shortages of water and food resources, Natural disasters accelerate the development of currently existing social ecosystems. Tendencies in which people are forced to adapt to new changes with conditions. Ecoculture. Ecoculture involves complex human relationships between societies and their natural environment, emphasized as symbiotic interactions, as well as the evolution of cultural values. Mentioned From the point of view of ecoculture as an event and the term denoting it Understanding occurs from two points of view: on the one

hand, it is symbiotic. Cooperation with nature (nature is the same nature - self-generating or created and given by God/gods) and culture (which is created, developed and spread by man) between; On the other hand, ecoculture presupposes Transformation of human cultural norms into "consumer-parasitic" norms.

From the model (where societies exploit natural resources, and not they care not only about their restoration, but also about their reproduction and maintenance) "caring-developing"; Towards a model (where cultures protect the environment and They develop it, take care of it and develop it. Maintains the long-term health of the environment). Ecocultural transformation in culturally developed societies Emotional sensitivity to climate change and the environment as a whole increase. to, moral responsibility for caring for and taking care of the environmental feeling that drives societies to create new cultural practices, towards education and development that eventually spreads to society in large part and accumulates in cultural transformation, that's all this is called ecocultural transformation

Findings

Impacts on Social Ecology

Climate change influences social structures by instigating shifts in relationships and dependencies within societies. Rising global temperatures, water scarcity, and migration reshape community dynamics, with people often moving from rural to urban areas for better opportunities. This adaptation process fosters changes in the way social systems are structured, promoting environmental stewardship as a necessary social value.

Eco-Cultural Transformation in Practice

Eco-cultural transformation manifests through practical adaptations across various communities. Urban populations increasingly embrace green spaces and sustainable building practices, while rural communities adopt regenerative agricultural methods. These changes are not merely responses to environmental pressures but also represent a cultural shift toward valuing ecological harmony and sustainability.

Case Study: Traditional Communities

In traditional communities, climate change accelerates the decline of certain cultural practices while fostering the emergence of sustainable alternatives. For instance, the necessity for sustainable water management in arid regions has prompted traditional communities to

integrate innovative, sustainable practices while maintaining respect for cultural heritage. These communities demonstrate resilience by adopting eco-friendly practices, which serve as cultural symbols of their response to environmental challenges.

Conclusion

The study underscores the interconnectedness of ecological and social transformations, illustrating how climate change necessitates eco-cultural adaptations. Communities, whether urban or rural, respond to environmental pressures by fostering sustainable practices and evolving social norms that reflect a collective ecological responsibility. Understanding these eco-cultural transformations is crucial in promoting resilience and guiding policy-making for sustainable development.

References

1. Adger, W. N., Barnett, J., Brown, K., Marshall, N., & O'Brien, K. (2013). Cultural dimensions of climate change impacts and adaptation. *Nature Climate Change*, 3(2), 112-117.
2. Folke, C., Carpenter, S., Walker, B., Scheffer, M., Chapin, T., & Rockström, J. (2010). Resilience thinking: Integrating resilience, adaptability, and transformability. *Ecology and Society*, 15(4), 20.
3. Moser, S. C., & Ekstrom, J. A. (2010). A framework to diagnose barriers to climate change adaptation. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 107(51), 22026-22031.
4. Thornton, T. F., & Manasfi, N. (2010). Adaptation—genuine and spurious: Demystifying adaptation processes in relation to climate change. *Environment and Society*, 1(1), 132-155.
5. 1. IPCC Reports (Intergovernmental Panel on Climate Change) URL: <https://www.ipcc.ch/reports/>
6. Ostrom, E. (2009). A general framework for analyzing sustainability of social-ecological systems. *Journal: Science*, 325(5939), 419-422.
7. Kates, R. W., Travis, W. R., & Wilbanks, T. J. (2012). Transformational adaptation when incremental adaptations to climate change are insufficient. *Journal: Proceedings of the National Academy of Sciences*, 109(19), 7156-7161.
8. Stern, N. (2006). Stern Review on the Economics of Climate Change. URL:<https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/>
9. McMichael, A. J., Woodruff, R. E., & Hales, S. (2006). Climate change and human health: present and future risks. *Journal: The Lancet*, 367(9513), 859-869.
10. Porter, M.E., & Kramer, M. R. (2011). Creating shared value: How to reinvent capitalism—and unleash a wave of innovation and growth. *Journal: Harvard Business Review*, 89(1/2), 62-77.
11. Hart, S. L. (1995). A natural-resource-based view of the firm. *Journal: Academy of Management Review*, 20(4), 986-1014.
12. Meadowcroft, J. (2011). Engaging with the politics of sustainability transitions. *Journal: Environmental Innovation and Societal Transitions*, 1(1), 70-75
13. Bäckstrand, K., & Lövbrand, E. (2006). Planting trees to mitigate climate change: Contested discourses of ecological modernization, green governmentality and civic

environmentalism. Journal: Global Environmental Politics, 6(1), 50-75.

14. Jänicke, M. (2005). Trend-setters in environmental policy: the character and role of pioneer countries. Journal: European Environment, 15(2), 129-142.
15. Steurer, R. (2013). Disentangling governance: a synoptic view of regulation
by government, business, and civil society. Journal: Policy Sciences, 46(4), 387-410.

გავლენის ინვესტიციები - სოციალური ზემოქმედება და ფინანსური შედეგები

დოქტორი, თეა კასრაძე, დოქტორანტი, ლიანა ჭიჭაყუა

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი

ქველმოქმედება და ვენჩურული ფილანტროპია სიახლეს არ წარმოადგენს ინვესტირების სფეროში. უკვე საუკუნეზე მეტია სხვადასხვა ჯგუფები ცდილობენ ინვესტორები მიმართონ სოციალურ თუ გარემოსდაცვით პასუხისმგებლობაზე ორიენტირებული ინვესტიციებისკენ. თუმცა, ფაქტია ინვესტიცია მოგების გარეშე ნაკლებად მიმზიდველია ნებისმიერი ინვესტორისთვის. 2007 წელს პირველად გაჩნდა ტერმინი გავლენაზე ორიენტირებული ინვესტირება, რაც გულისხმობდა სოციალური თუ ეკოლოგიური გავლენისთვის ინვესტირებას და ამავდროულად ფინანსური მოგების მიღებას.

ტერმინი „გავლენებზე ორიენტირებული ინვესტიციები“ (Impact Investing) 2007 წლიდან გამოჩნდა მსოფლიო ასპარეზზე და სულ უფრო პოპულარული ხდება. მიუხედავად მისი პოპულარობისა კვლევები და ნაშრომები ასეთი სახის ინვესტიციებზე მცირეა, საქართველოში კი მათ შესახებ სამეცნიერო კვლევები და ნაშრომები თითქმის არ არსებობს. დღეის მდგომარეობით ქვეყანაში ფუნქციონირებს მხოლოდ ერთი ფონდი, რომელიც დაკავებულია ამ საქმიანობით. გავლენის ინვესტორების რიცხვი ძალიან მცირეა.

წინამდებარე ნაშრომი წარმოადგენს სამაგიდო კვლევას, რომლის მიზანია გავლენაზე ორიენტირებული ინვესტიციების პრეისტორიის და კონცეფციის შესწავლა, მისი არაფინანსური ეფექტის მქონე ინვესტიციებთან შედარება და არსებული ბაზრის ანალიზი მისი ეკონომიკურ, ეკოლოგიურ და სოციალურ კეთილდღეობაზე გავლენის შესწავლის კონტექსტში. ნაშრომში აქცენტილიტერატურის მიმოხილვაზეა გაკეთებული და ბაზრის შესაფასებლად ძირითადად GIIN-ის წლისურ ანგარიშებს ეფუძნება.

საკვანძო სიტყვები: გავლენის ინვესტიციები, ფილანტროპია, სოციალური პასუხისმგებლობა, ეკოლოგიური გავლენა, სოციალური კეთილდღეობა

Impact Investing - Social Impact and Financial Performance

Abstract

Charity and venture philanthropy are not new in the fields of investment. For more than a century, various groups have been trying to direct investors to make socially or environmentally responsible investments. However, the fact is that investing without profit is less attractive to any investor. In 2007, the term "impact investing" first appeared, which meant investing in social or environmental impacts and while generating financial returns.

The term "impact investing" has appeared since 2007 and is becoming increasingly popular. Despite its popularity, few studies and articles about impact investments exist. There are almost no scientific studies or articles about them in Georgia. Today there is only one fund in the country that is engaged in this activity. The number of impact investors is quite limited.

The presented article is a desk study that aims to examine the background and concept of impact investments, compare it to investments with non-financial effects, and analyze the existing market in the context of examining the impact on its economic, environmental and social well-being. The article is devoted to a literature review and is mainly based on GIIN annual reports for market assessment.

Keywords: impact investments, philanthropy, social responsibility, environmental impact, social well-being.

შესავალი

გლობალური ზემოქმედების საინვესტიციო ქსელის (GIIN) გავლენის ინვესტიციას განმარტავს, როგორც ინვესტიცია კომპანიებში, ორგანიზაციებსა და ფონდებში რათა მიღწეულ იქნეს გაზომვადი სოციალური და გარემოსდაცვითი დადებითი ზემოქმედება ფინანსურ შემოსავალთან ერთად (Trelstad, 2016).

გავლენაზე ორიენტირებული ინვესტიციების სათავე მე-20 საუკუნის ბოლოდან იწყება, როდესაც სოციალურად მოაზროვნე მეწარმეებმა და ფილანტროფებმა გლობალური პრობლემების გადაჭრის ახალი გზების ძიება დაიწყეს. ქველმოქმედების ტრადიციული მეთოდები ხშირ შემთხვევაში ვერ იძლეოდა მდგრად შედეგებს, ამიტომ გაჩნდა ფინანსური სარგებლისა და სოციალური გავლენის შერწყმის იდეა.

გავლენის ინვესტიციები საინვესტიციო ბაზრის სწრაფად მზარდ სეგმენტს

წარმოადგენს. მისი განვითარებისკენ მიმართული პირველი ნაბიჯები იყო 2000-იანი წლების დასაწყისში Acumen და Skoll Foundation ფონდების შექმნა.

დღეს სულ უფრო და უფრო მეტი ორგანიზაცია თუ ინვესტორი ინტერესდება ამგვარი დაფინანსებებით. თუმცა, იგი კვლავ ჩამოყალიბების პროცესშია, რაც გამოწვეულია იმით, რომ მსგავსი სახის ინვესტიციებს ხშირად უტოლებენ სოციალურპასუხისმგებლობაზედაფუძნებულ ინვესტიციებსა და ფილანტროფიას.

გავლენის ინვესტიცია ტრადიციული საინვესტიციო მოდელისგან განსხვავებით, მიმართულია კონკრეტულ სოციალურ ზემოქმედებაზე. ხოლო, ქველმოქმედებისგან განსხვავებით იგი ორიენტირებულია ფინანსური შემოსავლების მკაფიო მოთხოვნაზე. სოციალურად პასუხისმგებელი ინვესტორები მხარს უჭერენ ისეთ კომპანიებს რომლებიც იზიარებენ თავიანთ შეხედულებებს ადამიანის უფლებების, გარემოს დაცვისა და მომხმარებელთა პასუხისმგებლობის შესახებ.

განასხვავებენ გავლენის ინვესტიციის რამდენიმე სახეს:

- **სოციალური საწარმოები** - ეს არის ბიზნესები რომელთა მიზანს წარმოადგენს ისეთი სოციალური პრობლემების გადაჭრა როგორებიცაა სიღარიბე, განათლება, ჯანმრთელობა და გარემო. წარმატებული სოციალური საწარმოების მაგალითებია: Grameen Bank – რომლის დევიზიც არის, ბანკი ღარიბი მოსახლეობისთვის. ის მიკროსესხებს გასცემს დაბალი სოციალური ფენის წარმომადგებლებზე, Toms Shoes - რომლებიც მათთან ყოველი შეძენილი წყვილი ფეხსაცმლის საპასუხოდ ერთ წყვილ ფეხსაცმელს ჩუქნიან გაჭირვებულებს.
- **მწვანე ობლიგაციები (Green Bonds)** - ეს არის სავალო ფასიანი ქაღალდები რომლებიც შექმნილია ეკოლოგიურად მდგრადი პროექტების დასაფინანსებლად. ისინი ძირითადად გამოიყენება, ენერგოეფექტურობის, ნარჩენებისა და წყლის მართვის სფეროში ინვესტიციებისათვის.
- **ეთიკური ფონდები** - არიან საინვესტიციო ფონდები რომლებიც აქტივებს ეთიკური კრიტერიუმების საფუძველზე აბანდებენ. ისინი გამორიცხავენ საინვესტიციოდ ისეთ ინდუსტრიებს, რომლებსაც ზიანის მოტანა შეუძლიათ საზოგადოებისა თუ გარემოსთვის. ასეთ ინდუსტრიებს წარმოადგენენ თამბაქოსა და იარაღის წარმოება, აზარტული თამაშები და სხვა

გავლენის ინვესტიციებს ორმაგი ზემოქმედება აქვთ - ფინანსური სარგებელი და დადებითი სოციალური გავლენა, თუმცა სოციალური და გარემოზე ზემოქმედების შეფასება/გაზომვა ინვესტორისგან საკმაოდ დიდ ძალისხმევას მოითხოვს.

წარმოდგენილი ნაშრომის მიზანია: გავლენაზე ორიენტირებული ინვესტიციების კონცეფციის და პრეისტორიის მიმოხილვა; მისი არაფინანსური ეფექტის მქონე ინვესტიციებთან შედარება; არსებული ბაზრის ანალიზი და მისი მნიშვნელობის განხილვა ეკონომიკური, ეკოლოგიური და სოცალური კეთილდღეობისთვის. ნაშრომი წარმოადგენს სამაგიდო კვლევას - მასში შესწავლილი და გაანალიზებული იქნა ქართველ და უცხოელ მეცნიერთა ნაშრომები გავლენაზე ორიენტირებული ინვესტიციების შესახებ, ასევე ადგილობრივი და საერთაშორისო ორგანიზაციების კვლევები და ანგარიშები. კვლევაში ასევე დამუშავებული იქნა ოფიციალურ ვებ-გვერდებზე განთავსებული სხვადასხვა სახის სტატისტიკური ინფორმაცია.

ლიტერატურის მიმოხილვა

სოციალურ პასუხისმგებლობებზე დაფუძნებული ინვესტიციები (SRI) სათავეს XVIII-XIX საუკუნეებში იღებს. როდესაც გარკვეული საინვესტიციო ჯგუფები თავს იკავებდნენ ისეთ ინდუსტრიებში ინვესტიციებისგან რომლებსაც თვლიდნენ, რომ შესაძლოა ზიანი მოეტანათ სოციუმისთვის. ასეთი ინდუსტრიებს წარმოადგენდნენ ალკოჰოლისა და თამბაქოს წარმოება, ქიმიური წარმოება, მონებით ვაჭრობა და სხვა.

სოციალურ პასუხისმგებლობებზე დაფუძნებული ინვესტიციების თანამედროვე ერა მეოცე საუკუნის მეორე ნახევრიდან დაიწყო. მარტინ ლუთერ კინგის მიერ ინიცირებული ეკონომიკური განვითარების „ოპერაცია პურის კალათა“ (Operation Breadbasket) ჩიკაგოში შეიძლება ჩაითვალოს სოციალურ პასუხისმგებლობებზე დაფუძნებული ინვესტიციების ადრეულ მოდელად.

პროგრამა „პურის კალათა“ (Operation Breadbasket) - დაარსდა ატლანტაში. პროგრამის თავდაპირველი მიზანი იყო აფროამერიკელი მუშაკებისთვის დასაქმების თანაბარი შესაძლებლობების ხელშეწყობა. თავდაპირველად გამოსვლები ტარდებოდა ატლანტაში და მის მახლობელ ქალაქებში. ორგანიზაციას სურდა ხელი შეეწყობა „შერჩევითი შესყიდვებისთვის“, რაც გულისხმობდა თეთრკანიანთა მფლობელობაში მყოფი ბიზნესზე ზეწოლას, რომ დაექირავებინათ შავკანიანი მუშახელი და მათგან შეეძინათ როგორც საქონელი, ასევე მომსახურება.

1966 წელს ჩიკაგოში „პურის კალათა“ თავდაპირველად გამიზნული იყო ხუთ რძის მწარმოებელ კომპანიაზე. სამი მათგანი თავიდანვე დათანხმდა დაუყონებლივ შეექმნა სამუშაო ადგილები შავკანიანებისთვის, დარჩენილმა ორმა, კი თანხმობა მხოლოდ ბოიკოტის შემდეგ განაცხადეს. ჩიკაგოს „პურის კალათამ“ დაიწყო Pep-

si -ს, Coca-Cola-სა და დიდი სუპერმარკეტების შევიწროება. შედეგად პირველი 15 თვის განმავლობაში შავკანიანი მოსახლეობისთვის 15 მილიონი დოლარის ღირებულების 2000-მდე ახალი სამუშაო ადგილი შეიქმნა. (Stanford - The Martin Luther King, Jr. Research and Education Institute, n.d)

1967 წელს „ოპერაცია პურის კალათა“ გახდა ნაციონალური ორგანიზაცია. ერთი წლის განმავლობაში ორგანიზაციის მიერ შედგა 40-ზე მეტი წარმატებული ბოიკოტი, შედეგად 8000-მდე აფროამერიკელი დასაქმდა სხვადასხვა კომპანიებში. რიგი გარემოფაქტორების გამო „ოპერაციამ პურის კალათა“ 1971 წელს დასრულდა.

ისტორიის ეს ნაწილი შესაძლოა მართლაც ჩაითვალოს სოციალურ პასუხისმგებლობაზე დაფუძნებული ინვესტიციების ერთ-ერთ პირველ მოდელად. „პურის კალათამ“ აიძულა ბიზნესები გამოეყოთ ფინანსური რესურსი და შეექმნათ სამუშაო ადგილები შავკანიანი მოსახლეობისთვის. ადამიანების უფლებების გარდა, დღის წესრიგში დადგა ეკომეგობრული ბიზნეს ლანდშაფტის შექმნის საკითხიც.

1984 წელს კლიმატისა და გარემოსდაცვითი პრობლემების საპასუხოდ ამერიკის შეერთებულ შტატებში დაარსდა მდგრადი საინვესტიციო ფორუმი (US SIF). ფორუმის მნიშვნელობა ერთიორად გაიზარდა 1986 წელს ჩერნობილის კატასტროფის შემდგომ.

ამ ფორუმის არსებობა დიდ როლს ასრულებს სოციალურ პასუხისმგებლობებზე დაფუძნებულ ინვესტიციებში. ფორუმი აქტიურად მუშაობს მდგრადი და გავლენიანი ინვესტიციების მიმართულებით რომლებიც ორიენტირებულნი არიან სოციალურ კეთილდღეობაზე. US SIF ეხმარება ინვესტორებს შეიმუშაონ სტრატეგიები რომლებიც ორიენტირებულნი არიან არამარტო მოგებაზე არამედ მნიშვნელოვან სოციალურ და გარემოსდაცვით საკითხებზე.

1996 წელს, ბიზნესმენებისა და მეცნიერების ჯგუფის მიერ შეიქმნა სოციალური საინვესტიციო ფორუმის ფონდი (SIFF) მდგრადი და საპასუხისმგებლო ინვესტირების საუკეთესო პრაქტიკის პოპულარიზაციისთვის (SRI).

გაჩნდა ტერმინი „ვენჩურული ფილანტროპია“ რომელიც ჯონ როკფელერმა პირველად გამოიყენა 1969 წელს ფილანტროპიისადმი წარმოსახვითი და რისკიანი მიდგომის აღსაწერად, რომელიც შესაძლოა განხორციელდეს ორგანიზაციების მიერ.

ფილანტროფია განიმარტება, როგორც დროის, ადამიანური და ფინანსური

რესურსების უსასყიდლო გაღება საჯარო კეთილდღეობისათვის. მოკლედ რომ ვთქვათ, კერძო რესურსების მოხმარება საზოგადოებრივი სიკეთისთვის. (მხეიძე, 2022)

ვენჩურული ფილანტროფიის მიზანია შექმნას ძლიერი სოციალური ორგანიზაციები და პროექტები როგორც ფინანსური ასევე არამატერიალური მხარდაჭერით. სოციალური ინვესტიციები ისეთი სტარტაპების კენაა მიმართული რომლებსაც დადებითი გავლენა აქვთ სიღარიბის დაძლევაში, გარემოს დაცვაში, განათლებაში თუ სხვა. თუმცა ასეთი სახის ინვესტიციები უფრო მეტად ორიენტირებულია სოციალურ პასუხისმგებლობაზე და მისთვის მეორეხარისხოვანია ფინანსური სარგებელი.

2007 წელს გაჩნდა ახალი ტერმინი გავლენაზე ორიენტირებული ინვესტიციები (Impact Investing). ასეთი სახის ინვესტიციები შეიძლება მივიჩნიოთ ვენჩურული ფილანტროფიის გაგრძელებად, რადგან ისიც ორიენტირებულია შეამციროს სამეწარმეო სფეროს უარყოფითი გავლენა სოციალურ თუ ეკოლოგიურ ფაქტორებზე. თუმცა, ვენჩურული ფინანსებისგან განსხვავებით გავლენაზე ორიენტირებული ინვესტიციები ბიზნესში სოციალური თუ ეკოლოგიური ლანდშაფტის გაუმჯობესების გარდა ორიენტირებულია ფინანსურ მოგებაზე. ასეთი ინვესტიციების იდეას წარმოადგენს საინვესტიციო კაპიტალის გამოყენება დადებითი სოციალური გავლენის მისაღწევად.

როკფელერის ფონდის, JPMorgan Chase -ს ჰოლდინგისა და ამერიკის შეერთებული შტატების საერთაშორისო განვითარების ფონდის (USAID) ინიციატივით 2009 წელს შეიქმნა გლობალური ზემოქმედების საინვესტიციო ქსელი (Global Impact Investing Network – GIIN).

გავლენის ინვესტიციების ზემოქმედების გაზომვის თავისებურებები

მიუხედავად იმისა, რომ ბიზნეს სფეროში არსებობს პოტენციური ინვესტიციების ფინანსური სარგებლის შეფასების უამრავი ინსტრუმენტი, სოციალური კეთილდღეობის გაზომვა ფინანსურ ჭრილში საკმაოდ რთულია. ზემოქმედების გაზომვა დიდ გამოწვევას წარმოადგენს. ეს გამოწვეულია მონაცემთა შეგროვების სირთულისგან, სტანდარტების არარსებობისგან და შეფასების სუბიექტურობისგან.

შეიძლება გამოვყოთ ორი ძირითადი მიდგომა ზემოქმედების ეფექტურობის გასაზომად:

- ცვლილებების თეორია (Theory of Change) - აღწერს ცვლილებების პროცესს, მათ შორის გრძელვადიან მიზნებს, შუალედურ შედეგებსა და აუცილებელ ქმედებებს. (United Nations Development Group)
- ლოგიკური მოდელი (Logic Model) - ახდენს რესურსების, აქტივობების, შედეგებისა და ზემოქმედების ვიზუალიზაციას. (Ecotone Analytics GBC, 2018)

გავლენაზე ორიენტირებული ინვესტიციების ზემოქმედების გასაზომად იყენებენ რიგ ინსტრუმენტებსა და მეთოდოლოგიებს:

- IRIS+ (Impact Reporting and Investment Standards): სოციალური და გარემოზე ზემოქმედების გაზომვის სტანდარტებისა და მეთოდოლოგიების სისტემა;
- GIIRS (Global Impact Investing Rating System): სარეიტინგო სისტემა კომპანიებისა და ფონდების გავლენის შესაფასებლად;
- SROI (Social Return on Investment): მეთოდი, რომელიც სოციალურ და გარემოზე ზემოქმედებას ფულად ეკვივალენტებად გარდაქმნის;
- ზემოქმედების მართვის პროექტი (IMP): რომელიც შეიქმნა ზემოქმედების ინვესტიციების გავლენის გაზომვისა და მართვის საერთო სტანდარტების შემუშავების მიზნით;
- ფულის მრავალჯერადი გავლენა (IMM) - ეკონომიკური მოდელი, რომელიც გამოიყენება ეკონომიკაზე ფულის მიწოდების ცვლილების გავლენის გასაანალიზებლად.

ისეთი მეთოდების გამოყენება როგორებიცაა, IRIS+, GIIRS, SROI, IMM და IMP, ეხმარება ინვესტორებს მონაცემების სტრუქტურირებაში და ინფორმირებული გადაწყვეტილებების მიღებაში. გამოწვევების მიუხედავად მომავალში სტანდარტებისა და ტექნოლოგიების განვითარება შესაძლებელს გახდის გავლენაზე ორიენტირებული ინვესტიციების ზემოქმედება უფრო მეტად გაზომვადი გახდეს.

გავლენაზე ორიენტირებული ინვესტიციების ბაზარი სწრაფად მზარდია. გლობალური ზემოქმედების საინვესტიციო ქსელის (GIIN) მონაცემების მიხედვით, ბაზრის მოცულობამ 2022 წელს 715 მილიარდ ამერიკულ დოლარს მიაღწია, რაც მნიშვნელოვანი ზრდაა 2015 წლის მონაცემებთან შედარებით, როდესაც ბაზრის მოცულობა 60 მილიარდ ამერიკულ დოლარს არ აღემატებოდა. GIIN-ის შეფასებით 2030 წელს ბაზრის მოცულობამ შესაძლოა 2 ტრილიონ ამერიკულ დოლარს აღემატებოდეს.

გლობალური ზემოქმედების საინვესტიციო ქსელის (GIIN) 2022 წლის ანგარიში

იძლევა საშუალებას მკაფიო წარმოდგენა შეგვექმნას გავლენაზე ორიენტირებული ინვესტიციების ბაზრის მიმდინარე მდგომარეობასა და დინამიკაზე.

განვიხილოთ 2022 წლის მოხსენების ძირითადი მიგნებები და ასპექტები:

- 2022 წელს ზემოქმედების საინვესტიციო ბაზარმა 1,164 ტრილიონ აშშ დოლარს მიაღწია რაც სტაბილური ზრდის მაჩვენებელია 2020 წელთან მიმართებაში, როდესაც ბაზრის მოცულობა იყო დაახლოებით 715 მილიარდი აშშ დოლარი;
- საშუალოწლიური ზრდის ტემპი (CAGR) 2022 წლამდე ასე გამოიყურება:

წარდგენის საწყისი წელი	საშუალოწლიური ზრდის ტემპი CAGR (2022 წლამდე)	n
2016	11%	42
2017	12%	47
2018	11%	54
2019	20%	66
2020	7%	81

წყარო: 2022 Sizing The Impact Investing Market

2022 წლის ანგარიშის მიხედვით სოციალურ გავლენებზე ორიენტირებული ბაზრის ზრდა სხვადასხვა სეგმენტებში ასე გამოიყურება:

- მწვანე ობლიგაციები: 2008 წლიდან ასეთი სახის ობლიგაციები აქტუალობას არ კარგავს და სულ უფრო პოპულარული ხდება საჯარო თუ კერძო ინსტიტუტებში. მწვანე ობლიგაციების ემისია 43%-ით გაიზარდა წელიწადში და მისმა მოცულობამ 2021 წელს 578 მილიარდ აშშ დოლარს მიაღწია. მწვანე ობლიგაციების პოპულარობამ ხელი შეუწყო სხვა მდგრადი ფინანსური ინსტრუმენტების განვითარებას. 2021 წელს მთლიანი მდგრადი ობლიგაციების ემისიამ გადააჭარბა 1 ტრილიონ აშშ დოლარს, რაც აბსოლუტურ მაჩვენებლებში მნიშვნელოვანი თანხაა, მაგრამ იმავე პერიოდში მთლიანი გლობალური ობლიგაციების ემისიის მხოლოდ 4%-ია. მიუხედავად ამ ნიუანსებისა, მწვანე ობლიგაციების ბაზრის სწრაფმა ზრდამ მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა სოციალური გავლენის საინვესტიციო ბაზარზე.
- გავლენაზე ორიენტირებული კორპორაციული ინვესტიციები: კორპორაციებს, როგორც წესი, აქვთ ფულადი რეზერვები ბაზრის გაურკვევლობასთან

გამკლავებისთვის, სამომავლო პროექტების დასაფინანსებლად ან გარკვეული ფინანსური მიზნების მისაღწევად.

პანდემიის დროს, 2020 წლის ბოლოს აშშ-ს არაფინანსური კომპანიების მიერ შენახული ფულადი რეზერვები გაიზარდა 2.15 ტრილიონ დოლარამდე, რაც წინა წელთან შედარებით 32%-ით მეტია. ბოლო წლებში გაიზარდა გავლენაზე ორიენტირებული კორპორაციული ინვესტიციები.

კორპორაციები იყენებენ მრავალფეროვან ინსტრუმენტს თავიანთი ფულადი რეზერვების ინვესტირებისთვის დადებითი სოციალური გავლენების უზრუნველსაყოფად. 2020 წელს, 50 უმსხვილესი საჯარო ვაჭრობის მქონე ამერიკულმა კორპორაციამ პირობა დადო, რომ განახორციელებდა 45,2 მილიარდი აშშ დოლარის სესხებსა და ინვესტირებას პროექტებში, რომლებიც მხარს უჭერენ Black Lives Matter მოძრაობას.

კორპორატიული ფულადი რეზერვების მასშტაბი, ისევე როგორც მათი მხარდი ვალდებულება სოციალური ცვლილებების გატარებისკენ, ქმნის მიმზიდველ შესაძლებლობებს სოციალური გავლენის ინვესტირების ბაზარზე შემდგომი ზრდისთვის.

გავლენაზე ორიენტირებულმა ინვესტიციებმა კონკურენტული ფინანსური შედეგები აჩვენა. GIIN-ის თანახმად, ზემოქმედებაზე ორიენტირებული ინვესტიციების დაახლოებით 88%-მა მიაღწია ან გადააჭარბა ფინანსური შემოსავლის მიზნებს.

ინვესტიციებისთვის ყველაზე მიმზიდველ ასპექტს წარმოედგენს მოსალოდნელი ინვესტიციის უკუგება (ROI), რომელიც წელიწადში 5%-დან 10%-მდე მერყეობს.

გავლენის ინვესტიციებმა ინვესტიციებს შორის დიდი პოპულარობა 2010 წელს მოიპოვა, როცა გამოქვეყნდა J.P. მორგანის ანგარიშები, რომელიც ხახს უსვამდა ასეთი სახის ინვესტიციების უდეიდეს პოტენციალს. კვლევის შედეგები მომდევნო 10 წლის გამნავლობაში გავლენის ინვესტიციების გლობალური მასშტაბით ზრდას პროგნოზირებდა, კერძოდ საუბარი იყო 1000 მილიარდ აშშ დოლარზე მეტი მოცულობის ინვესტირების კაპიტალსა და 667 მილიარდ აშშ დოლარამდე მოგებაზე (Mocci, 2018).

შეიძლება ითქვას, რომ აღნიშნული კვლევის მოლოდინები გამართლდა. 2024 წლის მდგომარეობით გლობალური გავლენის საინვესტიციო ბაზარი დაახლოებით 1,33 ტრილიონ აშშ დოლარადაა შეფასებული და 2029 წლისთვის მის 1,88 ტრილიონ აშშ დოლარამდე ზრდას პროგნოზირებენ, 7,17%-იანი რთული წლიური ზრდის ტემპით. (CAGR)

2024 წლის მდგომარეობით, გავლენის ინვესტირების ბაზრის მოგება \$550.52 მილიარდამდე აშშ დოლარამდე გაიზრდება, რაც წარმოადგენს CAGR-ს 15.1%-ს 2023 წელთან შედარებით როცა ბაზრის მოგება 478,15 მილიარდ აშშ დოლარად იყო შეფასებული.

ბაზრის გაფართოებაში დიდი წვლილი მიუძღვის ინსტიტუციური ინვესტორების ინტერესს. ამ ინვესტორების ინტერესს ფინანსური, გარემოსდაცვითი და სოციალური სარგებლის მიღება წარმოადგენს. მოსალოდნელია, რომ ბაზრის ზომა 2030 წლისთვის 4,5 ტრილიონ დოლარს მიაღწევს, რთული წლიური ზრდის ტემპი კი (CAGR) 18,6%-ს მიაღწევს 2023 წლიდან 2030 წლამდე.

დანარჩენი მსოფლიოსგან განსხვავებით, გავლენაზე ორიენტირებული ინვესტირება საქართველოში შედარებით ახალი სიტყვაა ინვესტიციების ბაზარზე.

საქართველოში პირველი გავლენის ფონდი („აქციო“) 2022 წელს დაარსდა საქართველოს სტრატეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრის მიერ (CS-RDG).

აღნიშნული ფონდი ფინანსურ და ტექნიკურ მხარდაჭერას პირდება სოციალურ საწარმოებს. ასევე დაეხმარება მათ სოციალური გავლენის, დაგეგმვაში, მართვასა და შეფასებაში.

ფონდი გასცემს 50 000 ევრომდე ფინანსურ მხარდაჭერად გრანტისა და 0%-იანი სესხის სახით ისეთ სოციალურ საწარმოებზე რომლებიც დააკმაყოფილებენ მათ კრიტერიუმებს.

დღეის მონაცემებით ფონდს ყავს 4 ბენეფიციარი სოციალური საწარმო, ჯამში გაცემული აქვს 40 000 ევრო სასესხო და 110 049 ევროს მოცულობის საგრანტო ინვესტიცია.

დღესდღეობით „აქციოს“ უკვე ყავს პირველი გავლენის ინვესტორები. მათ შორისაა მიკროსაფინანსო ორგანიზაციები და კერძო პირები. მნიშვნელოვანია ჩვენს ქვეყანაში მოხდეს სოციალურ გავლენებზე ორიენტირებული ინვესტიციების შესახებ ცნობიერების ამაღლება და დადებითი ცვლილებები ამ კუთხით.

დასკვნა

გავლენაზე ორიენტირებული ინვესტიციების ბაზარი მზარდია. ეს არის ახალი სიტყვა ეკონომიკაში რომელსაც დიდი სარგებლის მოტანა შეუძლია როგორც ცალკეული ინვესტორებისა თუ საწარმოებისთვის ასევე ქვეყნის როგორც ეკონომიკური, ასევე ეკოლოგიური და სოციალური ლანდშაფტისთვისაც.

ასეთი საინვესტიციო სტრატეგია მიზნად ისახავს სოციალური და გარემოზე დადებითი ზემოქმედებით ფინანსური სარგებლის მიღებას.

გავლენაზე ორიენტირებულ ინვესტიციებს უდიდესი მნიშვნელობა აქვს თანამედროვე მსოფლიოსთვის, რადგან სოციალური და გარემოსდაცვითი საკითხები სულ უფრო კრიტიკულად მნიშვნელოვანი ხდება. ასეთი სახის ინვესტიციის განვითარებას ნებისმიერ ქვეყანაში, მათ შორის საქართველოშიც შეიძლება ქონდეს მთელი რიგი დადებითი შედეგები:

- სოციალური განვითარება: გავლენაზე ორიენტირებულ ინვესტიციებს შეუძლია ეფექტურად დაუპირისპირდეს ისეთი სოციალური პრობლემებს როგორებიცაა: სიღარიბე, უმუშევრობა, განათლებისა და ჯანდაცვის ხელმისაწვდომობის პრობლემა და სხვა;
- ეკონომიკური ზრდა: ინვესტიციებს სოციალურ და გარემოსდაცვით პროექტებში შეუძლია ეკონომიკური ზრდის სტიმულირება და ახალი ინდუსტრიების განვითარება;
- გარემოსდაცვითი მდგრადობა: ზემოქმედების ინვესტირებას შეუძლია ხელი შეუწყოს ეკოლოგიურად მდგრადი ტექნოლოგიებისა და ინფრასტრუქტურის განვითარებას და ბუნებრივი რესურსების შენარჩუნებას;
- ინვესტიციების მოზიდვა: გავლენაზე ორიენტირებული ინვესტირების განვითარებამ შეიძლება მოიზიდოს დამატებითი ინვესტიციები ქვეყნის შიგნით, როგორც ადგილობრივი, ისე უცხოელი ინვესტორებისგან, რაც ხელს უწყობს ეკონომიკურ ზრდას და ახალი სამუშაო ადგილების შექმნას.

საქართველოში გავლენაზე ორიენტირებული ინვესტირება ახლა იკიდებს ფეხს. მისმა განვითარებამ შეიძლება არა მხოლოდ კონკრეტული სოციალური და გარემოსდაცვითი სარგებელი მოიტანოს, არამედ ხელი შეუწყოს საერთო ეკონომიკურ წინსვლასა და მოსახლეობის ცხოვრების ხარისხის გაუმჯობესებას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. აქციო - გავლენის ფონდი. (n.d). *ფონდის პორტფელი*. მოპოვებული 2024 წლის 25 05, www.actio.ge: <https://www.actio.ge/ge/sponsored-დან>
2. მხეიძე, მ. (2022). ფილანთროპია და მონალისეობრივი საქმიანობა. (ლ. ფანიაშვილი, რედ.) თბილისი. მოპოვებული 2024 წლის 05 06
3. Acumen. (n.d.). *Acumen Launches Energy Impact Report*. Retrieved 06 04, 2024, from <https://acumen.org/>: <https://acumen.org/>
4. Alex Nichollas, Jarrod Ormiston. (2023). Financial market transformations for investing in social impact. In D. W. Giorgi Krlev, *Social Economy Science* (pp. 106-137). Retrieved 05 29, 2024
5. Antony Bugg-Levine, Jed Emerson. (2011). *Impact Investing: Transforming How We Make Money While Making a Difference*. Retrieved 06 06, 2024
6. Beltramini, E. (2013). *S.C.L.C. Operation BreadBasket, From Economic Civil Rights To Black Economic Power*. London. მოპოვებული 2024 წლის 02 06
7. Bloomberg. (2023, November 27). *Bloomberg Integrates United Nations Framework to Assess Potential Company Impact on Sustainable Development Goals*. Retrieved 06 05, 2024, from <https://www.bloomberg.com>: <https://www.bloomberg.com/company/press/bloomberg-integrates-united-nations-framework-to-assess-potential-company-impact-on-sustainable-development-goals/>
8. CHEN, J. (2024, March). *Impact Investing: Definition, Types, and Examples*. Retrieved 06 05, 2024
9. Chris Addy, Maya Chorengel, Mariah Collins, Michael Etzel. (2019, January-February). *Calculating the Value of Impact Investing*. *Harvard Business Review*, 102-109. Retrieved 06 01, 2024
10. Ecotone Analytics GBC. (2018). *Designing Your Impact: Logic Models for Entrepreneurs and Investors*. Retrieved 05 27, 2024
11. Elena Dvoryadkina, Gulnara Kvon, Olga Pozdeeva. (2023). *Impact investing as a tool for achieving the targets for sustainable development of the region*. *ESMGT 2023*. Retrieved 29 05, 2024
12. European Cultural Foundation & Allianz Kulturstiftung. (2020). *Imagine Philanthropy*

- For Europe. Retrieved 06 01, 2024, from https://culturalfoundation.eu/wp-content/uploads/2020/11/ECF_Imagine-Philanthropy-for-Europe_V7-Web.pdf
13. Fairfielo. (2023, September). *Impact Investing Market*. Retrieved 06 08, 2024, from <https://www.fairfieldmarketresearch.com>: <https://www.fairfieldmarketresearch.com/report/impact-investing-market>
 14. GIIN. (2019, April). Core Characteristics of Impact Investing. Retrieved 05 27, 2024
 15. GIIN. (2022). Sizing The Impact Investing Market. Retrieved 06 06, 2024, from <https://s3.amazonaws.com/giin-web-assets/giin/assets/publication/research/2022-market-sizing-report-final.pdf>
 16. Graamen Bank. (n.d). *History*. Retrieved 06 06, 2024, from grameenbank.org.bd: <https://grameenbank.org.bd/international-program/history>
 17. Hayes, A. (2022). Venture Philanthropy: What it Means, How it Works, Origins. Retrieved 06 04, 2024, from <https://www.investopedia.com>.
 18. History.com Editors. (2023, January 10). *Montgomery Bus Boycott*. Retrieved 06 03, 2024, from history.com: <https://www.history.com/topics/black-history/montgomery-bus-boycott>
 19. How to maximise impact by investing in green bonds: Mirova's approach. (n.d.). Retrieved 05 25, 2024
 20. Impact investing: everything you need to know about impact investing. (2024). Retrieved 06 06, 2024, from <https://klimavest.de/en/knowledge/guide/impact-investment/>
 21. John Wiley & Sons. (2003). *Socially Responsible Investment: A Global Revolution*. Retrieved 06 05, 2024
 22. LIU, Y. (2023). The impacts and challenges of ESG Investing. *ICSSSED 2023*. Retrieved 05 31, 2024
 23. MarketsAndMarkets. (2020). Impact Investing Market by Illustrative Sector (Education, HealthCare, Housing, Agriculture, Environment, Clean Energy Access, Climate Change, Ginancial Inclusion, Rural Development, Sanitation & Wasre Management), and Country - Global Forecast To 2020. Retrieved 06 08, 2024, from <https://www.marketsandmarkets.com/>: <https://www.marketsandmarkets.com/Market-Reports/impact-investing-market-265004523.html>
 24. Mocci, E. (2018). IMPACT INVESTING: FINANCIAL PERFORMANCE OF. Retrieved 06 08, 2024

25. Mordor Intelligence. (n.d). *Market Size Of Impact Investing Industry*. Retrieved 06 08, 2024, from <https://www.mordorintelligence.com>: <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/impact-investing-market/market-size>
26. ROCKEFELLER PHILANTHROPY ADVISORS PHILANTHROPY ROADMAP. (n.d.). *IMPACT INVESTING An Introduction*. Retrieved 06 06, 2024
27. Stanford - The Martin Luther King, Jr. Research and Education Institute. (n.d). *Operation Breadbasket*. Retrieved 06 05, 2024, from kinginstitute.stanford.edu: <https://kinginstitute.stanford.edu/operation-breadbasket>
28. The Business - Research Company. (2024). *Impact Investing Global Market Report 2024*. Retrieved 06 08, 2024, from <https://www.thebusinessresearchcompany.com/>: <https://www.thebusinessresearchcompany.com/report/impact-investing-global-market-report>
29. Trelstad, B. (2016). *Impact investing: A Brief History*. *Capitalism and Society*. Retrieved 06 02, 2024
30. United Nations Development Group. (n.d.). *Theory Of Change*. Retrieved 06 06, 2024
31. Volk, A. (2019, April). *CREATING IMPACT: The Promise of Impact Investing*. Washington. Retrieved 06 05, 2024
32. Yeboah, S. A. (2023 წლის July). *Investing with Purpose: Unveiling the Potential of Impact Investing in Developing Nations*. Sunyani, Ghana. მოპოვებული 2024 წლის 02 06
33. Yeo, A. (2022, december 1). *A Brief History of Impact Investing in the United states*. Retrieved 05 29, 2024, from <https://scholarsoffinance.org/a-brief-history-of-impact-investing-in-the-united-states/>
34. Zakharova, E. (2023). *Impact Investing as an Object of Research*. Retrieved 06 06, 2024
35. Баранова, Н. (2017). *Виды и примеры импакт-инвестирования*. Получено 06 06 2024 г.

**ცრუმაგიერი პირი და მასთან დაკავშირებული საქართველოს
საგადასახადო კოდექსის საკანონმდებლო რეგულირების ხარვეზი**

დოქტორი, გიორგი ლორია

კავკასიის უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი

კვლევის მიზანია, რელევანტური გარემოებების სათანადოდ შესწავლის საფუძველზე, მკაფიოდ გამოიკვეთოს საქართველოს საგადასახადო კოდექსის 246-ე მუხლით განსაზღვრული ცრუმაგიერი პირების შესახებ არსებული საკანონმდებლო რეგულაცია და აიხსნას იმ ცვლილებების მიზნები და შედეგები, რომლებსაც ადგილი ჰქონდა საქართველოს საგადასახადო კოდექსის ნორმებში 2004 წლიდან დღემდე.

ნაშრომის მიზანს ასევე წარმოადგენს იმ უცხო სახელმწიფოთა საგადასახადოსამართლებრივი რეგულაციების გავლენების გამოვლენა, რომლებიც აისახა საქართველოს საგადასახადო კანონმდებლობაში ცრუმაგიერ პირებთან მიმართებით. საქართველოს საგადასახადო კანონმდებლობა ცრუმაგიერ პირებთან მიმართებით მხოლოდ ქონებრივი ვალდებულების შესრულების მოთხოვნას შეიცავს და არეგულირებს იმ ნორმებით, რომლებიც საგადასახადო დავალიანების გადახდევინების უზრუნველყოფის ღნისძიებებს ეხება. მაშინ როდესაც, ამ პირთა ქმედებებში მკაფიოდ იკეთება სამართალდარღვევის ნიშნები. საგადასახადო კოდექსით განსაზღვრული რეგულაცია გაანალიზებულია სისხლის სამართლის კოდექსის იმ ნორმებთან კორელაციაში, რომლებიც ქონების გადამალვას და გადასახადისთვის თავის არიდებას ეხება.

კვლევის მიზანია, ცრუმაგიერი პირების და ცრუმაგიერი მფლობელობის შინაარსის შესწავლის საფუძველზე მისი რეალური ბუნების წარმოჩენა და განხორციელებული კვლევის შედეგად შესაბამისი დასკვნების და წინადადებების ჩამოყალიბება. ყოველივე ზემოთ თქმული კი ხელს შეუწყობს საქართველოს საგადასახადო კანონმდებლობის სრულყოფას და მის შემდგომ განვითარებას.

საკვანძო სიტყვები: ცრუმაგიერი პირები; Alter Ego; საგადასახადო დავალიანება; ცრუმაგიერი მფლობელობა; საგადასახადო სამართალდარღვევა.

შესავალი

ცრუმაგიერი პირების გამოვლენა და მათ მიმართ საგადასახადო კანონმდებლობით გათვალისწინებული ღონისძიებების გატარება საგადასახადო კანონმდებლობის ერთ-ერთი პრობლემური საკითხია. საგადასახადო ორგანო, რომელიც სახელმწიფოს სახელით მოქმედებს, შეზღუდულია სამართლის კონსტიტუციური პრინციპებით. გადასახადის გადახდა გადამხდელი პირის ქონების, მოგების ან შემოსავლის ნაწილის სახელმწიფოს სასარგებლოდ გასხვისებას გულისხმობს, დაბეგვრა პირის საკუთრებასთანაა დაკავშირებული და საგადასახადო ორგანო საჯარო და კერძო ინტერესებს შორის ბალანსის და კერძო საკუთრების კონსტიტუციური უფლების დაცვის ფარგლებში უნდა მოქმედებდეს.

სახელმწიფო ფართომასშტაბური უფლებამოსილების მატარებელი სუბიექტია და თუ ის საკანონმდებლო რეგულაციებით დადგენილ შეზღუდვებში არ იქნება მოქცეული, დიდია ალბათობა, რომ გადასახადის გადამხდელი სუბიექტების ინტერესების ხელყოფით და მათი ნების უგულვებლყოფით დაარღვიოს მათი უფლებები. კანონმდებელი მაქსიმალურად უნდა ცდილობდეს, იმგვარად შეიმუშაოს საგადასახადოსამართლებრივი ურთიერთობების მარეგულირებელი აქტები, რომ საფრთხე არ შეუქმნას საკუთრების კონსტიტუციური უფლების სრულყოფილი მასშტაბით განხორციელებას. თუ მაინც ქნება ადგილი დარღვევებს, მაშინ კონსტიტუციური მართლწესრიგის აღდგენის გზა სასამართლოზე გადის და მართლმსაჯულების ორგანომ უნდა აღადგინოს დარღვეული უფლებები.

ცრუმაგიერ პირთან დაკავშირებული რეგულირების სათანადოდ შესწავლა და არსებული ხარვეზების გამოვლენა აქტუალურია, რადგან საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ, საგადასახადოსამართლებრივი ურთიერთობების მარეგულირებელი ნორმების სრულყოფისთვის ჯერ კიდევ არაა საკმარისი დრო გასული. ამასთან ერთად, საგადასახადო სამართლის კვლევას სამეცნიერო წრეებში სათანადო ყურადღება არ ეთმობა. სამართლის თეორიული შესწავლის და დამუშავების გარეშე კი პრაქტიკის ჩამოყალიბებას სასურველი შედეგები რომ არ მოაქვს, ეს თვითონ პრაქტიკამ აჩვენა.

ცრუმაგიერი მფლობელობა და ცრუმაგიერი პირი

ცრუმაგიერობის მარეგულირებელი ნორმა პირველად დაამკვიდრა 2004 წლის 22 დეკემბრის საგადასახადო კოდექსმა (საგადასახადო კოდექსი, მუხ. 91). მას შემდეგ ამ საკითხის საკანონმდებლო რეგულირება და შესაბამისი ნორმების პრაქტიკაში სწორად გამოყენება აქტუალობას არ კარგავს და დავის საგანს წარმოადგენს.

2004 წლის საგადასახადო კოდექსი არეგულირებდა „ცრუმაგიერ მფლობელობას“, 2011 წლიდან კი (საგადასახადო კოდექსი, მუხ. 246), კანონმდებლის მიზანია, გამოავლინოს გადასახადის გადამხდელის ცრუმაგიერი პირები. განსხვავება იმაშია, რომ 2004 წლის საგადასახადო კოდექსის 91-ე მუხლით დადგენილი რეგულაციით, თუ სასამართლო დაადგენდა, რომ გადასახადის გადამხდელის, ან საგადასახადო აგენტის, ან სხვა ვალდებული პირის განსხვავება პრაქტიკულად შეუძლებელი იყო სხვა პირისგან იმის გამო, რომ გადამხდელი ამ პირს იყენებდა გადასახადებისგან თავის ასარიდებლად, ისინი ჩაითვლებოდნენ ერთმანეთის ცრუმაგიერ პირებად და საგადასახადო ორგანოს ენიჭებოდა უფლებამოსილება, ამგვარი ცრუმაგიერი პირის მიმართ გაეტარებია საგადასახადო ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფის ღონისძიებები (საგადასახადო კოდექსი, მუხ. 91). თანამედროვე რეგულაციებიდან გამომდინარე, საგადასახადო კოდექსის 246-ე მუხლი დასათაურებულია ამგვარად: „გადასახადის გადამხდელის ცრუმაგიერი პირი“. მითითებული ნორმა ადგენს, რომ პირი გადასახადის გადამხდელის ცრუმაგიერ პირად მიიჩნევა, „თუ ეს პირი მოსალოდნელი ან არსებული საგადასახადო დავალიანების გადახდევინების უზრუნველყოფის ღონისძიებისათვის თავის არიდების მიზნით გამოიყენება“ (საგადასახადო კოდექსი, მუხ. 246). ამ შემთხვევაშიც, საგადასახადო ორგანოს გააჩნია უფლებამოსილება, რომ ცრუმაგიერი პირის მიმართ გამოიყენოს ის ღონისძიებები, რასაც გამოიყენებდა გადასახადის გადამხდელის მიმართ.

განსახილველი ნორმა შესულია საგადასახადო კოდექსის XI კარის XXXV თავში, რომელიც საგადასახადო დავალიანების გადახდევინების უზრუნველყოფას ეხება. აშნიშნული თავის 238-ე მუხლი განსაზღვრავს, რა ღონისძიებების განხორციელების უფლებამოსილება გააჩნია საგადასახადო ორგანოს იმ შემთხვევაში, თუ გადასახადის გადამხდელს აქვს საგადასახადო დავალიანება.

საგადასახადო დავალიანებას საგადასახადო კოდექსის მე-8 მუხლის 23-ე ნაწილი განსაზღვრავს, როგორც გადასახადის გადამხდელის მიერ დადგენილ ვადაში გადაუხდელი გადასახადების ან/და სანქციების თანხას და ზედმეტად გადახილი გადასახადების ან/და სანქციების თანხებს შორის სხვაობას.

საგადასახადო დავალიანებას კოდექსი სამართალურთიერთობის მონაწილე ერთი მხარის - საგადასახადო ორგანოს თვალსაზრისიდან გამომდინარე განსაზღვრავს. საგადასახადო კოდექსის მე-8 მუხლის 23-ე ნაწილის თანახმად, საგადასახადო დავალიანება არის „გადასახადის გადამხდელის მიერ დადგენილ ვადაში გადაუხდელი გადასახადების ან/და სანქციების (მათ შორის, საბაჟო

სანქციის) თანხასა და ზედმეტად გადახდილი გადასახადების ან/და სანქციების (მათ შორის, საბაჟო სანქციის) თანხას შორის სხვაობა". გარკვეულწილად იქმნება შთაბეჭდილება, რომ ეს რეგულაცია საგადასახადო ორგანოს ცალმხრივი ნების გამოხატვას ეფუძნება. ეს იმას ნიშნავს, რომ საგადასახადო დავალიანება პირს წარმოეშობა იმ შემთხვევაში, თუ მას ამგვარად მიიჩნევს საგადასახადო ორგანო. სინამდვილეში კი, გადასახადის გადამხდელს ევალდება თუ არა ამ ვალდებულების შესრულება, ეს ფაქტიური გარემოებების შესწავლის და ანალიზის შედეგად უნდა გაირკვეს.

ვალდებულების შესრულების კანონით განსაზღვრულ ვადამდე გადასახადის გადამხდელს ვერავინ აიძულებს თანხის გადახდას. ეს საგადასახადო კოდექსიდანაც ნათლად ჩანს. საგადასახადო კოდექსის 53-ე მუხლის პირველი ნაწილი საგადასახადო ვალდებულებად მიიჩნევს პირის ვალდებულებას, რომ მან გადაიხადოს გადასახადები. სანქციებზე და საურავზე აღნიშნული ნორმა არაფერს ამბობს, რადგან ეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში ეკისრება პირს, თუ ამ ვალდებულებას კანონით განსაზღვრულ დროის მონაკვეთში არ შეასრულებს. გადასახადის გადამხდელს უფლება აქვს, არ დაეთანხმოს საგადასახადო ორგანოს მოთხოვნას და ის გაასაჩივროს. ვიდრე საგადასახადო დავა არ დასრულდება, გადასახადის გადამხდელის ვალდებულება მხოლოდ ჰიპოთეტურად რჩება და გადასახადის გადამხდელს აქვს შესაძლებლობა, დაასაბუთოს სადავო ვალდებულების სინამდვილესთან შეუსაბამობა.

საგადასახადო სამართლებრივი ურთიერთობების სათანადოდ რეგულირებისთვის არამარტო საქართველოში, არამედ ევროპის სახელმწიფოებშიც კი ჯერ კიდევ არ არის თანმიმდევრული და რეალურ მოვლენებს მორგებული მოდელები შემუშავებული (Kalinowski & Prejs, 2021, p.103). საგადასახადო დავალიანების არსებობა სამართალდარღვევას არ გულისხმობს. შესაბამისად, ღონისძიებები, რომლებსაც მიმართავს საგადასახადო ორგანო, სადამსჯელო ხასიათს არ ატარებს. „სახელმწიფო იძულებულია, გადასახადის გადამხდელის მიმართ გამოიყენოს დამცავი ხასიათის ღონისძიებები, რათა უზრუნველყოს საგადასახადო დავალიანების შესრულება“ (როგავა, 2018, გვ. 393).

საგადასახადო კოდექსი ერთმანეთისგან განასხვავებს საგადასახადო დავალიანების არსებობას და გადასახადის თანხის შემცირებას. პირველი მათგანი გარანტირებულია გადახდევინების უზრუნველყოფის ღონისძიებებით, ხოლო მეორე კი წარმოადგენს საგადასახადო სამართალდარღვევას და ითვალისწინებს საგადასახადო სანქციებს.

ცრუმაგიერი პირი უცხოურ კანონმდებლობაში

ცრუმაგიერი პირის დოქტრინა, ისევე, როგორც „კორპორაციული საფარის მოხსნის“ დოქტრინა, განსაკუთრებული ყურადღების ქვეშ ექცევა ანგლო-ამერიკულ სამართალში და განსაკუთრებით კი, სასამართლო პრაქტიკაში (როგავა, 2018, გვ. 434).

უცხოური სამართლებრივი დოქტრინა გამოსავალს სამართლიან რეგულაციებში და სასამართლო პრაქტიკაში ხედავს და მიიჩნევს, რომ დაბეგვრა გარკვეულ ძირითად პრინციპებს უნდა შეესაბამებოდეს: არ შეიძლება კანონით გაუთვალისწინებელი გადასახადების დაკისრება, გადასახადები უნდა გამოიყენებოდეს მიუკერძოებლად, გადასახადით მიღებული შემოსავალი მხოლოდ კანონიერი საჯარო მიზნებისთვის უნდა იქნეს გამოყენებული და ამ პრინციპების განხორციელების გარანტი უნდა იყოს სასამართლოები (Vanistendael, 1996, p. 15).

უცხოური სამართალი ერთმანეთისგან განასხვავებს ტერმინებს Alter Ego და Nominee. განსხვავება იმაში მდგომარეობს, რომ გადასახადის გადამხდელი და მისი ალტერ ეგო განიხილება, როგორც ერთი და იგივე სუბიექტი და Alter Ego-ს აქტივები ხელმისაწვდომია შემოსავლების სამსახურისთვის, რათა მოხდეს გადასახადის გადამხდელის საგადასახადო ვალდებულების შესრულება. ამასთან, აუცილებელია, რომ გადასახადის გადამხდელი და ალტერ ეგო ისე უნდა იყვნენ აღრეული, რომ მათი ფინანსური საქმეების გამიჯვნა ვერ ხერხდებოდეს. Alter Ego არ გამოიყენება მხოლოდ კონკრეტული ქონების მიმართ, ის პოტენციურად ვრცელდება გადასახადის გადამხდელის ყველა საკუთრებაზე. ნომინალის, ე.ი. ნომინალური პირის დოქტრინა ფოკუსირებულია გადასახადის გადამხდელსა და ქონებას შორის ურთიერთობაზე და გადასახადის გადამხდელი ანიჭებს საკუთრების უფლებას მესამე მხარეს (Trissell, 2011, p. 38). უფრო მარტივად რომ ითქვას, ნომინირებული დოქტრინა ფოკუსირებულია კონკრეტულ ქონებაზე.

ანგლო-ამერიკული სამართალი Alter Ego დოქტრინის გამოყენების შემთხვევაში სამ მნიშვნელოვან ელემენტს გამოყოფს: 1. კორპორაცია უნდა ახორციელებდეს სრულ ბატონობას ცრუმაგიერი პირის ფინანსებზე და ქონებაზე ისე, რომ ცრუმაგიერ პირს ცალკე არსებობა პრაქტიკულად არ შეეძლოს; 2. ამგვარი კონტროლი უნდა გამოიყენებოდეს თაღლითობის ან სხვა სახის სამართალდარღვევისთვის ან არაკეთილსინდისიერი და უსამართლო ქმედებისთვის, რომელიც არღვევს მესამე პირების უფლებებს; 3. ამგვარმა ურთიერთობებმა უნდა გამოიწვიოს ზიანის მიყენება (Kuney, 2010, p. 135).

გაერთიანებული სამეფოს მოქმედ კანონმდებლობაში სასამართლოები მნიშვნელოვან ყურადღებას უთმობენ Shadow Director დოქტრინას, რაც რეგულირდება 2015 წლის აქტით, რომლის მე-7 ნაწილში, რომელიც კომპანიების გამჭვირვალობას ეხება, ამ წლის აპრილის თვეში შევიდა ბოლო ცვლილებები (Small Business, 2015, Section 90).

ამერიკული სამართალი ცრუმაგიერობას სამართალდარღვევასთან აკავშირებს და მასში არაკეთილსინდისიერებასთან ერთად ზიანის მიყენების ფაქტსაც მოიაზრებს, რაც განსაკუთრებულ უფლებამოსილებებს ანიჭებს სახელმწიფო ორგანოებს და კორპორაციული საფარველის გარღვევის შესაძლებლობას აძლევს. შედეგად კი, იმ პირთა ქონებრივი პასუხისმგებლობის საკითხი დგება, რომლებიც კანონის „ფრთათა ქვეშ“ საიმედოდ და დაცულად გრძნობენ თავს. ალტერ ეგოს დოქტრინა შეიძლება გავრცელდეს სხვადასხვა პირზე.

ცრუმაგიერი პირის დოქტრინის განვითარება ქართულ საგადასახადო კანონმდებლობაში

ცრუმაგიერი პირის მარეგულირებელი ნორმა საქართველოს საგადასახადო ნორმებში 2004 წლის საგადასახადო კოდექსში ჩნდება, მანამდე მოქმედი კოდექსის და საგადასახადო კანონმდებლობისთვის ის ჯერ კიდევ უცხოა (ურიდია, 2012, #6,(150)). 2004 წლის საგადასახადო კოდექსის 91-ე მუხლის თანახმად: „თუ სასამართლო დაადგენს, რომ პრაქტიკულად შეუძლებელია გადასახადის გადამხდელის/ საგადასახადო აგენტის ან სხვა ვალდებული პირის განსხვავება სხვა პირისაგან იმის გამო, რომ ეს უკანასკნელი გამოყენებულია გადასახადებისგან თავის ასარიდებლად, აღნიშნული პირები წარმოადგენენ ერთმანეთის ცრუმაგიერ პირებს“. ამავე მუხლის მეორე ნაწილის თანახმად, საგადასახადო ორგანოს ენიჭებოდა უფლებამოსილება, თუ გადასახადის გადამხდელს/საგადასახადო აგენტს ან სხვა ვალდებულ პირს ჰქონდა შეუსრულებელი, ვადაგადაცილებული საგადასახადო ვალდებულება, ცრუმაგიერი პირის მიმართ გაეტარებია საგადასახადო ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფის კოდექსით გათვალისწინებული ღონისძიებები (საგადასახადო კოდექსი, მუხ. 91).

2010 წლის საგადასახადო კოდექსში გარკვეულწილად იცვლება საკითხისადმი დამოკიდებულება და ნორმა გამოიყენება მაშინ, თუ ცრუმაგიერი პირი გამოყენებულია გადასახადის გადახდევინების უზრუნველყოფის ღონისძიებებისთვის თავის არიდების მიზნით (საგადასახადო კოდექსი, მუხ. 246).

საგადასახადო კოდექსში ჩნდება „ბენეფიციარი მფლობელის“ მარეგულირებელი ნორმა, რომლის თანახმადაც, თუ პირი ისეთი ქონებიდან ღებულობს შემოსავალს, „რომელიც მას ოფიციალურად არ ეკუთვნის (შემოსავლის ბენეფიციური მფლობელი), დაამშემოსავალზე დაწესებული გადასახადებისაგან თავისარიდების მიზნით იყენებს ფიქტიურ პირს ან პირებს, საგადასახადო ორგანოს უფლება აქვს, ნებისმიერი ასეთი პირის საგადასახადო დავალიანების გადახდევინება უზრუნველყოს სოლიდარულად მათი ქონებიდან“ (საგადასახადო კოდექსი, მუხ. 247). თუმცა, 2013 წლის დეკემბერში 247-ე მუხლი ამოღებულ იქნა საგადასახადო კოდექსიდან.

საქართველოს საგადასახადო კოდექსის თანამედროვე რედაქცია 246-ე მუხლში ამგვარად განიხილავს ცრუმაგიერობის საკითხს: „პირი გადასახადის გადამხდელის ცრუმაგიერ პირად მიიჩნევა, თუ ეს პირი მოსალოდნელი ან არსებული საგადასახადო დავალიანების გადახდევინების უზრუნველყოფის ღონისძიებისათვის თავის არიდების მიზნით გამოიყენება.“

2004 წლის საქართველოს საგადასახადო კოდექსი ყველაზე უფრო ახლოს იყო ამერიკულ Alter Ego-ს დოქტრინასთან, უფრო ფართო დიაპაზონის მოქმედებით გამოირჩეოდა და გაცილებით მრავალფეროვან საგადასახადოსამართლებრივ ურთიერთობებს აქცევდა საკუთარი რეგულირების ფარგლებში. იგივე საკითხის რეგულირების არეალი გარკვეულწილად დაავიწროვა შემდგომმა კოდექსმა. 2010 წლის კოდექსის რეგულირების სფერო საგადასახადო დავალიანების გადახდევინების უზრუნველყოფის ღონისძიებებისთვის თავის არიდების შემთხვევებს მოიცავდა და სწორად აღნიშნავდა ურიდია, რომ დღგ-ით დაბეგვრის შემთხვევაში, თუ პირი რამდენიმე საწარმოს დაარეგისტრირებდა და რიგ-რიგობით განახორციელებდა დღგ-ით დასაბეგრ ოპერაციებს, ადვილად შეძლებდა დღგ-ის გადახდისგან თავის არიდებას, რადგან ქონების გადაცემას და საგადასახადო დავალიანების გადახდევინების უზრუნველყოფის ღონისძიებებისგან თავის არიდებას არ ექნებოდა ადგილი ((ურიდია, 2012, #6,(150)).

დღეისთვის კანონმდებელი ცდილობს, იმგვარად განახორციელოს საგადასახადოსამართლებრივი რეგულირება, რომ გადასახადის გადამხდელს არ მისცეს შესაძლებლობა, სახელმწიფო ინტერესების ხელყოფის ხარჯზე დაიკმაყოფილოს საკუთარი მისწრაფებები. 2023 წლის 05 აპრილს, საგადასახადო კოდექსში შევიდა ცვლილება, რომლის თანახმადაც, საგადასახადო ორგანოს მიეცა უფლებამოსილება, დღგ-ის მიზნებისთვის, საქართველოს ტერიტორიაზე დაფუძნებული რამდენიმე პირი განიხილოს ერთ პირად (თუნდაც რომ

ისინი ფორმალურ/იურიდიული თვალსაზრისით დამოუკიდებელ პირებად მიიჩნეოდნენ) იმ შემთხვევაში, თუ ამ პირების საქმიანობასთან ან მართვასთან დაკავშირებით ძირითად გადაწყვეტილებებს ერთი პირი იღებს და ამ პირების საქმიანობის ადგილი, სახეობა და შინაარსი იდენტურია (საქართველოს კანონი #2768-XIმს-XXმპ, მუხ. 1). აღნიშნული ნორმით კანონმდებელმა აღმოფხვრა ის ხარვეზი, რაც 2010 წლიდან ფიგურირებდა საქართველოს საგადასახადო კოდექსში. 2023 წლის ცვლილებებამდე საგადასახადო ნორმები გადასახადის გადამხდელებს საგადასახადო ოპტიმიზაციის ისეთ შესაძლებლობას აძლევდა, რომელიც მიუღებელი იყო სახელმწიფოსთვის, მაგრამ უფლებამოსილების და საკანონმდებლო საფუძვლების არარსებობის გამო საგადასახადო ორგანოს ქმედითი ზომების მიღება არ შეეძლო.

საგადასახადო, ადმინისტრაციული და სისხლის სამართლის რეგულირების სფეროების გადაკვეთის წერტილები

ცრუმაგიერი პირის გამოვლენის საგადასახადო რეგულირება ყველა სახელმწიფოსთვის მნიშვნელოვანი პრობლემაა. საკითხის სათანადოდ დაურეგულირებლობა გადასახადის გადამხდელებს შესაძლებლობას აძლევს, დაუმალონ სახელმწიფოს ქონება და შესაბამისად, გადასახდელი თანხები და საჯარო ინტერესების უგულვებელყოფის ხარჯზე დაიკმაყოფილონ საკუთარი ინტერესები.

ცრუმაგიერი პირის შესახებ არსებული ნორმა განთავსებულია საქართველოს საგადასახადო კოდექსის XXXV თავში, რომელიც ეხება საგადასახადო დავალიანების უზრუნველყოფის ღონისძიებებს. ეს ღონისძიებები, როგორცაა : ა) საგადასახადო გირავნობა/იპოთეკა; ბ) მესამე პირზე გადახდევინების მიქცევა; გ) ქონებაზე ყადაღის დადება; დ) დაადალებული ქონების რეალიზაცია; ე) საბანკო ანგარიშებზე საინკასო დავალების წარდგენა; და ვ) გადასახადის გადამხდელის სალაროდან ნაღდი ფულის ამოღება, საგადასახადო ორგანოს მიერ გამოიყენება იმ შემთხვევაში, თუ გადასახადის გადამხდელი არ ან ვერ ასრულებს საგადასახადო ვალდებულებებს (როგავა, 2018, გვ. 393) და ამგვარი შეუსრულებლობა საგადასახადო კანონმდებლობის თანახმად, სამართალდარღვევად არ განიხილება. მითუმეტეს, რომ განხილული ღონისძიებები, გარდა საგადასახადო იპოთეკის და გირავნობისა, მხოლოდ მაშინ გამოიყენება, თუ აღიარებულია საგადასახადო დავალიანება.

კიდევ ერთი საგამონაკლისო შემთხვევა, როდესაც საგადასახადო ორგანოს

გადასახადის გადამხდელის მიერ დავალიანების აღიარების გარეშე შეუძლია უზრუნველყოფის ღონისძიების გამოყენება, არის გადამხდელის ქონებაზე ყადაღის დადება. ამ უფლებამოსილების გამოყენება საგადასახადო ორგანოს მხოლოდ განსაკუთრებულ შემთხვევაში შეუძლია. კერძოდ კი, თუ რეალურად არსებობს იმის საშიშროება, რომ გადასახადის გადამხდელი გეგმავს თავისი ქონების გასხვისებას, საგადასახადო ორგანო უფლებამოსილია, დაუყოვნებლივ დაადოს ყადაღა ქონებას (მათ შორის, საბანკო ანგარიშებს), მიუხედავად იმისა, აღიარებულია თუ არა საგადასახადო დავალიანება. ამ ვითარებაში გადასახადის გადამხდელის ქონებაზე ყადაღის დადება მკაცრად განსაზღვრულ იმპერატიულ რეგულაციებშია მოქცეული. საგადასახადო ორგანომ ქონებაზე ყადაღის დადების პროცედურების განხორციელების შემთხვევაში, ყადაღის დადებიდან 48 საათში უნდა მიმართოს სასამართლოს და უნდა წარუდგინოს შუამდგომლობა პირის ქონებაზე ყადაღის დადების დადასტურების შესახებ. და თუ სასამართლო არ გამოიტანს განჩინებას ყადაღის დადების დადასტურების შესახებ, ყადაღა ჩაითვლება გაუქმებულად.

განხორციელებული მსჯელობიდან მკაფიოდ იკვეთება, რომ აღნიშნული საგამონაკლისო რეგულაციების გარდა, გადასახადის გადამხდელის ქმედებებში სამართალდარღვევა არ იკვეთება. საგადასახადო კოდექსით განსაზღვრული ვალდებული პირის გარდა სხვა პირებს, ე.ი. მესამე პირებს მხოლოდ 240-ე მუხლით შეიძლება დაეკისროთ საკუთარი ქონებით ვალდებულების შესრულება, თუმცა ეს ნორმა სამართალდარღვევით წარმოშობილ სამართლებრივ ურთიერთობებს არ განიხილავს.

რაც შეეხება ცრუმაგიერ მფლობელობას, ის აერთიანებს ორი სხვადასხვა პირის შეთანხმებულ ქმედებას, რომლის მიზანია, დაუმალონ სახელმწიფოს საგადასახადო დავალიანების მქონე პირის ქონება. აღნიშნული პირების ნება ერთმანეთთან თანხვედრაშია და ცხადია, გაუფრთხილებელი ქმედების შედეგს არ გულისხმობს. ფაქტობრივ ურთიერთობებში გამოსატული ნება ამ პირთა ქმედებაში ყურადღების ღირსია და მიუხედავად იმისა, რომ საგადასახადო კოდექსი სუბიექტურ მხარეს ხშირად მნიშვნელობას არ ანიჭებს, ამ კონკრეტულ შემთხვევაში, სწორედ ის წარმოადგენს ამოსავალ ვითარებას. ცრუმაგიერ პირებს წინასწარ აქვთ განზრახული, იმოქმედონ ერთობლივი ძალისხმევით ისე, რომ სახელმწიფომ კუთვნილი თანხები ვერ მიიღოს. საგადასახადოსამართლებრივი ურთიერთობა უპირველეს ყოვლისა, გადასახადის გადახდაზე დაფუძნებული ურთიერთობაა და ყველა სხვა ვალდებულება მის გარშემო ტრიალებს (Kalinowski

& Prejs, 2021, p. 106). გადასახადების გადახდა საქართველოს კონსტიტუციის 67-ე მუხლის პირველი პუნქტის შესაბამისად, კონსტიტუციურ ვალდებულებას წარმოადგენს. აქედან გამომდინარე, ამგვარი ქმედება შეუძლებელია, მართლზომიერების ფარგლებში იქნეს განხილული.

ცრუმაგიერი პირების შემთხვევაში მარტო ქონების გადამალვას არ აქვს ადგილი, გადასახადების შემცირებაც ხორციელდება, რადგან, ლოგიკურად, თუ პირი მალავს ქონებას და ეს პირი გადასახადის გადამხდელია, შესაბამისად, მას ქონების გადასახადის გადახდაც უწევს. გამონაკლისი შემთხვევაა, როცა გადასახადის გადამხდელი სარგებლობს მიკრო ბიზნესის სტატუსით, მაგრამ ამ სტატუსის მქონე პირს ისედაც არ გააჩნია გადასახადების გადახის ვალდებულება და ამიტომ, მისთვის ცრუმაგიერი პირების ძებნა ყოველგვარ აზრს მოკლებულია.

ცრუმაგიერი მფლობელობა სახელმწიფოს მატერიალურ ზიანს აყენებს, რადგან, ამ ვითარებაში ადგილი აქვს გადასახადების შემცირებას, რაც გადასახადის გადამხდელის სხვა პირთან შეთანხმებით, წინასწარ დაგეგმილად და განზრახვით ხორციელდება. შესაბამისად, როდესაც გადასახადის გადამხდელი თავს არიდებს საგადასახადო დავალიანების გადახდევინების უზრუნველყოფის ღონისძიებებს, ამით ის საგადასახადო ორგანოს უმაღლავს თავის ქონებას და მასთან ერთად, გადასახადებსაც. ცხადია, ამგვარი ქმედება შეუძლებელია განხორციელდეს იმ შემთხვევაში, როდესაც პირმა არ იცის, რომ გააჩნია საგადასახადო დავალიანება, ამიტომ, სუბიექტური მხარე, პირდაპირი განზრახვით მოქმედება, როგორც გადასახადის გადამხდელის, ასევე მისი ცრუმაგიერი პირის ქმედებაში, მკაფიოდ იკვეთება.

ცრუმაგიერი პირების გამოყენება გადასახადების შემცირებისკენაა მიმართული. ის არღვევს სახელმწიფოს მიერ დადგენილ წესებს და გადასახადის გადამხდელს შესაძლებლობას აძლევს, გადაიხადოს კანონით განსაზღვრულზე ნაკლები ან საერთოდ არ გადაიხადოს გადასახადი. ასეთ ვითარებაში, გადასახადის გადამხდელი მოქმედებს დადგენილი წესების საწინააღმდეგოდ. სახელმწიფოს მიერ დადგენილი წესების შეუსრულებლობა ან არაჯეროვნად შესრულება რეგულირდება საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსით და მას ადმინისტრაციულ გადაცდომად მიიჩნევს კანონმდებლობა.

ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის ძირითადი მიზნებია, დაიცვას საკუთრების უფლება, სახელმწიფო და საზოგადოებრივი წესრიგი და ამასთანავე, მისი მიზანია: „მოქალაქეთა აღზრდა საქართველოს კონსტიტუციის, საქართველოს კანონების ზუსტი და განუხრელი დაცვის, სხვა მოქალაქეთა უფლებების,

პატივისა და ღირსების, საერთო ცხოვრების წესების პატივისცემის, დაკისრებულ მოვალეობათა შესრულების სულისკვეთებით” (საქართველოს ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსი, მუხ. 1). ამის გარდა, მითითებული კოდექსის მეათე მუხლის თანახმად, ადმინისტრაციულ გადაცდომად ითვლება პირის ბრალეული (როგორც განზრახი, ასევე გაუფრთხილებელი) მოქმედება ან უმოქმედობა. განსახილველ შემთხვევაში, გადასახადის გადამხდელი მოქმედებს ბრალეულად, პირდაპირი განზრახვით, მოქმედებს მართლსაწინააღმდეგოდ და არღვევს კანონის მოთხოვნას. ეს ყველაფერი კი ნათლად მეტყველებს იმაზე, რომ ქმედება უნდა დაკვალიფიცირდეს, როგორც სამართალდარღვევა.

საგადასახადო სამართალდარღვევების საფუძველზე შესაძლოა სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული დანაშაულიც იქნეს ჩადენილი. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 205¹ -ე და 218-ე მუხლები სწორედ ამგვარ საკითხებს ეხება. 205¹ -ე მუხლში არსებული რეგულაციით ისჯება ქონების გადამალვა მოჩვენებითი ან თვალთმაქცური გარიგების საფუძველზე. აღნიშნული ნორმის თანახმად: „საწარმოში ან სხვა ორგანიზაციაში ხელმძღვანელობითი, წარმომადგენლობითი ან სხვა სპეციალური უფლებამოსილების მქონე პირის მიერ ქონების გადამალვა მოჩვენებითი ან/და თვალთმაქცური გარიგებით, ჩადენილი მოსალოდნელი ან/და უკვე არსებული ქონებრივი ვალდებულებისათვის თავის არიდების მიზნით“, წარმოადგენს დასჯად ქმედებას და ისჯება ჯარიმით ან საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომით, ან გამასწორებელი სამუშაოთი, ანდა თავისუფლების აღკვეთით ვადით ორიდან ოთხ წლამდე (საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, მუხ. 205¹).

სისხლის სამართლის კოდექსის აღნიშნული ნორმა, რომელიც ქონების გადამალვისთვის სასჯელს აწესებს, საგადასახადო სამართალდარღვევის ჩამდენი პირის მიმართ მეტისმეტად მკაცრია. ასეთი სანქციის გამოყენება მნიშვნელოვანი საფრთხის ან ზიანის მიყენების შემთხვევებშია გამართლებული. სისხლის სამართლის კოდექსის 205¹ მუხლის გამოყენება ამავე მუხლის მე-2, მე-3 და მე-4 ნაწილებით განსაზღვრულ შემთხვევებშია მიზანშეწონილი. ე.ი. როდესაც ქონების გადამალვა ხდება წინასწარ შეთანხმებული ჯგუფის, სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებით ან ორგანიზებული ჯგუფის მიერ. ამავე მუხლის შენიშვნით განმარტებულია, რომ დიდ ოდენობად ითვლება, თუ გადამალული ქონების ღირებულება აღემატება 10.000 ლარს. ნორმის პირველი ნაწილი ქონების ღირებულებას არ აზუსტებს და შესაბამისად, ნებისმიერი ღირებულების ქონების გადამალვა შესაძლებელია იწვევდეს სისხლის სამართლის პასუხისგებას,

რაც თანამედროვე ცივილიზებული და დემოკრატიული სახელმწიფოების სამართლებრივპოლიტიკასარშეესაბამება. აქედან გამომდინარე, მიზანშეწონილია, რომ სისხლის სამართლის კოდექსით უფრო მკაფიოდ დაზუსტდეს განხილული ნორმით დასჯადი ქმედება და ერთმანეთისგან გაიმიჯნოს მცირე და დიდი ოდენობით ღირებულების ქონების გადამალვისთვის სანქციები. მითუმეტეს, რომ სისხლის სამართლის კოდექსის 218-ე მუხლის თანახმად, პასუხისმგებლობის საფუძველს წარმოადგენს დიდი ოდენობით გადასახადისთვის განზრახ თავის არიდება, ხოლო დიდ ოდენობად კი ითვლება, თუ გადასახდელი გადასახადის თანხა აღემატება ასი ათას ლარს.

დასკვნა

დასკვნის სახით უნდა აღნიშნოს, რომ ცრუმაგიერი პირების ქმედება წინასწარგანზრახული, საგადასახადო ვალდებულებების შეუსრულებობისკენ მიმართული არამართლზომიერი ქმედებაა, რომელიც ატარებს საგადასახადო სამართალდარღვევის ნიშნებს. საგადასახადო კოდექსის 269-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, საგადასახადო სამართალდარღვევად ითვლება „პირის მართლსაწინააღმდეგო ქმედება (მოქმედება ან უმოქმედობა), რომლისთვისაც ამ კოდექსით გათვალისწინებულია პასუხისმგებლობა“. აქედან გამომდინარე, ამგვარი ქმედება, რაც ცრუმაგიერ პირთა ურთიერთობაში ვლინდება, უნდა რეგულირდებოდეს საგადასახადო კოდექსის იმ თავით, რომელიც სამართალდარღვევებს ეხება. საქართველოს საგადასახადო კოდექსის 269-ე მუხლის პირველი ნაწილი აცხადებს, რომ საგადასახადო სამართალდარღვევისათვის პირს პასუხისმგებლობა შეიძლება დაეკისროს მხოლოდ საგადასახადო კოდექსით დადგენილი საფუძვლითა და წესით. შესაბამისად, გადასახადის გადამხდელის მიმართ, ქონებრივ პასუხისმგებლობასთან ერთად სანქციის სახით უნდა გამოიყენებოდეს კონკრეტული ღონისძიება. სისხლის სამართლის კოდექსით დასჯად ქმედებად უნდა ითვლებოდეს პირის ქმედება იმ შემთხვევაში, თუ ის მნიშვნელოვან ზიანს აყენებს სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლებს, მაგალითად, როდესაც ქონების გადამალვა ხდება წინასწარ შეთანხმებული ჯგუფის, სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებით ან ორგანიზებული ჯგუფის მიერ.

განხილულ შემთხვევაში საგადასახადო სანქციის სიმკაცრე იმდენად მნიშვნელოვანი არაა, რამდენადაც ფაქტის დაფიქსირება. გადასახადების გადახდა სავალდებულო ხასიათის მატარებელია და სახელმწიფოს არსებობის გარანტს წარმოადგენს. შესაბამისად, ვისაც საგადასახადო ვალდებულება წარმოექმნება,

ყველამ უნდა შეასრულოს იგი, შეუსრულებლობა კი სამართალდარღვევად განიხილება და ისჯება კანონით. ცრუმაგიერი პირის შემთხვევაშიც უნდა გამოიყენებოდეს ჯარიმა და ამგვარი ქმედება უნდა მიიჩნეოდეს საგადასახადო სამართალდარღვევად, რადგან თუ ასეთი გადასახადის გადამხდელის მიმართ საგადასახადო სანქცია არ იქნება გამოყენებული, მას შესაძლებლობა ექნება, პატიოსანი გადამხდელის სტატუსიც მოიპოვოს და შემდეგში საგადასახადო კანონმდებლობით დადგენილი გარკვეული შეღავათებითაც ისარგებლოს, რაც არათანაბარ მდგომარეობაში ამყოფებს მათ და იმ გადასახადის გადამხდელებს, რომლებიც კანონის მოთხოვნათა ფარგლებში მოქმედებენ.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. როგავა ზ., (2018), საგადასახადო სამართალი, წიგნი I, თბ. „იურისტების სამყარო“.
2. ურიდია გონერ, ცრუმადიერი პირი და შემოსავლის ბენეფიციური მფლობელი, როგორც საგადასახადო კატეგორიები, #6(150), 2012, <http://aaf.ge/index.php?menu=1&rubr=0&mas=1429> . [30.04.2024].
3. Kalinowski, M., Prejs, E. (2021). Developing the Concept of a Tax Law Relationship Assumptions Concerning Scientific Research on this issue. Financial Law Review. No. 24 (4)/2021 P. 103.
4. Kuney, G., Don't Mistake the Proxy for the Rule: Alter Ego Liability in Tennessee. The Tennessee Journal of Business Law, Vol.11, 2010.
5. Trissell, T.D. , A Uniform standard for Alter Ego and Nominee Tax Litigation. The Federal Lawyer, June 2011.
6. Vanistendael, F., (1996), Legal Framework for Taxation. Tax Law Design and Drafting (volume 1; International Monetary Fund: 1996; Victor Thuronyi, ed.) Chapter 2, Legal Framework for Taxation.
7. Small Business, Enterprise and Employment Act 2015. Part 7. Section 90. <<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/26/contents>> [30.04.2024].
8. საქართველოს 15.12.1984 ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსი. <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/28216?publication=545>> [30.04.2024].
9. საქართველოს 22.12.2004 კანონი # 692, საგადასახადო კოდექსი, <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/32842?publication=69> > [30.04.2024].
10. საქართველოს 17.09.2010 კანონი # 3591, საგადასახადო კოდექსი, <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1043717?publication=219>> [30.04.2024].
11. საქართველოს 05.04.2023 კანონი #2768-XIმს-XXმპ, საქართველოს საგადასახადო კოდექსში ცვლილებების შეტანის შესახებ. <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/5771372?publication=0#DOCUMENT:1;> > [30.04.2024].
12. საქართველოს 22.07.1999 სისხლის სამართლის კოდექსი, 18.04.2024 მდგომარეობით. <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/16426?publication=261>> [30.04.2024].

**სამომხმარებლო გამოცდილებაში Gen Z-ის პრეფერენციების ანალიზი
და ხელოვნური ინტელექტის პერსპექტივების შეფასება ფინანსური
სერვისების გამოცდილების გაუმჯობესებაში**

დოქტორი, ნათია ჯიბლაძე, დოქტორი, ნინო ჯღამაძე,

დოქტორანტი, ნანა ახოზაძე

საქართველოს უნივერსიტეტი

ბიზნესისა და ტექნოლოგიების უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი

უკანასკნელ ათწლეულში სწრაფი ტემპებით ხდება წარმოებასა და სერვისზე დაფუძნებული ეკონომიკიდან გამოცდილებაზე დაფუძნებულ ეკონომიკაზე ტრანსფორმაცია, რაც მნიშვნელოვნად ზრდის მომხმარებელსა და კომპანიებს შორის შემხებლობას და მომხმარებელს უფრო მეტად ჩართულს ხდის კომპანიის მომსახურების პროცესებში. ამასთან, თანამედროვე ტექნოლოგიების და სოციალური პლატფორმების განვითარების ფონზე, დღეს მომხმარებელს გაცილებით დიდი ზეგავლენის მოხდენის შესაძლებლობა აქვს კომპანიის იმიჯზე. ეს ახალი რეალობა კი სულ უფრო და უფრო მეტად აქტუალურს ხდის მომხმარებლის გამოცდილების (Customer Experience - CX) სწორ და ეფექტურ მართვას. დღესდღეობით, გამძაფრებული კონკურენციის გამო, მეტნაკლებად ერთგვაროვანი ტიპის, თუ ფუნქციონალის, პროდუქტებისა და სერვისების მიწოდება ხდება მომხმარებლისთვის, რეპლიკაციის რისკიც საკმაოდ მაღალია. ეს ყველაფერი კომპანიებისთვის ართულებს კონკურენტუნარიანობის შენარჩუნებას. CX არის ზუსტად ის ფაქტორი, რაც ბიზნესებისთვის კონკურენტული უპირატესობის მოპოვების და ჯანსაღი ზრდისა და განვითარების შესაძლებლობას ჰქმნის. თაობა Z-ისთვის (Gen Z), როგორც მომავლის მომხმარებლისთვის, კომპანიების მხრიდან დღეს მიწოდებული სერვისები და პროდუქტები არ არის დამაკმაყოფილებელი და მათი გამოცდილების გასაუმჯობესებლად მნიშვნელოვანი არის ხელოვნური ინტელექტის (Artificial Intelligence - AI) გამოყენება. ნაშრომში განხილულია მომხმარებლის გამოცდილების მნიშვნელობა, მისი მართვის კომპლექსურობა და ახალგაზრდა თაობის (Gen Z) პრეფერენციები. შესწავლილია Gen Z-ის მახასიათებლები, ინტერესები და სპეციფიკა. მოყვანილი და გაანალიზებულია სტატისტიკური მონაცემები მსოფლიოსა და საქართველოსათვის. კვლევა განხორციელებულია საქართველოს ფინანსურ სექტორში Gen Z-ის სამომხმარებლო გამოცდილების შესასწავლად.

საკვანძო სიტყვები: ხელოვნური ინტელექტი (AI), მომხმარებლის გამოცდილება (CX), Gen Z.

Abstract

In the last decade, there is a rapid transformation from a production and service based economy to the experience economy, which significantly increases the contact between customers and companies and makes customers more involved in the company's service processes. However, taking into account development of modern technologies and social platforms, today the customer has the opportunity to have a much greater impact on the image of the company. This new reality makes the correct and effective management of Customer Experience (CX) more and more relevant. Nowadays, due to intensified competition, products and services with more or less homogeneous type and functionality are provided to the customers, the risk of replication is also quite high. All this makes it difficult for companies to remain competitive. CX is precisely the factor that creates the opportunity for businesses to gain competitive advantage and healthy growth and development. For Generation Z (Gen Z), as the customer of the future, the services and products provided by companies today are not satisfactory, and the use of Artificial Intelligence (AI) is important to improve their experience. The paper discusses the importance of customer experience, the complexity of its management and its importance for the younger generation (Gen Z). The characteristics, interests and specifics of Gen Z are explored. Statistical data for the world and Georgia are presented and analyzed. The research was carried out among the customers of the financial sector of Georgia to reveal the experience of Gen Z, namely.

Keywords: Artificial Intelligence (AI), Customer Experience (CX), Gen Z.

შესავალი

ბოლო რამდენიმე წელია, მსოფლიოს მასშტაბით, სწრაფი ტემპებით ხდება გამოცდილებაზე დაფუძნებული ეკონომიკაზე ტრანსფორმაცია, რაც მნიშვნელოვნად ზრდის მომხმარებელსა და კომპანიებს შორის შემხებლობას და მომხმარებელს უფრო მეტად ჩართულს ხდის კომპანიის მომსახურების პროცესებში. ეს ახალი რეალობა სულ უფრო და უფრო მეტად აქტუალურს ხდის მომხმარებლის გამოცდილების (Customer Experience - CX) სწორ და ეფექტურ მართვას.

დღესდღეობით, ერთგვაროვანი ტიპის, თუ ფუნქციონალის პროდუქტებისა და სერვისების მიწოდება ხდება მომხმარებლისთვის, რეპლიკაციის რისკიც საკმაოდ

მაღალია. ეს ყველაფერი კი ართულებს კონკურენტუნარიანობის შენარჩუნებას კომპანიებისთვის. CX არის ზუსტად ის ფაქტორი, რაც ბიზნესებისთვის ჯანსაღი ზრდისა შესაძლებლობას ჰქმნის.

კვლევებით დასტურდება, რომ მომხმარებლების 86% მზად არის გადაიხადოს უფრო მეტი კარგი სამომხმარებლო გამოცდილების მიღების შემთხვევაში (Newman, 2020), შედეგად კომპანიები აგენერირებენ 10-15%-ით მეტ შემოსავალს (SmartKarrot, 2020). თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ მომხმარებლის გამოცდილების მართვა საკმაოდ კომპლექსური საკითხია, რასაც უფრო მეტად ართულებს თაობა Z-ის (Gen Z), როგორც მომავლის მომხმარებლის, გაზრდილი მოთხოვნები. თაობას, რომლისთვისაც ტექნოლოგიები ყოველდღიური ცხოვრების განუყოფელი ნაწილია, საკმაოდ მაღალი მოლოდინები აქვს კომპანიების მიმართ. აღნიშნულ მოლოდინებთან შეუსაბამობა კი ახალ თაობაში ტოვებს „გულგრილობისა და ინდიფერენტულობის განცდას“ (CXII, 2023)

Gen Z-სთვის კომპანიების მხრიდან მიწოდებული გამოცდილების მოლოდინებთან შესაბამისობაში მოყვანის ნაწილში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი როლი ეკისრება ხელოვნურ ინტელექტს (AI). AI-ის ინტეგრირება კომპანიის ბიზნესს პროცესებში ძალიან კარგი შედეგების მომტანი შესაძლოა იყოს მომსახურების ეფექტურობის ზრდის თვალსაზრისით, რაც შესაძლოა გადაიტარგმნოს ჩათ- და კონტექსტუალურ ბოტებში, პერსონიფიცირებულ რეკომენდაციების ავტომატიზაციაში, მომხმარებლის ქცევისა და პოტენციური სატკივარის პროგნოზირებაში და მრავალი სხვა მიმართულებით (Kriss, 2023).

კვლევის საგანი იყო მომხმარებლის გამოცდილების მნიშვნელობა, მისი მართვის კომპლექსურობა და ახალგაზრდა თაობის (Gen Z) პრეფერენციები. შესწავლილია Gen Z-ის მახასიათებლები, ინტერესები და სპეციფიკა. მოყვანილია Gen Z-ის სტატისტიკური მონაცემები მსოფლიოსა და საქართველოსათვის. კვლევა განხორციელებულია საქართველოს ფინანსურ სექტორში Gen Z-ის სამომხმარებლო გამოცდილების შესასწავლად, კერძოდ,

1. რამდენად არის კმაყოფილი Gen Z ფინანსურ სექტორში დღეს არსებული სამომხმარებლო გამოცდილებით;
2. რამდენად განიხილავს და როგორ აფასებს Gen Z AI-ის ინტეგრირებას სამომხმარებლო გამოცდილებაში;
3. როგორ შეიძლება შეცვალოს AI-იმ ფინანსურ სექტორში მიღებული სამომხმარებლო გამოცდილება.

მომხმარებლის გამოცდილება და მისი მართვის კომპლექსურობა

მომხმარებლის გამოცდილება, იგივე CX ბოლო სამი ათწლეულის განმავლობაში გახდა მნიშვნელოვანი ცნება, როგორც აკადემიურ ლიტერატურაში, ასევე ბიზნეს პრაქტიკაში. ეს ტერმინი საწყისებს იღებს 1990-იანი წლების შუა პერიოდიდან, როდესაც Carbone-სა და Haeckel-ის (1994) ნაშრომი აღწერდა „მომხმარებლის გამოცდილების ინჟინერია“, მომხმარებელში პოზიტიური ემოციების გამოსაწვევად. ხოლო Pine-ისა და Gilmore-ის (1998) ნაშრომი განმარტავდა „გამოცდილების ეკონომიკას“, როგორც ეკონომიკური პროგრესის მეოთხე ეტაპს - საქონლის, პროდუქტისა და მომსახურების ეკონომიკების შემდეგ. ექსპერტები განსაზღვრავენ CX-ს, როგორც მრავალგანზომილებიან კონცეფციას, რომელიც მოიცავს მომხმარებელსა და კომპანიას შორის ურთიერთობის შემდეგ ასპექტებს: რაციონალური, ემოციური, სენსორული, ფიზიკური (Gentile, Spiller & Noci, 2007). ამ ასპექტების კომბინაცია აყალიბებს მიღებული გამოცდილებით კმაყოფილების აღქმას, რაც საბოლოო ჯამში ითარგმნება, როგორც მომხმარებლისთვის შექმნილი დამატებითი ღირებულება და წარმოადგენს კომპანიის ჯანსაღი ზრდის წინაპირობას. კვლევებით დასტურდება, რომ CX-ის ხარისხი მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს კომპანიების მომგებიანობაზე, განსაკუთრებით ფინანსური მომსახურების სექტორში (Gao, Melero-Polo, & Sese, 2020).

თუმცა, მომხმარებლის გამოცდილების მართვა თავისი მრავალგანზომილებიანი ბუნებიდან გამომდინარე (Gentile, Spiller & Noci, 2007) საკმაოდ კომპლექსური საკითხია, რასაც კიდევ უფრო მეტად ართულებს ის ფაქტი, რომ მომხმარებლის მოგზაურობა კომპანიასთან (ე.წ. Customer Journey) არ იწყება და არ სრულდება უშუალოდ სერვისის მიღების ან პროდუქტის შეძენის ნაწილით. CXM მოიცავს მომხმარებლის მოგზაურობის შემდეგ სამ ეტაპს: „შეძენამდე პერიოდი“ (Anticipation), „შეძენის პერიოდი“ (Interaction) და „შეძენის შემდგომი მომსახურება“ (Afterglow) (Schwartz, Dauner, Korn, 2018).

ამერიკული კრეატიული სააგენტო Lippincott-ის (2018) კვლევის თანახმად, მომხმარებელი ყველაზე ბედნიერი ბუნებრივად, ამ სამი ეტაპიდან, არის პირველ - ანუ „შეძენამდე პერიოდში“, მაშინ როდესაც იწყებს ფიქრებით თამაშს და ექმნება პოზიტიური მოლოდინი მის მიერ შეძენილი პროდუქტისა, თუ სერვისის მიმართ. მაგალითისთვის, როდესაც მომხმარებელი იღებს გადაწყვეტილებას ახალი სახლის შეძენაზე - იგი ფიქრობს იმაზე, თუ როგორი მყუდრო და კომფორტული იქნება მისი ახალი სახლი და არა იმაზე, თუ როგორ წარიმართება იპოთეკური სესხის აღების პროცესი. პირველი ეტაპის შემდეგ, მომხმარებლის ბედნიერების ხარისხი

ბუნებრივი ტემპებით იკლებს, რაც ნიშნავს იმას, რომ იმისთვის, რომ კომპანიებმა სულ მცირე არსებულ ნიშნულზე შეინარჩუნონ მომხმარებლის კმაყოფილება მაქსიმალურად უნდა დააკმაყოფილონ მომხმარებლის მიერ წინასწარ შექმნილი მოლოდინები „შექნისა“ და „შექნის შემდგომი მომსახურებების“ ეტაპებზე.

მომხმარებლის მოლოდინებთან შესაბამისობაში მოყვანის მიზნით The CX Academy (2019), გამოყოფს ექვს წამყვან ფაქტორს:

1. ნდობა (*Trust*) - მომხმარებლის გამოცდილების ფუნდამენტური ემოცია, რომელიც მნიშვნელოვანწილად განაპირობებს კომპანიასა და მომხმარებელს შორის კავშირის დამყარებას. მომხმარებლები ურთიერთობენ ისეთ კომპანიებთან, რომლებიც აღიქმებიან სანდოდ, გამჭვირვალედ და საიმედოდ.
2. სიმარტივე (*Make it Easy*) - გულისხმობს კომპნიის მხრიდან მომხმარებლის დროის პატივისცემას და ძალისხმევას გაღების შემსუბუქებას, რაც გამოიხატება პროცესების გამარტივებაში, სისწრაფეში, სირთულეების შემცირებაში, მარტივ კომუნიკაციაში.
3. მომხმარებლის ცოდნა (*You Know Me*) - აღნიშნული ფაქტორი გულისხმობს კომპანიის მიდგომას მომხმარებლის, როგორც ინდივიდის მიმართ - მათი ისტორიის, პრეფერენციების და კონკრეტული საჭიროებების ცოდნას.
4. მომხმარებლის გაგება (*You Get Me*) - ასახავს კომპანიის უნარს, გააცნობიეროს და შეიგრძნოს მომხმარებლის ემოციური მდგომარეობა და დარჩეს ემპათიური მის მიმართ. აღნიშნული ფაქტორი მოიცავს მომხმარებლის ინდივიდუალური სიტუაციისადმი მორგებულ რეაგირებებს, გულწრფელ ზრუნვას, არაშაბლონურ მიდგომებს და არასტანდარტული სიტუაციების მართვას.
5. დანაპირების შესრულება (*You Deliver On Your Promise*) - გულისხმობს აუცილებლობას, რომ კომპანიებმა დააკმაყოფილონ ან გადააჭარბონ მომხმარებლის მოლოდინებს.
6. პრობლემების მართვა (*You Fix Things*) - აღნიშნული ფაქტორი მოიცავს ერთის მხრივ ხარვეზების პრევენციას კომპანიის მხრიდან, ხოლო მეორეს მხრივ მომხმარებლის მტკივნეული საკითხის დროულ და ეფექტურ მოგვარებას, პასუხისმგებლობის აღებით დაწყებული, გულწრფელი ბოდიშის მოხდითა და ცუდი გამოცდილების დადებითი გამოცდილებით (ე.წ. service recovery) ჩანაცვლებით დასრულებული.

არაერთი ექსპერტის კვლევებით დასტურდება, რომ ზემოაღნიშნულ ფაქტორებთან თანხვედრისთვის მნიშვნელოვანია კომპანიებს გააჩნდეთ მომხმარებლის გამოცდილების მართვის სტრატეგია. კვლევების თანახმად კომპანიები, რომლებსაც აქვთ კარგად განსაზღვრული მომხმარებლის გამოცდილების მართვის (CXM)

სტრატეგია 17%-ით ზრდიან გაყიდვებს (Wetzels & Wetzels, 2023).

CX სტრატეგიის შემუშავებაზე მნიშვნელოვანწილად მოქმედებს კონკრეტული თაობის მომხმარებლების პრეფერენციები. თაობა Z-ის (Gen Z) სამომხმარებლო ბაზარზე გააქტიურებამ შეცვალა აღქმები მომსახურების ხარისხზე - თუ ადრე მიწოდებული სერვისის ხარისხი (ე.წ. service plus) იყო საკმარისი, დღეს ეს უკვე ჰიგიენური ფაქტორია და მომხმარებელი მოითხოვს ე.წ. „მრავალარხულ“ (omnichannel) მიდგომას მომხმარებლის გამოცდილებაში (CXII, 2023). ეს უკანასკნელი თავის მხრივ მოიცავს მარტივი, უმტკივნეულო და ერთგვაროვნად ხარისხიანი გამოცდილების შექმნას მომხმარებლისთვის კომპანიის სხვადასხვა არხებში (ფილიალი, ვებგვერდი, კონტაქტ ცენტრი, ჩათი, თვითმომსახურების აპარატი, სხვ.). ამ ყველაფრის მიღწევა კი, სისტემების გამართულობასთან ერთად, საჭიროებს თითოეული ინდივიდუალური მომხმარებლის კარგ ცოდნას და ანალიზს, რაშიც უაღრესად მნიშვნელოვანია ტექნოლოგიებისა, კერძოდ კი ხელოვნური ინტელექტის (AI)-ის როლი (Kriss, 2023).

Gen Z-ის მახასიათებლები და პრეფერენციები სამომხმარებლო გამოცდილებაში

თაობა Z, წარმოადგენს იმ ადამიანთან ჯგუფს, რომლებიც დაიბადნენ 1997-2012 წლებში. Gen Z შეადგენს მსოფლიო მოსახლეობის 32%-ს (Britopian, 2023) და შესაბამისად მნიშვნელოვან როლს თამაშობს სამომხმარებლო ბაზარზე. რაც შეეხება საქართველოს ბაზარს, ჯამში, სრულწლოვანი (12%) და არასრულწლოვანი (7%) Gen Z თაობის წარმომადგენლების რაოდენობა შეადგენს 696,938 ადამიანს, რაც ქვეყნის მოსახლეობის 19%-ია (საქსტატი, 2024).

Gen Z არის პირველი თაობა, რომელიც ტექნოლოგიების განვითარების სწრაფი ტემპის ეპოქაში დაიბადა და მთლიანად ციფრულ სამყაროში გაიზარდა. აღნიშნულის გამო მათ ხშირად მოიხსენიებენ, როგორც „Digital First“ თაობას - ანუ თაობას, რომელსაც დაბადებისთანავე ჰქონდა ციფრულ ტექნოლოგიებთან შეხება. შესაბამისად, ეს თაობა პატარა ასაკიდანვე იმყოფება ინტერნეტისა და სოციალური ქსელების გავლენის ქვეშ და მათთვის როგორც ონლაინ, ასევე „ოფლაინ“ სამყარო თანაბრად კომფორტულია (McKinsey & Company, 2018). ინდივიდუალური გამოხატულება, თანასწორობა, ინკლუზიურობა, მდგრადობა და სოციალური საკითხები დიდწილად განსაზღვრავს Gen Z-ის პიროვნულ ფასეულობებს. ისინი უარყოფენ სტერეოტიპებს და მხარს უჭერენ მრავალფეროვნებას (McKinsey & Company, 2018). Gen Z-ისთვის, როგორც მომხმარებლისთვის „მომხმარებლობა“ არ არის მხოლოდ

პროდუქციის შექმნა, არამედ მათი იდენტიფიკაციის გამოხატვის საშუალება და მზად არიან გადაიხადონ უფრო მეტი იმ ბრენდების პროდუქტებსა თუ სერვისებში, რომლებიც თანხვედრაშია მათ ღირებულებებთან (McKinsey & Company, 2018).

Forrester-ის კვლევები აჩვენებს, რომ Gen Z-ის „ციფრული პირველობა“ (Digital First) მნიშვნელოვნად ცვლის მომხმარებლის გამოცდილების მართვას და მათი მაღალი მოლოდინი აიძულებს კომპანიებს, CX გახადონ პრიორიტეტი (Fromm, 2023). საერთო ჯამში, Gen Z აყალიბებს ახალ ბიზნეს მოთხოვნებს ავტენტურობის, პერსონალიზაციისა და ეთიკის ხაზგასმით. ისინი არიან არა მხოლოდ მომხმარებლები, არამედ აქტივისტები, რომლებიც აიძულებენ ბრენდებს შეინარჩუნონ მაღალი ეთიკური სტანდარტები და უზრუნველყონ მომხმარებლის გამოცდილების გაუმჯობესება (McKinsey & Company, 2018; Fromm, 2023; Deloitte, 2020).

კვლევის მეთოდოლოგია

ფინანსურ სექტორში Gen Z-ის სამომხმარებლო გამოცდილების შესწავლისა და სამომხმარებლო გამოცდილების გაუმჯობესებაში ხელოვნური ინტელექტის პერსპექტივების შეფასების მიზნით ჩატარდა კვლევა საქართველოს ბაზარზე. კვლევის მეთოდად შერჩეულ იქნა რაოდენობრივი ტიპის კვლევა, რომლის გავრცელებაც მოხდა „CXHub-მომხმარებლების გამოცდილების მართვის სააგენტოს“ სოციალური გვერდის საშუალებით, Gen Z-ის ასაკობრივ აუდიტორიასთან. ამასთან მიზნობრივი აუდიტორიის უკეთესი ხელმისაწვდომობის მიზნით კვლევა გაზიარებული იქნა საქართველოს ბაზარზე არსებული რამდენიმე უნივერსიტეტის ბაკალავრისა და მაგისტრატურის საფეხურის სტუდენტებთან (საქართველოს უნივერსიტეტი, ბიზნესია და ტექნოლოგიების უნივერსიტეტი). საერთო ჯამში კვლევაში მონაწილეობა მიიღო 184-მა რესპონდენტმა. კვლევის სანდოობის ინდექსისა და ცდომილების მაჩვენებლის განსაზღვრა მოხდა პლატფორმა www.raosoft.com-ზე და ცდომილების მაჩვენებელმა (margin of error) შეადგინა 7.22%. კვლევა დაყოფილ იქნა რამდენიმე სექციად:

პირველი სექცია

„ზოგადი“- რომლის ფარგლებშიც რესპონდენტებს უწევდათ ასაკის, სქესის და მათ მიერ შეფასებული ფინანსური სერვისების მითითება (საბანკო, სადაზღვევო)

მეორე სექცია

„არსებული სამომხმარებლო გამოცდილებით კმაყოფილება ფინანსურ სექტორში“

- აღნიშნული სექცია სრულად დაეფუძნა The CX Academy-ის ექვს წამყვან ემოციურ ფაქტორს, რომლის ფარგლებშიც რესპონდენტები აფასებდნენ ფინანსური სერვისების გამოცდილებას შემდეგ ჭრილებში:

1. „ნდობა“ - მე ვენდობი იმ ფინანსურ კომპანიებს, რომლის სერვისებითაც ახლა ვსარგებლობ
2. „მომხმარებლის ცოდნა“ - ფინანსური სერვისების პროვაიდერმა კომპანიებმა იციან ჩემი საჭიროებები და მთავაზობენ რელევანტურ პროდუქტებსა და სერვისებს
3. „სიმარტივე“ - ჩემთვის დღეს ფინანსური სერვისებით სარგებლობა მარტივია
4. „მომხმარებლის გაგება“ - ფინანსური სერვისების პროვაიდერი კომპანიები მიცნობენ მე, როგორც პიროვნებას და იჩენენ ემპათიას ჩემი, როგორც ინდივიდის მიმართ
5. „დანაპირების შესრულება“ - აღნიშნული კომპანიები ასრულებენ მათ დანაპირებს
6. „პრობლემების მართვა“ - აღნიშნული კომპანიები სრულიად იღებენ პასუხისმგებლობას და ოპერატიულად აგვარებენ ჩემთვის, როგორც მომხმარებლისთვის, მტკივნეულ საკითხებს

თითოეულ პარამეტრის შეფასება მოხდა 10 ქულიან შკალაზე, სადაც 0 იყო მინიმალურად დამაკმაყოფილებელი, ხოლო 10 მაქსიმალურად დამაკმაყოფილებელი შეფასება.

მესამე სექცია

„ხელოვნური ინტელექტის სამომხმარებლო გამოცდილების მართვაში ინტეგრირების დამოკიდებულებები“ - აღნიშნულ სექციაში რესპონდენტები აფასებდნენ ოთხ პარამეტრს, ასევე 10 ქულიან შკალაზე (გარდა 3.3 პარამეტრისა, სადაც წინასწარ კატეგორიზირებული პასუხების ვარიანტებიდან ხდებოდა რესპონდენტების მხრიდან აზრის დაფიქსირება)

1. „რამდენად ენდობით ხელოვნურ ინტელექტზე დაფუძნებულ დღეს არსებულ ინსტრუმენტებს?
2. „რამდენად უსაფრთხოა თქვენთვის ფინანსურ სერვისებში სხვადასხვა ფორმით ხელოვნური ინტელექტის ინტეგრირება“
3. „ადამიანთან დაკავშირების ნაცვლად, ამჯობინებდით, თუ არა ფინანსური სერვისების მიღებას ხელოვნურ ინტელექტზე დაფუძნებული ვირტუალური ასისტენტის დახმარებით“

4. „რამდენად ფიქრობთ, რომ ხელოვნური ინტელექტი პოზიტიურ გავლენას მოახდენს ფინანსური სერვისების სამომხმარებლო გამოცდილების გაუმჯობესებაზე“

მეოთხე სექცია

„მომხმარებლის მოლოდინები ხელოვნური ინტელექტის სამომხმარებლო გამოცდილების გაუმჯობესებაში“ - აღნიშნულ სექციაში რესპონდენტებს ჰქონდათ შესაძლებლობა შეეფასებინათ ხელოვნური ინტელექტის პოტენციური გავლენა ფინანსურ სერვისების სამომხმარებლო გამოცდილების გაუმჯობესებაში The CX Academy-ის ექვსი ემოციური ფაქტორის ჭრილში:

1. კომპანიის მიმართ ნდობის ნაწილი (გამჭვირვალობა, სიზუსტე)
2. მომხმარებლის რეალური საჭიროებების ცოდნა და რელევანტური შეთავაზებები
3. მომსახურებითა და პროდუქტებით სარგებლობის სიმარტივე (სისწრაფე, ერთგვაროვანი მომსახურება ყველა არხში)
4. მომხმარებლის, როგორც პიროვნების ცოდნა და ემპათიურობა (არაშაბლონური, პერსონალური მიდგომები)
5. დანაპირების შესრულება (ბრენდის კომუნიკაციასთან შესაბამისობა, პირობების და ვადების დაცვა)
6. მომხმარებლის მტკივნეული საკითხების გადაჭრა (საკითხების სიღრმისეული ანალიზი, ოპერატიულობა, მოგვარებაზე ორიენტირებულობა)

თითოეული ფაქტორის შეფასება მოხდა სამი პასუხის ჭრილში: „არ გააუმჯობესებს“, „მეტნაკლებად გააუმჯობესებს“, „აუცილებლად გააუმჯობესებს“. რაოდენობრივი კითხვარის ბოლოს, ღია კითხვის ფორმატის საშუალებით, რესპონდენტებს ჰქონდათ შესაძლებლობა, გაეზიარებინათ დამატებითი მოსაზრებები ხელოვნური ინტელექტის ფინანსურ სერვისებში ინტეგრირების საკითხზე.

საბოლოო ჯამში, რაოდენობრივი კვლევის მეთოდის გამოყენების შედეგად მიღებული ინფორმაციის საფუძველზე გაკეთდა მონაცემთა ანალიზი, სინთეზი და იდენტიფიცირებულ გამოწვევებსა და მომავლის პერსპექტივებზე დაყრდნობით მიგნებების კომპონენტის ასახვა მოხდა კვლევის შედეგებში.

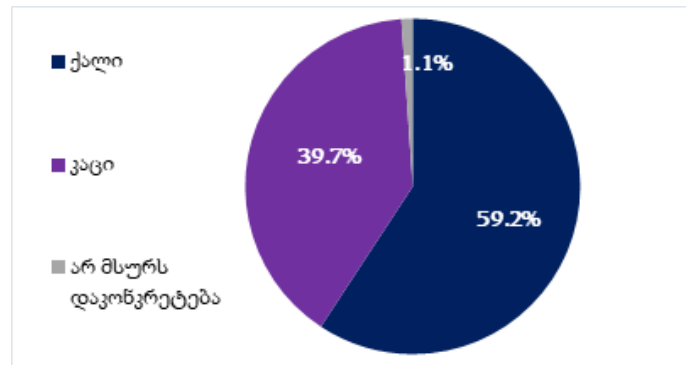
კვლევის შედეგები

ფინანსურ სექტორში CX შესწავლისა და ფინანსური სერვისების სამომხმარებლო გამოცდილების გაუმჯობესებაში AI-ის პერსპექტივების შეფასებაში მონაწილეობა მიიღო Gen Z თაობის 184-მა რესპონდენტმა. მათი უმრავლესობა გახლდათ ბაკალავრისა და მაგისტრატურის საფეხურის სტუდენტები, საიდანაც 39.7%-ს

მამრობით, ხოლო 59.2%-ს მდედრობითი სქესი წარმოადგენდა (დიაგრამა N1).

დიაგრამა N1.

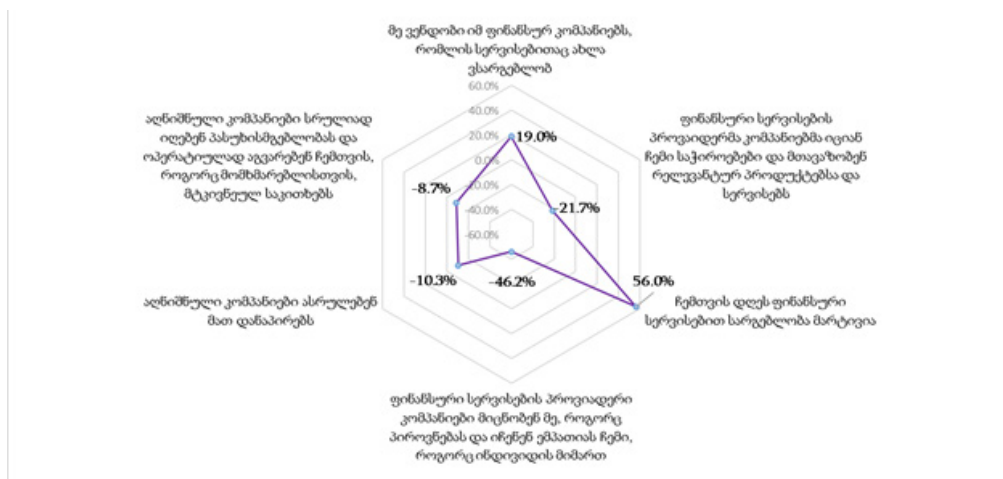
კვლევაში მონაწილეთა სქესის გადანაწილება

თავდაპირველად მოხდა Gen Z-ის, როგორც მომავლის მომხმარებლის დამოკიდებულების შეფასება სამომხმარებლო გამოცდილების (CX) ემოციური ფაქტორების მიმართ (დიაგრამა N2). თითოეული ფაქტორის შეფასება გაკეთდა 10 ქულიან შკალაზე მომხმარებლის გამოცდილების ერთ-ერთი წამყვანი ინდექსის - NPS-ის (Net Promoter Score) დათვლის მეთოდოლოგიის შესაბამისად (Reichheld, F., Darnell, D., & Burns, M. (2021). ყველაზე დაბალი შეფასება (-46.2%) დაფიქსირდა „მომხმარებლის გაგების“ (You Get Me) პარამეტრში, რადგან რესპონდენტები მიიჩნევენ, რომ ფინანსური ინსტიტუტები ნაკლებად იცნობენ და ნაკლებად გამოსატყვევებელი მათდამი, როგორც ინდივიდებისადმი ემპათიას. ასევე უარყოფითია „მომხმარებლის ცოდნის“ (You know me) პარამეტრის (-21.7%) და ფინანსური ინსტიტუტებისადმი ნდობის (-10.3%) პარამეტრები. მაქსიმალური შეფასება, 56% დაფიქსირდა ფინანსური „სერვისებით სარგებლობის სიმარტივის“ (You Make it Easy) პარამეტრში.

დიაგრამა N2.

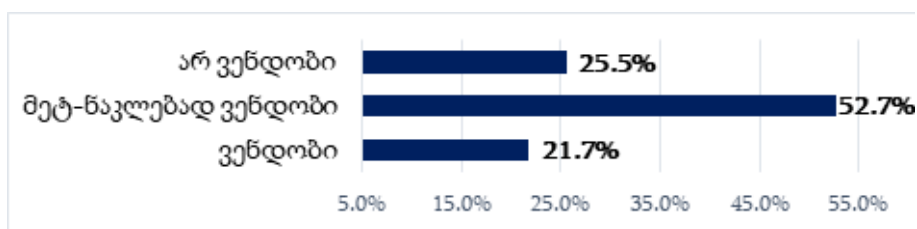
ემოციური ფაქტორების შეფასება

რაც შეეხება Gen Z თაობისთვის ფინანსური სერვისების გამოცდილებაში ხელოვნური ინტელექტის ინტეგრირების საკითხს, დღეს არსებულ ხელოვნურ ინტელექტზე დაფუძნებულ ინსტრუმენტებთან დაკავშირებით ნდობისა და მეტ-ნაკლებად ნდობის ჯამური მაჩვენებელი 74.4%-ს შეადგენს (დიაგრამა N3). უსაფრთხოების აღქმა კიდევ უფრო დაბალია (დიაგრამა N4), თითქმის ნახევარი - 45.7% მიიჩნევს, რომ არ არის უსაფრთხო.

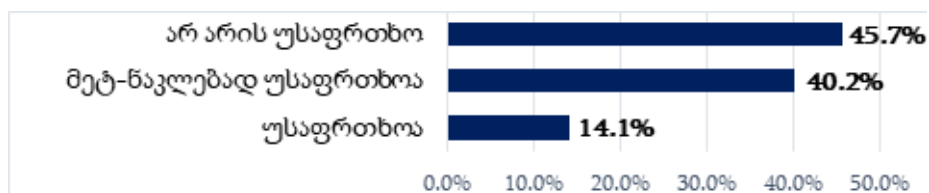
დიაგრამა N3.

„რამდენად ენდობით ხელოვნურ ინტელექტზე დაფუძნებულ დღეს არსებულ ინსტრუმენტებს (მაგ. ChatGPT, Google Cloud Natural Language API, Claude და სხვ.)“

დიაგრამა N4.

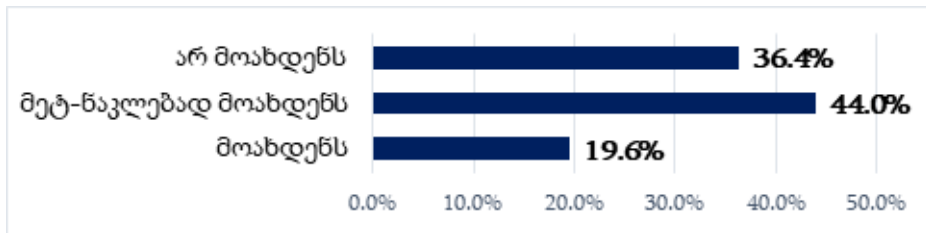
„რამდენად უსაფრთხოა თქვენთვის ფინანსურ სერვისებში სხვადასხვა ფორმით ხელოვნური ინტელექტის ინტეგრირება (მაგ. ჩათბოტში კითხვებზე პასუხი, ტრანზაქციების განხორციელება, შეთავაზებების და რეკომენდაციების მიღება და სხვ.)“

ფინანსური სერვისების Gen Z მომხმარებლებმა ასევე დააფიქსირეს პოზიცია ფინანსური სერვისების გამოცდილებაზე ხელოვნური ინტელექტის პოზიტიური ზეგავლენის შეხებ. 19.6% თვლის, რომ AI მოახდენს პოზიტიურ გავლენას, 44.0%-ის აზრით მეტ-ნაკლებად სავარაუდოა პოზიტიური გავლენის ეფექტები, ხოლო 36.4% მიიჩნევს, რომ საერთოდ არ მოახდენს პოზიტიურ გავლენას (დიაგრამა N 5).

დიაგრამა N5.

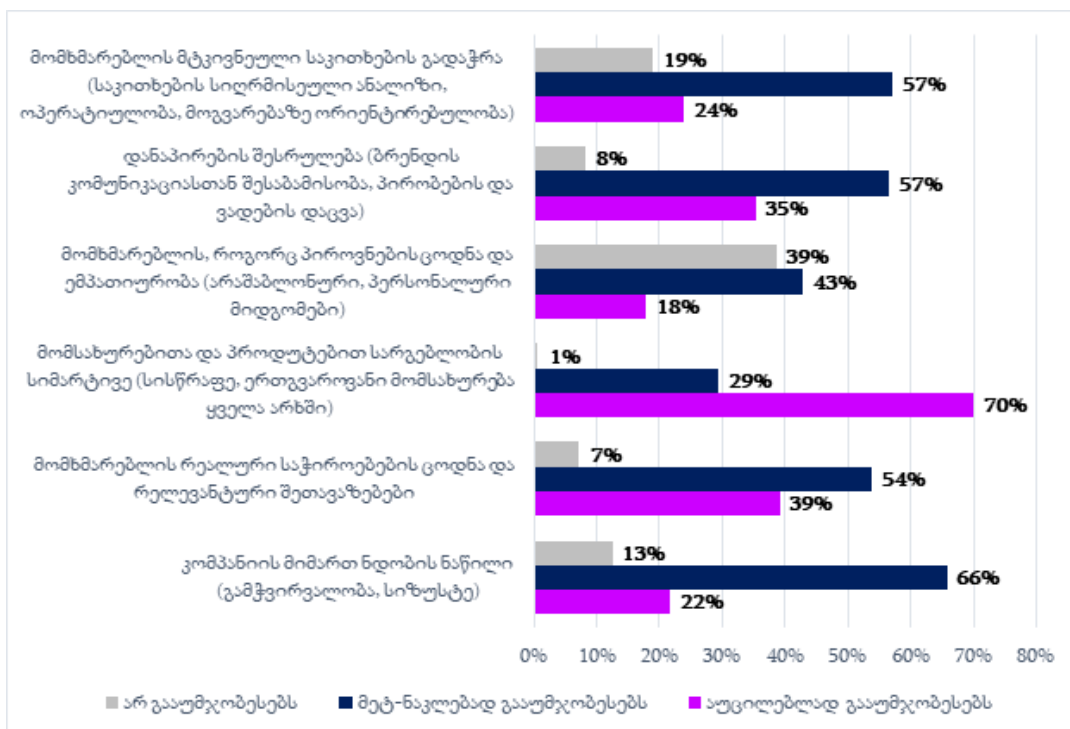
„რამდენად ფიქრობთ, რომ ხელოვნური ინტელექტი პოზიტიურ გავლენას მოახდენს ფინანსური სერვისების სამომხმარებლო გამოცდილების გაუმჯობესებაზე“

ხელოვნური ინტელექტის პოზიტიური გავლენის შესაძლო პერსპექტივებთან დაკავშირებით Gen Z მომხმარებლების აღქმაში გამოიკვეთა აუცილებლად გაუმჯობესების მეტი მოლოდინი ტოპ სამი მიმართულებით (დიაგრამა N6): „მომსახურებითა და პროდუქტით სარგებლობის სიმარტივე (სისწრაფე და ერთგვაროვანი მომსახურება არხებში)” -70%, „მომხმარებლის რეალური საჭიროების ცოდნა და რელევანტური შეთავაზებები” - 39% და ბრენდის კომუნიკაციის კონტექსტში „დანაპირებისა და რეალური გამოცდილების შესაბამისობა” - 35%. ყველაზე ნაკლები მოლოდინი მომხმარებლის, როგორც „პიროვნების ცოდნისა და ემპათიურობის, პერსონალური მიდგომების” ნაწილში გამოიკვეთა (საერთოდ არ გაუმჯობესებს -39%). რესპონდენტების 19% ასევე მიიჩნევს, რომ მომხმარებლისთვის მტკივნეული საკითხების სიღმისეული ანალიზის, მოგვარებაზე ორიენტირებულობისა და ოპერატიულად გადაჭრის ნაწილში ნაკლებად სავარაუდოა ხელოვნური ინტელექტის პოზიტიური გავლენა ფინანსურ სერვისებში.

დიაგრამა N6.

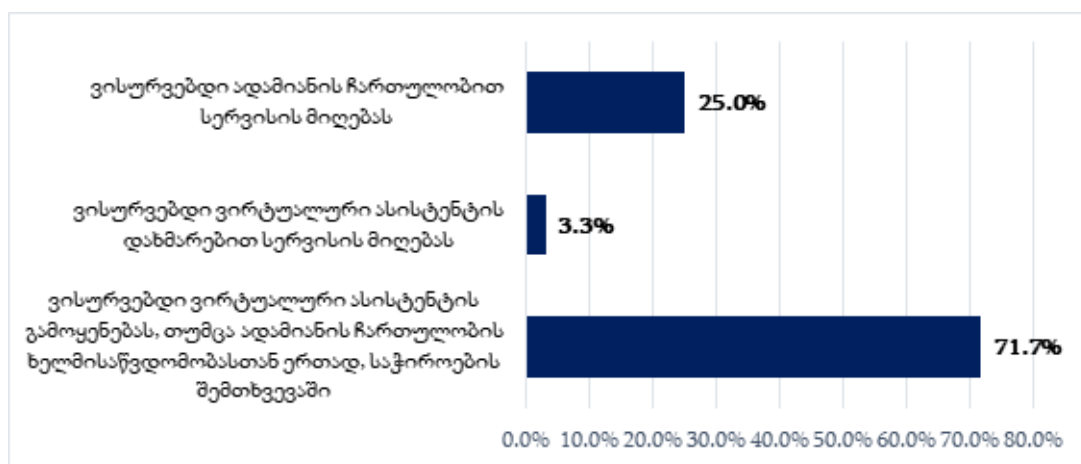
AI-ის გავლენით ემოციური ფაქტორების გაუმჯობესების პროცენტული მაჩვენებლები

რაც შეეხება ფინანსურ სერვისებში ადამიანთან დაკავშირების ნაცვლად ხელოვნურ ინტელექტზე დაფუძნებული ვირტუალური ასისტენტის სერვისის პერსპექტივებს, რესპონდენტთა უმეტესობა - 71.7% მიიჩნევს, რომ ვირტუალური ასისტენტის გამოყენება სასურველი მხოლოდ ადამიანის ჩართულობის ხელმისაწვდომობასთან ერთად იქნებოდა მათთვის სასურველი (დიაგრამა N7).

დიაგრამა N7.

„ადამიანთან დაკავშირების ნაცვლად, ამჟობინებდით, თუ არა ფინანსური სერვისების მიღებას ხელოვნურ ინტელექტზე დაფუძნებული ვირტუალური ასისტენტის დახმარებით“

კვლევის მიგნებები

კვლევის რაოდენობრივ შედეგებსა და კომენტარების ანალიზის საფუძველზე გამოიკვეთა რამდენიმე მნიშვნელოვანი მიგნება:

1. მომხმარებლის გამოცდილების სისტემური მართვის კონტექსტში, Gen Z თაობის აღქმიდან გამომდინარე, საქართველოში ჯერ კიდევ არ არის სათანადო აქცენტი CX-ის გაუმჯობესების სხვადასხვა ინსტრუმენტების გამოყენებაზე და არც სათანადო პრაქტიკა არსებობს, თუმცა მსოფლიოს გამოცდილება გვიჩვენებს მის დიდ სარგებელსა და პოტენციალს.
2. Gen Z თაობაში პროგრესულობისა და ტექნოლოგიებთან „მეგობრული“ დამოკიდებულების მიუხედავად ჯერ კიდევ არსებობს გარკვეული ბარიერები ხელოვნურ ინტელექტზე დაფუძნებული ფინანსური გამოცდილების მიღებისათვის. ეს შესაძლოა განპირობებული იყოს უშუალოდ ფინანსური სერვისების სენსიტიურობით.

„AI-ის ჩაშენება, რასაკვირველია, კარგია. თუმცა მე, როგორც მომხმარებელს, მაინც ცოტა დისკომფორტი მიჩნდება“ (კვლევის მონაწილე 1, ოქტომბერი, 2024).

3. ადამიანური შეხების წერტილები (human touch) კვლავ აქტუალურია და ხელოვნურ ინტელექტზე დაფუძნებული ფინანსური სერვისებისადმი მიმღებლობა მხოლოდ ადამიანური კონტაქტის შესაძლებლობასთან ერთადაა წარმოდგენილი.

“ვთვლი, რომ ხელოვნური ინტელექტი საგრძნობლად შეცვლის და გააუმჯობესებს ფინანსური სერვისებს. თუმცა არის საკითხები, რომელთა გადასაჭრელად საჭიროა ადამიანის დახმარება“ (კვლევის მონაწილე 2, ოქტომბერი, 2024).

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Britopian. (2023). 2023 Gen Z trends, facts & statistics & media consumption. *Britopian*. მოძიებულია სექტემბერი, 2024 <https://www.britopian.com/data/gen-z-trends-2023/>
2. Carbone, L. P., & Haeckel, S. H. (1994). Engineering customer experiences. *Marketing Management*. მოძიებულია სექტემბერი, 2024 <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=2742305>
3. Deloitte. (2020). Understanding Generation Z in the workplace. *Deloitte*. მოძიებულია სექტემბერი, 2024 <https://www2.deloitte.com/us/en/pages/consumer-business/articles/understanding-generation-z-in-the-workplace.html>
4. Fromm, J. (2023). Gen Z is impacting customer experience. *Forbes*. მოძიებულია სექტემბერი, 2024 <https://www.forbes.com/sites/jefffromm/2023/03/16/gen-z-is-impacting-customer-experience-forrester-gartner-experience-dynamic-execs-share-insights/?sh=6a37869b7d38>
5. Gao, L., Melero-Polo, I., & Sese, F. J. (2020). Customer equity drivers, customer experience quality, and customer profitability in banking services: The moderating role of social influence. *Journal of Service Research*. მოძიებულია სექტემბერი, 2024 https://www.researchgate.net/publication/222655023_Customer_Experience_Creation_Determinants_Dynamics_and_Management_Strategies
6. Gentile, C., Spiller, N., & Noci, G. (2007). How to sustain the customer experience: An overview of experience components that co-create value with the customer. *European Management Journal*, მოძიებულია ოქტომბერი, 2024 <https://isiarticles.com/bundles/Article/pre/pdf/20885.pdf>
7. Kriss, S. (2023). *The AI empowered customer experience: A CX practitioner's guide to the possibilities and risks of AI*. Amazon Kindle Edition.
8. McKinsey & Company. (2018). True Gen: Generation Z and its implications for companies. *McKinsey & Company*. მოძიებულია სექტემბერი, 2024 <https://www.mckinsey.com/industries/consumer-packaged-goods/our-insights/true-gen-generation-z-and-its-implications-for-companies>
9. Newman, D. (2020, June 23). 4 actionable customer experience statistics for 2020. *Forbes*. მოძიებულია ივლისი, 2024 <https://www.forbes.com/sites/danielnewman/2020/06/23/4-actionable-customer-experience-statistics-for-2020/>
10. Pine, B. J., & Gilmore, J. H. (1998). Welcome to the experience economy. *Harvard Business*

Review. მოძიებულია სექტემბერი, 2024 <https://hbr.org/1998/07/welcome-to-the-experience-economy>

11. Reichheld, F., Darnell, D., & Burns, M. (2021). Net Promoter 3.0. *Harvard Business Review*. მოძიებულია ოქტომბერი, 2024 <https://hbr.org/2021/11/net-promoter-3-0>
12. Schwartz, A., Dauner, L., & Korn, A. (2018). The happiness halo. *Lippincott, Marsh & McLennan Companies*. მოძიებულია ივლისი, 2024 https://www.marshmclennan.com/assets/insights/publications/2018/jun/TheHappinessHalo_June2018.pdf
13. SmartKarrot. (2020). Customer experience statistics for 2020 and beyond. *SmartKarrot*. მოძიებულია ივლისი, 2024 <https://www.smartkarrot.com/resources/blog/customer-experience-statistics/#:~:text=An%20organization%20can%20increase%20its,just%20on%20a%20favorable%20CX.>
14. The CX Academy. (2019). CX Excellence Framework [Unpublished certification material].
15. Wetzels, R. W. H., & Wetzels, M. (2023). There is a secret to success: Linking customer experience management practices to profitability. *Journal of Retailing and Consumer Services*. მოძიებულია სექტემბერი, 2024 <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0969698923000851>

პოსტსოციალისტური ჰიბრიდული რეჟიმების ავტორიტარული „დრეიფი“

დოქტორი, ოთარ ბალათურია, დოქტორი, ლიზა ამილახვარი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი

პოსტსოციალისტური ტრანსფორმაციის ქვეყნები პირობითად სამ ჯგუფად შეიძლება დაიყოს: პირველმა ჯგუფმა, ხშირად მტკივნეული რეფორმებით, სწრაფად გაიარა ტრანსფორმაციის პროცესი, როგორც ეკონომიკურ, ისე პოლიტიკურ, სოციალურ და კულტურულ სფეროებში. მეორე ჯგუფმა ღია საბაზრო ურთიერთობების პარალელურად კურსი თავიდანვე ავტორიტარულ მმართველობაზე აიღო, ხოლო მესამემ არათანმიმდევრული რეფორმებით და ცვალებადი კურსით შეფერხებული ტრანსფორმაციის ჯგუფი შეადგინა. ამ უკანასკნელი ჯგუფის ზოგიერთმა ქვეყანამ, ავტორიტარული ჯგუფის ზოგიერთ ქვეყანასთან ერთად ჰიბრიდული მმართველობა დაამყარა, რომელიც გულისხმობს დემოკრატიული პროცედურებით გაფორმებულ ავტორიტარულ მმართველობას.

პოსტსოციალისტურ ქვეყნებში ჰიბრიდული რეჟიმების ავტორიტარული „დრეიფი“ მნიშვნელოვანი პოლიტიკური საკითხია, რომელიც ეხება იმ ქვეყნებს, რომლებიც გადავიდნენ სოციალიზმიდან და ცდილობენ დემოკრატიისა და ავტორიტარიზმის ელემენტების შერწყმას. ჰიბრიდული რეჟიმები, განსხვავებით სრულად დემოკრატიული ან ავტორიტარული სახელმწიფოებისგან, იბრძვიან პოლიტიკური ლეგიტიმაციისთვის და იშვიათად იცავენ დემოკრატიული მმართველობის ფუნდამენტურ პრინციპებს. აღნიშნული „დრეიფი“ - მოძრაობა დემოკრატიული ინსტიტუციონალური მმართველობიდან ავტორიტარული სკენ - ხშირი მოვლენაა არა მხოლოდ პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში, არამედ პოსტკოლონიალურშიც.

პოსტსოციალისტური ქვეყნებისთვის, რომლებიც სოციოპოლიტიკური ტრანსფორმაციის პროცესს გადიან, განსაკუთრებით საინტერესოა ჰიბრიდული რეჟიმების ავტორიტარული „დრეიფი.“ ჰიბრიდული რეჟიმები, როგორც შუალედური ფორმა დემოკრატისა და ავტორიტარიზმს შორის, ხშირად აერთიანებენ დემოკრატიული ინსტიტუტების ელემენტებს, თუმცა რეალურ მმართველობას ავტორიტარული პრინციპები განსაზღვრავს. პოსტსოციალისტური ქვეყნებში, სადაც საბჭოთა მემკვიდრეობამ დიდი ზეგავლენა მოახდინა საზოგადოებრივ და პოლიტიკურ ცხოვრებაზე, ავტორიტარიზმთან დაბრუნების

ტენდენცია განსაკუთრებით საშიშია.

აღნიშნული "დრეიფის" ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი არის პოლიტიკური ინსტიტუტების სისუსტე და კორუფცია, აგრეთვე საზოგადოებრივი ცნობიერების უმწიფრობა და ეგრეთ წოდებული „რესურსული წყევლა," რაც ართულებს დამოუკიდებელი ინსტიტუტების, სამოქალაქო საზოგადოების და დემოკრატიული სტრუქტურების ჩამოყალიბებას.

აღნიშნული საკითხი საკმაოდ ვრცელ და ხანგრძლივ კვლევას გულისხმობს, რომლის ასახვაც დაგეგმილია საგანგებოდ აღნიშნულ თემაზე მიძღვნილ ვრცელ ნაშრომში. წინამდებარე სტატიის სახით წარმოდგენილია აღნიშნული (შექმნის პროცესში მყოფი) ნაშრომის მოკლე მიმოხილვა და შინაარსი

Authoritarian "Drift" of Post-socialist Hybrid Regimes

Abstract

Post-socialist transformation countries conventionally can be divided into three groups: The first group, having carried out often painful reforms, quickly underwent a transformation process in all the economic, political, social, and cultural spheres. The second group, along with open market relations, from the beginning, took a course toward authoritarian rule, and the third formed a group of delayed transformation hindered by inconsistent reforms and changing course. Some of the countries of the latter group, along with some of the countries of the authoritarian group, have established hybrid governance, which implies authoritarian governance with democratic procedures.

The authoritarian "drift" of hybrid regimes in post-socialist countries is an important political issue that concerns countries that have transitioned from socialism and are trying to combine elements of democracy and authoritarianism. Hybrid regimes, unlike fully democratic or authoritarian states, struggle for political legitimacy and rarely uphold the fundamental principles of democratic governance. The mentioned "drift" - the movement from democratic institutional governance to authoritarian one - is a frequent phenomenon not only for post-communist countries but also for post-colonial ones.

For post-socialist countries undergoing a socio-political transformation, an authoritarian "drift" of hybrid regimes is peculiarly interesting. Hybrid regimes, as an intermediate form between democracy and authoritarianism, often combine elements of democratic institutions, although the actual governance is determined by authoritarian principles. In post-socialist countries,

where the Soviet legacy has strongly influenced public and political life, the tendency to return to authoritarianism is specifically dangerous.

One of the main reasons for this “drift” is the weakness and corruption of political institutions, as well as the immaturity of public consciousness and the so-called “resource curse,” which makes it difficult to establish independent institutions, civil society, and democratic structures.

The mentioned issue implies a rather extensive and long-term research, which is planned to be reflected in an extensive work specially dedicated to the mentioned topic. In the form of the present article, a brief overview and content of the work in progress is presented

Key words: Post-socialist transformation, hybrid regime, authoritarian “drift,” authoritarianism, democracy.

შესავალი და ლიტერატურის მიმოხილვა

პოსტსოციალისტური ქვეყნების და რეჟიმების განვითარების დინამიკა და ვექტორი, მათი საგარეო თუ საშინაო პოლიტიკა, წარმატებული თუ წარუმატებელი რეფორმები, მათი პერსპექტივები და პროგნოზები საკმაო ინტერესს იწვევს მსოფლიოს მკვლევარებში, და ხშირად საკმაოდ სწორი და დასაბუთებული პროგნოზებით ხასიათდება, რომლებიც სამწუხაროდ ნაკლებად აიახება ხოლმე კოლექტიური დასავლეთის პოლიტიკური აქტორების გრძელვადიან სტრატეგიებში პოსტსოციალისტური ტრანსფორმაციის ქვეყნებთან მიმართებაში.

ამჟამინდელ მსოფლიოში რუსეთის შეუნიღბავმა აგრესიამ ჯერ შოკი და პანიკა გამოიწვია, შემდეგ ენთუზიაზმი უკრაინის მედგარი წინააღმდეგობის და რუსეთის უნიათობის ფონზე, ახლა კი გადალლა და ამა თუ იმ ფორმით დაზავების სურვილი. რაც არ უნდა უცნაური იყოს ამან დამატებითი სტიმული მისცა დასავლურ და პოსტსოციალისტურ ქვეყნებში კონსერვატიულ და/ან ავტორიტარულ დრეიფს, ვინიდან თვალნათლივ აჩვენა ლიბერალურად წოდებული მემარცხენე (მარქსისტული) ბიუროკრატის უუნარობა თავი გაართვას მნიშვნელოვან გამოწვევებს და ეგზისტენცილურ კრიზისებს.

თუმცა მემარჯვენე „რევანშის“ დინამიკა აქამდეც შეიმჩნეოდა, ხოლო მისი ამჟამად გამოკვეთილი შედეგები შემდგომი რეფლექსიის და ანალიზის საგანი იქნება, ამჟამად კი მნიშვნელოვანია რომ ავტორიტარული დრეიფის პროგნოზირება შესაძლებელი იყო რასაც ადასტურებს ზოგი ავტორი, ისეთები როგორც სტივენ

ლევცივი, ლუკან ვეი, ჰენრი ჰეილი, სტივენ ფიში და სხვები.

მაგრამ განსაკუთრებით ყურადსაღებია ისეთი ავტორების კვლევები, რომელთაც დინამიკა წლების წინა, წინასწარ ამოიცნეს.

ჰენრი ჰეილის ორიათას თოთხმეტ წელს გამოქვეყნებულ „ევრაზიული რეჟიმების დინამიკა შედარებით პერსპექტივაში“ (Hale, H. E. (2014). „Patronal politics: Eurasian regime dynamics in comparative perspective“. Cambridge University Press).

კემბრიჯის შედარებითი პოლიტოლოგიის ((Cambridge Studies in Comparative Politics) მკვლევარი სტივენ ფიში ორიათას ხუთ წელს გამოქვეყნებულ მონოგრაფიაში „დემოკრატიის გადადება რუსეთში: ღია პოლიტიკის წარუმატებლობა“ (Steven M.Fish, (2005) „Democracy Derailed in Russia: The Failure of Open Politics“) ასაბუთებს რუსეთში დემოკრატიის შეფერხებას და წინასწარმეტყველებს მის დრეიფს მზარდი ავტორიტარიზმისკენ

მისი მტკიცებით მიუხედავად იმისა, რომ რუსეთმა განიცადა დრამატული პოლიტიკური რყევები 1980-იანი წლების ბოლოს და 1990-იანი წლების დასაწყისში, საბჭოთა მმართველობის ბორკილების მოხსნის შემდეგ, მან შემდგომში ვერ გააგრძელა პროგრესი დემოკრატიისკენ. იგი ხსნის პოსტსაბჭოთა რუსეთში რეჟიმის ცვლილების მიმართულების მიზეზებს ეყრდნობა რა ნაციონალურ შედარებით ანალიზს და ასევე რუსეთში ღრმა სავლე კვლევებს. ფიში ცხადყოფს, რომ რუსეთის დემოკრატიზაციის წარუმატებლობას აქვს სამი საფუძველი: ეკონომიკური დამოკიდებულება ნავთობზე (რესურსული წყევლა), ძალიან მცირე ეკონომიკური ლიბერალიზაცია (რაშიც არსებითად ცდება) და ძალიან სუსტი ეროვნული საკანონმდებლო ორგანო (რაც უფრო შედეგია ვიდრე მიზეზი). მიუხედავად იმისა რომ ზოგი მისი დებულება ზედაპირული ან გულუბრყვილოა, მთლიანობაში იქ ნათლად და მკაფიოდ ასაბუთებს რუსეთის ავტორიტარულ ვექტორს და წინასწარმეტყველებს მის გაძლიერება-გაღრმავებას, და ეს მაშინ როდესაც წამყვანი აქტორები დასავლურ და ზოგ პოსტსოციალისტურ პოლიტიკურ თუ მასტან დაახლოვებულ საზოგადოებაში პუტინს ჯერ კიდევ მოიაზრებს სტაბილურობის და შემდგომი განვითარების გარანტად ქოტური და არაპროგნოზირებადი ელცინის ფონზე.

ტორონტოს უნივერსიტეტის მკვლევარი ლუკან ვეი თავის ორიათას ხუთ წელს გამოქვეყნებულსტატიაში „ავტორიტარული სახელმწიფოსმშენებლობა დარეჟიმის კონკურენტუნარიანობის წყაროები მეოთხე ტალღაში: ბელორუსის, მოლდოვას, რუსეთისა და უკრაინის შემთხვევები“ (Way, L. A. (2005). Authoritarian state building and

the sources of regime competitiveness in the fourth wave: The cases of Belarus, Moldova, Russia, and Ukraine. *World Politics*, 57(2), 231-261) იკვლევს რეჟიმის კონკურენტუნარიანობის წყაროებს ცივი ომის შემდგომ ეპოქაში ბელარუსში, მოლდოვაში, რუსეთსა და უკრაინაში რეჟიმის ტრანსფორმაციების სტრუქტურირებული შედეგების გზით, 1992–2004 წლებში. ავტორის აზრით აღნიშნული ქეისების შესწავლით ვლინდება პოსტსოციალისტური ტრანსფორმაციის პროცესის საყოველთაოდ გავრცელებული შეხედულების ფუნდამენტური გადასინჯვის აუცილებლობა.

მან მიაქცია ყურადღება ავტორიტარული ტენდენციის მქონე გარდამავალი რეჟიმების შესწავლისას მათზე ფოკუსირება არა როგორც განვითარებადი დემოკრატიის, არამედ როგორც არაკონსოლიდირებული ავტოკრატიის ქვეყნებზე.

ყურადღებას ამახვილებს პოლიტიკური კონკურენციის ძირითად წყაროებზე, რომლებიც ხშირად უგულვებელყოფილია კონკურენტული რეჟიმების კვლევისას. ამგვარად, კონკურენტული პოლიტიკა ბელარუსში, მოლდოვაში, რუსეთსა და უკრაინაში დაფუძნებული იყო არა იმდენად სამოქალაქო საზოგადოებაზე, ინსტიტუტებზე, ან ლიდერშიფზე, რამდენადაც მოქმედი მმართველების უუნარობაზე ან უნარზე შეენარჩუნებინათ ძალაუფლება და/ან პოლიტიკური კონტროლი.

1. პოსტსოციალისტური ტრანსფორმაცია:

კაცობრიობის ისტორია ზოგადად ტრანსფორმაციათა უწყვეტ სერიად წარმოჩნდება თუ ტრადიციული ისტორიოგრაფიის ცალკეული ფაქტებიდან ფოკუსი სამეურნეო, ეკონომიკური, სოციალური, დემოგრაფიული, კულტურული, ტექნოლოგიური და პოლიტიკური პროცესებისკენ გადაინაცვლებს. პოსტსოციალისტური ტრანსფორმაცია ტრანსფორმაციათა ისტორიის თითქოს ერთ-ერთი, თუმცა შესაძლოა ფრიად სპეციფიური მოვლენა აღმოჩნდეს, ამდენად მას ცალკე ყურადღება ეთმობა.

1.1. დემოკრატიზაცია და ლიბერალიზაცია სსრკ-სა და სოც.ბანაკის ქვეყნებში

საბჭოთა კავშირსა და სოციალისტური ბანაკის ქვეყნებში ადგილი ჰქონდა რეპრესიული რეჟიმის შესუსტებას და როგორც საზოგადოების ისე ადგილობრივი კმუნისტური ელიტების მხრიდან, ამა თუ იმ ფორმით ფარული თუ ღია წინააღმდეგობის ზრდას, რეჟიმის შედეგებით ლიბერალიზაციას და დემოკრატიზაციას. ეს პროცესები, სხვ და სხვა დროს, სხვა და სხვა ადგილას, ერთი შეხედვით ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად და სტიქიურად ვითარდებოდა,

თუმცა სავარაუდოა რომ ერთმანეთზე გავლენას (სულ მცირე მორალურს მაინც) ახდენდა.

1.2. ხავერდოვანი რევოლუციები

ზემოაღნიშნული დინამიკის კანონზომიერი შედეგი იყო პერესტროიკა და ხავერდოვანი რევოლუციები, თუმცა მათი „პროგნოზირება“ პოსტ-ფაქტუმ არის ადვილი. პოსტ-ცოდნის ფონზე კანონზომიერი და გარდაუვალი, რეალობაში კი რანდომული და კანონზომიერი ფაქტორების ერთობლიობა სავსებით იძლეოდა სხვაგვარი განვითარების შესაძლებლობასაც და ამდენად დეტალების შესწავლა საინტერესო იქნებოდა და აუცილებლად დაიკავებს თავის ადგილს დაგეგმილ ვრცელ კვლევაში

1.3. სსრკ-ს დაშლის მიზეზები

საბოლოოდ კი სსრკ-ს დაშლა, რომელიც ერთი მხრივ სულაც არ იყო გარდაუვალი, თუმცა მეორე მხრივ არსებული დინამიკა მასაც კანონზომიერად აქცევდა, პისი წინასწარ პროგნოზირება იყო შეუძლებელი, მიუხედავად იმისა რომ შესაძლებლობები მის პოლიტიკურ სისტემაში იყო ცადებული, ხოლო ეკონომიკური არაეფექტიანობა ზრდიდა მის მოწყვლადობას და ამდენად პოსტ-ფაქტუმ ადვილასახსნელი და გარდაუვალი წარმოჩნდება

1.4. სსრკ-ს დაშლის აღქმა და ფსიქო-სოციალურ თუ სოციო-კულტურულ ფაქტორთა გავლენა პოლიტიკაზე პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში

მიუხედავად იმისა რომ სსრკ-ს დაშლის მომენტისთვის მისი შენარჩუნება თითქმის აღარავის უნდოდა, ყოველ შემთხვევაში არავის შესწევდა ძალა პროცესს წინ აღდგომოდა, და არავის ჰქონდა რწმენა რომ წინაღდგომა გამართლებული იყო, პოსტსაბჭოთა საზოგადოებაზე და ისტორიულ მეხსიერებაზე იგი სხვა და სხვა ნაირად აისახა: რუსებმა იმპერია დაკარგეს, ხოლო რესპუბლიკებმა სახელმწიფოებრიობა დაიბრუნეს, მაგრამ რუსეთში იმპერიის დაკარგვა თავდაპირველად კომპენსირებული იყო ახალი შესაძლებლობებით, რომელთა რეალიზაციის, ან იმედების გაცუდების შემდეგ დგება იმპერიის ნოსტალგია, განსაკუთრებით მათში ვინც იმპერიის დროს ახალგაზრდა და პერსპექტიული იყო, ხოლო შემდეგ ასაკოვანი და ან უპერსპექტივო, ან პერსპექტივებ რეალიზებული და მარადიულზე დაფიქრებული, მათში დაკარგული იმპერიის ფანტომური ტკივილი და ძველი დიდების აღდგენის ნარატივი გამოხმაურებას სულ უფრო და უფრო ადვილად ჰპოვებს.

მათგან თითქოს განსხვავებით დამოუკიდებლობა მოპოვებულ ქვეყნებში ეროვნულ სახელმწიფოსთან და კაპიტალიზმთან დაკავშირებული იმედების გაცრუების კვალ და კვალ ძლიერდება წარსული პერიოდის ნოსტალგია. რაც არსებითად დამახასიათებელია ოქროს მილიარდის ქვეყნებისთვის, და გარკვეულწილად განპირობებულია „დიდი ომის შემდგომი ბები ბუმერების“ და მათი შემდგომი თაობის დაბერების პარალელურად საზოგადოების, ეკონომიკის და დასაქმების სტრუქტურის, აგრეთვე კულტურული გარემოს ცვლილებით, თუმცა დამოკიდებულია იმაზე თუ რამდენად სწრაფად და წარმატებულად განვლეს პოსტსოციალისტურმა ქვეყნებმა პოსტსოციალისტური ტრანსფორმაცია. აღნიშნულ კონტექსტში პოსტსოციალისტური ტრანსფორმაციის ქვეყნები შეიძლება სამ ჯგუფად დაიყოს

2. პოსტსოციალისტური ქვეყნების სამი ჯგუფი:

2.1. წარმატებული დემოკრატიული ტრანსფორმაციის პოსტსოციალისტური ქვეყნები

ბალტიისპირეთის და ცენტრალური ევროპის ქვეყნებმა, რომელთაც არა თუ სსრ კავშირის შემადგენლობაში ან მის ორბიტაზე მოხვედრამდე, ინტერბელუმში ჰქონდათ ეროვნული დემოკრატიის და კერძო მეწარმეობის გამოცდილება და კულტურა, არამედ მანამდეც, პირველ მსოფლიო ომამდე და ეროვნული დამოუკიდებლობის მოპოვებამდე, მათ სწრაფად და ეფექტიანად, თუმცა არა უმტკივნეულოდ განიცადეს ტრანსფორმაცია, გადასვლა როგორც გეგმური ეკონომიკიდან საბაზროზე, ისე ერთპარტიული მმართველობიდან პლურალისტურ დემოკრატიაზე. აქ თავისი როლი ითამაშა მრავალმა ფაქტორმა და ადგილი აქვს ლოკალურ სპეციფიკას, განსხვავებებს ქვეყნებს შორის, რაზეც უფრო დაწვრილებით ვრცელ ნაშრომში იქნება საუბარი.

2.2. ავტორიტარული ტრანსფორმაციის პოსტსოციალისტური ქვეყნები

ცენტრალური აზიის ავტორიტარული ტრადიციის და კულტურის ქვეყნებმა, აგრეთვე აზერბაიჯანმა, თავიდან მკაფიოდ და შეუნიღბავად (ან თითქმის შეუნიღბავად) აიღეს გეზი ავტორიტარულ ტრანსფორმაციაზე, რომელიც ერთი მხრივ გულისხმობდა პარტიულ-იდეოლოგიური დიქტატურიდან პერსონალისტურ დიქტატურაზე, მეორე მხრივ კი გეგმური ეკონომიკიდან საბაზრო ურთიერთობებზე პერსონალისტური დიქტატურის პირობებში გადასვლას გულისხმობდა. პლუს აქ საინტერესოა მმართველი ჯგუფის, სახელმწიფო სექტორის, მსხვილი ადგილობრივი თუ საერთშორისო კაპიტალის და რეალურად თავისუფალი ბაზრის წილების ურთიერთმიმართება. ცხადია ესეც ერთგვარი

გამარტივებაა და არნიშნულ ქვეყნებს აქვს განმასხვავებელი სპეციფიკური ნიშნები, რომელთა აღწერა და ანალიზი არ უნდა იყოს ინტერესს მოკლებული, რაც აგრეთვე წარმოდგენილი იქნება ვრცელ ნაშრომში.

2.3. შეფერხებული ტრანსფორმაციის ქვეყნები და მეორე რიგის ხავერდოვანი რევოლუციები

განსაკუთრებით საინტერესოა ქვეყნების ჯგუფი, რომლებმაც პოლიტიკური რეჟიმების და ეკონომიკური სისტემის ცვლილება განიცადეს და დაიწყეს მოძრაობა დემოკრატიზაციისკენ, მაგრამ შეფერხებებით და/ან უკუქცევებით, ზოგან კი დემოკრატიზაციის ხანმოკლე პერიოდის შემდეგ დაიწყეს სვლა ავტორიტარიზმისკენ. ასეთ „შეფერხებული ტრანსფორმაციის“ ქვეყნებში ადგილი ჰქონდა მეორე და/ან მესამე ციკლის ხავერდოვანი რევოლუციებს, რომლებმაც წინააღმდეგობრივი შედეგები გამოიღო, ზოგან ავტორიტარიზმის ზრდა, ზოგან დემოკრატიზაციის, ზოგან „ახალი სამოქალაქო ერების დაბადება“ და არაა გამორიცხული ციკლის კვლავ გამეორება.

2.4. პოსტსოციალისტური სამოქალაქო ერების დაბადება

შეფერხებული ტრანსფორმაციის ქვეყნებში სოცბანაკის რღვევით და ახალი ეროვნული დემოკრატიის თავდაპირველი იმედების შემდგომ გაცრუებას ახალგარდა თაობა მიჰყავს ნიჰილიზმისკენ, მაგრამ გარკვეულ ეტაპზე ხდება მათი კონსოლიდაცია და გარდაქმნების მოთხოვნების ფონზე ახალი პოლიტიკური თაობის დაბადება არსებითად ახალ, პოსტსაბჭოთა სამოქალაქო ერთან ერთად, ესაა მეორე და ზოგან მესამე ციკლის ხავერდოვანი რევოლუციები ან ზოგან მათი წარუმატებელი მცდელობაც კი. ეს შეიძლება ითქვას 2011 წლის რუსეთში ბოლოტანაის პროტესტზე, 2014 წლის უკრაინის ევრომაიდანსა და ღირსების რევოლუციაზე, 2018 წლის ფაშინიანის გამარჯვებაზე სომხეთში, 2018 წლის ბასიანის პროტესტზე, 2019 წლის გავრილოვის ღამეზე, 2023-2024 წლების პროტესტზე საქართველოში

3. ტრანსფორმაციაში განსხვავებათა მიზეზები:

ტრანსფორმაციაში განსხვავებათა მიზეზების შესახებ მსჯელობისას, არა მხოლოდ პოპულარულსაზოგადოებრივდაპოლიტიკურდისკურსში, არამედ მეცნიერულშიც ხშირად შეინიშნება სუბიექტურ ფაქტორებამდე გამარტივების ტენდენცია, მაგრამ განსხვავებები რომ ცალსახად სუბიექტურ ფაქტორებზე ყოფილიყო დამოკიდებული დემოკრატიული, ავტორიტარული და ჰიბრიდული რეჟიმების განფენა რანდომული იქნებოდა, რეალობაში კი მათი განფენა კომპაქტურია, რაც

გარკვეულ ტენდენციებს და განვიტარების ლოგიკას წარმოაჩენს, ან სულ მცირე მისი არსებობის ვარაუდის საფუძველს იძლევა.

3.1. გეოგრაფიული დეტერმინიზმის მიხედვით

გეოგრაფიული დეტერმინიზმის თეორიის თანახმად გადამწყვეტ როლს ამა თუ იმ ქვეყნის მდებარეობა განსაზღვრავს. აღნიშნულ თეორიას მრავალი ინტერპრეტაცია აქვს, აშკარად ფაშისტურ-რასისტულიდან და მარგინალურიდან საკმაოდ საინტერესო და ადეკვატურამდე. მათი გაცნობა მეტ-ნაკლები დეტალიზაციით შესაძლებელი იქნება ვრცელ ნაშრომში. აქ კი მხოლოდ იმის თქმა შეიძლება რომ გეოგრაფია, როგორც ფიზიკური, ისე პოლიტიკური და ისტორიული გარკვეულ როლს შეიძლება თამაშობდეს.

3.2. რესურსული წყევლა

რესურსული წყევლა გულისხმობს რომ რესურსით მდიდარ ქვეყნებში ხელისუფლებანი დამოკიდებულნი არიან სახელმწიფო მონოპოლიებსა თუ ხელისუფლებასთან ინტეგრირებულ ოლიგარქიულ კაპიტალზე, და ამდენად დამოუკიდებელნი არიან სამოქალაქო გადასახადებისგან და მათი წარმომადგენლობისგან. ამავდროულად რესურსებზე წვდომა უზრუნველყოფს აღნიშნული ქვეყნების მმართველი რეჟიმების ეკონომიკური არაეფექტიანობის, კორუფციის და დიქტატურის პირობებში, პოზიტიურ ეკონომიკურ დინამიკას და გარკვეულ სოციალურ გარანტიებს, რაც თავის მხრივ უზრუნველყოფს საზოგადოების გარკვეული ნაწილის მხარდაჭერას და დემოკრატიის ილუზიას.

3.3. სუბიექტური ფაქტორები ანუ დამაარსებლის ეფექტი

ობიექტური ფაქტორების პარალელურად, ტრანსფორმაციის ვექტორსა და წარმატებაზე თავის გავლენას შესაძლოა ახდენდეს ე.წ. დამაარსებლის ეფექტი. ტრანსფორმაცია იწყება არსებული რეჟიმების რღვევით და მასთან დაკავშირებული ტურბულენტურობით, რაც ზოგჯერ რანდომული წესით ოლიმპის მწვერვალებამდე ალაზევებს საკმაოდ შემთხვევით პერსონაჯებს, ხოლო სისტემის ფორმირება თუ მისი შემდგომი ევოლუცია შეიძლება დამოკიდებული იყოს ახალი სისტემის არქიტექტორების პიროვნულ თვისებებზე, ხასიათის ბუნებაზე, განათლებაზე, მისწრაფებებზე, შეხედულებათა სისტემაზე, კომლექსებსა და ფობიებზე, სტერეოტიპებზე, პირად, კოლექტიურ თუ პოლიტიკურ ინტერესებზე, ამდენად ამგვარი სუბიექტური ფაქტორების მნიშვნელობის უგულვებელყოფა, განსაკუთრებით სუსტი ან არარსებული ინსტიტუტების, მათი მსენებლობის პირობებში, დაუშვებელია, თუმცა რთულია მათი წონის და გავლენის

იდენტიფიცირება და მითუმეტეს პროგნოზირება. თუმცა თავისუფლად შეიძლება ითქვას, რომ ამგვარ სიტუაციებში ხდება ინსტიტუტების მორგება კონკრეტულ პერსონაჟებზე რაც გავლენას ახდენს ობიექტურ პროცესებზე და ცვლის მათ, ქმნის ახალ ობიექტურ რეალობას.

დასკვნა

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას რომ, პოსტსოციალისტურ ქვეყნებში ავტორიტარული ტენდენციები თავიდანვე განპირობებული იყო საბჭოური და მანამდელი პოლიტიკური ტრადიციით, ამავდროულად მას პარალელურად საფუძველს უმყარებდა კონსერვატიული იდეოლოგიების აღზევება უარყოფილ საბჭოურ ტრადიციაზე პასუხად. ამდენად ზოგმა პოსტსაბჭოთა სახელმწიფომ სწრაფად დაამყარა „სუვერენულ დემოკრატია“ წოდებული ღია თუ შენიღბული ავტორიტარული რეჟიმები ეთნონაციონალიზმის ან დიდებულ წარსულში დაბრუნების იდეოლოგიით. ზოგან ავტორიტარულ-კონსერვატიული ტენდენციები გამოიკვეთა თანდათანობით, როგორც პასუხი პოსტსოციალისტური ტრანსფორმაციით (პროცესით ან შედეგით) უკმაყოფილებაზე. ამდენად რიგ პოსტსოციალისტურ და განსაკუთრებით პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში ხელისუფლებათა სწრაფვას ავტორიტარიზმისკენ აქვს ძლიერი ელექტორალური საფუძველი კონსერვატიულად განწყობილ საზოგადოებაში, რომელთა ზრდა არაა გასაკვირი, უფრო საინტერესოა რომ კონსერვატიული ტენდენციები იკრებს ძალას ტრადიციული დემოკრატიის ქვეყნებშიც, და აღნიშნული ორი დინამიკის თანხვედრა უფრო საინტერესოა.

საერთო ნიშნებში უნდა აღინიშნოს რომ ორივე ტენდენციის დრაივერი ომისშემდგომი ბუბიზუმერების და მათი მომდევნო თაობის მრავალრიცხოვნობა ოქროს მილიარდის ქვეყნებში. აგრეთვე საინტერესოა რომ პოსტინდუსტრიული ლიბერალიზმით იმედგაცრუებული ახალგაზრდობის წილი იზრდება კონსერვატიულ ფლანგზე.

ტრადიციულ დემოკრატიებში აღნიშნული პროცესი შინაარსობრივადაც და ფორმითაც სავსებით დემოკრატიულია, ხოლო პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში კონსერვატიულ ტალღას იყენებენ ხელისუფლებანი ავტორიტარიზმის გასაძლიერებლად.

დასკვნის სახით ასევე შეიძლება ითქვას რომ კონსერვატიულ-ავტორიტარული დრეიფი გლობალური ხასიათის მოვლენაა, რომელიც დასავლეთის პოლიტიკური

კულტურის ფონზე შედარებით უკეთ ჩანს და ვლინდება, თუმცა ადგილი აქვს ყველგან, მათ შორის ტრადიციულად ავტორიტარულ და კულტურულად ფაშისტურ ქვეყნებშიც, თუმცა იქ ეს დინამიკა არ ჩანს გასაგები მიზეზების გამო.

საბოლოო დასკვნის სახით კიდევ ერთხელ უნდა გაესვას ხაზი, რომ წარმოდგენილი მოხსენება არის მხოლოდ მონახაზი ფუნდამენტური კვლევისა რომელიც დაგეგმილია და ეტაპობრივად ხორციელდება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Levitsky, S., & Way, L. A. (2010). *Competitive authoritarianism: Hybrid regimes after the Cold War*. Cambridge University Press.
2. Hale, H. E. (2014). *Patronal politics: Eurasian regime dynamics in comparative perspective*. Cambridge University Press.
3. Fish, M. S. (2005). Democracy derailed in Russia: The failure of open politics. *Cambridge University Press*.
4. Way, L. A. (2005). Authoritarian state building and the sources of regime competitiveness in the fourth wave: The cases of Belarus, Moldova, Russia, and Ukraine. *World Politics*, 57(2), 231-261

**საქართველოს სადაზღვევო ბაზრის ანალიზი: ფინანსურ ზრდაზე
მოქმედი ძირითადი ფაქტორები**

**დოქტორი გიორგი აბაშიშვილი, დოქტორი თეა კასრაძე,
დოქტორანტი სალომე ლიპარტელიანი**

კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი
ალტე უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი

სადაზღვევო კომპანიების საქმიანობის ფინანსურ შედეგებზე გავლენას ახდენს სხვადასხვა ფაქტორები, რომლებიც ასახავს მათ უნარს მართონ რისკები, გამოიმუშაონ შემოსავლები და შეინარჩუნონ ფინანსური სტაბილურობა. წინამდებარე ნაშრომი ანალიზებს საქართველოს სადაზღვევო ბაზრის ფინანსურ მაჩვენებელზე გავლენის ძირითად ფაქტორებს, ფოკუსირებულია სტრუქტურულ და მარეგულირებელ გამოწვევებზე, რომლებიც ზემოქმედებენ სექტორის განვითარებაზე. ნაშრომში შესწავლილია განვითარებადი ბაზრის დინამიკა, მათ შორის ეკონომიკური ზრდა, უცხოური ინვესტიციების და სამომხმარებლო ქცევის ცვლილებები და მათი გავლენა სადაზღვევო ლანდშაფტზე. საქართველოში მოქმედი როგორც ადგილობრივი, ისე საერთაშორისო სადაზღვევო კომპანიების მუშაობის შესწავლით, ეს კვლევა ხაზს უსვამს იმ კრიტიკულ ფაქტორებს, რომლებიც ხელს უწყობენ ბაზრის მდგრადობას, ზრდის პერსპექტივებს და რისკების მართვას. ნაშრომი მიზნად ისახავს ფინანსური ინდიკატორების, მარეგულირებელი ჩარჩოებისა და განვითარებადი ტენდენციების შესწავლის გზით წარმოაჩინოს ფაქტორები, რომლებიც აყალიბებენ საქართველოს სადაზღვევო სექტორის ფინანსურ მდგრადობასა და კონკურენტუნარიანობას.

საკვანძო სიტყვები: საქართველოს სადაზღვევო ბაზარი, ფინანსური მაჩვენებლები, წმინდა მოგება, ზარალი, ფინანსური ანალიზი, დაზღვევა

Analysis of the Georgian Insurance Market: The Main Factors Affecting Financial Growth

Abstract

The financial results of insurance companies' activities are affected by various factors that reflect their ability to manage risks, generate income and maintain financial stability. This paper analyzes the main factors affecting the financial performance of the Georgian insurance market, focusing on structural and regulatory challenges that affect the development of the sector. The paper examines emerging market dynamics, including economic growth, foreign investment and changes in consumer behavior and their impact on the insurance landscape. By examining the performance of both local and international insurance companies operating in Georgia, this study highlights the critical factors that contribute to market sustainability, growth prospects and risk management. The paper aims to present the factors that shape the financial sustainability and competitiveness of the insurance sector of Georgia through the study of financial indicators, regulatory frameworks and emerging trends.

Keywords: Insurance market of Georgia, Financial indicators, Net profit, Loss, Financial Analysis, Insurance

შესავალი

მიმდინარე სწრაფად ცვალებადი გარემო მაღალი გაურკვევლობით ხასიათდება, სადაც როგორც ადგილობრივი ასევე, საერთაშორისო რისკების მართვას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება. იგი, თანაბრად აქტუალურია როგორც საცალო, ასევე კორპორატიული სეგმენტისთვის და გავლენას ახდენს ეკონომიკის გრძელვადიან სტაბილიზაციაზე, ინკლუზიურობასა და ფინანსურ მდგრადობაზე, რაც მზლვეკელთა მიერ ერთგვარი ბუფერების შექმნაში გამოიხატება.

გლობალური სადაზღვევო ბაზარი წარმოადგენს ფინანსურ სექტორს, რომელიც ეფუძნება რისკის მართვის, დანაზოგების მენეჯმენტისა და ეკონომიკური სტაბილურობის ხელშეწყობის მექანიზმს სხვადასხვა ეკონომიკებში. უახლესი შეფასებით, გლობალური სადაზღვევო ინდუსტრიის მოცულობამ დაახლოებით 7 ტრილიონ აშშ დოლარს მიაღწია 2023 წელს. ამასთან, განახლებული პროგნოზებით მოსალოდნელია, რომ მსოფლიო ბაზრის მოცულობა მნიშვნელოვანად გაიზრდება, სადაც მთავარი კონტრიბუტორი განვითარებადი ბაზრები იქნება. სადაზღვევო სექტორის განვითარებით ადაპტირება ხდება როგორც ფუნდამენტურ, ასევე

არაფუნდამენტურ რისკებთან. მოსალოდნელია, რომ მსოფლიო სადაზღვეო ბაზარი გაიზრდება წლიური 5.5%-იანი ტემპით მომდევნო ათწლეულის განმავლობაში, რაც შეესაბამება გლობალურ მშპ-ს ზრდას. აღსანიშნავია, რომ სიცოცხლის დაზღვევა 8.4%-იანი ზრდით ხასიათდება, რაც თავის მხრივ ძირითადად აზიური ბაზრებითაა განპირობებული, ხოლო არასიცოცხლის სეგმენტი შესაბამისად 7%-იანი ზრდით. მსოფლიო ბაზარზე აშშ რჩება დომინანტად, რომელზეც გლობალური ბაზრის 44%-ზე მეტი მოდის.

ცალსახაა, რომ ინდუსტრიის ზომა, ხაზს უსვამს სექტორის მასშტაბს. ამასთან აღსანიშნავია ძირითადი ტენდენციები გლობალურ სადაზღვეო ბაზარზე - დაჩქარებული ციფრული ტრანსფორმაცია, ფოკუსირება კლიმატის მდგრადობაზე, რისკების დივერსიფიკაციის სტრატეგიებზე, მომხმარებელზე ორიენტირებული მიდგომები და რისკის პორტფელის გადანაწილება კაპიტალის მიხედვით.

საქართველოს სადაზღვეო ბაზარი სტაბილურად იზრდება, ისეთი ძირითადი ტენდენციების კვალდაკვალ, რომლებიც ყალიბდება მარეგულირებელი ცვლილებებით, დიგიტალიზაციისა და მომხმარებელთა მოთხოვნის პარალელურად ჯანმრთელობისა და სიცოცხლის დაზღვევაზე ძირითადი ფოკუსით. არსებული პროგნოზით, ზრდა გაგრძელდება 2028 წლამდე. აღსანიშნავია, რომ ციფრული ტრანსფორმაცია ფუნდამენტური ტენდენციაა საქართველოს სადაზღვეო ინდუსტრიაში, რაც მზღველებს პროცესების ოპტიმიზაციაში ეხმარებათ. 2023 წელს, პირველად ისტორიაში, საქართველოს სადაზღვეო ბაზარზე მოზიდული პრემიის მოცულობამ 1 მილიარდ ლარს გადააჭარბა და 1,064 მლნ ლარი შეადგინა, რაც 17%-ით მეტია წინა წლის ამავე პერიოდის მონაცემზე. ამავე დროს, ეს მონაცემი პრაქტიკულად გაორმაგებულია ბოლო ხუთი წლის მანძილზე (2018 წელს მოზიდული პრემია გახლდათ 542.2 მლნ ლარი).

წარმოდგენილი ნაშრომი მიზნად ისახავს ძირითადი ფინანსური ინდიკატორების გაანალიზებით შეისწავლოს საქართველოს სადაზღვეო ბაზრის მდგომარეობა, მასზე მოქმედი ფაქტორები და გააკეთოს დასკვნები, რომლებიც დაეხმარება დაინტერესებულ პირებს ინდუსტრიაში სტრატეგიული გადაწყვეტილების მიღებაში.

ნაშრომის კვლევის ობიექტია საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახურის და საქართველოს სადაზღვეო ინდუსტრიის მონაწილეების, კონკრეტულად კი დომინანტი და არადომინანტი მზღვევლების ურთიერთანამშრომლობის ფორმები და სპეციფიკა ზედამხედველობის, რეგულირების, ფინანსური სტაბილურობის, სახელმწიფო პოლიტიკის გატარების,

მზღვეველთა ზრდის, კონკურენტუნარიანი გარემოს შექმნის, ნორმატიული/საკანონმდებლობაზის შექმნის და მისი პრაქტიკული შესრულების თვალსაზრისით ნაშრომში შევეცდებით პასუხი უნდა გავცეთ შემდეგ საკვლევ კითხვებს: რა ტიპის რეგულირების მექანიზმები არსებობს საქართველოს სადაზღვევო ბაზარზე და რამდენად ეფექტიანია ისინი? რა ფაქტორები განაპირობებს/ახდენს გავლენას საქართველოს სადაზღვევო ბაზრის ძირითადი მოთამაშეების სტაბილურად მზარდ ბაზრის წილზე? რა გავლენა აქვს აღნიშნულს მზღვეველთა ზრდის პერსპექტივაზე და რა როლი აქვს ამ მიმართულებით მარეგულირებელს? რა არის ის ძირითადი ფაქტორები, რომელიც წარმოადგენს სადაზღვევო ბაზრის რეგულირების გამოწვევებს და როგორ ახდენს ის გავლენას კომპანიების ზრდაზე? რა იქნება მარეგულირებლის ყველაზე ეფექტიანი სტრატეგია სადაზღვევო ბაზრის გასაჯანსაღებლად?

კვლევა იყენებს ფინანსურ მონაცემებს საჯაროდ ხელმისაწვდომი მაღალი სანდოობის მქონე წყაროებიდან. ნაშრომში გამოყენებული კვლევის მეთოდოლოგია ეფუძნება მეორეული წყაროების ანალიზს. კერძოდ, გამოვიყენეთ: ფინანსური კოეფიციენტების ანალიზი, რომლის ფარგლებშიც მომგებიანობის, ლიკვიდურობის, გადახდისუნარიანობის და ეფექტურობის კოეფიციენტების შეფასება იძლევა ფინანსური მაჩვენებლების ყოვლისმომცველ ხედვას; ტენდენციის ანალიზი, რომელიც დაგვეხმარა დროთა განმავლობაში პრემიების, პრეტენზიების, ინვესტიციების და სხვა ფინანსური ინდიკატორების ტენდენციების შესწავლაში; ქართულ ბიზნესს გარემოზე მორგებულმა ხარისხობრივი და სცენარების ანალიზის მეთოდებმა მოგვცა სხვადასხვა სცენარების შესწავლის საშუალება, რომლებსაც შეუძლიათ გავლენა მოახდინონ ბაზარზე. ნაშრომი ასევე მოიცავს ძირითადი ფინანსური და სტატისტიკური ინდიკატორების ანალიზს, ფინანსური საქმიანობისა და ზრდის პოტენციალის შესაფასებლად.

ლიტერატურის მიმოხილვა

იმის გათვალისწინებით, რომ სადაზღვევო ბაზარი ხასიათდება ასიმეტრიული ინფორმაციით, მისი ეფექტურობა დიდწილად ეფუძნება რისკის კლასიფიკაციას. ამასთან ხშირად ბაზრის რეგულირება გარკვეული შეზღუდვების დაწესებად აღიქმება. სწორედ აღნიშნულს ანალიზებს ნაშრომი „რისკის კლასიფიკაციის ეფექტურობა და სადაზღვევო ბაზრის რეგულირება“ (Porrini, 2015). ტრადიციული ეკონომიკური თეორია განასხვავებს ორი ტიპის ასიმეტრიულობის პრობლემას.

ესენია, არარელევანტური შერჩევა და ინფორმაციის ნაკლებობა, სადაზღვევო კომპანიების ჭრილში. შესაბამისად, რისკის კლასიფიკაციის სისტემის მიზანია უზრუნველყოს რისკის დაჯგუფება იმგვარად, რომ პროცესი იყოს ეფექტური (Porri, 2015).

სადაზღვევო პროცესების სიმარტივე ინდუსტრიის მთავარ საკითხად და ერთგვარ გამოწვევად რჩება. კომპანიების მიერ წარმართული ანდერრაითინგის პროცესი ხშირად ხელისშემშლელი ფაქტორია ეფექტურობის მისაღწევად (Maier, et al., 2020). ნაშრომი ყურადღებას ამახვილებს, რომ ხელოვნური ინტელექტის (AI) ეთიკურ და პასუხისმგებლობით გამოყენებას შეუძლია გადაჭრას ზოგიერთი მნიშვნელოვანი გამოწვევა და ამასთან, ფართოდ გააუმჯობესოს საზოგადოების ფინანსური კეთილდღეობა; აღსანიშნავია, რომ სტატია ეწინააღმდეგება სტანდარტულ ანდერრაითინგის პროცესს და აფართოებს არსებულ ცოდნას ინოვაციური მიდგომის უპირატესობების ჩვენებითა და ტრადიციულისა და სიახლის ერთმანეთთან დაპირისპირებით. ნაშრომის ძლიერი მხარეა შინაარსობრივი და მეთოდოლოგიური ინოვაციურობა/სიახლე; აქცენტირება არატრადიციული ანდერრაითინგის პროცესის უპირატესობაზე. ნაკლია ნაკლები პრაქტიკულობა, ნაკლები აქცენტი კონკრეტულ პრაქტიკულ ქეისებზე (Maier, et al., 2020)

საქართველოს სადაზღვევო ბაზრის და მისი მახასიათებლების შესწავლაში განსაკუთრებული როლი აქვს თენგიზ ვერულავს, რომელიც აქტიურად მუშაობს საკითხზე და გამოქვეყნებული აქვს არაერთი წიგნი თუ პუბლიკაცია. აღნიშნულთაგან, გარკვეული მათგანი წამროდგენილი მიზნებისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობის მატარებელია - „ნაშრომში ჯანდაცვის პოლიტიკა და დაზღვევა“ (ვერულავა, და სხვ., 2015). კვლევის შედეგი, რომლის მიხედვით ხაზგასმულია საქართველოს მოსახლეობის ცნობიერება და საჭიროებები სადაზღვევო პროდუქტების მიმართ; ამასთან, მომავალი მზაობა სადაზღვევო პროდუქტების მოხმარების თვალსაზრისით (ვერულავა, და სხვ., 2015). ნაშრომის მიხედვით, საქართველოს სადაზღვევო ბაზრის მთავარ გამოწვევად კვლევ სადაზღვევო პროდუქტების მიმართ მოსახლეობაში არსებული უნდობლობა რჩება. (ვერულავა, და სხვ., 2015). თენგიზ ვერულავას ასევე ეკუთვნის ნაშრომი „დაზღვევის ისტორია“, სადაც საკითხი განხილულია ისტორიული რაკურსით და მოიაზრებს განვითარების ეტაპების დეტალურ მიმოხილვას. ისტორიული რეტროსპექტივის სწორად გასაანალიზებლად აღნიშნული ნაშრომისთვის განსაკუთრებით ღირებულია (ვერულავა, 2018). მეოცე საუკუნიდან დაზღვევამ მიიღო სრულად ეკონომიკური მნიშვნელობა და შესაბამისად იქცა ფინანსური

სექტორის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან რგოლად, რომელიც თანამედროვე სამყაროში კიდევ უფრო მეტ როლს იძენს (ვერულავა, 2018). დასახელებულ ავტორს ეკუთვნის ნაშრომი „საკრედიტო ვალდებულებათა დაზღვევა საქართველოში“ (ვერულავა & ელიაშვილი, 2015). ავტორების მიერ ხაზგასმულია, რომ ისტორიულად კრედიტის დაზღვევა ითვლებოდა სხვა ტიპის დაზღვევის სახეობებთან შეუთავსებულ კატეგორიად, რადგანაც მისი შინაარსობრივი მახასიათებლები მნიშვნელოვნად გამსხვავდებოდა დანარჩენებისაგან (ვერულავა & ელიაშვილი, 2015).

ადგილობრივი სამეცნიერო წყაროების მიმოხილვა მნიშვნელოვან საფუძველს ქმნის კვლევის ზოგადი ანალიზისთვის, თუმცა მასზე დაყრდნობით ჩვენ ვერ შევძლებთ სრულფასოვანი დასკვნების გამოტანას და რეკომენდაციების შემუშავებას, რადგან მსგავსი ფორმულირებით საკითხი შესწავლილი არ არის და არსებული კვლევები მეტად ფრაგმენტულია, რაც კვლევის საჭიროებას კიდევ ერთხელ ადასტურებს. ამასთან, უცნოული **სამეცნიერო წყაროების ანალიზი მნიშვნელოვანია ახალი პრაქტიკის, ცოდნის გაზიარებისთვის, საქართველოს რეალობასთან შედარების და შესაბამისობის დადგენისათვის.**

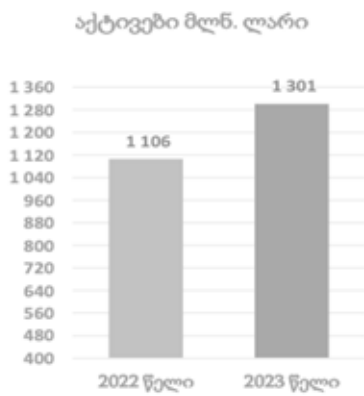
საქართველოს სადაზღვევო ბაზრის ანალიზი

საქართველოს სადაზღვევო ბაზარი მზარდი ტენდენციებით ხასიათდება. აღსანიშნავია, რომ 2023 წელს, ქვეყნის ისტორიაში პირველად სადაზღვევო ბაზარზე მოხიდულმა პრემიამ 1 მლრდ ლარზე მეტი შეადგინა, რაც ბაზრის სპეციფიკიდან გამომდინარე მნიშვნელოვანი ფაქტია (დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური, 2024). აქვე საინტერესოა ის ფაქტიც, რომ ბოლო 5 წლის ტენდენციის მიხედვით დასახელებული მონაცემი გაორმაგებულია.

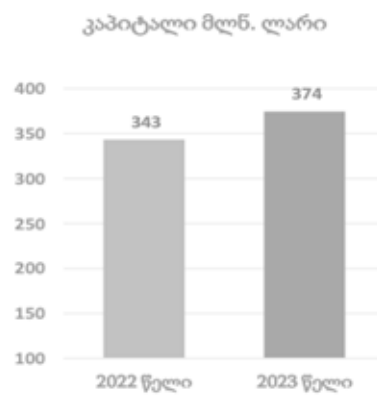
აღსანიშნავია, რომ 2023 წლის 31 დეკემბრის მონაცემებზე დაყრდნობით, შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოს სადაზღვევო ბაზარზე, 18 კომპანია ოპერირებს (საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური, 2024), რომელთაგანაც ყველა ფლობს სიცოცხლის და არასიცოცხლის დაზღვევის ლიცენზიას. საანალიზო პერიოდში მოხიდული სადაზღვევო პრემიამ, რომელიც გაანგარიშებულია პირდაპირი დაზღვევის საქმიანობიდან 1 063.6 მლნ ლარს გაუტოლდა (საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური, 2024), აღნიშნული მაჩვენებელი 17%-ით აღემატება წინა წლის ანალოგიურ მაჩვენებელს (დიაგრამა 1). აქვე, ისიც უნდა ითქვას რომ ბაზრის განვითარების დინამიკა ბოლო 10 წლის მანძილზე საკმაოდ სტაბილურად

მზარდი მაჩვენებლით გამოირჩევა (გარდა პანდემიის არასტანდარტული და მაღალი გაურკვევლობით გამოხატული პერიოდისა) - 2014 წელს ბაზრის ზომა 303 მლნ. ლარით გამოიხატებოდა, რაც 2023 წლის მაჩვენებელზე 3,5-ჯერ ნაკლებია (საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური, 2024). ხოლო უშუალოდ მზღვეველთა სადაზღვევო მოგება 248.5 მლნ ლარი შეადგინა (დიაგრამა 2), წმინდა მოგებამ კი 73.5 მლნ ლარი (დიაგრამა 3). ამასთან, მნიშვნელოვანი ინდიკატორია კონკრეტულად მზღვეველთა აქტივების სრული/ჯამური მოცულობაც (საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური, 2024), რომელიც წარმოდგენილ საანალიზო პერიოდში 1 300.9 მლნ ლარს მიაღწია (დიაგრამა 4). დასახელებულის პარალელურად კი კაპიტალი 374.3 მლნ ლარის ოდენობით იქნა წარმოდგენილი (დიაგრამა 5), (საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური, 2024).

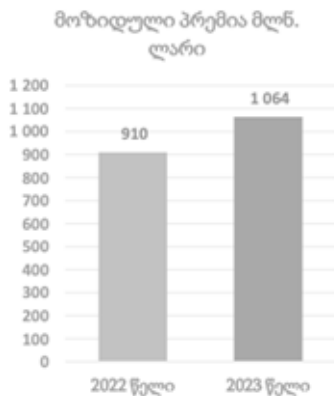
დიაგრამა 1

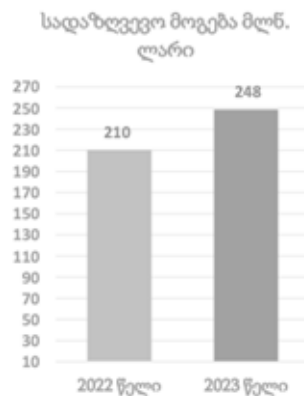
დიაგრამა 2

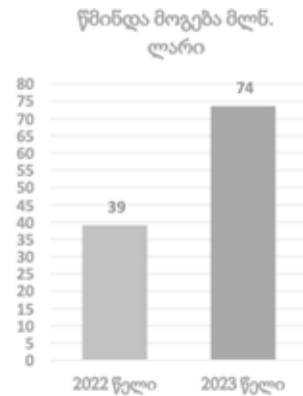
დიაგრამა 3

დიაგრამა 4

დიაგრამა 5

წყარო: დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური

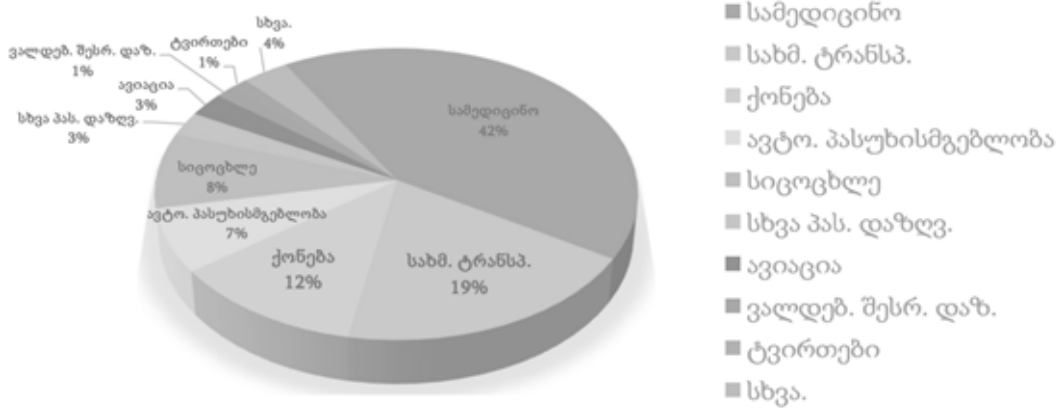
მეტი დეტალიზაციისათვის, ბაზარზე ოპერირებადი კომპანიების ჩამონათვალი

შემდეგნაირად გამოიყურება: ალდაგი, ნიუ ვიჟენი, იმედი L, ბბ დაზღვევა, ჯი პი აი ჰოლდინგი, საქართველოს სადაზღვევო ჯგუფი, ქართუ, გლობალ ბენეფიცი, ირაო, თიბისი დაზღვევა, არდი, გრინ, ალფა, ტაო, ევროინსი, პრაიმი, ჰსპ, უნისონი (საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური, 2024). აღსანიშნავია, რომ თითოეულ კომპანიას საკუთარი კონკურენტული უპირატესობა და ბაზარზე ინდივიდუალური ნიშაც უკავია. აქვე ისიც, უნდა ითქვას რომ საქართველოს სადაზღვევო ბაზარზე საბროკერო საქმიანობაც განაგრძობს განვითარებას და უახლესი მონაცემებით ბაზარზე 25 სუბიექტი ფიქსირდება. აღსანიშნავია, რომ საშუაშალო საქმიანობის მიმართ ინტერესი მზარდია, რისი მარტივი ინდიკატორიც სწორედ რეგისტრაციის მსურველთა განაცხადების მზარდი მაჩვენებელიცაა (საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური, 2024).

ბოლო 10 წლის ანალიზით, საინტერესო ტენდენციები იკვეთება რამდენიმე მიმართულებით: პირველ რიგში აღსანიშნავია, 2014 წლის შემდგომ საქართველოს სადაზღვევო ბაზრის შედარებით დამოუკიდებლად განვითარების მიმართულებით დაწყებული ძვრები, რაც გამოიხატებოდა იმ ფაქტორით რომ სწორედ დასახლებული წლის წინა პერიოდში, კონკრეტულად 2023 წელს ჯანმრთელობის სოციალური პროგრამების მართვის გადაცემა მოხდა სოციალური მომსახურების სააგენტოსათვის (საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური, 2024).. გამოკვეთილი ტრენდით სულ უფრო მეტად პოპულარული ხდება მომხმარებლებში ჯანმრთელობის დაზღვევის პროგრამები, რაც მეტწილად გამოხატულია კორპორაციული პაკეტებით, რაც რიცხობრივ ნაწილში ბაზრის უდიდეს წილს განაპირობებს საქართველოს სადაზღვევო ბაზარზე და უნდა ითქვას რომ ამ მიმართულებით ჯანმრთელობის დაზღვევა 42%-იანი წილითაა წარმოდგენილი, რაც 447 მლნ ლარს უტოლდება (საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური, 2024). TOP 5 სექტორის ჭრილში შემდგომი მაქსიმალური მაჩვენებლით მას მოჰყვება სახმელეთო ტრანსპორტის დაზღვევა 19%-იანი საბაზრო წილით, რაც რაოდენობრივ ჭრილში 205 მლნ ლარია; შემდგომ ქონება 126 მლნ ლარით ანუ 12%-იანი საბაზრო წილით, ავტო პასუხისმგებლობის დაზღვევა 7%-ითა და სიცოცხლის დაზღვევა 8%-იანი წილით, 90 მლნ ლარით. ეს უკანასკნელი, უმეტესწილად საბანკო პროდუქტებთან დაკავშირებულ პროდუქტს უკავშირდება, თუმცა დამოუკიდებელ ნაწილშიც აქვს მომხმარებლების მხრიდან მოხმარებაც უშუალოდ ჯანმრთელობის დაზღვევის კომპონენტშიც (საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური, 2024).

დიაგრამა 6

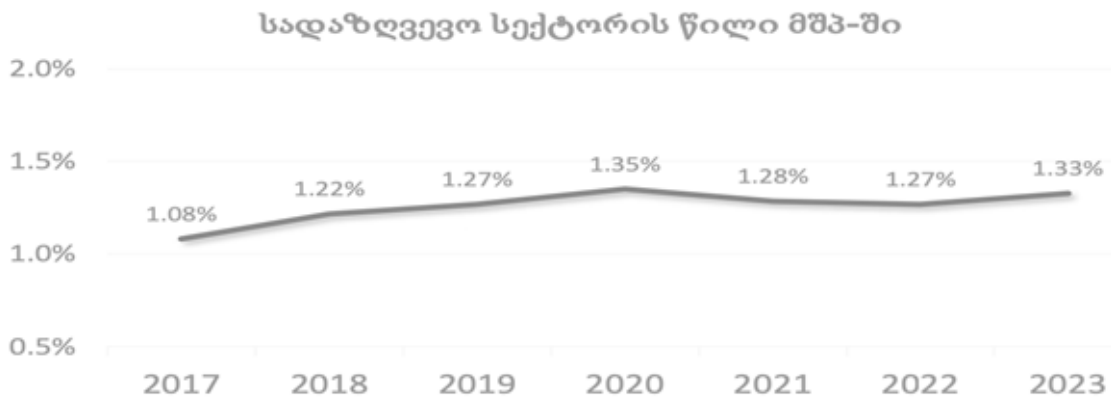
სადაზღვევო ბაზრის სტრუქტურა

წყარო: დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური

საგულისხმოა, რომ ამ ეტაპისათვის 2017 – 2023 წლის მაჩვენებლებით სექტორის წილი მთლიან შიდა პროდუქტში სტაბილურად იზრდება 1.08%-დან შესაბამის 1.33%-მდე (დიაგრამა 7). თუმცა უნდა აღინიშნოს ის დეტალი, რომ 2023 წელი იყო პირველი, როდესაც საქართველოს სადაზღვევო სექტორის ზრდის / განვითარების ტემპი გამოხატული შესაბამის 17%-იანი მაჩვენებლით, აღემატება საქართველოს მშპ-ს ზრდის ტემპს გამოხატულს შესაბამის 12%-იანი მონაცემით (საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური, 2024). აღნიშნული, ცალსახად მოწმობს სექტორის განვითარების შესაძლებლობებს, პოტენციალს და ამასთან საზოგადოების ნდობის ამაღლებას უშუალოდ სადაზღვევო პროდუქტებთან მიმართებით, რაც ცალსახად პოზიტიური სიგნალია როგორც დარგის მოთამაშეების ასევე, უშუალოდ მარეგულირებლისათვისაც. თუმცა აქვე ისიც, უნდა ითქვას რომ საქართველოს სადაზღვევო სექტორში ჯერ კიდევ შეიმჩნევა ისეთი ტიპის მიმართულებები, სადაც ბაზრის პოტენციალი და უშუალოდ განვითარების შესაძლებლობები ჯერ კიდევ აუთვისებელი რჩება, რაც თავის მხრივ უარყოფითად მოქმედებს ინვესტორების მხრიდან როგორც ნდობის, ასევე მიმზიდველობის ჭრილში. მსგავს მიმართულებებს განეკუთვნება გრძელვადიანი სიცოცხლის დაზღვევა, ამასთან სახმელეთო ავტოტრანსპორტის მფლობელთა პასუხისმგებლობის დაზღვევა და ა.შ. (საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური, 2024)

დიაგრამა 7

წყარო: დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური

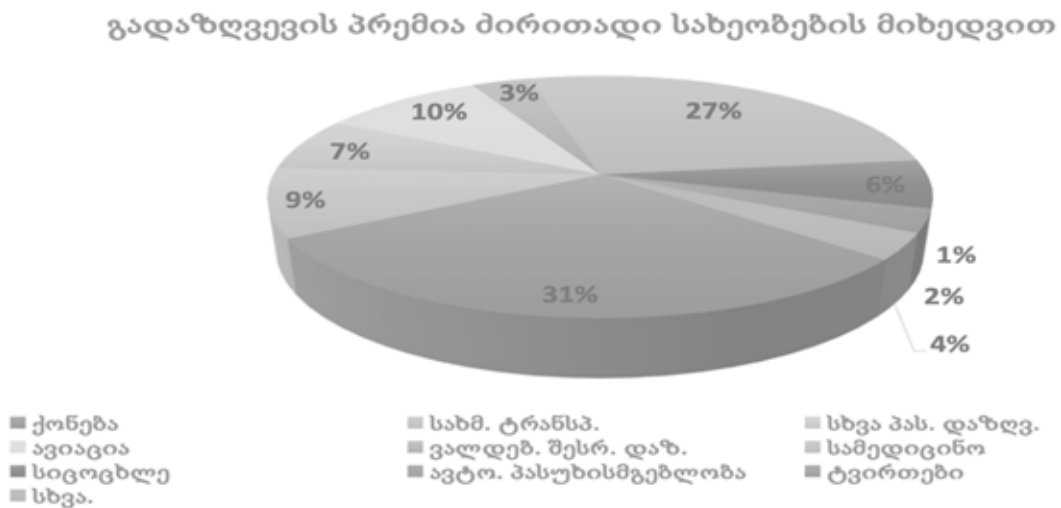
აქვე, საანალიზოდ მნიშვნელოვან დეტალს წარმოადგენს პანდემიის გავლენა საქართველოს სადაზღვევო სექტორის განვითარებაზე. , უნდა აღინიშნოს , რომ რეალურად დასახელებულმა ფაქტორმა ბაზარზე მნიშვნელოვანი რყევები მდგრადობისა და სტაბილურობის თვალსაზრისით ვერ მოახდინა (საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური, 2024), რაც პანდემიის სრულად ამოწურვამდე პირვე რიგში გამოიხატა მიმართვიანობის ზრდით, ხოლო შემდგომ გაგრძელდა გაყიდვების ზრდის ტენდენციით. სწორედ დასახელებული ფაქტი და უშუალოდ წარმოდგენილი ფაქტორი მოწმობს სექტორის ფინანსურ სიმყარეს და ამასთან, მარეგულირებლის როლს შესაბამისი დირექტივებით დასახელებული სტაბილურობის შენარჩუნებაში (საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური, 2024). წარმოდგენილ ნაწილში, საგულისხმოა რომ გადაზღვევის კომპონენტი არ იზრდება დამოუკიდებლად და არ არის შეუსაბამობაში უშუალოდ სადაზღვევო კომპანიების საქმიანობის განვითარებასთან. არამედ პირიქით დასახელებული ორი ინდიკატორი ერთმანეთის პარალელურად ვითარდება (საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური, 2024), რაც კიდევ ერთხელ მოქმობს ამ თვალსაზრისით ფინანსური სტაბილურობის უზრუნველყოფის ფუნდამენტური მექანიზმის ეფექტიანობას, რომელიც მათ შორის საერთაშორისო ბაზრებსთვისაც მნიშვნელოვანი მანევრის საშუალებაა სექტორში სტაბილურობის მიღწევისათვის. საინტერესოა, რომ აღნიშნული ტენდენცია უფრო ნათლად ვლინდება ქონებისა და პასუხისმგებლობის მიმართულების ნაწილში (საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური, 2024). ამასთან, გადაზღვევის პრემიის გადანაწილება TOP 5 სადაზღვევო მიმართულებაზე შემდეგნაირია (დიაგრამა 9): ქონება 31%, სამედიცინო 27%, ავიაცია 10%, 9% სახმელეთო ტრანსპორტი და 7%

პასუხისმგებლობის დაზღვევა. აღნიშნული მაჩვენებელი კონკრეტულ რისკზე მზღვეველის მიერ აღებულ ვალდებულებას წარმოადგენს, რაც თავის მხრივ სადაზღვევო თანხის საჭიროებას განსაზღვრავს (საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური, 2024), შესაბამისად წარმოდგენილი მიმართულებები საქართველოს სადაზღვევო ბაზრის სტრუქტურულად გამომდინარე ლოგიკური და რელევანტურია.

დიაგრამა 8

დიაგრამა 9

წყარო: დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური

აღსანიშნავია ის საკითხიც რომ ბოლო 10 წლის მანძილზე საკმაოდ სტაბილური და მდგრადია გადაზღვევის %-ული მაჩვენებელი ჯამურ პრემიაში (საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური, 2024). შეიძლება ითქვას, რომ აღნიშნულ პერიოდში წლიდან წლამდე ფაქტორბივად უცვლელიც კი არის. ზემოთ დასახელებული TOP 5 მიმართულება წარმოადგენს ისეთი ტიპის

დაზღვევებს, სადაც მაქსიმალურად დიდი რისკის აღება ხდება, „სტანდარტული“ რისკისაგან განსხვავებით. აქვე საგულისხმოა მინიმალური წილის მქონე ჯანმრთელობის დაზღვევის მიმართულება, რაც თავის მხრივ განპირობებულია შემთხვევების მაღალი დადგომითა და საკმაოდ დაბალი მოცულობების არსებობით (საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური, 2024). ნეტო ანაზღაურების თვალსაზრისით შემდეგი სურათია - 2023 წლის მონაცემებზე დაყრდობით დასახელებული მაჩვენებელი 445 მლნ ლარია, ხოლო ზრდა გასული წლის ანალოგიურ მაცვენებელთან მიმართებით 20%-ს უტოლდება. ამასთან, სტაბილურობით ხასიათდება ნეტო ზარალიანობის კოეფიციენტიც. თუმცა ამ თვალსაზრისით 2019 წლის მაჩვენებელი ტრენდიდან გადახრაა (ცხრილი 1), რაც გამოვწეულია ბაზარზე არსებული 2 უმსხვილესი სადაზღვევო კომპანიის ზარალით, რომელიც ბუნებრივია აისახა მათ პორტფელში. უნდა ითქვას ისიც, რომ რომ არა გადაზღვევა დასახელებული მზღვეველები ვერანაირი რაციონალური გათვლით ვერ შეძლებდნენ ზარალის ანაზღაურებას და მათ ლიკვიდობას, გადახდისუნარიანობას მნიშვნელოვანი საფრთხე დაემუქრებოდა (საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური, 2024).

ცხრილი 1

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
ზარალიანობის კოეფიციენტი (ბრუტო)	65%	60%	63%	61%	69%	91%	61%	60%	57%	66%
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
ზარალიანობის კოეფიციენტი (ნეტო)	65%	68%	66%	67%	60%	62%	60%	62%	62%	62%

წყარო: დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური

ნაშრომით გასაზღვრული მიზნებისა და ამოცანებისათვის ლოგიკურია გაანალიზდეს სადაზღვევო კომპანიების აქტივებისა და ვალდებულებების სტრუქტურა. ამ თვალსაზრისით აღსანიშნავია, რომ უახლესი მონაცემებით მზღვეველთა ქტივების მოცულობა 1301 მლნ ლარია, რაც 17%-ით აღემატება 2022 წლის იდენტურ მაჩვენებელს (საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური, 2024). წარმოდგენილი მაჩვენებლიდან 2023 წელს, 33% ნაწილდება ფულად სახსრებზე, 33% ინვესტიციებზე შვილობილ და დაკავშირებულ პირების კომპონენტზე, 5% მოდის ძირითად საშუალებებზე

(ცხრილი 2), 4% ნაწილდება წინანსურ აქტივებზე, ასევე 4% სხვა სადაზღვევო აქტივებზე (საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური, 2024).

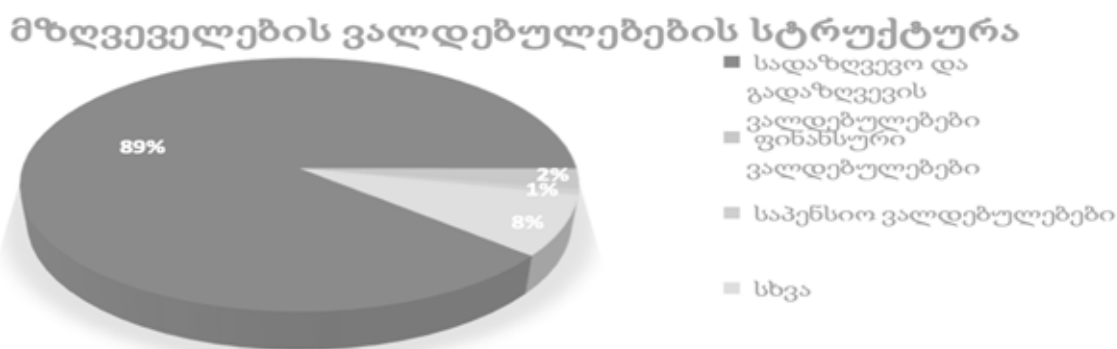
ცხრილი 2

აქტივის დასახელება	თანხა (მლნ ლარი)
ფულადი სახსრები, მათი ეკვივალენტები და მოთხოვნები საკ. დანეს. მიმართ	437
ფინანსური აქტივები	52
დაზღვევის და გადაზღვევის მოთხოვნები, წმინდა*	434
სხვა სადაზღვევო აქტივები**	209
ინვესტიციები შვილობილ და დაკავშირებულ პირებში	24
ძირითადი საშუალებები და საინვესტიციო ქონება	61
გუდვილი და სხვა არამატერიალური აქტივები, წმინდა	37
სხვა აქტივები	48
სულ	1,301

წყარო: დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური

გარდა განხილულისა, საყურადღებოა ვალდებულებების სტრუქტურაც, რაც მოიაზრებს იმ ფაქტს, რომ 89% (დიაგრამა 10) გამოხატულია სადაზღვევო და გადაზღვევის საქმიანობით, აღნიშნული კი თავის მხრივ პირდაპირ მოიაზრებს სადაზღვევო / საპენსიო საქმიანობას (საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური, 2024).

დიაგრამა 10

წყარო: დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური

გარდა ამისა, გლობალური ლიტერატურის მიმოხილვა ცხადყოფს, რომ სადაზღვევო ბაზრები განვითარებად ეკონომიკებში განიცდიან ზრდის უნიკალურ შესაძლებლობებს, რომლებიც გამოწვეულია მარეგულირებელი ადაპტაციით, კაპიტალის მოთხოვნებით და ფინანსური სტაბილურობის ინიციატივებით (Chen

and Gao, 2018). კვლევები ხაზს უსვამს კაპიტალის ადეკვატურობის მნიშვნელობას ბაზრის გადახდისუნარიანობის შესანარჩუნებლად, განსაკუთრებით ბაზრებზე, სადაც ხშირია გარე შოკები (Anderson and Brown, 2022). კვლევაში ხაზგასმითაა აღნიშნული, რომ მიუხედავად იმისა, რომ მკაცრი მარეგულირებელი მოთხოვნები ხელს უწყობს ბაზრის სტაბილურობას, მათ ასევე შეუძლიათ შეზღუდონ მოკლევადიანი ზრდის პოტენციური მზღვევლებისთვის შესაბამისობის მაღალი ხარჯების დაკისრებით.

მსგავსი განვითარებადი ბაზრების კვლევა, როგორცაა აღმოსავლეთ ევროპისა და ცენტრალური აზიის ბაზრები, მიუთითებს, რომ ეკონომიკური ლიბერალიზაცია, მიზნობრივი მარეგულირებელი კორექტირებით, ხშირად იწვევს სადაზღვევო სექტორის სწრაფ ზრდას. სახელმწიფოს მიერ დომინირებული სადაზღვევო ბაზრებიდან კონკურენტუნარიან კერძო სექტორზე ორიენტირებულ სადაზღვევო ბაზრებზე გადასვლა მნიშვნელოვანია ამ ზრდისთვის, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც მას მხარს უჭერს პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები და ადგილობრივი კაპიტალის განვითარება (Smith & Jones, 2020).

დასკვნა

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას საქართველოს სადაზღვევო ბაზარი მაღალი კონკურენტუნარიანობით ხასიათდება. ბოლო პერიოდში სექტორში მნიშვნელოვანი ძვრები შეიმჩნევა განვითარებისათკენ თუმცა ჯერ კიდევ მრავლადაა გამოწვევები და პროდუქტები, რომლებიც საჭიროებს განვითარებასა და არსებული პოტენციალის მაქსიმალურ ათვისებას. საგულისხმოა, რომ არსებული ეტაპის ანალიზის საფუძველზე გამოიკვეთა საკითხები რომელი საჭიროებს გამოკვლევას და შესწავლას ნაშრომით განსაზღვრული მიზნების მისაღწევად ესენია: ბაზარზე არსებული ძირითადი შესაძლო კლასიფიკაციით ტოპ 5 კომპანიის დომინანტური მდგომარეობის შეფასება, არსებობის შემთხვევაში ინფორმაციის ასიმეტრიულობის პრობლემის იდენტიფიცირება, სექტორის განვითარების ძირითადი მიგნებების და განვითარების შესაძლებლობების იდენტიფიცირება და მარეგულირებლის, როგორც ხელისშემშლელი ან ხელისშემწყობი ფაქტორების გამოკვლევა შესაბამისი მეთოდოლოგიით.

გარდა ამისა, სახელმწიფოს მიერ მიღებულ საკანონმდებლო ცვლილებებზე ბაზარი მყისიერად რეაგირებს, რაც დასტურდება 2014 წლის შედეგებით (ჯანმრთელობის სოციალური პროგრამების მართვა გადაეცა სახელმწიფო სტრუქტურას).

2014 წლიდან ბაზარი დამოუკიდებლად ვითარდება

დღეს სამედიცინო მიმართულება ყველაზე მეტადაა განვითარებული (ბაზრის 42%), რაც ასევე ადასტურებს ცნობიერების მიმართულებით ბაზარზე არსებულ გამოწვევებს, რომლის პარალელურადაც ავტომობილთა დაზღვევა ბაზრის კვლავ გამოწვევად რჩება და ბაზრის 3%-ს იკავებს, სადაზღვევო სექტორის განვითარების ტემპი უსწრებს მშპ-ს განვითარების ტემპს, ბაზარზე აუთვისებელი რჩება ისეთი მიმართულებები როგორცაა დაგროვებითი/გრძელვადიანი სიცოცხლის დაზღვევა. გარდა განხილულისა ფინანსურ ზრდაზე მოქმედი ძირითადი ფაქტორებია: მარეგულირებელი ჩარჩო და ინსტიტუციური სიძლიერე, მაკროეკონომიკური სტაბილურობა, მომხმარებელთა ცნობიერების ამაღლება და მოთხოვნა, დიჯიტალიზაცია და ტექნოლოგიური ინტეგრაცია, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები, ბაზარი და კონკურენცია, რისკ მენეჯმენტი და მდგრადობა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Anderson, P., & Brown, T. (2022). Emerging markets and insurance growth dynamics. *International Journal of Economics and Finance*, 10(3), 198-213.
2. Baker, S., & Morski, D. (2021). Regulatory impacts on small-scale insurers in emerging markets. *Journal of Insurance Regulation*, 15(4), 312-327.
3. Chen, L., & Gao, Z. (2018). Financial growth factors in global insurance markets: An emerging markets perspective. *Journal of Finance and Insurance*, 9(1), 101-119.
4. Mikadze, G. (2021). Challenges in the Georgian insurance market: A regulatory perspective. *Georgian Journal of Economics*, 5(2), 45-58.
5. Smith, A., & Jones, M. (2020). Capital adequacy and insurance market stability. *Risk Management Review*, 8(4), 201-225.
6. Tsereteli, N., & Vakhtangishvili, L. (2022). Impact of EU regulations on Georgian insurance. *Caucasus Journal of Economics*, 6(3), 67-89
7. დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური. (2024). საქმიანობის ანგარიში 2023 წელი. <https://insurance.gov.ge/Files/ShowFiles?id=6bdc75af-e899-4fda-a3d7-fda3ef146150>
8. დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური. (2021). საქართველოს კანონი დაზღვევის შესახებ. <https://www.insurance.gov.ge/files/ShowFiles?id=7fd95926-81f9-49cb-929e-2f2609df61f9>.
9. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე. (2024). მოპოვებული საჯარო სამართლის იურიდიული პირის – საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახურის შესახებ: <https://www.matsne.gov.ge/ka/document/view/1257514?publication=0>-დან
10. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე. (2004). "ზღვეველის, გადამზიდველის და არასახელმწიფო საპენსიო სქემის დამფუძნებლის სადაზღვევო საქმიანობის დაწყებამდე მომავალი 3 წლის ბიზნეს-გეგმის ძირითადი მონაცემების დამტკიცების შესახებ". მოპოვებული : <https://www.matsne.gov.ge/ka/document/view/58234?publication=0>:
11. სსიპ საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური. (2024). სტატისტიკა. სადაზღვევო ბაზრის მიმოხილვა. მოპოვებული <https://insurance.gov.ge/ka/Statistics/GetFile/650?type=4>
12. ალდაგი. 2021. პირველი პერსონალური სადაზღვევო მომსახურება საქართველოში - პრიმო ალდაგისგან: <https://aldagi.ge/ka/siaxleebi/58/pirveli-personaluri-sadazgvevo-momsakhureba-saqartveloshi-primo-aldagisgan>
13. ანგარიშგების პორტალი. (2021ბ). ანგარიშგებების რეესტრი. სს სადაზღვევო

კომპანია ჯი პი აი ჰოლდინგი. ინდივიდუალური. მოპოვებული: <https://reportal.ge/ka/Reports/GetFile/29205>

14. ანგარიშების პორტალი. (2021გ). ანგარიშებების რეესტრი. სს თიბისი დაზღვევა. კონსოლიდირებული მმართველობის ანგარიშგება. მოპოვებული: <https://reportal.ge/ka/Reports/GetFile/23234>
15. ლიპარტელიანი, ს. (2023) კვლევის დიზაინი
16. Lehane, D. (2020). Deloitte. Impact of COVID-19 on the insurance industry . <https://www2.deloitte.com/ie/en/pages/covid-19/articles/impact-COVID-19-insurance-industry.html>. (მოპოვებული 19/06/2024)

პრეზენტაცია, როგორც საქმიანი ადამიანის საჯარო გამოსვლა

**ასოცირებული პროფესორი, დოქტორი, გულნარა დიასამიძე, ხათუნა
ტაბატაძე**

შავი ზღვის საერთაშორისო უნივერსიტეტი
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი

სტატიაში განხილულია პრეზენტაციის გამოყენების შესაძლებლობები არაენობრივი სპეციალობის მწონე სტუდენტებისთვის საქმიანი უცხო ენის სწავლებისას. პრეზენტაციის უპირატესობები საჯარო გამოსვლის მნიშვნელოვანი ელემენტია. პრეზენტაციის დაწყება დიდ გავლენას ახდენს მსმენელის პირველ შთაბეჭდილებაზე და ინტერესზე მომხსენებლის მიმართ (ჩვენს შემთხვევაში პედაგოგის). ნებისმიერი პრეზენტატორისთვის მთავარია მსმენელებთან კონტაქტის დამყარება და აუდიტორიის ყურადღების მიპყრობა. გარდა ამისა, პრეზენტაციის კარგი დასკვა-დასასრული იმაზე მიუთითებს, რომ თემა სრულად გახსნილია.

შეიძლება ისიც ითქვას, რომ პრეზენტაცია გახლავთ გახლავთ ერთგვარი წარმოდგენა. ერთ-ერთი ყველაზე მოხერხებული და ეფექტური მეთოდი, რომელიც მოიცავს დინამიკას, ხმასა და გამოსახულებას. მისი მიზანია ინფორმაციის მიწოდება, სწავლება, მოტივაციის შექმნა. მისი წყალობით ხორციელდება ენის საკომუნიკაციო ფუნქციის რეალიზება.

საკუთარი აზრების სწორად ორგანიზება და საჯაროდ წარმოჩენა გახლავთ უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი, რომელიც განსაზღვრავს ადამიანის პირად და პროფესიულ წარმატებას, მის კონკურენტუნარიანობას.

საკვანძო სიტყვები: პრეზენტაცია, ინფორმაცია, განათლება, კომპიუტერი, Power Point.

Presentation - as a Public Speech of a Business Person

Abstract

In this article, the possibilities of using the presentation when teaching a business foreign lan-

guage to students of non-language specialties are considered. Advantages of the presentation are important elements of public speech. The beginning of the presentation strongly affects the first impression of the listeners and interest in the speaker (in our case, the teacher). For any presenter, the main thing is to establish contact with the listeners and attract the attention of the audience. In addition, a good conclusion shows that the topic is completely covered.

Presentation is a kind of presentation. One of the most convenient and effective methods that combines dynamics, sound and image. The purpose of the presentation is to communicate information, to teach, to create motivation, and it gives an excellent opportunity to realize the communicative function of the language.

The ability to competently organize and present your thoughts in public is the most important factor that determines the personal and professional success of a person, his competitiveness.

Keywords: presentation, education, information, computer, Power Point.

შესავალი

უნებურად ჩნდება კითხვა: რა არის პრეზენტაცია?! ეს არის ერთგვარი საჯარო გამოსვლა - ზეპირი გამოსვლა აუდიტორიის წინაშე. იგი ძირითადად ბიზნეს კომუნიკაციის განუყოფელი ნაწილია. საჯარო გამოსვლის მნიშვნელოვან ელემენტებს მისი შესავალი და დასკვნა წარმოადგენს. დასაწყისი პირელივე სიტყვიდან დიდ გავლენას ახდენს მსმენელის შთაბეჭდილებასა და მოსაუბრის ინტერესზე. როგორც წესი, პრეზენტაციის შესავალს ორი მიზანი აქვს: მსმენელებთან კონტაქტის დამყარება და აუდიტორიის ყურადღების მიპყრობა.

საიდუმლო არ არის, რომ საჯარო საუბრით ან პრეზენტაციით გამოსვლა ხშირად ბევრ ადამიანში შინაგან პანიკას იწვევს – სტუდენტებიდან დაწყებული და დამთავრებული გამოცდილი მენეჯერებით. აუდიტორიისადმი მიმართვის ასეთი შიშის შედეგად მომხსენებელი მომზადებულ ტექსტს მთელი პრეზენტაციის განმავლობაში ფურცლიდან კითხულობს, რასაც ხშირად ხელების კანკალიც თან ერთვის.

ეს სულაც არ არის სიახლე, რადგან ფსიქოლოგიის წიგნებში, სადაც ადამიანის ქცევაზეა საუბარი, ნათქვამია, რომ ადამიანისთვის საჯარო გამოსვლა მთავარ შიშს წარმოადგენს. საინტერესოა, რომ სიკვდილის შიში ამ არა ტრივიალურ სიაში მხოლოდ მეშვიდე ადგილს იკავებს. ნიშნავს ეს იმას, რომ ბევრს სიკვდილი ურჩევნია, ვიდრე სიტყვით გამოვიდეს კოლეგებისა და უფროსების წინაშე?

ინგლისურიდან თარგმნილი «პრეზენტაცია» ნიშნავს წარმოდგენას. ეს არის მოსახერხებელი და ეფექტური მეთოდი, რომელიც აერთიანებს დინამიკას, ხმასა და გამოსახულებას. პრეზენტაციის მიზანია ინფორმაციის გადმოცემა, სწავლება, მოტივაციის შექმნა და ასევე შესანიშნავი შესაძლებლობა განახორციელოს ენის საკომუნიკაციო ფუნქცია. მის მოსამზადებლად საჭიროა გამოიყენოთ ინფორმაციის დიდი რაოდენობა, რაც საშუალებას გაძლევთ, თითოეული ნამუშევარი ინდივიდუალური შემოქმედების პროდუქტად აქციოთ. (Коваленко А., 2010).

საკუთარი აზრების კომპეტენტურად ორგანიზებისა და საჯაროდ წარმოჩენის უნარი არის ყველაზე მნიშვნელოვანი ფაქტორი, რომელიც განსაზღვრავს ადამიანის პიროვნულ და პროფესიულ წარმატებას დამის კონკურენტუნარიანობას. ყოველივე ამის შემდეგ, ვიზუალი შესანიშნავი საფუძველია ნებისმიერი კარგი ბიზნეს პრეზენტაციისთვის. გარდა ამისა, შეიძლება დაგჭირდეთ ისეთი ცოდნა, როგორცაა Microsoft Office დიაპაზონის პროგრამებთან მუშაობის უნარი, განსაკუთრებით PowerPoint-თან მუშაობის უნარი. (Цыганкова Е., 2011).

PowerPoint - ი, როგორც ფართო მასებისთვისაა ცნობილი, არის ძირითადი პროგრამა პრეზენტაციების შესაქმნელად და მისაწოდებლად, იგი გახლავთ Microsoft Office-ის ნაწილი. კვლევებმა აჩვენა, რომ ადამიანები ვიზუალურ ინფორმაციას უკეთ იმასსოვრებენ. ინფორმაციის 83% ადამიანი მხედველობით ღებულობს, 11% - სმენით, 6% - შეხებით; 2% - გემოთი და 1% სხვა გრძნობებით. თუ გეგმავთ ვიზუალური საშუალებების გამოყენებას, როგორცაა PowerPoint, ლეპტოპი, ცხრილები, სლაიდები ან სქემები, შეეცადეთ გახადოთ ისინი რაც შეიძლება ნათელი და ინფორმაციული (Пиз А., Пиз Б. 2013, გვ. 80).

ამიტომ, სტუდენტებს ვურჩევთ ჯერ დამოუკიდებლად შეისწავლონ თემები, შემდეგ წარმოადგინონ მიღებული ცოდნა პრეზენტაციის სახით PowerPoint საშუალებით. მათ პრეზენტაციის შესაქმნელად გარდა ამ პროგრამისა შეუძლიათ გამოიყენონ სხვა პროგრამებიც, რომელიც დღესდღეობით საკმაოდ მრავლადაა წარმოდგენილი.

PowerPoint-ის პრეზენტაციის გამოყენება სრულიად გამართლებულად ითვლება თემების შესწავლისას, როგორებიცაა: „ჩემი საოცნებო პროფესია“, „მსოფლიოში ყველაზე მდიდარი ადამიანები“, „ერთობლივი საწარმოები საქართველოში“, „ბიზნესის სფერო“ (ბიზნეს იდეა, მარკეტინგი, საბაზრო ეკონომიკის პერსონაჟები და ა. შ.).

პრეზენტაცია ჩვეულებრივ ესმით, როგორც პირველი ოფიციალური წარმოდგენა უცნობი ან ნაკლებად ცნობილი ინფორმაციის, პროდუქციის, მომსახურებისა და მათი შემქმნელების წარმოსადგენად. ექსპერტები გამოყოფენ პრეზენტაციის ოთხ მთავარ მიზანს:

- ინფორმაციის მიწოდება;
- სწავლება;
- მოტივაციის შექმნა;
- გართობა.

საკუთარი აზრების კომპეტენტურად ორგანიზებისა და საჯაროდ წარმოჩენის უნარიარისყველაზე მნიშვნელოვანი ფაქტორი, რომელიც განსაზღვრავს ადამიანის პიროვნულ და პროფესიულ წარმატებას და მის კონკურენტუნარიანობას (Pzaeva T. 2016, გვ. 133, **ელექტრონული რესურსი**).

თითოეულმა პრეზენტატორმა საჯარო გამოსვლამდე საკუთარ თავს რამდენიმე კითხვა უნდა დაუსვას და თავად შეძლოს მათზე პასუხის გაცემა:

1. რა არის საჯარო გამოსვლა?
2. რა მიზანს ემსახურება საჯარო სიტყვით გამოსვლა?
3. რაში მდგომარეობს საჯარო გამოსვლის დასკვნის არსი?
4. რას იწვევს პანიკა და აუდიტორიისადმი მიმართვის შიში?
5. რა იგულისხმება პრეზენტაციაში?
6. პრეზენტაციის, რომელი ძირითადი მიზნების გამოყოფა შეიძლება?

ასევე ძალზედ მნიშვნელოვანია იმის გარკვევა თუ რა უნდა გააკეთოთ პრეზენტაციის მომზადებისას? გამოსვლის თემის არჩევისას მნიშვნელოვანია შემდეგი პუნქტების გაგება:

1. მსმენელზე რამდენად უკეთ ხართ ინფორმირებული იმ საკითხის შესახებ, რომელზე მოგიწევთ საუბარი;
2. – გამოიწვევს თუ არა ინტერესს ის, რაზეც საუბარს აპირებთ;
3. – აქტუალურია თუ არა თქვენი გზავნილი მსმენელისთვის;
4. – რამდენად კარგად შეძლებთ პრეზენტაციის მასალის წინასწარ

შესწავლასა და ათვისებას;

5. – გააზრებული გაქვთ, თუ რა უნდა აითვისოს მსმენელებმა;
6. – გაწერეთ საუბრის გეგმა;
7. – დაფიქრდით პრეზენტაციის თანმიმდევრობასა და ლოგიკაზე;
8. – გამოსვლისთვის აუცილებლად უნდა მოამზადოთ რეფერატები ან ჩანაწერები;
9. – აუდიტორიის შემადგენლობა: - თქვენ უნდა იცოდეთ მსმენელები რამდენად ინფორმირებულნი არიან ამ საკითხთან დაკავშირებით;
10. – როგორ შეგიძლიათ დააინტერესოთ ისინი;

ჯონ როკფელერის სიტყვები რომ გამოვიყენოთ, „ადამიანებთან კომუნიკაციის უნარი არის საქონელი, რომლის ყიდვაც შესაძლებელია ისევე, როგორც შაქარი ან ყავა. და მე უფრო მეტს გადავიხდი ამაში, ვიდრე ნებისმიერ სხვა პროდუქტში“.

მსოფლიოში ცნობილმა ექსპერტებმა კომუნიკაციის ფსიქოლოგიის დარგში გამოავლინეს რჩევები, რათა თქვენი პრეზენტაციები სრულყოფილი გახადოთ. ისინი ხაზს უსვამენ ხუთ ძირითად რჩევას.

ხუთი რჩევა, რომელიც თქვენს პრეზენტაციების სრულყოფილს გახდის.

1. არასოდეს არავის მისცეთ საშუალება, გაიგოს, მით უმეტეს, თქვათ, რომ საკუთარ თავში არ ხართ დარწმუნებული და გეშინიათ: ისინი, ვინც გისმენენ, მაშინვე დაიწყებენ სხეულის ენის შესაბამისი სიგნალების ძიებას და აუცილებლად იპოვიან. მათ აზრადაც არ მოუვათ ის, რომ თქვენ ნერვიულობთ, თუ ამას თავად არ იტყვიან.
2. დარწმუნდით, რომ თქვენი ქესტები საუბრის დროს იყოს მშვიდი და არა მოუსვენარი, მაშინაც კი, თუ პანიკაში ხართ. არავითარ შემთხვევაში არ გადააჯვარედინოთ გულზე ხელები.
3. მოერიდეთ ქესტიკულაციას, რომელიც დიდი ხანია უარყოფითად არის კლასიფიცირებული - არ გაიშვიროთ თითი, არ გადააჯვარედინოთ ხელები და ფეხები, არ შეეხოთ სახეს, ორივე ხელით ნუ ჩაეჭიდებით კათედრას.
4. იყავით ექსპრესიული, მაგრამ არ გადააჭარბოთ. ქესტიკულაციის დროს თითებს ზედმეტად ნუ აამოძრავებთ. არ ასწიოთ ხელი ნიკაპის დონეზე.
5. ეცადეთ გამოიყურებოდეთ მხიარულად. თქვენი სახის გამომეტყველება უნდა

შეესაბამებოდეს იმას, რასაც ამბობთ. ამ გზით თქვენ შეგიძლიათ მოიგოთ თქვენი მსმენელის გული. სახე და სიტყვა არ ეწინააღმდეგება ერთმანეთს - ეს კანონია. და კიდევ: არ გადააჭარბოთ! (Пииз А., Пииз Б. 2013, გვ. 91).

ამერიკელი სპეციალისტების მიერ ჩატარებულ ერთ ნაშრომში ნაჩვენებია იყო, რომ ზეპირი პრეზენტაციის შემდეგ, რომელსაც შეიძლება ვერბალურიც ეწოდოს, ინფორმაციის მხოლოდ 10% ამახსოვრდებათ. ეს ნიშნავს, რომ ამბის თხრობისას მუდმივად მოგიწევთ ძირითადი ფრაზების და ცნებების გამეორება. შედარებისთვის: ვერბალურ-ვიზუალურად შეფასებული პრეზენტაციის დროს მსმენელებს უკვე ახსოვდათ ინფორმაციის 50%. ეს ნიშნავს, რომ ვიზუალური საშუალებების გამოყენება ბიზნეს პრეზენტაციის დროს მნიშვნელოვნად ზრდის მის ეფექტურობას (Пииз А., Пииз Б. 2013, გვ. 81).

ვინაიდან დასკვნა რჩება მსმენელთა მესხიერებაში, მომხსენებელი კვლავ უნდა შეეხოს ცენტრალურ იდეას. კარგი დასკვნა მსმენელს უჩვენებს, რომ თემა სრულადაა გაშუქებული.

ამრიგად, შეჯამებისას, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ საჯარო გამოსვლა მიზნად ისახავს მსმენელების ინფორმირებას და მათზე სასურველ ზემოქმედებას. თავისი ბუნებიდან გამომდინარე პრეზენტაცია მონოლოგურ მეტყველებათაა მიჩნეული. შესაძლებელია მოხდეს მისი კლასიფიკაცია, ანუ: ა) ზეპირი პრეზენტაცია აუდიტორიის წინაშე; ბ) კომუნიკაციის თანამედროვე, სწრაფი და მოსახერხებელი გზა; გ) უცნობი ან ნაკლებად ცნობილი ინფორმაციის, პროდუქტების, სერვისების და მათი შემქმნელების პირველი ოფიციალური პრეზენტაცია; დ) შეხვედრა, რომელიც საშუალებას გაძლევთ უკეთ გაიცნოთ თქვენი ბიზნეს პარტნიორი არაფორმალურ გარემოში. ასევე, საჯარო გამოსვლა არის ლაპარაკი არა მხოლოდ მოედნებზე და სტადიონებზე, ტელევიზიით და დიდი აუდიტორიის წინაშე. საჯარო გამოსვლა შეიძლება იყოს მიმართვა ხელმძღვანელობასთან, საუბარი ახალ დამსაქმებულთან ან კომუნიკაცია მეგობრულ კამპანიაში. საჯაროდ გამოსვლა არის შესაძლებლობა წარმოაჩინო საკუთარი თავი ყველაზე ხელსაყრელად (მაგალითად, ახალ თანამდებობაზე განაცხადის დროს) და საკუთარი თავის წარმოდგენის უნარის დახვეწის შესაძლებლობა. ასევე ბევრი რამ არის დამოკიდებული კარგ საჯარო გამოსვლაზე:

- გაფორმებული ხელშეკრულება;
- ახალი კლიენტები;
- საკუთარი რეიტინგი და საზოგადოებაში აღიარება (Ильяхов М., Сарычева Л. 2023, გვ. 31).

დასკვნა

ნათელი და ძლიერი პრეზენტაცია მაშინ შეიძლება ჩაითვალოს, როდესაც მაყურებელი იჭერს მოსაუბრეს თითოეულ სიტყვას, ჟესტსა და ინტონაციის შეცვლას. ეს არის ის მომენტი, როდესაც ხდება ადმიანების აღფრთოვანება სიტყვით ანუ მეტყველების მეშვეობით. საჯაროდ საუბრის უნარი, აუდიტორიის ყურადღების მიპყრობის უნარი საკუთარ თავსა და მეტყველებაზე დიდი ხელოვნებაა, რომელსაც სამწუხაროდ ყველას ვერ ეუფლება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Коваленко А. Роль мультимедийной презентации на занятиях по иностранному языку. – (<http://ito.edu.ru/2010/Tomsk/II/II-0-31.html>).
2. Ильяхов М, Сарычева Л. Пиши, сокращай. Как создавать сильный текст. М.: Альпина Паблишер, 2023.
3. Пиз Аллан, Пиз Барбара. Язык телодвижений на работе. М.: Эксмо, 2013. 80 стр. 76
4. Рзаева Гюльнара, Намик Кызы. Русский язык для делового общения. Баку 2016. https://unec.edu.az/application/uploads/2015/02/rus_dili.pdf
5. Цыганкова Е. Использование мультимедийных презентаций при обучении иностранным языкам. – [http // science – bsea.narod.ru/2011/it_2011/cygankova_isp.htm](http://science-bsea.narod.ru/2011/it_2011/cygankova_isp.htm).

რისკის მართვის მოდელი ღვინისა და ალკოჰოლური სასმელების სექტორში

დათო კუჭაშვილი, ნინო ჯღამაძე

საქართველოს უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი

რისკი ადამიანის და ბიზნესის განუყოფელი ნაწილია. რისკის წყარო არის ნებისმიერი მოვლენა, რომლის შემთხვევაში კომპანია განიცდის ფინანსურ დანაკარგს, რომელმაც შესაძლოა გამოიწვიოს კომპანიის მსყიდველუნარიანობის შემცირება და ლიკვიდურობის რისკის ზრდა, რაც ნეგატიურად აისახება კომპანიის სტრატეგიულ მიზნებსა და ამოცანებზე.

ბიზნესისთვის კრიზისი ასოცირდება გაურკვეველ და მნიშვნელოვან მოვლენასთან, რომელიც საფრთხეს უქმნის ორგანიზაციის საოპერაციო, რეპუტაციულ და ფინანსურ სტაბილურობას და უარყოფითად აისახება კომპანიის უწყვეტ განვითარებაზე. კრიზისულ პერიოდში ბიზნესის ფუნქციონირებადობის პრინციპის დასაცავად მნიშვნელოვანია მენეჯმენტის მხრიდან სწრაფი და ეფექტური რეაგირების განხორციელება და რისკის მართვის მოდელის შემუშავება, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს რისკის მართვის პროცესის ეფექტური წარმართვა.

კრიზისულ პერიოდში, ბიზნესისთვის არასასურველი შედეგების დადგომა დაკავშირებულია შიდა და გარე რისკებთან. ქვეყნის გარე რისკები განაპირობებს კომპანიების შიდა რისკების ზრდას. კერძოდ, გაზრდილმა კონკურენციამ, ეკონომიკის ზრდის დაბალმა მაჩვენებელმა და გაუარესებულმა სოციალურმა მდგომარეობამ შეიძლება განაპირობოს ტრანსპორტირების, მომარაგების, საწარმოო და საოპერაციო რისკების ზრდა, რაც გამოიწვევს ბიზნესის ფუნქციონირებადობის პრინციპის კითხვის ნიშნის ქვეშ დაყენებას. კრიზისულ პერიოდში კომპანიების დიდ ნაწილს უჭირს რისკების სწორი მენეჯმენტი, რადგან რისკების მართვა მრავალსაფეხურიანი და რთული პროცესია.

რისკის მნიშვნელობის დონეს განსაზღვრავს ორი ძირითადი ფაქტორი:

1. რისკის დადგომის ალბათობა;
2. რისკის გავლენა, ანუ ნეგატიური შედეგის გავლენა კომპანიის მიზნებზე და ამოცანებზე.

ნაშრომში შემოთავაზებულია საქართველოში ალკოჰოლური სასმელების სექტორისათვის რისკების დადგომის ალბათობის და გავლენის კომბინაციის გათვალისწინებით, მათი კატეგორიზაცია პრიორიტეტების მიხედვით და შემუშავებულია შეფასების რაოდენობრივი მეთოდი, მოყვანილია დასაშვები რისკიანობის შკალა.

შეფასებულია:

1. რისკები, რომელთა დადგომის ალბათობა და გავლენა მაღალია კომპანიის მიერ დასახულ მიზნებსა და ამოცანებზე. ისინი მიიჩნევა პრიორიტეტულ რისკებად და უნდა დაეთმოს დიდი ყურადღება;
2. რისკები, რომელთა დადგომის ალბათობა და გავლენა კომპანიის სტრატეგიულ მიზნებსა და ფუნქციონირებადობის პრინციპებზე მცირეა. ასეთი რისკები მიიჩნევა ნაკლებ პრიორიტეტულ რისკებად და მათ ნაკლები ყურადღება ეთმობა;
3. რისკები, რომელთა დადგომის ალბათობა მაღალია და გავლენა მცირეა და პირიქით, მოხდენის ალბათობა მცირეა და გავლენა მაღალი. მათი პრიორიტეტების რიგითობის განსაზღვრა უნდა ხორციელდებოდეს კომპანიის სტრატეგიული მიზნებიდან და ამოცანებიდან გამომდინარე.

საკვანძო სიტყვები: რისკის მართვა, ალკოჰოლური სასმელები, კოვიდ-19

A Risk Management Model in the Wine and Spirits Sector

Risk is an integral part of people and business. A source of risk is any event, in the case of which the company experiences a financial loss, which may lead to a decrease in the company's purchasing power and increase the liquidity risk, what negatively affects the company's strategic goals and objectives.

For business, a crisis is associated with an uncertain and significant event that threatens the operational, reputational and financial stability of the company and has a negative impact on its continuous development. In order to protect the principle of business functionality during the crisis period, it is important to implement a quick and effective response by the management and develop a risk management model that should ensure the effective risk management process.

In the crisis period, the occurrence of undesirable consequences for the business is related to

internal and external risks. The external risks of the country lead to the increase of the internal risks of the companies. In particular, increased competition, low rate of economic growth and deteriorating social conditions may lead to an increase in transportation, supply, production and operational risks, which will lead to questioning the principle of business functionality. During the crisis, most of the companies find it difficult to properly manage risks, because risk management is a multi-step and complex process.

The level of risk importance is determined by two main factors:

1. Probability of risk occurrence;
2. The impact of risk, that is, the impact of a negative result on the company's goals and objectives.

Taking into account the combination of probability and impact of risks for the alcoholic beverages sector in Georgia, the paper proposes to categorize them according to priorities and develop a quantitative method of assessment and a scale of permissible risk is given.

The following are estimated:

1. Risks that are highly likely to occur and have a high impact on the goals and objectives set by the company. Those are considered as priority risks and should be given great attention;
2. Risks that have probability of occurrence and impact on the company's strategic goals and operational principles a little. Those are considered as less priority risks and less attention would be paid to them;
3. Risks that have a high probability of occurrence and a low impact, and conversely, a risks that have a low probability of occurrence and a high impact. Determining the order of their priorities should be based on the company's strategic goals and objectives.

Keywords: Risk management, Alcoholic beverages, Covid-19

შესავალი

ბიზნესის მიერ დასახული მიზნებისა და ამოცანების მისაღწევად მნიშვნელოვანია რისკის მართვის მოდელის შემუშავება, რომელიც უზრუნველყოფს შესაბამისი ნეგატიური მოვლენების იდენტიფიცირებას და მათი დადგომის შემთხვევაში გავლენის შეფასებას. სტატიაში წარმოდგენილია ღვინისა და ალკოჰოლური სასმელების სექტორისთვის რისკის მართვის მოდელი, რომლის მეშვეობითაც

შესაძლებელია არსებითი განუსაზღვრელობების შედეგად წარმოქმნილი არსებითი რისკების ბიზნესის მიერ დასახულ მიზნებსა და ამოცანებზე გავლენის შეფასება. ამასთანავე, აღნიშნული მოდელი შესაძლებელს ხდის განხორციელდეს რისკის მართვის პრიორიტეტების განსაზღვრის მიზნით რისკ ფაქტორის მნიშვნელობის დონის შეფასება კრიტერიუმებისა და ალგორითმების გამოყენებით.

რისკის მართვის მოდელის დაგეგმვის ეტაპები და რისკის შეფასების სისტემა

რისკის მართვის მოდელის დაგეგმვა განხორციელდა შემდეგი პროცედურების და რისკ ფაქტორების გათვალისწინებით:

1. არსებითი განუსაზღვრელობების იდენტიფიცირება - კომპანიის ფუნქციონირებადობის პრინციპზე გავლენის მქონე ინდიკატორებია:

- ფინანსური მოვლენები;
- საოპერაციო მოვლენები;
- სხვა მოვლენები.

2. თითოეული მოვლენის რისკის დონის განსაზღვრის მიზნით შესაბამისი რისკ ფაქტორის განსაზღვრა - თითოეული მოვლენისთვის იდენტიფიცირებულ იქნა რისკ ფაქტორის განსაზღვრის შემდეგი კრიტერიუმები:

ფინანსური მოვლენები:

1. ლიკვიდურობის შეფასება მოკლევადიან პერიოდში;
2. სწრაფი ლიკვიდურობის შეფასება;
3. სასაქონლო მარაგების ბრუნვა;
4. დებიტორული დავალიანების მდგომარეობა;
5. სესხის გადახდისუნარიანობა;
6. დაფინანსების წყაროების დინამიკები;
7. კრედიტორების მხრიდან ფინანსური მხარდაჭერის შეწყვეტის ნიშნები;
8. საოპერაციო საქმიანობასთან დაკავშირებული ფულადი სახსრების უარყოფითი ნაკადები;
9. მნიშვნელოვანი საოპერაციო ზარალი, ან შემოსავლების მიღებისათვის განკუთვნილი აქტივების ღირებულების მკვეთრი გაუფასურება;
10. დივიდენდების გაცემის ვადის გადაცილება ან გაცემის შეწყვეტა;
11. მოგების მარჟა.

საოპერაციო მოვლენები:

1. საერთაშორისო ბაზრებზე დამოკიდებულების ხარისხი;
2. რუსეთის ბაზარზე დამოკიდებულების ხარისხი;

3. უკრაინის ბაზარზე დამოკიდებულების ხარისხი;
4. ძირითადი საექსპორტო ბაზრის დაკარგვა;
5. ძირითადი ნედლეულის მომწოდებლის ან ლიცენზიის დაკარგვა;
6. კონკურენტის გამოჩენის საფრთხე.

სხვა მოვლენები:

1. კომპანიის მიმართ აღძრული სასამართლო პროცესი;
 2. ცვლილებები კანონში ან სახელმწიფო პოლიტიკაში, რაც სავარაუდოდ ნეგატიურ გავლენას იქონიებს ბიზნესზე;
 3. სტიქიური უბედურებების არასაკმარისი დაფარვა დაზღვევით.
3. რისკ ფაქტორის განსაზღვრული კრიტერიუმის მნიშვნელობის დონის დადგენის მიზნით შერჩეულ რისკ ფაქტორებისთვის არსებობის წონის მინიჭება; ყველა რისკ ფაქტორის შეფასების კრიტერიუმების არსებობის წონის ჯამი უნდა უდრიდეს 100%.
 4. თითოეული რისკ ფაქტორისთვის კოეფიციენტის მნიშვნელობა განისაზღვრა 3 ქულიანი სისტემით, საიდანაც:
 - 1 ქულა დაბალ რისკიანი;
 - 2 ქულა ზომიერ რისკიანი;
 - 3 ქულა მაღალ რისკიანი.
 5. თითოეული რისკ ფაქტორის განსაზღვრული კრიტერიუმის არსებობის წონა მრავლდება თითოეული რისკ ფაქტორის რისკის კოეფიციენტის მნიშვნელობის დონეზე, რაც უდრის შეწონის კოეფიციენტს. რაც უფრო ახლოს იქნება შეწონის კოეფიციენტი ერთთან, მით უფრო ნაკლებ რისკიანია თითოეული რისკ ფაქტორის გავლენა ბიზნეს საქმიანობაზე და პირიქით.
 6. რისკის მართვის მოდელის მატრიცის აგება - განისაზღვრა მთლიანი ბიზნესის და თითოეული რისკ ფაქტორის შეფასების კრიტერიუმის არსებობის და რისკიანობის დონის გავლენა ფუნქციონირებადობის პრინციპზე.

რისკის მართვის მოდელის საბოლოო ეტაპზე ხორციელდება თითოეული რისკ ფაქტორის შეწონილი კოეფიციენტის დაჯამება. თუ:

- ჯამი 1-ზე ნაკლებია, ბიზნესი ნაკლებ რისკიანია და ფუნქციონირებადობის პრინციპს საფრთხე არ ემუქრება;
- ჯამი 1-დან 2-მდეა, ბიზნესის საშუალო რისკიანი და ფუნქციონირებადობის პრინციპს საფრთხე მოკლევადიან პერიოდში არ ემუქრება;
- ჯამი 2-დან 3-მდეა, ბიზნესი მაღალ რისკიანი და ფუნქციონირებადობის პრინციპი რისკის ქვეშაა.

რისკ ფაქტორების შერჩევა და შეფასება

რისკის დონის შეფასებისას კრიტერიუმებად გამოყენებულ იქნა 20 რისკ ფაქტორი (ჰოფკინი, 2021, ჰორნგრენი 2006, ჭილაძე, 2018). კომპანიის ფუნქციონირებადობის რისკის დონის განსაზღვრის მიზნით, ფოკუს ჯგუფების გამოყენების საფუძველზე, თითოეულ შერჩეულ რისკის ფაქტორების კრიტერიუმებს მიენიჭა არსებითობის წონის პროცენტული მაჩვენებელი, რომელთა ჯამმა შეადგინა 100%:

ცხრილი 1. რისკ ფაქტორების შეფასების კრიტერიუმები (არსებითობის წონები)

N	რისკ ფაქტორების შეფასების კრიტერიუმები:	
	ფინანსური მოვლენები:	50%
1	ლიკვიდურობა მოკლევადიან პერიოდში	7%
2	სწრაფი ლიკვიდურობა	7%
3	სასაქონლო მარაგების ბრუნვა	4%
4	დებიტორული დავალიანების მაჩვენებელი	4%
5	სესხის გადახდისუნარიანობა	5%
6	დაფინანსების წყაროების დინამიკები	5%
7	კრედიტორების მხრიდან ფინანსური მხარდაჭერის შეწყვეტის ნიშნები	4%
8	საოპერაციო საქმიანობასთან დაკავშირებული ფულადი სახსრების ნაკადები	3%
9	შემოსავლების მიღებისათვის განკუთვნილი აქტივების ღირებულების ცვლილება	2%
10	დივიდენდების გაცემის ვადის გადაცილება ან გაცემის შეწყვეტა	2%
11	მოგების მარჟა	7%
	საოპერაციო მოვლენები	40%
12	საერთაშორისო ბაზრებზე დამოკიდებულების ხარისხი	7%
13	რუსეთის ბაზარზე დამოკიდებულების ხარისხი	8%
14	უკრაინის ბაზარზე დამოკიდებულების ხარისხი	5%
15	ძირითადი საექსპორტო ბაზრის დაკარგვა	8%
16	ძირითადი ნედლეული მომწოდებლის ან ლიცენზიის დაკარგვა	8%
17	კონკურენტის გამოჩენის საფრთხე	4%
	სხვა მოვლენები	10%
18	კომპანიის მიმართ აღძრული სასამართლო პროცესი	5%
19	ცვლილებები კანონში ან სახელმწიფო პოლიტიკაში, რაც სავარაუდოთ ნეგატიურ გავლენას იქონიებს ბიზნესზე	3%
20	სტიქიური უბედურებების არასაკმარისი დაფარვა დაზღვევით	2%
	სულ	100%

კვლევის მომდევნო ეტაპზე განხორციელდა კოეფიციენტების 3-ქულიანი სისტემის შერჩევა და თითოეული რისკ ფაქტორისათვის განისაზღვრა კოეფიციენტის

მნიშვნელობა:

1. ლიკვიდურობა მოკლევადიან პერიოდში

1 ქულა	2 ქულა	3 ქულა
ერთი ან ერთზე მეტი	0,6-0,9	0,1-0,5

სწრაფი ლიკვიდურობის კოეფიციენტი

1 ქულა	2 ქულა	3 ქულა
ერთი ან ერთზე მეტი	0,6-0,9	0,1-0,5

სასაქონლო მარაგების ბრუნვა

1 ქულა	2 ქულა	3 ქულა
ერთი ან ერთზე მეტი (საშუალოდ 360 დღეში ან უფრო სწრაფად ყიდის მარაგებს)	0,6-0,9 (საშუალოდ 400-600 დღეში ყიდის მარაგებს)	0,1-0,5 (საშუალოდ 720-3600 დღეში ყიდის მარაგებს)

დებიტორული დავალიანების მაჩვენებელი

1 ქულა	2 ქულა	3 ქულა
ერთი ან ერთზე მეტი (360 დღეში ან უფრო სწრაფად ეფარება დებიტორი)	0,6-0,9 (საშუალოდ 400-600 დღეში ეფარება დებიტორი)	0,1-0,5 (საშუალოდ 720-3600 დღეში ეფარება დებიტორი)

სესხის გადახდისუნარიანობა

1 ქულა	2 ქულა	3 ქულა
1%-20% (აქტივების 1%-20% დაფინანსებულია სესხით)	21%-50% (აქტივების 21%-50% დაფინანსებულია სესხით)	51%-100% (აქტივების 51%-100% დაფინანსებულია სესხით)

დაფინანსების წყაროების დინამიკები

1 ქულა	2 ქულა	3 ქულა
დაფინანსების წყაროებში საკუთარი კაპიტალის ხვედრითი წილი აღემატება ვალდებულებების ხვედრით წილს	დაფინანსების წყაროებში საკუთარი კაპიტალის ხვედრითი წილი ტოლია ვალდებულებების ხვედრით წილისა	დაფინანსების წყაროებში საკუთარი კაპიტალის ხვედრითი წილი ნაკლებია ვალდებულებების ხვედრით წილზე

2. კრედიტორების მხრიდან ფინანსური მხარდაჭერის შეწყვეტის ნიშნები

1 ქულა	2 ქულა	3 ქულა
არ შეინიშნება ფინანსური მხარდაჭერის შეწყვეტის ნიშნები	კომპანიის მიერ დაფინანსების მოძიება გართულებულია, თუმცა შესაძლებელი	შეინიშნება კრედიტორების მხრიდან ფინანსური მხარდაჭერის შეწყვეტა

საოპერაციო საქმიანობასთან დაკავშირებული ფულადი სახსრების ნაკადები

1 ქულა	2 ქულა	3 ქულა
--------	--------	--------

ბიზნესის ძირითად შემოსავლების მომტან საქმიანობასთან დაკავშირებული შემოსავალი მეტია გასულ ფულად სახსრებზე	ბიზნესის ძირითად შემოსავლების მომტან საქმიანობასთან დაკავშირებული შემოსავალი ტოლია გასულ ფულად სახსრებზე	ბიზნესის ძირითად შემოსავლების მომტან საქმიანობასთან დაკავშირებული შემოსავალი ნაკლებია გასულ ფულად სახსრებზე
--	--	---

შემოსავლების მილებისათვის განკუთვნილი აქტივების ღირებულების ცვლილება (პროცენტული მაჩვენებლების განსაზღვრა დამოკიდებულია სექტორის თვისებებზე)

1 ქულა	2 ქულა	3 ქულა
არ განხორციელებულა აქტივების გაუფასურება	აქტივები გაუფასურდა უმნიშვნელოდ (1%-10%)	შეინიშნება აქტივების გაუფასურების მკვეთრი ზრდა (11%>)

დივიდენდების გაცემის ვადის გადაცილება ან გაცემის შეწყვეტა

1 ქულა	2 ქულა	3 ქულა
არ განხორციელებულა დივიდენდების გაცემის შეწყვეტა	განხორციელდა დივიდენდების ვადის გადაცილება	განხორციელდა დივიდენდების შეწყვეტა

მოგების მარჟა

1 ქულა	2 ქულა	3 ქულა
20% > ყოველი გაყიდული 100 ლარის ღირებულების პროდუქტი ბიზნეს უტოვებს 20 ლარს და მეტს	10%-20% ყოველი გაყიდული 100 ლარის ღირებულების პროდუქტი ბიზნეს უტოვებს 10 ლარიდან 20 ლარამდე	0%-9% ყოველი გაყიდული 100 ლარის ღირებულების პროდუქტი ბიზნეს უტოვებს 9 ლარს და ნაკლებს

საერთაშორისო ბაზრებზე დამოკიდებულების ხარისხი

1 ქულა	2 ქულა	3 ქულა
ბიზნესს გააჩნია დივერსიფიცირებული საექსპორტო ბაზრები	პროდუქტის რეალიზაცია ხორციელდება ადგილობრივ ბაზარზე, თუმცა საექსპორტო ბაზრები არ არის დივერსიფიცირებული	პროდუქტის რეალიზაცია ხორციელდება მხოლოდ ადგილობრივ ბაზარზე

რუსეთის ბაზარზე დამოკიდებულების ხარისხი

1 ქულა	2 ქულა	3 ქულა
1%-29% (ექსპორტის 1%-29%-მდე მოდის რუსეთის ბაზარზე)	30%-49% (ექსპორტის 30%-49%-მდე მოდის რუსეთის ბაზარზე)	50% და მეტი (ექსპორტის 50%-ი და მეტი მოდის რუსეთის ბაზარზე)

უკრაინის ბაზარზე დამოკიდებულების ხარისხი

1 ქულა	2 ქულა	3 ქულა
1%-9% (ექსპორტის 1%-9%-მდე მოდის უკრაინის ბაზარზე)	10%-29% (ექსპორტის 10%-29%-მდე მოდის უკრაინის ბაზარზე)	30% და მეტი (ექსპორტის 30%-ი და მეტი მოდის უკრაინის ბაზარზე)

ძირითადი საექსპორტო ბაზრის დაკარგვა

1 ქულა	2 ქულა	3 ქულა
არ განხორციელებულა ძირითადი საექსპორტო ბაზრის დაკარგვა	განხორციელდა არა ძირითადი საექსპორტო ბაზრის დაკარგვა	განხორციელდა სტრატეგიულად მნიშვნელოვანი ძირითადი საექსპორტო ბაზრის დაკარგვა

ძირითადი ნედლეულის მომწოდებლის ან ლიცენზიის დაკარგვა

1 ქულა	2 ქულა	3 ქულა
ა) ბიზნესი მიმართავს ვერტიკალური ინტეგრაციის სტრატეგიას ბ) ბიზნესის მიერ არ განხორციელებულა ლიცენზიის დაკარგვა	ბიზნესი მიმართავს ჰორიზონტალური ინტეგრაციის სტრატეგიას, გამოვლინდა საწარმოოდ საჭირო ნედლეულის მოწოდების ხარვეზები.	ბიზნესი იყენებს ჰორიზონტალური ინტეგრაციის სტრატეგიას და დაკარგა ძირითადი მომწოდებელი და ლიცენზია

კონკურენტის გამოჩენის საფრთხე

1 ქულა	2 ქულა	3 ქულა
ბაზარი იზრდება მოთხოვნის ზრდის ხარჯზე	ბაზარზე არ შეინიშნება მოთხოვნის ზრდა	ბაზარი მცირდება მოთხოვნის კლების გამო

კომპანიის მიმართ აღძრული სასამართლო პროცესი

1 ქულა	2 ქულა	3 ქულა
კომპანიის მიმართ არ არის აღძრული სასამართლო პროცესი	კომპანიის მიმართ აღძრულია სასამართლო პროცესი, თუმცა არ განხორციელებულა ჯარიმის დაკისრება	კომპანიის მიმართ აღძრული სასამართლო პროცესი და დაეკისრა დიდი რაოდენობის ჯარიმის გადახდა

ცვლილებები კანონში ან სახელმწიფო პოლიტიკაში, რაც სავარაუდოთ

ნეგატიურ გავლენას იქონიებს ბიზნესზე

1 ქულა	2 ქულა	3 ქულა
არ განხორციელებულა ცვლილებები კანონში ან სახელმწიფო პოლიტიკაში, რაც ნეგატიურ გავლენას იქონიებდა ბიზნესზე	განხორციელდა ცვლილებები კანონში და სახელმწიფო პოლიტიკაში, რამაც უმნიშვნელო გავლენა იქონია ბიზნესზე	განხორციელდა ცვლილებები კანონში ან სახელმწიფო პოლიტიკაში, რამაც ნეგატიურ გავლენა იქონია ბიზნესზე

სტიქიური უბედურებების არასაკმარისი დაფარვა დაზღვევით

1 ქულა	2 ქულა	3 ქულა
არ ქონია ადგილი სტიქიურ უბედურებას	ადგილი ჰქონდა სტიქიურ მოვლენებს რამაც განაპირობა მოწოდების ხაზის შეფერხება, თუმცა განხორციელდა სტიქიური მოვლენების შედეგად წარმოქმნილი ხარჯების დაფარვა დაზღვევის მიერ	ა) ადგილი ჰქონდა სტიქიურ მოვლენებს რამაც განაპირობა მოწოდების ხაზის შეფერხება; ბ) არ იყო დაზღვევის მექანიზმი გამოყენებული

რისკის მართვის მოდელის აგება სს „თბილღვინოს“ მაგალითზე

რისკის მართვის მოდელის ასაგებად გამოყენებულ იქნა „თბილღვინოს“ 2020 წლის ფინანსური ანგარიშგება (<https://reportal.ge/ka/Reports/GetFile/31847>). 2020 წლის ფინანსური ანგარიშგება შეირჩა იქედან გამომდინარე, რომ პანდემიის თვალსაჩინო ეფექტი 2020 წელს გამოვლინდა. შესაბამისად, აღნიშნული მოდელის გამოყენებამ შესაძლებელი გახდა „თბილღვინოს“ ფუნქციონირებადობის პრინციპზე გავლენის მქონე რისკების იდენტიფიცირება.

„თბილღვინოს“ მაგალითზე თითოეული რისკ ფაქტორისათვის განისაზღვრა კოეფიციენტის მნიშვნელობის დონე (თანხები მოცემულია ათას ლარში, კონფიდენციალობის შენარჩუნების მიზნით გარკვეული კოეფიციენტის გამოყენებით):

1. ლიკვიდურობა მოკლევადიან პერიოდში= $37765/17619=2,14$. შესაბამისად, პანდემიის დაწყებიდან ერთ წელიწადში მას შესწევდა უნარი დაეფარა მიმდინარე ვალდებულებები მიმდინარე აქტივებით. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ლიკვიდურობა მოკლევადიან პერიოდში შეფასდა 1 ქულით.
2. სწრაფი ლიკვიდურობის კოეფიციენტი= $(4701+8175)/17619=0,73$. სწრაფი ლიკვიდურობის კოეფიციენტი შეფასდა 2 ქულით.
3. სასაქონლო მარაგების ბრუნვა.
მარაგების საშუალო რაოდენობა= $(24889+20007)/2=22448$; მარაგების ბრუნვის კოეფიციენტი= $19707/22448=0,87$ და $360/0,87=414$ დღეში, პანდემიის დაწყებიდან ერთ წელიწადზე მეტ დროში, ყიდდა მარაგებს. აღნიშნული რისკ ფაქტორის მნიშვნელობის დონე შეფასდა 2 ქულით.
4. დებიტორული დავალიანების მაჩვენებელი.
საშუალო დებიტორული დავალიანება= $(8175+8785)/2=8480$. დებიტორული ბრუნვის კოეფიციენტი= $39132/8480=4,6$. პანდემიის დაწყებიდან ერთ წელიწადში დებიტორი იფარება $360/4,6=78,2$ დღეში. აღნიშნული რისკ ფაქტორის მნიშვნელობის დონე შეფასდა 1 ქულით.
5. სესხის გადახდისუნარიანობა.
ვალდებულებების ფარდობა საკუთარ აქტივებთან $(9512+17619)/70621=0,38=38,4\%$. პანდემიის დაწყებიდან ერთ წელიწადში აქტივების 38,4% იყო დაფინანსებული ვალდებულებით. აღნიშნული რისკ ფაქტორის მნიშვნელობის დონე შეფასდა 2 ქულით.
6. დაფინანსების წყაროების დინამიკები.
დაფინანსების წყაროებში საკუთარი კაპიტალის ხვედრითი წილი= $61,5\%$ -ს,

- ხოლო ვალდებულებების 38.5%. აღნიშნული რისკ ფაქტორის მნიშვნელობის დონე შეფასდა 1 ქულით.
7. კრედიტორების მხრიდან ფინანსური მხარდაჭერის შეწყვეტის ნიშნები. კომპანიის მიერ დაფინანსების მოძიება იყო გართულებული, თუმცა შესაძლებელი. აღნიშნული რისკ ფაქტორის მნიშვნელობის დონე შეფასდა 2 ქულით.
 8. საოპერაციო საქმიანობასთან დაკავშირებული ფულადი სახსრების ნაკადები. საოპერაციო საქმიანობით წარმოქმნილი წმინდა ფულადმა სახსრებმა შეადგინა 8847, რის გამოც აღნიშნული რისკ ფაქტორის მნიშვნელობის დონე შეფასდა 1 ქულით.
 9. შემოსავლების მიღებისათვის განკუთვნილი აქტივების ღირებულების ცვლილება (პროცენტული მაჩვენებლების განსაზღვრა დამოკიდებულია სექტორის თვისებებზე). აქტივები გაუფასურდა უმნიშვნელოდ. აღნიშნული რისკ ფაქტორის მნიშვნელობის დონე შეფასდა 2 ქულით.
 10. დივიდენდების გაცემის ვადის გადაცილება ან გაცემის შეწყვეტა არ მომხდარა. აღნიშნული რისკ ფაქტორის მნიშვნელობის დონე შეფასდა 1 ქულით.
 11. მოგების მარჟა.
შემოსავალი რეალიზაციიდან=39132. საერთო მოგება=19425. მოგების მარჟა=49.6 %. პანდემიის დაწყებიდან ერთ წელიწადში რეალიზაციის ყოველი 100 ლარიდან მოგების სახით რჩებოდა 49.6 ლარი. აღნიშნული რისკ ფაქტორის მნიშვნელობის დონე შეფასდა 1 ქულით.
 12. საერთაშორისო ბაზრებზე დამოკიდებულების ხარისხი.
პანდემიის დაწყებიდან ერთ წელიწადში „თბილღვინოს“ შემოსავალმა რეალიზაციიდან შეადგინა 39132, საიდანაც ადგილობრივი ბაზრის გაყიდვების მოცულობამ შეადგინა 6468 (17%), ხოლო საქართველოს ფარგლებს გარეთ გაყიდვებმა 32664 (83%). აღნიშნული რისკ ფაქტორის მნიშვნელობის დონე შეფასდა 2 ქულით.
 13. რუსეთის ბაზარზე დამოკიდებულების ხარისხი.
ექსპორტის 50% და მეტი მოდის რუსეთის ბაზარზე. აღნიშნული რისკ ფაქტორის მნიშვნელობის დონე შეფასდა 3 ქულით.
 14. უკრაინის ბაზარზე დამოკიდებულების ხარისხი.
ექსპორტის 10%-29% მოდის უკრაინის ბაზარზე. აღნიშნული რისკ ფაქტორის მნიშვნელობის დონე შეფასდა 2 ქულით.
 15. ძირითადი საქსპორტო ბაზრის დაკარგვა არ მომხდარა. აღნიშნული რისკ ფაქტორის მნიშვნელობის დონე შეფასდა 1 ქულით.

16. ძირითადი ნედლეულის მომწოდებლის/ლიცენზიის დაკარგვა.

„თბილღვინო“ ფლობს ქარხნებს თბილისსა და ყვარელში, რომელთა საწარმოო სიმძლავრე შეადგენს 8,3 მლნ. ლიტრს წელიწადში. კომპანიამ 2020 წლის I-IX თვეებში გაზარდა ყვარელში საწარმოო სიმძლავრეები 1104 ათასი ლიტრით, მოხდა ძირითადი და საბრუნავი საშუალებების მოდერნიზაცია, პროდუქციისთვის საჭირო ნედლეულის ნაწილი მიიღება გურჯაანის და ყვარლის რაიონებში მდებარე საკუთარი 298 ჰექტარი ვენახებიდან. აღნიშნული რისკ ფაქტორის მნიშვნელობის დონე შეფასდა 1 ქულით.

17. კონკურენტის გამოჩენის საფრთხე (პორტერი, 1980; ჩერუნილამ, 2017).

პანდემიის ფონზე ბაზარზე არ შეინიშნება მოთხოვნის ზრდა. აღნიშნული რისკ ფაქტორის მნიშვნელობის დონე შეფასდა 2 ქულით.

18. კომპანიის მიმართ აღძრული სასამართლო პროცესები.

2012 წლიდან გურჯაანის რაიონული სასამართლოს წარმოებაშია სამოქალაქო საქმე შპს „XX“-ის სარჩელის გამო „თბილღვინო“-ს მიმართ, ნარდობის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე თანხის დაკისრების მოთხოვნით და „თბილღვინო“-ს შეგებებული სარჩელი შპს „XX“-ის მიმართ, ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნით. ამავე სასამართლოს წარმოებაშია შპს „XX“-ის ადმინისტრაციული სარჩელი, რომლითაც მოთხოვნილია „თბილღვინო“-ს კუთვნილი ღვინის ქარხნის ექსპლუატაციაში მიღების შესახებ ინდივიდუალური ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი აქტის ბათილად ცნობა. სამოქალაქო დავაზე საქმის წარმოება შეჩერებულია ადმინისტრაციული დავის გადაწყვეტამდე, რომელზეც თავის მხრივ სხდომები 2018 წლის შემდეგ არ ჩანიშნულა. შესაბამისად საქმის წარმოება არც სამოქალაქო და არც ადმინისტრაციულ დავაზე დასრულებული არ არის. კომპანია არ მოელის ამ სასამართლო დავებიდან რაიმე სახის ნეგატიურ შედეგს, რის გამოც ფინანსურ ანგარიშგებაში არ არის აღიარებული რაიმე სახის ანარიცხი. აღნიშნული რისკ ფაქტორის მნიშვნელობის დონე შეფასდა 2 ქულით.

19. ცვლილებები კანონში ან სახელმწიფო პოლიტიკაში, რაც სავარაუდოთ ნეგატიურ გავლენას მოახდენს ბიზნესზე.

საქართველოს საგადასახადო და საბაჟო კანონმდებლობა იძლევა სხვადასხვა ინტერპრეტაციის შესაძლებლობას და მასში ხშირად ხდება ცვლილებების შეტანა. კომპანიის მიერ განხორციელებულ ოპერაციებთან და საქმიანობასთან მიმართებით ხელმძღვანელობის მიერ გაკეთებულ კანონმდებლობის ინტერპრეტაციასთან დაკავშირებით შესაძლოა შეკითხვები გაუჩნდეთ შესაბამის უფლებამოსილ ორგანოებს. საქართველოს საგადასახადო

ორგანოები შესაძლოა უფრო დამაჯერებელ და დახვეწილ მიდგომას იყენებენ კანონმდებლობის ინტერპრეტაციისას და საგადასახადო შემოწმებების დროს. ასევე შესაძლებელია, რომ იმ ოპერაციებისა და საქმიანობების მიმართ, რომელთა მიმართაც ადრე არ ჰქონიათ შეკითხვები, ახლა გაჩნდეს შეკითხვები. შედეგად, შესაძლოა განისაზღვროს დამატებითი გადასახადები, საურავები და საპროცენტო განაკვეთები. აღნიშნული რისკ ფაქტორის მნიშვნელობის დონე შეფასდა 2 ქულით.

20. სტიქიური უბედურებების არასაკმარისი დაფარვა დაზღვევით.

არ ჰქონია ადგილი სტიქიურ უბედურებას. აღნიშნული რისკ ფაქტორის მნიშვნელობის დონე შეფასდა 1 ქულით.

დასკვნა

ჩამოყალიბებული მეთოდით გამოთვლილმა კოეფიციენტმა შეადგინა 1.52, რაც ნიშნავს, რომ ბიზნესი საშუალო რისკიანი იყო პანდემიის პერიოდში და ფუნქციონირებადობის პრინციპს საფრთხე მოკლევადიან პერიოდში არ დაემუქრა, თუმცა ყველაზე მეტი გავლენა ფინანსურ რისკებზე იქონია რუსეთის და საერთაშორისო ბაზრებზე დამოკიდებულების მაღალმა ხარისხმა და სწრაფი ლიკვიდურობის კოეფიციენტმა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Cherunilam, F. (2017). *Business Policy and Strategic Management*. Mumbai: Himalaya Publishing House.
2. Hopkin, P., Thompson, C. (2021). *Fundamentals of Risk Management Understanding, Evaluating and Implementing Effective Enterprise Risk Management*. Kogan Page.
3. Horngren, C., Sundem, G., Elliott, J., & Philbrick, D. (2006). *Introduction to Financial Accounting*. New Jersey: Pearson Education.
4. Porter, M. (1980). *Competitive strategy: techniques for analyzing industries and competitors*. New York: Free Press.1.
5. ჭილაძე, ი. (2018). ფინანსური ანგარიშგების ანალიზი. თბილისი: თსუ გამომცემლობა.
6. სს „თბილღვინოს“ 2020 წლის ფინანსური ანგარიშგება. <https://reportal.ge/ka/Reports/GetFile/31847>.

**ორჰან ფამუქის „შავი წიგნის“ პოსტმოდერნისტული ეპისტემა:
შეთხზული შეთხზულის თაობაზე**

ელენე ჯაველიძე

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი

ორჰან ფამუქის შემოქმედების შესწავლისას შეიძლება გაჩნდეს შემდეგი კითხვა: შეგვიძლია კი ფრანგულ პოსტსტრუქტურალიზმში ჩამოყალიბებული კონცეპტების ძიება იმ მწერლის ნაწარმოებში, რომელიც არადასავლურ განსხვავებულ ეთნო-კულტურულ წრეს განეკუთვნება? ამ კითხვაზე არსებობს პასუხი: დიახ, შეგვიძლია. ფამუქის რომანები „თეთრი ციხე-სიმაგრიდან“ მოყოლებული პოსტმოდერნისტულ ესთეტიკაშია შექმნილი. ორჰან ფამუქის „შავი წიგნი“ მეტაფიქციური რომანია, რომელიც ვირტუოზულად აღგვიწერს წიგნის შექმნის ისტორიას. არაწრფივი თხრობის კორპუსის მრავალდონიანი ნარატივი, რომელიც უამრავი მინიშნებებისა და კავშირების გზით ფრაგმენტული თხრობის ელემენტებს აერთიანებს და რომანის აქსიოლოგიურ აზრობრივ ღერძს ქმნის. მწერალი „შავ წიგნში“ გამოყოფს პოსტმოდერნიზმის ფუნდამენტურ მახასიათებელს: „არაფერია ცხოვრებაზე უფრო გასაოცარი, გარდა ტექსტისა, გარდა ტექსტისა“. ეს არის ჟაკ დერიდას თეზისის პირდაპირი მითითება: „სამყარო არის ტექსტი“. შეიძლება ითქვას, რომ რომანში ხდება ბორხესის მეტაფორის „სამყარო-ბიბლიოთეკის“ რეალიზება. „შავი წიგნი“ ერთგვარ „ბაბილონის ბიბლიოთეკად“ იქცევა. ფამუქი აყალიბებს განსაკუთრებულ მხატვრულ რეალობას, წიგნების სამყაროს. ამ ჰიპერტექსტში კლასიკური სუფიური ნაწარმოებების ნარატიული კოდები შეფარდებულია დასავლური რომანის თავისებურებებთან და თანამედროვე ხედვებთან. შედეგად, ტექსტი იქცევა მეტარომანად - სხვა რიგის რომანად, სადაც მხატვრული მოდელირების ობიექტი არა ცხოვრებაა, არამედ ტექსტების სივრცე. პოსტმოდერნიზმის ალგორითმის მიხედვით, ფამუქის არაწრფივ რომანში იმპლიციტურად მკითხველიც მონაწილეობს. მკითხველმა უნდა ამოხსნას არა მხოლოდ გარე სიუჟეტური თავსატეხი, არამედ გაშიფროს წერის დაფარული, პოსტმოდერნისტული ფენა, დაინახოს ირონია ტრადიციული ხერხების გამოყენებაში. მკითხველთან შიდა, ფარული თამაში ხდება მთავარი.

რომანის ყველაზე პროდუქტულ თავისებურებად შეიძლება მივიჩნიოთ,

განსხვავებული დისკურსებისა და პარადიგმული ჯაჭვების აგება. რომანის მხატვრულ თხრობაში იჭრება ესე და პუბლიცისტიკა, სუფიზმის ეზოთერული დოქტრინები, მისტიკურ-თეოლოგიური დისკურსები, კინო ინდუსტრია, პოლიტიკა. იდენტობის საკითხი არის მკვეთრად გამოხატული. დისკურსთა პოლილოგი, ანუ მრავალი მონაწილის დიალოგი ვითარდება რომანის სხვადასხვა პლასტში. აპოკალიფსური სურათი ჰურუფიზმის ესთეტიკით არის გაჯერებული და მიზნად ისახავს ნარატივის ესქატოლოგიურ დრამატიზაციას. რომანის ჩარჩო თხრობაში ჩართული მრავალი ფრაგმენტული დისკურსის შიდაშრეობრივი კავშირები აყალიბებს მის უნიკალურ მთლიანობას, რომელიც ამ ფრაგმენტებით ორგანიზებულ პარადიგმებში ვლინდება, ხოლო რომანის სინტაგმური აღქმა პოსტმოდერნისტული „დალაგებული ქაოსის“ შთაბეჭდილებას ქმნის. რომანის ჩარჩო პარადიგმა მოიცავს სტამბოლის ქუჩების დეტალურ აღწერას. ამ ნატურალისტური მონაცემების კხვედრითი წილი რომანში იმდენად დიდია, რომ ცხადია, ავტორისთვის მნიშვნელოვანია გეოგრაფიული ავთენტურობა. ეს უკვე თხრობის ინდიკატორია, რომელიც ორჰან ფამუქის ყველა ნაწარმოებშია გამოვლენილი.

საკვანძო სიტყვები: პოსტმოდერნიზმი, მეტაფიქცია, ფრაგმენტულობა, არაწრფივი თხრობა, დისკურსი

Postmodernist Episteme of Orhan Pamuk's "Black Book": Fiction about Fiction

Abstract

When studying the work of Orhan Pamuk, the following question may arise: can we look for the concepts formed in French post-structuralism in the work of the writer who belongs to a different non-western ethno-cultural circle? There is an answer to this question: yes, we can. Pamuk's novels since "White Castle" are created in postmodernist aesthetics. Orhan Pamuk's "Black Book" is a metafictional novel, which virtuosically describes the history of the creation of the book. The multi-level narrative of the non-linear narrative corpus, which combines the elements of the fragmentary narrative through numerous hints and connections, forms the axiological axis of the novel. In the "Black Book", the writer singles out a fundamental feature of postmodernism: "There is nothing more amazing than life, except the text, except the text." This is a direct reference to Jacques Derrida's thesis: "The world is a text." It can be said that in the novel Borges's metaphor "world-library" is realized. "Black Book" becomes a kind of "Library of Babylon". Pamuk creates a special artistic reality, the world of books. In this hypertext, the narrative codes of classical Sufi works are compared with the characteristics and modern visions of the Western novel. As a result, the text becomes a meta-novel - a novel of another order, where the object of artistic modeling is not life, but the space of texts. According to the algorithm of postmodernism, the reader implicitly participates in Pamuk's non-linear novel. The reader must solve not only the external plot puzzle, but also decipher the hidden, post-modernist layer of writing, see the irony in the use of traditional techniques. The inner, hidden game with the reader becomes the main one.

The construction of different discourses and paradigmatic chains can be considered the most productive feature of the novel. Essays and journalism, esoteric doctrines of Sufism, mystical and theological discourses, film industry, politics are embedded in the artistic narrative of the novel. The issue of identity is strongly expressed. A polylogue of discourses, i.e. a dialogue of many participants develops in different parts of the novel. The apocalyptic image is saturated with the aesthetics of Hurufism and aims at the eschatological dramatization of the narrative. The intra-layer connections of many fragmented discourses included in the frame narrative of the novel form its unique whole, which is revealed in the paradigms organized by these fragments, and the syntagmatic perception of the novel creates the impression of postmodernist "ordered chaos". The framing paradigm of the novel includes a detailed description of the streets of Istanbul. The proportion of these naturalistic data in the novel is so great that it is clear that geographical authenticity is important for the author. This is already an indicator of

the narrative, which is revealed in all the works of Orhan Pamuk.

Key words: postmodernism, metafiction, fragmentation, non-linear narration, discourse

შესავალი

ორჰან ფამუქის რომან „შავი წიგნი“ ფართოდ არის გამოყენებული პოსტმოდერნისტული კონცეპტები, მეთოდები და ტექნიკა. ნაწარმოების სტრუქტურულ ქსოვილში აქტუალიზებული ეს იდეოლოგიები, ფრაგმენტულ თუ ფრაქტალურ პერსპექტივაში, მწერლის საავტორო პროექტს წარმოაჩენს. ფამუქი აშენებს სპეციფიკურ ნარატიულ სტრუქტურას 90-იანი წლების თურქეთის შესახებ. აერთიანებს დროისა და სივრცის სხვადასხვა ასპექტს ერთიან პარადიგმაში. ეს ქმნის განსაკუთრებულ დისკურსს, სადაც რეალური და ირეალური, ფაქტობრივი და ვირტუალური საერთო განზომილებაშია და იერარქიის მიღმაა. აქ ყოველი გამოსახულება პოტენციურად ექვემდებარება ხელახალ ინტერპრეტაციას, დაშლას და აღსანიშნთან მყარ კონოტაციას მოკლებულია. აღსანიშნისა და აღმნიშვნელის დიაგრამა ხდება ავტონომიური და აყალიბებს არასტაბილურ დისკურსს, რომელიც არსებობს სიმულაკრებისა და თავისუფალი გამოსახულებების საფუძველზე.

ორჰან ფამუქი იმგვარად აშენებს ნარატიულ სქემებს, რომ შესაძლებელს ხდის რომანის შეთხზული სამყაროს მრავალგვარ სემანტიკურ გააზრებას. დიეგეტიკური სივრცის განლაგებაში და ტრანსფორმაციაში უმთავრესი როლი ეკუთვნით როგორც პროტაგონისტებს, ასევე ტექსტის მკითხველს. ამ ვითარებაში აქტუალური ხდება ფამუქის პროზის ძირითადი იდეოლოგიური ცნებების ფორმირებისა და ლეგიტიმაციის გზების გააზრება დიეგეზისის ჩარჩოს ფარგლებში. ტრანსცენდენტური დომინანტა რომანის უნიკალურ ეზოთერულ სივრცეს მისტიკური შარავანდედით მოსავს, გამოკვეთს ინტერტექსტუალური კავშირების დინამიკას რომანის პარადიგმულ ქსელში.

კვლევის მიზანია წარმოვადგინოთ ორჰან ფამუქის „შავი წიგნი“ ნარატიული სტრუქტურისა და დიეგეტიკური სივრცის აგების პრინციპები. იკვთება შემდეგი ამოცანები: განისაზღვროს პროტაგონისტების ფაქტორი ნარატივის განვითარებაში; ავტორის, მთხრობელის, პროტაგონისტისა და მკითხველის ფაქტორი სათხრობი სქემების შექმნაში, „შავი წიგნი“ ორჰან ფამუქის მეოთხე რომანია. გარკვეული თემატიკა, რომელიც გამოკვეთილი იყო მის წინა ნაწარმოებებში (აღმოსავლეთისა და დასავლეთის დიქტომია იდენტობის საკითხი, დოპელგანგერის თემა) ამ რომანში ფართოდ არის გამოვლენილი. ჩარჩო თხრობის ხაზი ამგვარია: ერთ დღეს

გალიფი აღმოაჩენს, რომ ის ცოლმა, რუიამ (სახელი ნიშნავს სიზმარს, ოცნებას) მიატოვა. გალიფი ხვდება, რომ რუია შეიძლება იყოს მხოლოდ თავის ძმასთან, ჯელალ სალიქთან. ჯელალის საგაზეთო ესეები პოპულარულია სტამბოლში, ის გაურბის მკითხველებს, თაყვანისმცემლებს, ოჯახის წევრებსაც კი არ უმხელს ადგილს, სადაც ის ცხოვრობს (მას აქვს რამდენიმე ბინა სტამბოლში). ეს ართულებს გალიფის ამოცანას, ის გადაწყვეტს მოძებნოს მინიშნებები ჯელალის წერილებში. გალიფი ქუჩა-ქუჩა, უბან-უბან ეძებს თავის ბიძაშვილებს. აგნებს ჯელალის ბინას სახლში, რომელიც ადრე მათ ოჯახს ეკუთვნოდა, ინკოგნიტოდ სახლდება იქ, იწყებს ჯელალის ტანსაცმლის ტარებას, პასუხობს მის ტელეფონს როგორც ჯელალი და საბოლოოდ წერს წერილებს ჯელალის სახელით.

რომანის სათხრობი სივრცე ორ პირობით პლასტს მოიცავს: ფაქტობრივსა და ფიქტიურს. ნაწარმოების ქსოვილში გამოკვეთილ „კვანძებში“ სოციოკულტურული მოვლენები რელიგიურ-მითოლოგიურ და ეპოთერულ ფენომენებთან კავშირში წარმოჩენილი („კაფის მთა“, შემზარავი ჭა, ღრეჩო, სტამბოლის ქვეშ არსებული „მანეკენების ჯოჯოხეთის“ ლაბირინთი, აპოკალიფსის ნიშნები: ბოსფორის წყლების უკანდახევა და სხვა). ეპოთერული კონტექსტით გაჯერებული თხრობა ქმნის მრავალდონიან ნარატიულ სტრუქტურას, იდუმალი ნიშნებით აგებული სამყაროს შთამბეჭდავ მოდელს, რომელსაც ვეცნობით რომანის ვირტუალური პროტაგონისტ, ჯელალის ნაწერებში. რომანის ფაქტიური პროტაგონისტი გალიფი ჯელალის ესეებს უღრმავდება, იწყებს საიდუმლო ნიშნების ამოცნობას და ხდება ამ უცნაური სისტემის ნეოფიტი მკვლევარი. ადვოკატი გალიფი ჯელალის ნაწერების გააზრებისას თანდათანობით ეუფლება ჰურუფიზმის საიდუმლო ნიშანთა სისტემას, თუმცა ერთი ხელის მოსმით ანგრევს ამ იერარქიულ პირამიდას.

რომანში სტამბოლის ქუჩები ტოპოგრაფიული სიზუსტითაა აღწერილი, როგორც ჯეიმს ჯოისის „ულისეშია“. „ულისე“ „შავი წიგნის“ ერთ-ერთი ინტერტექსტია, ეს პერსონაჟების დონეზეც თვალსაჩინოა: გალიფის პროტოტიპი სტივენ დედალუსია, ჯელალის - ლეოპოლდ ბლუმი, რუიას - მოლი ბლუმი. ეს რომანის ერთ-ერთი შრეა. ფამუქის მიერ გამოყენებული პერსონაჟების სახელები ფარული მნიშვნელობის მატარებელია, გალიფის სახელი უკავშირდება XVIII საუკუნის პოეტ, შეიხ გალიფს, რომელიც ჯელალედინ რუმის მოსწავლედ აღიქვამს თავს, რასაც იგი თავის სუფიურ მესნევიში (პოემა) აღნიშნავს. მწერალი გვიჩვენებს ჯელალის ამბიციას მოძღვრავდეს საზოგადოებას მეკლანა ჯელალედინ რუმის დარად. ეს „უხერხული“ ფარდობითობა პოსტმოდერნისტული თამაშისა და ირონიის გამოვლინებაა. პრაქტიკულად ყველა მკვლევარი სხვა საკითხებთან ერთად ყურადღებას უთმობს

რომანის სუფიურ განზომილებას (Moran 2010: 95-106; Ever 1992, 115-127; Bayrav 1996: 75; Şene, 1996: 111; Kalpaklı 1999: 46; Kim 1996: 241; Parla 1996: 103). „შავ წიგნში“ ავტორი მკითხველს სთავაზობს დეტექტიური გამოძიების ისტორიას მკაფიო დასასრულის გარეშე, რათა მან აირჩიოს შესაძლო ვარიანტიდან ერთ-ერთი. ეს დიაქრონია ისეთი დემონსტრაციული არ არის როგორც ჯონ ფაულზის „ფრანგი ლეიტენანტის საყვარელში“, მაგრამ ჯელალისა და რუიას მკვლელობის გამოძიება უშედეგოდ მთავრდება, თუმცა დაკვირვებული მკითხველი ხვდება, ვინ არის მკვლელი. მწერალი მას თვალსაჩინო მინიშნებას აწვდის.

რომანის შესწავლისას თვალსაჩინოა ჟილ დელოზისა და ფელიქს გვატარის ფუნდამენტური მოსაზრება იმის თაობაზე, რომ პოსტმოდერნისტული ლიტერატურა „რიზომის“ კულტურაზეა აღმოცენებული. თუ ტრადიციულ ლიტერატურაში მწერალი აღწერს ცხოვრებას და შთაგონებულია მისი ასახვის მიმეზისის თეორიით, „რიზომის“ კულტურაში მიმეზისთან ერთად წიგნის სემანტიკური ცენტრიც ქრება, სხვა ტიპის კავშირების რეალიზაცია ხდება: მისი ყოველი პუნქტი ტელეოლოგიურად ურთიერთდაკავშირებულია. ამ ონტოლოგიურ ლაბირინთში წარმოუდგენელია სამყაროს დანახვა საბოლოო, მიზნობრიობის დახმარებით. რომანში არ დგას ამოცანა გამოვლინდეს „რატომ, რა მიზნით?“ ხდება პროტაგონისტ გალიფის ასეთი დამცირება, რაც მას ნამდვილად არ დაუმსახურებია. რატომ ხვდებიან რუია და ჯელალი მკვლელს სწორედ იმ ადგილას, სადაც გალიფმა მას რანდევე დაუნიშნა? პოსტმოდერნიზმი არ განიხილავს მიზეზ-შედეგობრივ მექანიზმებს. ტრადიციული მიზეზობრიობის სქემისგან განსხვავებით ეს კავშირები განმარტებით სტრუქტურას მოკლებულია, მაკავშირებელი ძაფები და მარყუჟები მრავალჯერადია, აბნეული და მოულოდნელად წყდება. პოსტმოდერნის „რიზომის“ კულტურა წერის ახალი ტიპის დაბადებას განასახიერებს, რომელშიც მკითხველისთვის მთავარი არა ნაწარმოების შინაარსის გაგება, არამედ მისი მექანიზმის დანახვა, შემოქმედებით ექსპერიმენტში მონაწილეობაა. ამას ორჰან ფამუქი ბრწყინვალედ ახორციელებს.

დეტექტიური რომანის გამოძიების კვესტზე აგებული ეს ნაწარმოები შეიცავს დეტალებს, რომელსაც დეტექტიური რომანი სერიოზულად არ აღიქვამს, ხოლო პოსტმოდერნისტული „მეტაფიზიკური დეტექტივი“ კი ფართოდ იყენებს. „შავი წიგნის“ ინტერტექსტუალური სუბსტრატი მოიცავს დასავლური და აღმოსავლური ლიტერატურის ნიმუშებს. რომანს აქვს ალეგორიული დისკურსი, გვხვდება აღმოსავლური დივანის ლიტერატურის მითითებები, სავსეა დაფარული, იდუმალი ნიშნებით და მნიშვნელობებით, ფამუქი საშუალებას გვაძლევს წავიკითხოთ

აღმოსავლური და დასავლური ცივილიზაციების სიმბოლოები, ხან როგორც დაპირისპირებული, ხან შერწყმული. რომანი განიხილავს ინდივიდუალური და კოლექტიური იდენტობის პრობლემას. გამოკვეთილია ისეთი თავისებურებები, როგორცაა: ინტერტექსტუალობა, წარსულის ტრადიციული ღირებულებებისა და ავტორიტეტების არაკლასიკური ინტერპრეტაცია ირონიით, თამაშით და პაროდით. ორჰან ფამუქი „ლიტერატურული ცენტრიზმის“ მოშლით ახდენს ისეთი „ნაციონალური მეტანარატივების“ დეკონსტრუქციას, როგორცაა: „რელიგიური ტელეოლოგია“ „ნაციონალიზმი“, „თურქული იდენტობა“. ტექსტში გამოვლენილია თურქული საზოგადოებისთვის ტრადიციული „მარადიული“ საკითხები არატრადიციული ხერხებით. რომანში დეკონსტრუქცია არის წერის მეთოდოლოგიური პრინციპი, რომელსაც შეუძლია აღწეროს პოსტმოდერნის მოუწესრიგებელი, არასტაბილური და ჰიპერრეალური სამყარო ფრაგმენტულად. ეს ძალზე მნიშვნელოვანია ორჰან ფამუქის ტექსტის ადეკვატური აღქმისა და შეფასებისთვის.

ჯელილი თავის ესეში: „ვინ მოკლა შემსი თებრიზი?“ გვარწმუნებს, რომ „მევლანა მთელი ცხოვრება ეძებდა იმ „სხვას“, რომელიც აალებდა და ამოძრავებდა; იმ სარკეს, რომელშიც მისი სახე და სული აირეკლებოდა» (ფამუქი 2013: 246). გავრცელებული ვერსიის თანახმად, რუმი და შემსი თებრიზი ექვსი თვე მედრესეს საკანში განმარტოვდნენ და გარეთ არ გამოდიოდნენ, რამაც რუმის მიმდევრების აღშფოთება და შემსის მკვლელობა გამოიწვია. რუმი გამუდმებით დაეძებდა მას, თუმცა ბოლოს გაიაზრა მათი ერთიანობა: „რადგან მე „ის“ ვარ (...) მაშ, რატომ ვეძიებ?“ (ფამუქი 2013: 252), მევლანამ იმ პერიოდში შექმნილ ლექსებს „შემსი თებრიზის დივანი“ უწოდა. თავის ესეში ჯელალი პარადოქსულ მოსაზრებას გამოხატავს: „შემსის მოკვლისა და მისი გვამის ჭაში ჩაგდების ინიციატორი თავად მევლანაა“ (...) ჯელალი აცხადებდა, რომ შეყვარებულის სიკვდილი ყველაზე მომგებიანი მევლანასთვის აღმოჩნდა, რადგან იგი უბრალო მასწავლებლიდან უდიდეს მისტიკოს პოეტად იქცა, შესაბამისად, მკვლელობამ მას აშკარა სარგებლობა მოუტანა“ (ფამუქი 2013: 252). თუამ პროვოკაციულ ლოგიკას გავყვებით (რუმიმ მოაკვლევინა შემსი), გალიფიც ხდება ჯელალისა და რუიას მკვლელობის ინიციატორი, რადგან „შავი წიგნის“ შექმნასთან ერთად მათი ფუნქცია ამოიწურა. ადამიანი, რომელმაც ყველაზე მეტად ისარგებლა ჯელალის მკვლელობით, არის გალიფი, რომანის რეალობაში იგი წერას იწყებს ჯელალის დაკარგვის შემდეგ.

მოკლული ჯელალის ცხედარის აღწერიასას მესამე პირის მთხრობელი გალიფ-ჯელალის კონტამინაციას ეწევა: „მახსოვს, მახსოვს, მახსოვსო, იმეორებდა ჯელალი“

(ფამუქი 2013:423). მთხრობელი ახსენებს ჯელალს, სინამდვილეში გულისხმობს გალიფს, რადგან ეს ნაწილი მოთხრობილია გალიფის ფოკალიზაციით, ჯელალი კი მკვდარია. ეს დეტალი გვიჩვენებს, რომ მესამე პირის მოთხრობელისთვის ჯელალი გალიფის იდენტურია. უფრო მეტიც, როგორც კი გალიფმა ჯელალის გვამი დაინახა, განაცხადა: „მე მე ვარ!“ (ფამუქი 2013:423). ჯელალის გვამზე დაფარებულ გაზეთ „მილიეთში“ ჯელალის ფოტოს ნახვისას აღნიშნა: „სახე ფოტოზე მე მეკუთვნის. ჩემს სახეზე რომ სახეა - ისიც“ (ფამუქი 2013: 423) ჩანს, რომ რომანის „ფსევდო ფაქტიური“ ხაზი, რომელშიც გალიფი ცოლსა და ცოლისძმას ეძებდა დასრულდა. რომანის დასასრულს მკითხველმა მოულოდნელად შეიძლება გაიაზროს, რომ ჯელალისა და რუიას პერსონაჟები არსებობენ მხოლოდ გალიფის გონებაში. ეს არის რომანის ყველაზე გამაოგნებელი დისკურსი.

იურგენ ჰაბერმასი ხაზს უსვამს, რომ დეკონსტრუქციის რევოლუციური პრაქტიკა მიზნად ისახავს გაყინული იერარქიებისა და ურთიერთობების განადგურებას (Хабермас 2003:115). ფამუქი ეხოთერულ-ეგზოთერული მეტანარატივების იერარქიულ მოდელებს დაუნდობლად ანგრევს, შეიძლება ასეც ვთქვათ: ჯერ აგებს იერარქიებს, შემდეგ ანგრევს. ამ პოსტმოდერნისტულ ტექსტში არ მოიძებნება მკაფიო სემანტიკური დაყოფა, ვინაიდან რომანში ხდება ნიშნების უწყვეტი გაცვლა-გამოცვლა. ნიშნების მუდმივი ფარდობითობა შლის განსხვავებას „საკუთარ და „სხვის“ სიტყვებს შორის; უმბერტო ეკო ხაზს უსვამს თანამედროვე ხელოვნების ნიმუშების სემანტიკურ გაურკვევლობას, რომელშიც „მოვლენათა ცალსახა და აუცილებელი თანმიმდევრობის ნაცვლად ვლინდება პირობითობის ველი, სიტუაციის „ორაზროვნება“, რომელსაც ყოველ ჯერზე შეუძლია ახალი აქტიური ინტერპრეტაციული არჩევანის სტიმულირება“ (Эко 1976: 26).

ფამუქის „პოსტმოდერნისტული მგრძნობელობის“ ყველაზე მნიშვნელოვანი მახასიათებელი სამყაროს როგორც ქაოსის გააზრებაა, რომელსაც არ გააჩნია ღირებულებები და სემანტიკური კრიტერიუმები. სამყარო დეცენტრირებული, ფრაგმენტული და მოუწესრიგებელია, მოკლებულია მიზეზ-შედეგობრივი კავშირებს. მწერლის პოსტმოდერნული აღქმის ერთ-ერთი მთავარი ნიშანი არის ნებისმიერი იერარქიის უარყოფა. ეს პრინციპი ნიშნავს ტექსტში ენობრივი ელემენტების დახვეწილი შერჩევის იგნორირებას (Fokkema 1986:81). ფრედრიკ ჯეიმისონი პოსტმოდერნიზმის თავისებურებად მიიჩნევს ტრადიციული ჟანრებისა და დისკურსების კატეგორიების ნივილირებას. (Jameson 1991).

რომანში ეპიგრაფები მეტაფიქციური ტექნიკის კიდევ ერთი ელემენტია. ფამუქი აიძულებს მკითხველს ყურადღება გაამახვილოს ეპიგრაფებზე, რომელიც

კლასიკური მწერლობის ტრადიციული ელემენტია და არა თანამედროვე ლიტერატურის. ეპიგრაფი ემსახურება ინტერტექსტუალურ კომპონენტს, რომელიც მეტაფიქციის დერივატივია. ამით მკითხველი ეცნობა მწერლის ლიტერატურული ინტერესების სფეროს, რომანის თეზაურუსს. ფამუქი, რა თქმა უნდა, მხოლოდ თურქი ან აღმოსავლელი მკითხველისთვის არ წერს, მას დასავლელი მკითხველიც არანაკლებად ინტერესებს, მითუმეტეს ის აპრიორულად ვარაუდობს, რომ დასავლელი მკითხველი ვერ ერკვევა აღმოსავლური ეზოთერული აზროვნების სიღრმეში, შესაბამისად, ეპიგრაფებიც „აღმოსავლურ-დასავლური დივანის“ შთაბეჭდილებას ტოვებს და მკითხველის ინტელექტუალური დონის ინდიკატორსაც წარმოადგენს. ეს იმპლიციტური ინტელექტუალური მკითხველის პარამეტრებია. რომანის პირველი ნაწილის მეხუთე თავში არის დანტეს ეპიგრაფი და ის დანტე ალეგიერის „ღვთაებრივი კომედიის“ ცოდნას გულისხმობს, მეორე ნაწილის მეთოთხმეტე თავში არის შეიხ გალიფის ეპიგრაფი, ეს კი მისი მესნევის „ჰუსნუ აშქის“ ცოდნას ვარაუდობს. მომზადებული მკითხველი, რომელიც ამ ეპიგრაფებში ჩადებულ „გზამკვლევ“ მითითებებზე რეფლექსირებს, ინტერტექსტუალურ კავშირებსაც ხედავს და ტექსტის მრავალშრიან სტრუქტურასაც აცნობიერებს.

ფამუქის რომანში ინტერტექსტუალური კომპონენტების სიუხვე მკითხველს განსხვავდასხვა ტექსტის ცოდნას მოითხოვს. ის, რასაც უბირი მკითხველი მეტ-ნაკლებად გაიგებს, არ შეესაბამება ინტელექტუალური მკითხველის წინაშე არსებულ კვესტს: „აბა გამოიცანი?“. პოსტმოდერნისტული რომანის სტრუქტურის დომინანტური ელემენტი მკითხველია. სწორედ მკითხველზეა გათვლილი ნაწარმოებში იმპლიციტური ძველი ტექსტები და ამ ძველი ტექსტების შემოტანილი დამატებითი ღირებულებითი ასპექტები. პოსტმოდერნისტულმა ლიტერატურამ მკითხველის ყურადღება მეტაფიქციური თხრობის ტექნიკაზე მიმართა. მეორე ელემენტი, რომელსაც მეტაფიქციური თხრობის ტექნიკა იყენებს, არის თხრობაში თხრობის, ანუ ამბავში ამბავის გადმოცემის ტექნიკა. ფამუქის მეტაფიქციური რომანის თითოეულ თავში განსხვავებული პერსონაჟი და პრობლემური რკალი ჩნდება. „მეტაფიქციურ ტექსტებში, სადაც წერის აქტი აქცენტრებულია, რომანის გმირები მუდმივად ქმნიან ტექსტებს. ეს რომანები სავსეა ამბავში ამბავის თხრობით“ (Ecevit 110).

ჩარჩო თხრობის მიღმა მწერალი გვაწვდის უამრავ განსხვავებულ ისტორიას. თხრობის რეკურსიული ხერხი, რა თქმა უნდა, პოსტმოდერნიზმის ნოუ ჰაუ არ არის, აღმოსავლელი მკითხველი მას იცნობს „ათას ერთი ღამიდან“, ათარის „ფრინველთა საუბრიდან“ და ა.შ.. დასავლურ მწერლობაში უკვე ჰომეროსის „ილიადაში“;

შექსპირის „ჰამლეტი“, სერვანტესის „დონ კიხოტში“ გვხვდება. თავში „თოვლიანი ღამეების სასიყვარულო ისტორიები“ შვიდი ადამიანი ყვება სხვადასხვა ისტორიას. თხრობის ეს ტექნიკა პირდაპირ კავშირშია ბოკაჩოს „დეკამერონთან“. ეს ისტორიები არ უკავშირდება რომანის ჩარჩო თემას, თუმცა პოსტმოდერნისტულ თეზას: რეალობის გამოგონილ ხასიათზე ნათლად წარმოაჩენს. ამ თავში ყველაზე მნიშვნელოვანი „მაღალი სიმპატიური სათვალეებიანი მწერლის“ ისტორიაა, რომელშიც ფამუქი თავის „ფსევდობიოგრაფიულ“ სურათს აყალიბებს და პოსტმოდერნიზმის ეპისტემოლოგიას გვაცნობს: „მწერალი ქალაქის ჩაბნელებულ ქუჩებში, ლამპიონ ჩამსხვრეულ მიყრუებულ უბნებში, ბიზანტიელებისგან შემორჩენილ მიწისქვეშა ლაბირინთებში, ნარკომანთა და უსახლკაროთა კაფეებში, სამიკიტნოებსა და ღამის კლუბებში დაეხეტებოდა და აღმოაჩინა, რომ ცხოვრება „ჩვენს ქალაქში“ ისეთივე რეალური იყო, როგორც წარმოსახვითი სამყარო. ის კი იმას ადასტურებდა, რომ სამყარო წიგნია“ (ფამუქი 2013: 162). ჟაკ დერიდას უმთავრესი პოსტულატის, „სამყარო არის ტექსტი“ წარმოჩენის შემდეგ ფამუქი პოსტმოდერნისტული რომანის მთავარ ნარატიულ თავისებურებაზე ამახვილებს ყურადღებას: „მწერლის ნაამბობს მსმენელები მდუმარედ შეხვდნენ, რადგან სიყვარულებზე მეტად მარტოობაზე, ისტორიის შინაარსზე მეტად კი თხრობის სტილზე ამახვილებდა ყურადღებას“ (ფამუქი 2013: 162). თავში: „მოთხრობა სარკეში აირეკლა“ გადმოცემულია გალიფის მიერ რუიას შეყვარების იმპულსი, ფაზები. აქ ინტერტექსტუალური ბმული იქმნება შეიხ გალიფის პოემასთან და ხორციელდება შეიხ გალიფის „ჰუსნუ აშქის“ სქემით. ამ თავში ავტორი მკითხველს სუფიური ნარატივის ეზოთერულ ელემენტებს უჩვენებს: მურშიდისა და მურიდის ინსტიტუტს: მასწავლებელისა და მოწაფის მოდელში. რომანში ჯელაღი ოსტატია, ხოლო გალიფი შეგირდი. მესწავლეში არსებული ტრანსცენდენტური „გულთა ქვეყნის“ ანალოგი რომანში „ქალაქის გულის“ სახელწოდების სახლია, სადაც ჯელაღისა და გალიფის ოჯახი ცხოვრობდა. ეს მათი ოჯახის დაკარგული სახლია, აქვეა შავბნელი ჭის სიმბოლოც.

როლან ბარტის აზრით, მწერალი „თუ საკუთარი თავის გამოხატვას მონდომებს, ის მაინც უნდა იცოდეს, რომ შინაგანი არსი, რომლის გადმოცემასაც აპირებს, სხვა არაფერია, თუ არა მზა ლექსიკონი“ (Барт 1994: 388). ბარტმა და მიშელ ფუკომ ისეთი ენთუზიაზმით გამოაცხადეს „ავტორის სიკვდილი“ თითქოს ამ დესტრუქციით შვება მოჰგვარეს მკითხველს. ღმერთს რომ მოკლავ, ამის ფონზე ავტორის სიკვდილი რა გასაკვირია... ფამუქის ამ ურთულესი სტრუქტურის მრავალრიანი ტექსტში ტრადიციული ავტორი „კვდება“ და ყველა ფუნდამენტური საკითხი „ბაბილონის გოდოლივით“ იშლება. რომანში „ავტორის ჭეშმარიტება“

რელატიური ხდება, ითქვიფება ფოკალიზაციის მრავლდონიან დიალოგში. თავში „მთხრობელი კი არა მოთხრობა“ გვარწმუნებს, რომ „მთავარი ისტორიაა და არა მისი მთხრობელი“ (ფამუქი 2013, 394). თუ მწერლობაში თემატური და ჟანრობრივი თვალსაზრისით ორიგინალური არაფერია და შემოქმედის სტატუსი უკიდურესად ნივლირებულია, მაშინ ფამუქი პოსტმოდერნიზმის მთავარ მახასიათებელზე - ნაწარმოების აგების, მისი ნარაჯის რეჟიმებსა და სტრუქტურაზე ამახვილებს ყურადღებას. ეს მეტაფიქციის ყველაზე მნიშვნელოვანი ელემენტია.

მწერალი ზოგჯერ დიალოგში შედის მკითხველთან (რა თქმა უნდა, ეს ხერხი კლასიკურ მწერლობაშიც გვხვდება), მაგრამ კორტასარის „კლასობანას“, პავიჩის „ხაზარული ლექსიკონისგან“ განსხვავებით: რა თანმიმდევრობითაც გინდა ისე წაიკითხე რომანიო, არსთავაზობს მკითხველს. ფამუქის ინტერაქცია მკითხველთან უფრო უშუალო და უპრეტენზიოა, მკითხველი მინიშნებების ლაბირინთში ხვდება. მხოლოდ რომანის დასასრულს ირკვევა ამ წიგნის მეტაფიქციური ავტორის ვინაობა, ეს კი ცოტა შოკისმომგვრელია, რადგან თუ ვინმეს ნაწერებს ეცნობა მკითხველი რომანში, არის ჯელალი, მაგრამ როგორც ფამუქი იტყვის „ფოკუს-მოკუს“, რომანი გალიფმა დაწერა, რეალურად კი ორჰან ფამუქმა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Барт Р. (1994). Смерть автора // Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика. Москва: Прогресс
2. Bayrav, S. (1996). "Kara Kitap ve Kendi Olmak". Der. Nüket Esen. Kara Kitap Üzerine Yazılar, İstanbul: İletişim Yayınları. 73-79.
3. Ecevit, Y. (1996). Orhan Pamuk'u Okumak. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
4. Enginün İnci (2001) Cumhuriyet Donemi Türk Edebiyatı, İstanbul, Dergah Yayınları
5. Ever, M. (1996). "Adlar ve Kitaplar". Der. Nüket Esen. Kara Kitap Üzerine Yazılar, 115-37. İstanbul: İletişim Yayınları.
6. Fokkema, D. (1986). The Semantic and Syntactic organization of Postmodernist Texts (81-91) in Approaching Postmodernism, Utrecht Publications in General and Comparative Literature 21
7. Jameson F. (1991). Postmodernism or, The Cultural Logic of Late Capitalism. Duke University Press,
8. Kalpaklı, M. (1999, Temmuz-Ağustos). "Divan Şiirinde Aşk". Gösteri, 212, 46-47.
9. Kim, S. (1996). "Mürşid ile Mürid: Kara Kitap'ı Bir Yorumlama Çerçevesi Olarak Tasavvuf". Der. Nüket Esen. Kara Kitap Üzerine Yazılar, İstanbul: İletişim Yayınları. 233-255.
10. Korkmaz, R. (2000, Mayıs-Haziran). "Kara Kitap'taki Simgesel Dönüş İmgelerinin Postmodernist Açıdan Yorumu". Türk Yurdu, Cilt 20, sayı:153-154, 311-317.
11. Moran, B. (2010) "Üstkurmaca Olarak Kara Kitap", Türk Romanına Eleştirel bir Bakış 3, İstanbul: İletişim Yayınları.
12. Parla, J. (1996). "Kara Kitap Neden Kara?". Der. Nüket Esen. Kara Kitap Üzerine Yazılar, (102-109) İstanbul: İletişim Yayınları.
13. Şener, S. (1996). "İşaretleri Değerlendirme Kitabı". Kara Kitap Üzerine Yazılar, 110-114 Der. Nüket Esen. İstanbul: İletişim Yayınları.
15. ფამუქი, ო. (2013). „შავი წიგნი“, თბილისი: ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა.
16. Хабермас Ю. (2003). Философский дискурс о модерне. М.: Весь мир.
17. Эко У. (1976). Открытость произведения искусства // Некоторые проблемы современной зарубежной эстетики: Сб. переводов и рефератов. В 2-х ч. М., Ч. 2

**საგანმანათლებლო ღონისძიებების მნიშვნელობა მოზარდის პიროვნების
ფორმირებისათვის კულტურული მემკვიდრეობის კონტექსტში**

**დოქტორი, ეფემია ხარაძე, დოქტორი, თამარ გოგოლაძე,
დოქტორი, ჟანა ჭითანავა**

ივანე ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

რუსთაველის სახ. ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი

კულტურული მემკვიდრეობის შენარჩუნება და აღორძინება ყველა დროის და ყველა სახელმწიფოს პრიორიტეტი იყო და იქნება. ერთმნიშვნელოვანია, რომ ამ თვალსაზრისით, ის მიემართება საგანმანათლებლო სფეროს, სკოლას, რადგან მომავალი მოქალაქის აღზრდას აქ ეყრება საფუძველი. პედაგოგიკის ფუნდამენტურ იდეას მოზარდის პიროვნებად ფორმირებაში, ჰარმონიული აღზრდა წარმოადგენს. ამ კონტექსტში, ეროვნული და მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის გაცნობა, გარდა ესგ-ით გათვალისწინებული საგანმანათლებლო მიზნებისა, მათი პატრიოტული გრძნობების ჩამოყალიბებისა და სულიერი განვითარების საშუალებაა. ამ მიზნით, მასწავლებელი ვალდებულია სასწავლო პროცესი დაეგმოს ისე, რომ სწავლება მიემართებოდეს მოსწავლის ჰარმონიულ პიროვნებად და განათლებულ ახალგაზრდად განვითარებას. აღნიშნულის მისაღწევად პედაგოგი სწავლების სხვადასხვა მეთოდს მიმართავს და სწორედ ამ მეთოდთაგან, წარმოდგენილ ნაშრომში, ყურადღება გამახვილდება საგანმანათლებლო პროექტებსა (მაგ., საგანმანათლებლო ცენტრის შექმნა წინანდლის ალ. ჭავჭავაძის სახლ-მუზეუმთან, გორის №9 საჯარო სკოლის უფროსკლასელთა მიერ მინი-პროექტის განხორციელება, რაც ეძღვნება „ოქონის“ ძველთაძველი ხატისა და ტაძრის ისტორიას და სხვ.) და სასკოლო ექსკურსიებზე, ვინაიდან ისინი დიდ როლს ასრულებენ და ეხმარებიან მასწავლებელს არა მხოლოდ ესგ-ით გათვალისწინებული კონკრეტული საგნის სწავლების მიზნების მიღწევაში, არამედ ამაღლებენ მოზარდის ინტელექტს, განაპირობებენ მათში გარემოსდაცვითი, ეკოლოგიური ცნობიერების უნარების გამომუშავებას, ამასთან,

ემსახურებიან ეროვნული და მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის არა მარტო გაცნობას, არამედ მათი შენარჩუნების, მოფრთხილების საჭიროების შემეცნებას და, შესაბამისად, ესთეტიკურ-ზნეობრივ განვითარებას. ექსკურსიების პროცესში, გათვალისწინებულია როგორც მუზეუმების, სახლ-მუზეუმების, ასევე კულტურული მემკვიდრეობის ობიექტებად აღიარებული მატერიალური და არამატერიალური ობიექტების, ძეგლებისა და ადგილების დათვალიერება, რომელთა დაცვა სახელმწიფო კანონმდებლობით რეგულირდება. კერძოდ, კანონში „კულტურული მემკვიდრეობის შესახებ“, ნათქვამია: „კულტურული მემკვიდრეობის დაცვა - სამართლებრივ, სამეცნიერო-კვლევით, სარეაბილიტაციო, საინფორმაციო და **საგანმანათლებლო ღონისძიებათა** ერთობლიობა, რომლის მიზანია კულტურული მემკვიდრეობის სრული მრავალფეროვნებით შენარჩუნება და მისი მდგრადი განვითარების უზრუნველყოფა“ (კანონი „კულტურული მემკვიდრეობის შესახებ“, №4708 2007:მუხლი 3, პუნქტი მ).

ნაშრომის მიზანი მიემართება, ექსკურსიების (მათ შორის, ვირტუალური) და სასკოლო პროექტების, როგორც კლასგარეშე მუშაობის ფორმების, გამოყენების პრაქტიკის მნიშვნელობის განსაზღვრას, მოზარდის ზნეობრივი და ესთეტიკური განვითარებისათვის კულტურული მემკვიდრეობის კონტექსტში. ამ მიზნით, საკითხის თეორიული მიმოხილვის შემდგომ, ნაშრომში წარმოდგენილია ჩვენ მიერ განხორციელებული მცირემასშტაბიანი თვისებრივი კვლევა, რომლის სამიზნე ჯგუფს წარმოადგენენ ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლების პედაგოგები.

საკვანძო სიტყვები: კულტურული მემკვიდრეობა, მდგრადი განვითარება, ჰარმონიული აღზრდის იდეა, მოზარდის პიროვნებად ფორმირება, ეკოლოგიური ცნობიერება, ექსკურსია, სასკოლო პროექტი, საგანმანათლებლო ღონისძიებები

The importance of educational measures for the formation of the adolescent's personality in the context of cultural heritage

Abstract

Preservation and revival of cultural heritage has always been and will be the priority of all states. It is unequivocal that from this point of view, it refers to the educational field, the school, because the foundation for the education of the future citizen is laid here. The fundamental idea of pedagogy in the formation of a teenager's personality is harmonious upbringing. In this context, getting to know the national and world cultural heritage, in addition to the educational goals provided by the National Educational Plan (National Curriculum), is a means of forming their patriotic feelings and spiritual development. For this purpose, the teacher is obliged to plan the educational process in such a way that the teaching is aimed at the development of the student as a harmonious personality and an educated young person. In order to achieve this, the teacher applies different teaching methods, and it is from these methods that, in the presented work, attention will be focused on educational projects (for example, the creation of an educational center near the house-museum of Tsinandli al. " the history of the ancient icon and temple, etc.) and on school excursions, since they play a great role and help the teacher not only to achieve the goals of teaching a specific subject provided by the ESS, but also raise the intelligence of the teenager, cause them to develop the skills of environmental and ecological awareness, in addition, They serve not only to familiarize with the national and world cultural heritage, but also to recognize the need for their preservation and care and, accordingly, aesthetic and moral development. In the process of excursions, it is envisaged to visit museums, house-museums, as well as tangible and intangible objects, monuments and places recognized as objects of cultural heritage, the protection of which is regulated by state legislation. In particular, the Law "On Cultural Heritage" states: "Protection of cultural heritage - a set of legal, scientific-research, rehabilitation, informational and educational measures, the purpose of which is to preserve cultural heritage in full diversity and ensure its sustainable development" (Law "On Cultural Heritage" , No. 4708 2007: Article 3, Clause m).

The aim of the paper is to determine the significance of the practice of using excursions (including virtual ones) and school projects as forms of extracurricular work for the moral and aesthetic development of adolescents in the context of cultural heritage. For this purpose, after the theoretical review of the issue, the paper presents a small-scale qualitative research carried out by us, the target group of which are teachers of secondary schools.

Key words: cultural heritage, sustainable development, the idea of harmonious upbringing, adolescent personality formation, ecological awareness, excursion, school project, educational events.

შესავალი

კულტურული მემკვიდრეობის შენარჩუნება და აღორძინება ყველა დროის და ყველა სახელმწიფოს პრიორიტეტი იყო და იქნება. ერთმნიშვნელოვანია, რომ ამ თვალსაზრისით, ის მიემართება საგანმანათლებლო სფეროს, სკოლას, რადგან მომავალი მოქალაქის აღზრდას აქეყრება საფუძველი. პედაგოგიკის ფუნდამენტურ იდეას მოზარდის პიროვნებად ფორმირებაში, ჰარმონიული აღზრდა წარმოადგენს. ამ კონტექსტში, ეროვნული და მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის გაცნობა, გარდა ესგ-ით გათვალისწინებული უშუალო საგანმანათლებლო მიზნების, გამჭოლი უნარების მიღწევისა და ღირებულებების დამკვიდრებისა, მოსწავლეში პატრიოტული გრძნობების ჩამოყალიბებისა და სულიერი განვითარების საშუალებაა. ამ მიზნით, მასწავლებელი ვალდებულია სასწავლო პროცესი დაგეგმოს ისე, რომ სწავლება მიემართებოდეს მოსწავლის ჰარმონიულ პიროვნებად და განათლებულ ახალგაზრდად განვითარებას. აღნიშნულის მისაღწევად პედაგოგი სწავლების სხვადასხვა მეთოდს მიმართავს, და სწორედ ამ მეთოდთაგან, წარმოდგენილ ნაშრომში, ყურადღება გამახვილდება სასკოლო ექსკურსიებსა და საგანმანათლებლო პროექტებზე, ვინაიდან ისინი დიდ როლს ასრულებენ და ეხმარებიან მასწავლებელს არა მხოლოდ ესგ-ით გათვალისწინებული კონკრეტული საგნის სწავლების მიზნების მიღწევაში, არამედ ამაღლებენ მოზარდის ინტელექტს, განაპირობებენ მათში გარემოსდაცვითი, ეკოლოგიური ცნობიერების უნარების გამომუშავებას, ამასთან, ემსახურებიან ეროვნული და მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის არა მარტო გაცნობას, არამედ მათი შენარჩუნების, მოფრთხილების საჭიროების შემეცნებას და, შესაბამისად, მოზარდის ესთეტიკურ-ზნეობრივ განვითარებას. გარდა უსაფრთხოების ნორმების დაცვისა, საჭიროა პედაგოგები იყვნენ მომზადებული და სწორად ჰქონდეთ დაგეგმილი გასვლითი აქტივობა. თუმცა, ხშირად მასწავლებლები არასათანადოდ აფასებენ კლასგარეშე პროცესის მნიშვნელობას, ისინი შემოიფარგლებიან მხოლოდ ორგანიზებით და უბრალო დამთვალეიერებლების როლში გვევლინებიან.

ექსკურსიების პროცესში, გათვალისწინებულია როგორც მუზეუმების, სახლ-მუზეუმების, ასევე კულტურული მემკვიდრეობის ობიექტებად აღიარებული მატერიალური და არამატერიალური ობიექტების, ძეგლებისა და ადგილების

დათვალიერება, რომელთა დაცვა სახელმწიფო კანონმდებლობით რეგულირდება. კერძოდ, კანონში „კულტურული მემკვიდრეობის შესახებ“ ნათქვამია: „კულტურული მემკვიდრეობის დაცვა - სამართლებრივ, სამეცნიერო-კვლევით, სარეაბილიტაციო, საინფორმაციო და **საგანმანათლებლო ღონისძიებათა** ერთობლიობა, რომლის მიზანია კულტურული მემკვიდრეობის სრული მრავალფეროვნებით შენარჩუნება და მისი მდგრადი განვითარების უზრუნველყოფა“ (კანონი „კულტურული მემკვიდრეობის შესახებ“, №4708 2007: მუხლი 3, პუნქტი მ).

დ. ლორთქიფანიძის მიხედვით, „ექსკურსია ხელს უწყობს მოსწავლეთა მიერ მოვლენებისა და საგნების უშუალო აღქმის საფუძველზე შესწავლას, მიღებული ცოდნა-ჩვევების განმტკიცებას, პრაქტიკული შრომა-საქმიანობისათვის საჭირო ჩვევების გამომუშავებას, ცხოვრებასთან თეორიული სწავლების დაკავშირებას, მოსწავლეთა საერთო მომზადების ჰორიზონტის გაფართოებას. ექსკურსია თვალსაჩინოების პრინციპის განხორციელების საუკეთესო საშუალებაა. ექსკურსია ხელს უწყობს მოზარდში მაღალმორალურ თვისებათა ჩამოყალიბებას. ამიტომაც სწორი იქნება, თუ ვიტყვით, რომ ექსკურსია არა მარტო სწავლების ორგანიზაციის დამხმარე ფორმაა, არამედ აღზრდის ძლიერი ფაქტორიც“ (ლორთქიფანიძე 1983: 191). სასწავლო ექსკურსიის სახეებია: სამხარეო-გეოგრაფიული, საწარმოო ექსკურსია, ისტორიულ-ფილოლოგიური, საბუნებისმეტყველო და სხვ. (ხუხუა 2009). თავისი დანიშნულების მიხედვით კი, ექსკურსია შეიძლება იყოს სასწავლო-დაკვირვებითი და საილუსტრაციო. ეს ორი ფორმა ერთმანეთს ავსებს, მაგრამ იმის მიხედვით, კონკრეტულ ექსკურსიაში სჭარბობს შესწავლა თუ შესწავლილის განმტკიცება, მათ შორის შესაძლებელია ზღვრის გატარება. ორივე შემთხვევაში კი ის, ზემოთ აღნიშნულთან ერთად, განაპირობებს პატრიოტული გრძნობების გაღვივებას, როგორც საკუთარი ქვეყნის, ასევე მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის გაცნობის, აღქმის უნარსა და სურვილს. მით უმეტეს, რომ ახალი დადგენილების თანახმად, ექსკურსია სავალდებულო არაფორმალურ აქტივობად მოიაზრება. მოგეხსენებათ, სასკოლო ექსკურსიები არ გულისხმობს მხოლოდ ლანდშაფტური კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლების დათვალიერებას, არამედ მუზეუმების გაცნობა/დათვალიერებასაც. საგულისხმოა, რომ დაახლოებით 100 წლის წინ საფუძველი ჩაეყარა ე.წ. „სამუზეუმო პედაგოგიკას“, რამაც ხელი შეუწყო მუზეუმისა და სკოლის დაკავშირებას (ტუნაძე 2009). კერძოდ, მათი ტანდემი განაპირობებს მოზარდში არა მარტო სკოლის კედლებში შექმნილი ცოდნის განმტკიცებას, არამედ ახლის შემეცნების პროცესის განვითარების ჰარმონიზაციას, ეროვნული იდეოლოგიის ფორმირების ხელშეწყობას, ტრადიციული კულტურული

მემკვიდრეობის პოპულარიზაციას. „სამუზეუმო პედაგოგიკა“ საქართველოში, ჯერ კიდევ, განვითარების საწყის სტადიაშია. კერძოდ, მხოლოდ ზოგიერთი მუზეუმის სამუშაო გეგმებსა და საგანმანათლებლო კურიკულუმებში შედის კვირეულები მოსწავლეებისათვის, სკოლებთან ერთობლივი საგანმანათლებლო პროექტების განხორციელება და სხვ. ასე მაგალითად, როგორც დედაქალაქში, ასევე მის ფარგლებს გარეთ მუზეუმებთან და სხვა ღირსშესანიშნაობებთან მოქმედი საგანმანათლებლო ცენტრები, რომელთა მიზანია პარტნიორული ურთიერთობის დამყარება სასწავლო დაწესებულებებთან, საგანმანათლებლო დაწესებულებებისათვის საშელავათო პაკეტების შექმნა და შეთავაზება, ერთობლივი პროექტების განხორციელება და სხვ.: თბილისის ეთნოგრაფიული მუზეუმი, თბილისის ზოოლოგიური პარკი, წინანდალში, ალექსანდრე ჭავჭავაძის სახ-მუზეუმი (ცენტრის ბაზაზე მოქმედ საგანმანათლებლო სალონში ტარდება ხელოვნების თანამედროვე მოღვაწეთა და სკოლის მოსწავლეთა შეხვედრები, ლიტერატურული საღამოები) და სხვ. ანალოგიური საგანმანათლებლო პროექტების ძირითად ინიციატორებად, მუზეუმებთან შედარებით, მაინც რჩებიან როგორც დედაქალაქის, ასევე რეგიონების სკოლები (მაგ., გორის №9 საჯარო სკოლის უფროსკლასელთა მიერ მინი-პროექტის განხორციელება, რაც ეძღვნებოდა „ოქონის“ ძველთაძველი ხატისა და ტაძრის ისტორიას და სხვ.). აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ პანდემიის პერიოდმა თუმცა მუზეუმებში ვიზიტების შეზღუდვა გამოიწვია, მაგრამ საფუძველი ჩაუყარა მუზეუმების ვირტუალური დათვალიერების პრაქტიკას, რაც განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ექსკურსიების ჩატარების ახალი რეგულაციების პირობებში, რომლის ფარგლებშიც აიკრძალა ექსკურსიების განხორციელება ძირითადი ლოკაციიდან 150-ზე მეტი კილომეტრის მანძილზე (კანონი „ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებების მოსწავლეთა ექსკურსიების განხორციელების წესის დამტკიცების შესახებ“ №719 2019: ელექტრონული რესურსი).

მუზეუმების ვირტუალური დათვალიერების პრაქტიკამ სხვა დანიშნულებაც შეიძინა. მოზარდებს საშუალება ეძლევათ გაეცნონ არა მარტო საქართველოს, არამედ მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის ნიმუშებსაც, რაც განსაკუთრებულ დანიშნულებას იძენს ისეთი სასკოლო დისციპლინების სწავლებაში, როგორებიცაა: ხელოვნება, ისტორია, გეოგრაფია, ბიოლოგია და სხვ. როგორც ცნობილია, ვირტუალური ექსკურსია გულისხმობს სამგანზომილებიან ინტერნეტ-სივრცეს, რომელიც განთავსებულია შესაბამისი მუზეუმის ან საგანმანათლებლო დაწესებულების ვებ-გვერდზე. ვირტუალური მუზეუმები პირველად 1991 წელს გამოჩნდნენ ინტერნეტ-სივრცეში და ისინი ისეთი სრულყოფილი და

მრავლისმომცველი არ იყვნენ, როგორც დღეს (გონაშვილი 2018: ელექტრონული რესურსი). დღესდღეობით, როგორც მსოფლიოში, ასევე საქართველოში უამრავი მუზეუმი არსებობს, რომელთაც ვირტუალური ექსკურსიის ჩატარების შესაძლებლობა გააჩნიათ.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, ნაშრომის მიზანი მიემართება, ექსკურსიების (მათ შორის, ვირტუალური) და სასკოლო პროექტების, როგორც კლასგარეშე მუშაობის ფორმების, გამოყენების პრაქტიკის მნიშვნელობის განსაზღვრას, მოზარდის ზნეობრივი და ესთეტიკური განვითარებისათვის კულტურული მემკვიდრეობის კონტექსტში. ამ მიზნით, ჩვენ მიერ განხორციელდა მცირემასშტაბიანი თვისებრივი კვლევა, კერძოდ, სიღრმისეული ინდივიდუალური ინტერვიუ, რომლის სამიზნე ჯგუფს წარმოადგენენ ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლების პედაგოგები (14 საჯარო სკოლის 26 მასწავლებელი). იმისათვის, რომ ინტერვიუ სწორად წარმართულიყო, თავიდანვე განისაზღვრა მისი ჩატარების პირობები. რესპოდენტები წინაწარ გაეცნენ კვლევის მიზანსა და ინტერვიუს საკვანძო კითხვების თემატიკას. ასევე, მათი სურვილიდან გამომდინარე, დაცული იყო კონფიდენციალობა. ინდივიდუალური სიღრმისეული ინტერვიუს ჩატარების შემდეგ, განხორციელდა მიღებული ინფორმაციის გაანალიზება და შედეგების საფუძველზე გაკეთდა შესაბამისი დასკვნები. უნდა აღინიშნოს, რომ ზოგიერთ საკითხზე მასწავლებლების მხრიდან ერთნაირი მოსაზრებები დაფიქსირდა, ხოლო გარკვეულ საკითხებთან მიმართებით გამოიკვეთა აზრთა სხვადასხვაობა, კერძოდ:

კითხვაზე, სასწავლო წლის განმავლობაში რამდენად ხშირად ეწყობა სასკოლო ექსკურსიები, ინტერვიუერების აბსოლუტურმა უმრავლესობამ გვიპასუხა, რომ ქალაქგარე ექსკურსიებს წლის განმავლობაში მინიმუმ ერთხელ, მაქსიმუმ კი ორჯერ ახორციელებენ, ხოლო რაც შეეხება ქალაქში მოწყობილ ექსკურსიებს, მათი რაოდენობა 3-5-მდე მერყეობს.

რესპოდენტებმა, კითხვაზე, უფრო ხშირად რომელი სასკოლო დისციპლინების ფარგლებში ხორციელდება მიზნობრივი ექსკურსიები, ყველამ დაასახელა საბუნებისმეტყველო მეცნიერებებიდან - ბიოლოგია და გეოგრაფია, ხოლო ჰუმანიტარულიდან - ქართული და ისტორია, ასევე, ხელოვნება.

შემდეგი კითხვა წინა კითხვის ლოგიკურ გაგრძელებას წარმოადგენდა: ატარებთ კომპლექსურ ექსკურსიებს სხვადასხვა საგნების ინტეგრირების თვალსაზრისით და რამდენად გეხმარებათ მიზნობრივი ექსკურსიები სასკოლო დისციპლინების უკეთ სწავლებაში. გამოკითხულთა 23%-მა გვიპასუხა, რომ კომპლექსური

ექსკურსიები ჯერჯერობით არ ჩაუტარებიათ. 77 %-მა დადებითი პასუხი გაგვცა და დაგვიზუსტა, რომ ინტეგრირებულად ატარებენ შემდეგ საგნებში: ბიოლოგია-გეოგრაფია, ბიოლოგია-ისტორია, გეოგრაფია-ისტორია, ბიოლოგია-ქართული, ისტორია-ქართული, ბიოლოგია-ხელოვნება, ხელოვნება-ქართული. მათ აღნიშნეს, რომ მოსწავლეებს შესწავლილი მასალა ასე უკეთესად ამახსოვრდებათ და ამ ფორმით გამყარებული ცოდნა უფრო პროდუქტიულია.

შემდეგი კითხვა მიემართებოდა, თუ ესგ-ით და სტანდარტით გათვალისწინებულ რომელ მისაღწევ შედეგებზე გავყავართ ექსკურსიას? რესპოდენტთა აზრით, იგი ერთ-ერთი საუკეთესო დამხმარე საშუალებაა ესგ-ის მიზნებისა და გამჭოლი უნარების მიღწევისათვის, რადგან განაპირობებს მოსწავლის არა მარტო გონებრივი, ემოციური, სოციალური, არამედ თანამშრომლობით-კომუნიკაციური უნარების, კრიტიკული აზროვნების განვითარებას, ამაღლებს და აფართოვებს მის თვალსაწიერს.

კითხვაზე, ექსკურსიას, როგორც სწავლების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ინსტრუმენტს, რა სასწავლო მიზნების მისაღწევად იყენებთ, გამოკითხულებმა მრავალფეროვანი პასუხები გასცეს. მაგალითად, მოსწავლეთა ცოდნის განმტკიცებისათვის, ბავშვების ერთმანეთთან და პედაგოგთან დაახლოვების/გახსნილი ურთიერთობების ჩამოყალიბებისათვის და რაც ჩვენთვის გამორჩეულად მნიშვნელოვანი იყო, გამოკითხულთა 82%-მა დაასახელა ქვეყნის კულტურული მემკვიდრეობის ნიმუშებისა და ღირსშესანიშნეობების გაცნობა, რამაც მოზარდებში ჩვენი ქვეყნის ისტორიისადმი სიამაყისა და სიყვარულის გრძნობის გაძლიერების მოტივაცია გამოიწვია.

კითხვაზე, ხშირად იყენებთ ვირტუალურ ექსკურსიებს, პასუხები რამდენადმე მოულოდნელი აღმოჩნდა ჩვენთვის - მასწავლებელთა დაახლოებით 40%-მა არაფერი იცოდა აღნიშნულ თემასთან მიმართებით! რაც შეეხება დანარჩენ 60%-ს, განაცხადეს, რომ პანდემიის პერიოდში აქტიურად იყენებდნენ ექსკურსიის ამ ფორმას და შედეგიანადაც. დღესდღეობით კი, ნაკლებად. პასუხის ამ ნაწილმაც არ დაგვაკმაყოფილა, ვინაიდან ვირტუალური ექსკურსიების გამოყენების პრაქტიკა სულაც არ უნდა შემოიფარგლებოდეს პანდემიით გამოწვეული იზოლაციით. აღნიშნული 60%-დან 72%-მა დაგვიდასტურა, რომ დღესაც წარმატებით იყენებს ვირტუალურ ექსკურსიებს სწავლების პროცესში.

შემდეგი კითხვა ეხებოდა საგანმანათლებლო პროექტებსა და თანამშრომლობით ურთიერთობებს სკოლებსა და მუზეუმებს შორის. რესპოდენტთა 52%-მა დადებითი პასუხი გაგვცა და დააზუსტა, რომ მათ სკოლებს დამყარებული

აქვთ თანამშრომლობითი ურთიერთობები მუზეუმებთან და პერიოდულად ახორციელებენ მათთან ერთად ან დამოუკიდებლად სხვადასხვა საგანმანათლებლო პროექტებს, რომელთა ფარგლებში მოსწავლეები ინტერესით მუშაობენ პროექტზე, ეცნობიან შესაბამის ლიტერატურულ წყაროებს, ხოლო ლანდშაფტური და ისტორიული ღირსშესანიშნაობების ან მუზეუმების დათვალიერების შემდეგ ახდენენ პრეზენტაციებს, ქმნიან ვებ-გვერდებს და ა.შ. გამოკითხულთა 27%-მა აღნიშნა, რომ ახლო მომავალში გეგმავენ მემორანდუმების გაფორმებას მუზეუმებთან, ხოლო დარჩენილმა 21%-მა განაცხადა, რომ არ გააჩნიათ ასეთი პრაქტიკა.

კითხვაზე, გთხოვთ გაგვიზიაროთ პრაქტიკული გამოცდილება, ფაქტიური (ცოცხალი) და ვირტუალური ექსკურსიების, ასევე მათთან დაკავშირებული საგანმანათლებლო პროექტების განხორციელების შედეგები თუ რა გავლენას ახდენს მოსწავლის განვითარებაზე, მის პიროვნებად ფორმირებაზე, ძალზე მრავალფეროვანი პასუხები დაფიქსირდა. კერძოდ: „უვითარდებათ შემეცნებითი უნარ-ჩვევები“, „ყალიბდებიან უფრო მეტად ერუდირებულ ახალგაზრდებად“, „უვითარდებათ მოსმენისა და მოსმენილის გააზრების კულტურა“, „ხდებიან მეტად კომუნიკაბელურნი“, „შესწავლილი მასალა გადადის პრაქტიკაში, რაც უზრუნველყოფს მის უკეთ გაგება/გააზრებასა და დამახსოვრებას“, „უვითარდებათ ჯანსაღი დისკუსიის წარმართვის კულტურა“, და, რაც საკვლევი თემიდან გამომდინარე, ჩვენთვის ყველაზე საგულისხმო აღმოჩნდა: „განაპირობებს ბუნების, ხელოვნების შესახებ ესთეტიკური კულტურის განვითარებას“, „უვითარებთ ჯანსაღი პატრიოტიზმის გრძნობასა და, ამასთანავე, მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის ფასეულობებისადმი დამოკიდებულებას“ და სხვ.

დასკვნა

ამდენად, ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, უდავოა, რომ ექსკურსიების მიზნობრივად და სწორად დაგეგმვის, კულტურული მემკვიდრეობის კონტექსტში საგანმანათლებლო პროექტების განხორციელების, ვირტუალური ექსკურსიების ორგანიზებისა და ჩატარების, მუზეუმებთან უფრო მჭიდრო თანამშრომლობითი ურთიერთობების დამყარების თვალსაზრისით, ქართულ საგანმანათლებლო სივრცეს ჯერ ისევ ბევრი ხარვეზი გააჩნია. არადა, მიზნობრივად დაგეგმილ ექსკურსიებსა და შესაბამის საგანმანათლებლო პროექტებს არა მარტო აღმზრდელობითი, არამედ შემეცნებითი მიზნებიც აკისრიათ. სასწავლო პროცესის კვალდაკვალ, ისინი განაპირობებენ ახალგაზრდა თაობაში

თეორიული ცოდნის პრაქტიკულით განმტკიცებას, ჩვენი ქვეყნისა და მსოფლიო კულტურული მემკვიდრეობის ისტორიული, ეთნოგრაფიული, ლანდშაფტური ღირსშესანიშნაობების გაცნობას, მათი მოფრთხილებისა და დაცვის სურვილის აღძვრას, პატრიოტული და ზოგადად, ზნეობრივი, ესთეტიკური თვისებების ჰარმონიულ განვითარებას პიროვნებად ფორმირების პროცესში.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. გონაშვილი რ. (2018). ვირტუალური ექსკურსია, როგორც ლიტერატურის გაკვეთილზე სასწავლო პროცესის ორგანიზების ერთ-ერთი ეფექტური ფორმა. ელექტრონული რესურსი: <https://mastsavlebeli.ge/?p=19718>;
2. კანონი „ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებების მოსწავლეთა ექსკურსიების განხორციელების წესის დამტკიცების შესახებ“, №719. (31/05/2019). საქართველოს განათლების, მეცნიერებისა და ახალგაზრდობის სამინისტრო. ელექტრონული რესურსი: <https://mes.gov.ge/content.php?id=9156&lang=geo>;
3. კანონი „კულტურული მემკვიდრეობის შესახებ“, №4708. (08/05/2007). საქართველოს პარლამენტი. ელ.რესურსი: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/21076?publication=21>;
4. ლორთქიფანიძე დ. (1983). დიდაქტიკა. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა;
5. ტუნაძე თ. (2009). სამუზეუმო პედაგოგიკის პრაქტიკა და პერსპექტივა ქართულ საგანმანათლებლო სივრცეში. თბილისი: გორის უნივერსიტეტის მეორე საერთაშორისო კონფერენციის („ახალი მიმართულებები განათლებასა და კვლევაში“) მასალები;
6. ხუხუა გ. (2009). პედაგოგიკა. თბილისი: სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.

რბილი უნარები კარიერის განვითარებაში: გრძელვადიანი პროფესიული წარმატების გასაღები

დოქტორანტი, თამარ კაჭარავა
სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი

გლობალური ეკონომიკის სწრაფმა ევოლუციამ, რომელიც გამოწვეულია ტექნოლოგიური პროგრესით, შრომის ბაზრის მოთხოვნების ცვლილებით და გლობალიზაციის ზრდით, რბილი უნარები გადამწყვეტ ფაქტორად აქცია ინდივიდის კარიერული წარმატებისთვის. მიუხედავად იმისა, რომ ძლიერი (ტექნიკური) უნარები მნიშვნელოვანია, შრომის ბაზრის ცვალებადობის და გაურკვევლობის პირობებში, ისინი აღარ იძლევიან პროფესიული მდგრადობის გარანტიას. სანაცვლოდ, საგრძნობლად გაიზარდა მოთხოვნა რბილ უნარებზე და World Economic Forum-ის 2023 წლის ანგარიშის მიხედვით, 2027 წლისთვის დასაქმებულთა ნახევარს მაინც დასჭირდება გადამზადება და კვალიფიკაციის ამაღლება ტექნოლოგიების დაჩქარებული ზრდის და ბაზრის მიერ წამოყენებული მოთხოვნების გამო. ამ კონტექსტში, რბილი უნარები წარმოიშვა როგორც კრიტიკული აქტივი იმ დასაქმებულთათვის, რომლებსაც სურთ შეინარჩუნონ და მართონ თავიანთი კარიერა მიმდინარე შრომის ბაზარზე.

ავტომატიზაციამ და ხელოვნურმა ინტელექტმა მრავალი ტრადიციული როლი მოძველებულად აქცია, პარალელურად კი, შეიქმნა მოთხოვნა ახალი ტიპის სამუშაოებზე, რომელიც მოითხოვს ინტერდისციპლინურ ცოდნას და ძლიერ შემეცნებით შესაძლებლობებს. დისტანციური, დროებითი, გეოგრაფიული საზღვრების გარეშე სამუშაოების და თავისუფალი ეკონომიკის ზრდამ, გააძლიერა ისეთი პერსონალის საჭიროება, რომლებიც სწრაფად ადაპტირდებიან ცვალებადი ორგანიზაციული კულტურის და ციფრული პლატფორმების სირთულეებთან და ინარჩუნებენ პროდუქტიულობას არსებულ პირობებში.

21-ე საუკუნე მოითხოვს პერსონალს, რომელიც არა მხოლოდ ტექნიკური ცოდნებით არის აღჭურვილი, არამედ ფლობს იმ ესენციურ უნარებს, რაც მოქნილს ხდის მას სწრაფი ცვლილებების პირობებში. რბილი უნარები არის ის ფუნდამენტი, რომელზეც იგება კარიერული მდგრადობა, რაც საშუალებას აძლევს ინდივიდებს გადალახონ თანამედროვე სამუშაო გარემოს გამოწვევები და დარჩნენ

კონკურენტუნარიანები გლობალურ შრომის ბაზარზე. კომუნიკაციის, ემოციური ინტელექტის, კრიტიკული აზროვნების, პრობლემების გადაჭრის, გუნდური თანამშრომლობისა და ადაპტაციის უნარების განვითარებაში ინვესტიციებით, პროფესიონალებს შეუძლიათ უზრუნველყონ პერსონალური და გრძელვადიანი კარიერული წარმატება და ამასთან, წვლილი შეიტანონ თავიანთი ორგანიზაციების ზრდაში. შესაბამისად, რბილი უნარების ფლობა არის როგორც ინდივიდუალური, ასევე ორგანიზაციული კარიერული მდგრადობის გასაღები.

საკვანძო სიტყვები: რბილი უნარები, კარიერა, კარიერული მდგრადობა, განვითარება, შრომის ბაზარი.

Soft Skills in Career Development: Key for Long-Term Professional Success

Abstract

The rapid evolution of the global economy, driven by technological advancements, shifting labor market demands, and increased globalization, has made soft skills a crucial factor for career success. Hard skills, while essential, no longer guarantee professional resilience in the face of uncertainty. Instead, the demand for soft skills has risen significantly. The World Economic Forum estimates that by 2027, half of all employees will need to reskill or upskill due to the accelerated adoption of technology and shifts in market demand. In this context, soft skills have emerged as critical assets for professionals aiming to sustain their career trajectory.

Automation and artificial intelligence have rendered many traditional roles obsolete, while simultaneously creating demand for new types of work that require interdisciplinary knowledge and strong cognitive abilities. The rise of remote work, freelancing, and the gig economy has intensified the need for workers who can adapt quickly to new environments and remain productive in uncertain conditions. The modern workplace requires individuals who navigate the complexity of shifting organizational cultures, digital platforms, and collaborative networks.

The 21st century demands a workforce that is not only technically proficient but also resilient and adaptable in the face of rapid change. Soft skills are the foundation upon which career resilience is built, enabling individuals to navigate the challenges of modern work environments and remain competitive in the global labor market. By investing in the development of communication, emotional intelligence, problem-solving, collaboration, and adaptability,

professionals can ensure their long-term success and contribute to the growth of their organizations. So, the mastery of soft skills will serve as the key to both individual and organizational resilience.

Key words: career, self-determination, skill development, management, labor market.

შესავალი

სწრაფი ტექნოლოგიური წინსვლის, გლობალიზაციისა და სამუშაო ადგილის დინამიკის ცვლილების ეპოქაში, კარიერის განვითარების კონცეფცია გასცდა ტექნიკური ცოდნისა და ძლიერი უნარების საზღვრებს, რითაც ხაზი გაესვა რბილი უნარების მნიშვნელოვან როლს. რბილი უნარები, რომლებიც მოიცავს ინტერპერსონალურ, ემოციურ და კოგნიტურ შესაძლებლობებს, სულ უფრო ხშირად აღიარებენ კარიერული მდგრადობის, ადაპტაციის და გრძელვადიანი პროფესიული წარმატების ფუნდამენტურ ქვაკუთხედად. ძლიერი უნარებისგან განსხვავებით, რომლებიც გაზომვადია და ხშირად სპეციფიკურია კონკრეტული სამუშაო როლისთვის, რბილი უნარები უფრო აბსტრაქტულია, მაგრამ ფასდაუდებელია პროფესიული ზრდის, ეფექტიანი თანამშრომლობისა და ლიდერობისთვის.

დღევანდელ კონკურენტულ გარემოში, სადაც ტექნიკური უნარები შეიძლება სწრაფად მოძველდეს ავტომატიზაციისა და დიჯიტალიზაციის სწრაფი განვითარებისგამო, ყოველდღიურად იზრდება აქცენტი ადამიანზე ორიენტირებულ ისეთ უნარებზე, როგორცაა კომუნიკაცია, ემოციური ინტელექტი, ადაპტირობა და პრობლემების გადაჭრა (Fitzgerald R., 2020), რომლებიც საშუალებას აძლევს ინდივიდებს ნავიგაცია გაუწიონ კარიერულ ტრაექტორიას, ადაპტირდნენ რთულ სოციალურ გარემოში, მოერგონ მრავალფეროვან სამუშაო გარემოს და დარჩენენ კონკურენტუნარიანები თანამედროვე შრომის ბაზარზე. დამსაქმებლები მეტად აფასებენ პოტენციურ თანამშრომლებსა და უკვე არსებულ თანამშრომლებში ყველაზე მოთხოვნად რბილ უნარებს, მიუთითებენ მათ მნიშვნელობაზე კარიერის განვითარების ყველა ეტაპსა და სექტორში, თუმცა, მიუხედავად მათი მნიშვნელობისა, რბილი უნარები ხშირად ნაკლებად არის წარმოდგენილი ფორმალური განათლების საფეხურებზე, რაც ქმნის უფსკრულს შრომის ბაზრის მოთხოვნებსა და სამუშაოს მაძიებლის შესაძლებლობებს შორის, რომელიც ინდივიდებმა და ორგანიზაციებმა უნდა აღმოფხვრან მდგრადი პროფესიული ზრდის ხელშეწყობისთვის.

უახლესი სამეცნიერო ლიტერატურა და კვლევები ხაზს უსვამს კარიერის ტრაექტორიებზე რბილი უნარების სასიცოცხლო ზეგავლენას. მაგალითად, მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმზე მოცემული 2023 წლის ანგარიშში, განსაზღვრულია პრობლემების გადაჭრის, თვითმენეჯმენტის და ადამიანებთან მუშაობის უნარები, როგორც მომავლის მთავარი უნარები, რაც მიუთითებს სხვადასხვა პროფესიაში, ადამიანებზე ორიენტირებული უნარების შეფასებისკენ გლობალურ სკლას. ეს კომპეტენციები განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იმ როლებისთვის, რომლებიც საჭიროებენ მომხმარებელთან ხშირ ურთიერთობასა და ურთიერთქმედებას, რაც ხაზს უსვამს ადაპტირებისა და ეფექტიანი კომუნიკაციის აუცილებლობას (World Economic Forum 2023).

ეროვნული რბილი უნარების ასოციაციის (National Soft Skills Association) მიხედვით, რბილი უნარები, რომლებიც მოიცავს კომუნიკაციას, კრიტიკულ აზროვნებას, პრობლემების გადაჭრას, ადაპტაციის უნარს, ემოციურ ინტელექტსა და დროის მენეჯმენტს, აუცილებელია სამუშაო ადგილზე თანამშრომლობის, ურთიერთობისა და გუნდური მუშაობისათვის. თუმცა რბილი უნარების ნაკლებობა მწვავე გამოწვევაა თანამედროვე შრომის ბაზარზე, რომელიც განსაკუთრებით სახიერად ჩანს ინდივიდების განათლებიდან სამუშაო ბაზარზე ტრანზიციის დროს, რაც გავლენას ახდენს მათ დასაქმებასა თუ ორგანიზაციულ კულტურაში ინტეგრაციაზე. ეს უფსკრული ხშირად აფერხებს პროფესიულ ზრდას, რადგან ადამიანებს, რომლებსაც არ აქვთ ძლიერი ფსიქო-სოციალური უნარები, შეიძლება გაუჭირდეთ გუნდების ხელმძღვანელობა, ინოვაციების მართვა ან სწრაფი ტემპით ეფექტიანი ადაპტირება სამუშაო გარემოში. რბილი უნარები წარმოადგენს კარიერული განვითარების მნიშვნელოვან საფუძველს და თანამედროვე ეკონომიკის პირობებში, მათი განვითარების გარეშე შეუძლებელია პროფესიონალურ სფეროში წარმატების მიღწევა. (National Soft Skills Association, 2021).

ეს სტატია გთავაზობთ რბილი უნარების შესახებ უახლესი ლიტერატურის ანალიტიკურ მიმოხილვას, რომლებშიც ხაზგასმულია რბილი უნარების მნიშვნელოვანი როლი გრძელვადიანი კარიერული წარმატების ხელშეწყობაში. წამყვანი მკვლევარების შეხედულებების სინთეზის მეშვეობით, კვლევა განიხილავს, თუ როგორ მოქმედებს და რა გავლენას ახდენს კარიერულ ტრაექტორიებსა და ორგანიზაციულ შედეგებზე რბილი უნარები, ისეთი როგორებიცაა კომუნიკაცია, კრიტიკული აზროვნება, ემოციური ინტელექტი, ადაპტირობა, პრობლემების გადაჭრა და გუნდური მუშაობა. ამ სტატიაში ასევე

ვიკვლევთ რბილი უნარების გაზომვისა და განვითარების კუთხით არსებულ გამოწვევებს, ვთავაზობთ განათლების სფეროსა და სამუშაო ადგილზე მათი განვითარების მეთოდებს და სამომავლო კვლევების მიმართულებებს რბილი უნარების კარიერული განვითარების ჩარჩოში ინტეგრირებისთვის, როგორც ინდივიდუალურ, ისე ორგანიზაციულ კონტექსტში.

ლიტერატურის მიმოხილვა და თეორიული ჩარჩო

კვლევა ხაზს უსვამს რბილი უნარების მნიშვნელობას კარიერული წარმატებისა და სამუშაოთი კმაყოფილებისთვის. Robles, M. M (2021) მიერ ჩატარებულმა ცნობილმა კვლევამ აჩვენა, რომ ადამიანური რესურსების მენეჯერების 80%-ზე მეტმა, რბილი უნარები განიხილა, როგორც დასაქმებისა და პროფესიული წინსვლის პოტენციალის აუცილებელი კომპონენტები, განსაკუთრებით ისეთ სფეროებში, როგორცაა მენეჯმენტი და ადამიანური რესურსები. ანალოგიურად, D. Goleman (2019) ხაზგასმით აღნიშნეს, რომ ემოციური ინტელექტი მნიშვნელოვნად აძლიერებს ლიდერობის ეფექტიანობას და წარმოადგენს თანამშრომელთა ჩართულობისა და პროდუქტიულობის კრიტიკულ პრედიქტს.

კვლევებმა ასევე გამოავლინა, რომ ადაპტიურობის უნარი, კიდევ უფრო დიდი მნიშვნელობას იძენს, განსაკუთრებით გლობალურ სამუშაო გარემოში სწრაფი ცვლილებების გათვალისწინებით. დარგებსშორის კვლევაში, Narayan-a and Narayan-b (2022) ხაზს უსვამდნენ, რომ თანამშრომლები, რომლებიც აჩვენებდნენ ადაპტაციის უნარს, უკეთესად ახერხებენ კრიზისებზე რეაგირებას, გუნდურ გარემოში ინტეგრირებას და ნერგავენ ინოვაციებს ზეწოლის პირობებში. უფრო მეტიც, სამუშაო ადგილები, რომლებიც ხელს უწყობდნენ ადაპტირებას, მეტად მდგრადი იყო COVID-19 პანდემიის დროს.

Adams and Doyle (2018) განგრძობადი კვლევის მიხედვით, კარგად განვითარებული რბილი უნარების მქონე სპეციალისტები, გაცილებით მოქნილად გადაადგილდებიან კარიერულ ტრაექტორიებზე, იქნება ეს დაწინაურება, ინდუსტრიის ცვლილება თუ სხვადასხვა პროფესიული როლზე გადასვლა. ეს გამძლეობა ხაზს უსვამს ისეთი უნარების მნიშვნელობას, როგორცაა ემოციური ინტელექტი, რომელიც ეხმარება ურთიერთობების მართვასა და თვითრეგულირებაში (C. Cherniss, 2020). გარდა ამისა, ადაპტიურობა და პრობლემების გადაჭრის უნარები დაკავშირებულია კარიერული ზრდის უფრო მაღალ ტემპთან და გაურკვეველი ეკონომიკური კლიმატის პირობებში სამუშაოს სტაბილურობასთან (Bhattacharya & Sen, 2023).

რბილი უნარების გაზომვა რთული საკითხია, რომლიც ფართოდ არის განხილული ბოლოდროინდელ კვლევებში, რადგან შრომის ბაზარზე ამ უნარებზე მოთხოვნა მნიშვნელოვნად გაიზარდა. ძნელია მათი რაოდენობრივი შეფასება თანდაყოლილი სუბიექტური და კონტექსტზე დამოკიდებული ბუნების გამო. ტექნიკური უნარებისგან განსხვავებით, რომლებიც ხშირად შეიძლება შეფასდეს სტანდარტიზებული ტესტების გამოყენებით, რბილი უნარები მოითხოვს შეფასების უფრო ნიუანსურ მეთოდებს, რომლებიც ითვალისწინებენ ინდივიდუალურ ქცევას, სიტუაციურ ფაქტორებს და ინტერპერსონალურ დინამიკას. Robles, M. M (2020), მიხედვით, რბილი უნარების გაზომვა გულისხმობს ინდივიდუალური კომპეტენციების შეფასებას სხვადასხვა კონტექსტში, რაც ართულებს სტანდარტიზებული კრიტერიუმების ჩამოყალიბებას. ის ამტკიცებს, რომ ამ უნარების შეფასების სანდო მეტრიკა არ არის საკმარისად განვითარებული და არსებული შეფასებები ხშირად არათანმიმდევრულია და დიდწილად ეყრდნობა შემფასებლების სუბიექტურ დასკვნებს. რბილი უნარების საზომ ინსტრუმენტებში ობიექტურობის ნაკლებობამ შეიძლება გამოიწვიოს მიკერძოებული შეფასებები, რაც ეჭვქვეშ აყენებს მათ ვალიდობას და სანდოობას. Meyer et al (2021) ამტკიცებენ, რომ რბილი უნარები ხშირად ყალიბდება პიროვნული ღირებულებებით, გამოცდილებით და სოციალურ-კულტურული გავლენებით, რაც იმას ნიშნავს, რომ შესწავლის მიმართ მიდგომა, რომ ყველა ერთი საზომით გაიზომოს, ნაკლებად სავარაუდოა, რომ ეფექტიანი იყოს.

ზოგიერთი მკვლევარი, შეეცადა ამ საკითხების მოგვარებას ხელოვნური ინტელექტის გამოყენებით და გამოთქვას ვარაუდი, რომ AI-ს შეუძლია რბილი უნარების უფრო ობიექტური გაზომვა ქცევითი, შესრულების და უკუკავშირის გაანალიზებით, რამაც შეიძლება შეამციროს შეფასების დროს ადამიანის მიკერძოებული გავლენა. თუმცა, აქვე აღიარებენ, რომ AI -ს ჯერ კიდევ არ შეუძლია სრულად აითვისოს რბილი უნარების რთული ინტერპერსონალური ბუნება და ამასთან, არსებობს ეჭვი კონფიდენციალობის დაცვის, მონაცემთა უსაფრთხოების და ხელოვნური ინტელექტის გამოყენების ეთიკური შედეგების სანდოობის მიმართ.

ასევე სირთულეს წარმოადგენს სწავლებისა და ტრენინგის შემდგომ დასაქმებულთა რბილი უნარების რაოდენობრივი გაზომვა სტანდარტიზებული საზომი ხელსაწყოების არარსებობის გამო. Santos and Almeida (2021) ხაზს უსვამენ, რომ ბევრ ორგანიზაციას უჭირს რბილი უნარების ტრენინგებში (ROI) შეფასება, რადგან ცოდნის ზრდა რბილი უნარების განვითარება არ არის მყისიერად

გაზომვადი შედეგები. ისინი ამტკიცებენ, შედეგების გასაზომად აუცილებელია გრძელვადიანი დაკვირვება და კვლევები, თუმცა ბევრ ორგანიზაციას არ აქვს რესურსი მსგავსი შეფასების სისტემის დასანერგად.

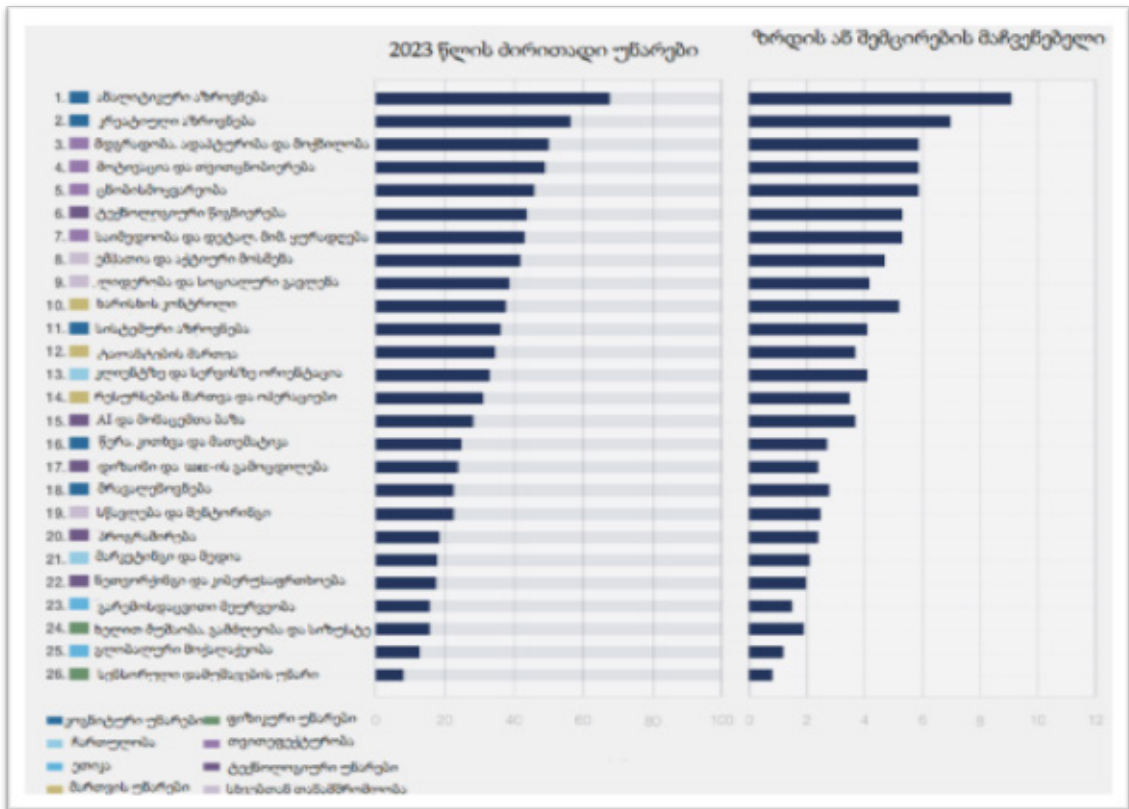
Jackson, D., & Hancock, P. (2021) მიხედვით, რბილ უნარებს მნიშვნელოვანი წვლილს შეაქვს სამუშაოთი კმაყოფილებასა და თანამშრომელთა შენარჩუნებაში, ძლიერი ინტერპერსონალური და ემოციური უნარების მქონე ადამიანები, ხშირად უკეთესად არიან აღჭურვილი კონფლიქტების გადაჭრასა და მოქნილობაზე შიდაორგანიზაციული როლების ცვლილებების დროს. რბილი უნარების მზარდმა აღიარებამ განაპირობა ესენციური უნარების განვითარების კომპონენტების ჩართვა საგანმანათლებლო და კორპორატიულ ტრენინგ პროგრამებში. მიუხედავად იმ გამოწვევების, რომელიც თან ახლავს რბილი უნარების გაზომვა-შეფასებას, ამ კომპეტენციების განვითარების მზარდი საჭიროება მოითხოვს ინოვაციურ გადაწყვეტილებებს შეფასების მეთოდების, ვალიდობისა და სანდოობის გასაუმჯობესებლად. მაგალითად, Narvaez (2021) შემოიტანა ჰოლისტიკური მოდელი, რომელიც აერთიანებს მაინდფულნესის, ემოციური ინტელექტის და გუნდური მუშაობის სიმულაციის სავარჯიშოებს. ნარვაეზის მოდელმა, რომელიც დანერგილია მრავალეროვნულ კომპანიებში, გააუმჯობესა გაზომვის შესაძლებლობები როგორც ინდივიდუალური პროდუქტიულობის, ასევე გუნდური თანამშრომლობის თვალსაზრისით.

ანალიზი და დისკუსია

უახლესი ლიტერატურა ხაზს უსვამს, რომ რბილი უნარები, მეცნიერების და მკვლევარების ლიტერატურაში ხაზგასმულია, როგორც ესენციური უნარები და მთლიანობაში მნიშვნელოვან როლს თამაშობს პროფესიული ორიენტირების დასახვასა და კარიერის განვითარებაში, თუმცა არსებობს განსხვავებული მოსაზრებები პრიორიტეტული რიგითობის შესახებ. მაგალითად, D.Goleman et al. (2017) პრიორიტეტს ანიჭებენ EI-ს, ხაზს უსვამენ მის როლს ემოციურ მდგრადობასა და სტრესის მართვაში. ამის საპირისპიროდ, Fitzgerald R(2020) მხარს უჭერს ადაპტიურობის მნიშვნელობას EI-სთან ერთად და აცნობიერებენ მის მნიშვნელობას სწრაფად ცვალებად სამუშაო ლანდსაფტზე. ანალოგიურად, კომუნიკაცია, რჩება ფუნდამენტურ უნარად, რომელსაც Mosquera et al. (2023) აფართოებს და ამატებს ციფრული კომუნიკაციების უნარსაც. უფრო მეტიც, სანამ პრობლემის გადაჭრისა და კრიტიკული აზროვნების უნარები უმნიშვნელოვანესია, ეჭვგარეშეა, რომ კრიტიკული აზროვნებისა და ადაპტიურობის უნარების კომბინაცია იწვევს უკეთეს

კარიერულ შედეგებს, განსაკუთრებით ეკონომიკური რყევების, შრომითი ბაზრის თუ კარიერული გაურკვევლობის დროს. მდგრადობის თვალსაზრისით, ასევე ეჭვგარეშეა, რომ გამძლეობა შეუცვლელია მდგრადი კარიერული ზრდისთვის, განსაკუთრებით მაღალი წნეხის პროფესიული როლებში ყოფნის დროს.

ცხრილი 1. მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის წლიური ანგარიში, 2023წ.

World Economic Forum-ზე გამოქვეყნებული უნარების გლობალური ტაქსონომიის მიხედვით, Future of Jobs Report 2023-ის კვლევაში, რვა ჯგუფად კლასიფიცირებულია რბილი უნარები და მოყვანილია ვარაუდი მათი მნიშვნელობის მოსალოდნელი ზრდის ან შემცირების თაობაზე მომდევნო ხუთი წლის მანძილზე.

ამ კვლევაში გამოვყოფთ რამდენიმე მნიშვნელოვან ესენციურ უნარს, რომელიც მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის 2023 წლის ანგარიშში და განხილული ლიტერატურის მონაცემებით პრიორიტეტულია კარიერული განვითარებისა და მდგრადობისთვის.

კომუნიკაცია, რომელიც მოიცავს როგორც ვერბალურ, ასევე არავერბალურ ფორმებს, არის ურთიერთობების დამყარების, მოლაპარაკებისა და ეფექტიანი თანამშრომლობის საფუძველი ორგანიზაციებში. კარგად განვითარებული კომუნიკაციის უნარები საშუალებას აძლევს ადამიანებს მკაფიოდ გადმოსცენ

იდებენ, მოუსმინონ აქტიურად სხვებს და შინაარსიანად ურთიერთქმედებდნენ სხვებთან. კომუნიკაცია არის დინამიური უნარი, რომელიც უზრუნველყოფს უკუკავშირის ციკლს, რომლებიც საჭიროა უწყვეტი სწავლის, კვალიფიკაციის ზრდისა და პროდუქტიულობისთვის.

ემოციური ინტელექტი, რომელიც განსაზღვრულია გოლემანის მიერ, როგორც ემოციების გაგების, მართვისა და გამოყენების უნარი საკუთარ თავსა და სხვებში, არის კარიერული წარმატების და სამუშაოთი კმაყოფილების ძლიერი პრედიქტი. EI მოიცავს თვითცნობიერებას, თვითრეგულირებას, სოციალურ ცნობიერებას და ურთიერთობების მართვას, რაც გადამწყვეტია სამუშაო ადგილზე ინტერპერსონალური ეფექტიანობისთვის. Cherniss (2020) მიერ ჩატარებულმა კვლევამ აჩვენა, რომ მაღალი EI დაკავშირებულია თანამშრომლების უფრო დიდ კმაყოფილებასთან, გამძლეობასთან, დაბალ გადინებასთან, კონფლიქტების კონსტრუქციულ მართვასა და პოზიტიურ სამუშაო ურთიერთობებთან, რაც თავის მხრივ აუმჯობესებს გუნდის პროდუქტიულობას და ორგანიზაციულ კულტურას.

ტექნოლოგიური ცვლილებებისა და გლობალიზაციის სწრაფმა ტემპმა **ადაპტირების უნარი** კარიერული უნარების წინა პლანზე გადმოანაცვლა. ადაპტაცია, ანუ ახალ პირობებთან და მოთხოვნებთან ადაპტაციის უნარი საშუალებას აძლევს ადამიანებს განვითარდნენ გაურკვეველ და ცვალებად კონტექსტში. მოქნილი თანამშრომლები, კრიზისის ან ტექნოლოგიური ცვლილებების დროს წარმატებით პასუხობენ გამოწვევებს და იყენებენ ახალ შესაძლებლობებს. Narayan-a and Narayan-b (2022) ასევე დაადგინეს, რომ ადაპტირებადი თანამშრომლები უფრო ინოვაციურები არიან, მზად არიან მიიღონ და გაუმკლავდნენ ახალ ამოცანებს და თავიანთი წვლილი შეიტანონ მრავალფუნქციურ გუნდებში - ეს ის თვისებებია, რომლებმაც კრიტიკული მნიშვნელობა შეიძინა პოსტ-პანდემიურ სამუშაო გარემოში.

იმდენად რამდენადაც, სამუშაო ადგილები უფრო თანამშრომლობითი და დეცენტრალიზებული ხდება, გუნდური მუშაობა კარიერული წინსვლის კრიტიკულ უნარად იქცა. ეფექტიანი **გუნდური მუშაობა** გულისხმობს არა მხოლოდ სხვებთან კარგად თანამშრომლობას, არამედ ჯგუფის დინამიკის მართვას, სხვადასხვა თვალსაზრისის პატივისცემას და გუნდური მიზნების მიღწევას. გუნდურობის ძლიერი უნარების მქონე პროფესიონალებს, უკეთ შეუძლიათ ნდობის მოპოვება, ინკლუზიის ხელშეწყობა და გუნდების შიგნით ჩართულობის მაღალი დონის შენარჩუნება. ეს უნარი განსაკუთრებით ღირებულია მულტიკულტურულ და მრავალფუნქციურ გუნდებში, სადაც თანამშრომლობა

არის ინოვაციის და პრობლემის გადაჭრის გასაღები. დამსაქმებლები სულ უფრო მეტად ეძებენ ისეთ კანდიდატებს, რომლებსაც აქვთ გუნდური მუშაობის უნარი და განიხილავენ მათ, როგორც მაღალი ხარისხის სამუშაო გარემოს მხარდამჭერ მნიშვნელოვან კონტრიბუტორებს.

პრობლემის გადაჭრა არის სიტუაციების შეფასების, პრობლემების იდენტიფიცირებისა და ეფექტიანი გადაწყვეტილებების შემუშავების უნარი. ეს არის არსებითი უნარი, როცა პროფესიონალებს ხშირად უწევთ ინფორმირებული და გაცნობიერებული გადაწყვეტილებების მიღება ზეწოლის ქვეშ. პრობლემის ეფექტიანი გადაჭრა გულისხმობს ანალიტიკურ აზროვნებას, კრეატიულობას, გონივრული განსჯის უნარს და პროფესიონალებს აძლევს შესაძლებლობას პრობლემა გადაჭრან სტრუქტურირებული აზროვნებით, დაძლიონ რთული პრობლემები და მიიღონ ეფექტიანი, მდგრადი გადაწყვეტილებები.

კრიტიკული აზროვნება არის ინფორმაციის ობიექტურად შეფასების, სხვადასხვა თვალსაზრისის განხილვისა და ინფორმირებული განსჯის უნარი. ფუნდამენტურია გაცნობიერებული გადაწყვეტილებების მიღება, რადგან ის მოითხოვს ვარაუდების შეფასებას, მიკერძოების გამოვლენას და ინფორმაციის ლოგიკურ ანალიზს. კრიტიკული აზროვნება განსაკუთრებით მოთხოვნილია კომპეტენციაა ტოპ-მენეჯმენტში, კვლევებში და იმ პოზიციებზე, რომლებიც მოითხოვს სტრატეგიული გადაწყვეტილების მიღებას. კრიტიკული აზროვნების განვითარებით, პროფესიონალებს შეუძლიათ მეთოდურად მიუდგენენ პრობლემებს, განჭვრიტონ პოტენციური რისკები და იპოვონ გადაწყვეტილებები, რომლებიც იქნება როგორც ინოვაციური, ასევე მტკიცებულებებზე დაფუძნებული. გარდა ამისა, კრიტიკული აზროვნება აძლიერებს ადამიანის თვითრეფლექსიის უნარს, რაც ხელს უწყობს პიროვნულ ზრდას და უწყვეტ პროფესიულ განვითარებას.

თითოეული ეს უნარი - კომუნიკაცია, ემოციური ინტელექტი, ადაპტაციის უნარი, გუნდური მუშაობა, პრობლემების გადაჭრა და კრიტიკული აზროვნება - არის კარიერული უნარების ჰოლისტური ნაკრების მნიშვნელოვანი მდგენელები, რომლებიც შესაძლებლობას აძლევს პროფესიონალებს რთულ სამუშაო გარემოში ნავიგაციის, პროდუქტიული ურთიერთობების განვითარების და ორგანიზაციულ მიზნებში მნიშვნელოვანი წვლილის შეტანაში. ინდივიდებისთვის ეს კომპეტენციები ზრდის მდგრადობას, სამუშაო კმაყოფილებას და კარიერულ მობილობას, რადგან მათ შეუძლიათ შეცვალონ და შეეგუონ სხვადასხვა სამუშაო როლებსა და პასუხისმგებლობებს თავიანთ პროფესიულ ცხოვრებაში. ორგანიზაციებისთვის, ძლიერი რბილი უნარების მქონე თანამშრომლები აღწევენ

უკეთეს შედეგებს, მათ შორის გუნდის გაზრდილ პროდუქტიულობას.

ბოლო კვლევებმა აჩვენა, რომ ესენციური უნარების ინტეგრირება როგორც საგანმანათლებლო, ისე პროფესიული განვითარების პროგრამებში აუცილებელია მომავლისთვის მზადობის მქონე სამუშაო ძალის განვითარებისთვის. უკვე ბევრი ორგანიზაცია ანიჭებს უპირატესობას რბილი უნარების ტრენინგ-პროგრამებს, ვორქშოპებს, მენტორულ პროგრამებს და ქოუჩინგს. ეს ინიციატივები მიუთითებს რბილი უნარების მზარდ აღიარებაზე, არა მხოლოდ ინდივიდუალური კარიერული წარმატებისკენ მიმავალ გზაზე, არამედ ორგანიზაციული მდგრადობისა და ზრდისკენ.

დასკვნები და რეკომენდაციები

განხილული ლიტერატურა აჩვენებს, რომ რბილი უნარები არის არა თავისთავად ცალკე მდგომი კომპეტენციები, არამედ დინამიურად ურთიერთქმედებენ ძლიერ უნარებთან, რათა ხელი შეუწყონ გრძელვადიან კარიერულ წარმატებას. მაგალითად, ინდივიდები, რომლებიც გამოირჩევიან ემოციური ინტელექტით, ხშირად ეფექტიანი კომუნიკატორები და გუნდური მოთამაშეები არიან, რაც ზრდის მათი ლიდერულ პოტენციალს და პროფესიულ ადაპტურობას (Robles, 2018; Biswas-Diener, 2021). ამ კვლევებში შესამჩნევია ტენდენცია, რომ რბილი უნარები ამცირებს ისეთ რისკებს, როგორცაა ემოციური გადაწვა და სამუშაოთი უკმაყოფილება, ხოლო მდგრადობის, ემოციური ინტელექტის, კრიტიკული აზროვნების, ადაპტურობის და პრობლემების გადაჭრის უნარების განვითარებით ადამიანებს შეუძლიათ უკეთესად გადალახონ პროფესიული გამოწვევები და შეინარჩუნონ კარიერული კეთილდღეობა და სამუშაო-ცხოვრების ბალანსი. ამ მიზნით საგანმანათლებლო დაწესებულებებმა და დამსაქმებლებმა აქტიურად უნდა შეუწყონ ხელი ესენციური უნარების განვითარებას სტრუქტურირებული პროგრამების მეშვეობით. როდესაც გლობალური სამუშაო ბაზარი გადადის ავტომატიზაციაზე და AI-ზე ორიენტირებულ ამოცანებზე, რბილი უნარებით უზრუნველყოფილი ადამიანური ფაქტორი, სულ უფრო მნიშვნელოვანი ხდება და ამავედროულად საშუალებას აძლევს ადამიანებს განვითარდნენ ტექნოლოგიური მიღწევების კვალდაკვალ.

რეკომენდაციის სახით, მნიშვნელოვანია გათვალისწინებულ იქნას, რომ ფორმალური განათლების საფეხურზე პროფესიული თვითგამორკვევის და უნარების განვითარების მიზნით დაინერგოს კარიერული კონსულტირების

სისტემა, რომელიც უკვე საშუალო სკოლის საფეხურზე ფოკუსირებული იქნება ისეთი ესენციური უნარების განვითარებაზე, როგორცაა თვითგამორკვევა, თვითმართვა, კრიტიკული აზროვნება, გადაწყვეტილების მიღება, რაც ქმნის მომავალ სამუშაო ძალას. ასევე, დამსაქმებლებმა უნდა განიხილონ ინდივიდის რბილი უნარების შეფასება თანამშრომლობის პროცესში, რათა ინდივიდუალური ძლიერი მხარეები ორგანიზაციულ მიზნებთან გააერთიანონ, შეუწყონ რბილი უნარების ინტეგრირებას ორგანიზაციულ ტრენინგ პროგრამებში, უწყვეტი განვითარების ჩარჩოების შექმნასა და კარიერული კონსულტაციის და ქოუჩინგის გამოყენებას, რათა დაეხმარონ ინდივიდებს ამ უნარების კრიტიკული როლის გაგებაში და წარმატებული კარიერული ნავიგაციისთვის მუდმივად ცვალებად კარიერულ ლანდშაფტზე.

რბილი უნარების კარიერული ჩარჩოში ინტეგრირებისთვის, სამომავლო კვლევის თემა: „რბილი უნარების მნიშვნელობა პროფესიული არჩევნის პროცესში“. რაც მნიშვნელოვნად მოახდენს გავლენას ფორმალური განათლების საშუალო საფეხურზე მომავალი პროფესიონალების მომზადებას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Adams, P., & Doyle, T. (2018). *Soft Skills and Career Transitions: A Longitudinal Study*. Journal of Career Development, 45(4), pp. 324–340
2. Bhattacharya, S., & Sen, A. (2023). *Adaptability and Career Resilience in Volatile Work Environments*. Human Resource Management Journal, 39(2), pp. 102–119.
3. Cherniss, C. (2020). *Emotional intelligence: Toward clarification of a concept*. *Industrial and Organizational Psychology*, 13(1), 1-19. doi:10.1017/iop.2020.4
4. Fitzgerald, R. (2020). *Adaptability in Career Development: Strategies for the Modern Workforce*. Career Development Quarterly, 68(4), pp. 345-360.
5. Goleman, D. (2019). *Emotional Intelligence in the Workplace*. New York: Random House.
6. Goleman, D., et al. (2017). *Emotional Intelligence and Career Success: A Meta-Analysis*. Psychological Science, 28(7), pp. 861-869.
7. Jackson, D., & Hancock, P. (2021). "Interpersonal Skills and Career Satisfaction." *Journal of Applied Psychology*.
8. Mosquera, L., et al. (2023). *Digital Communication Competencies for the Modern Career: A Cross-Sectional Analysis*. International Journal of Business Communication, 55(3), pp. 383-402.
9. Meyer, B., Fleckenstein, J., Kauffeld, S., & Krumm, S. (2021). *The role of soft skills in employability: A systematic review and research agenda*. *Frontiers in Psychology*, 12, 727234. doi:10.3389/fpsyg.2021.727234
10. Narvaez, M. (2021). *Soft Skills in Multinational Organizations: A Holistic Training Model*. Journal of Applied Behavioral Science, 57(3), pp. 203–220.
11. National Soft Skills Association. "The Value of Soft Skills in the Labor Market." National Soft Skills Association. National Soft Skills Association; [ps://www.nationalsoftskills.org/the-value-of-soft-skills-in-the-labor-market/](https://www.nationalsoftskills.org/the-value-of-soft-skills-in-the-labor-market/)).
12. Narayan, A., & Narayan, S. (2022). The role of soft skills in career resilience and adaptability: Implications for professional development. *Journal of Career Studies*, 30(3), pp. 275-290.
13. Robles, M. (2021). *Employer Perspectives on Soft Skills: An Analysis of Trends*. Journal of Business and Psychology, 36(5), pp. 389–407.
14. Robles, M. M. (2022). "Soft Skills and the Workforce: Navigating Career Resilience." *Career Development Quarterly*.
15. Santos, J., & Almeida, M. (2021). Soft skills assessment in higher education: A systematic review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(8), 4173. <https://doi.org/10.3390/ijerph18084173>
16. World Economic Forum. (2023). Future of Jobs Report 2023; p-.38 https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2023.pdf

პოლიტიკური მარკეტინგის თანამედროვე გამოწვევები, ამომრჩევლის განწყობის კვლევა „მარკეტინგული ინსტრუმენტების ეთიკური დილემა და პოლიტიკური ფიგურის მიმართ გამონატული თანამედროვე მოთხოვნები“

დოქტორი, მაგდა კოტრიკაძე

კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი

„პოლიტიკური მარკეტინგი“ ყოველ არჩევნებზე მნიშვნელობას არ კარგავს. პირიქით, მარკეტინგული ტექნიკების ახლებური გამოყენება, მიგნებები და სიახლეები არჩევნებისთვის დღესაც უმთავრეს გამოწვევად რჩება. მეორე მხრივ, კი 21-ე საუკუნის მედიის, როგორც გლობალური გამოყენების და ფართო მასებზე ზემოქმედების ინსტრუმენტი მსოფლიოში და უმეტესწილად განვითარებად ქვეყნებში, ისეთი როგორიც საქართველოა, შეუცვლელ როლს იტოვებს. პოლიტიკურ მარკეტინგში გამოვყოფთ რამდენიმე ფაზას და დეტალურად შევხებით მის ფსიქოლოგიურ და სტრატეგიულ კომპონენტებს.

ასევე განვიხილავთ, პოლიტიკური კამპანიების სახეებს, მათ ძლიერ და სუსტ მხარეებს, შეფასებებს და ანალიზს სხვადასხვა საერთაშორისო მკვლევართა მიერ. ასევე, ვისაუბრებთ პიარისა და მარკეტინგის კვებების, პოლიტიკისა და პოლიტიკური მარკეტინგის კავშირსა და სხვაობას, მათ სახეებსა და სამოქმედო ინსტრუმენტებს.

ხშირია, როდესაც საარჩევნო პროცესები მარკეტინგულად დაუგეგმავად ვითარდება, კრეატიული მორგების ჩარჩოს ცდება და ავითარებს ქაოსურ ქმედებას. პოლიტიკური მარკეტინგის „ამ ჟანრში“ ფართო ასპარეზი ეძლევა ერთმანეთისგან გამომრიცხავ მესიჯებს და პარალელურ უხეშ კვეთას, წამოცდენებს, ლოგიკური ჯაჭვის არქონას. შევხებით, ლოგოს, სლოგანის და სხვა მაინდიფიცირებელი კომპონენტების მნიშვნელობას. მასმედიის, პოლიტიკური რეკლამის, კანდიდატის ბრენდინგის და სხვა მნიშვნელოვანი საკითხების კვალდაკვალ ეს და სხვა მნიშვნელოვანი თემა განხილული იქნება სტატიაში.

საკვანძო სიტყვები: პოლიტიკური, მარკეტინგი, გამოწვევები, ამომრჩეველი, მარკეტინგული ინსტრუმენტები, დილემა, ეთიკა, პოლიტიკური ფიგურა

Contemporary Challenges of Political Marketing, Voter Attitude Survey “Ethical Dilemma of Marketing Tools and Contemporary Demands Expressed to a Political Figure”

Abstract

I chose this topic based on its relevance, as “political marketing” remains important in every election. On the contrary, the new application of marketing techniques, findings, and innovations remains the primary challenge for elections today. On the other hand, the media of the twenty-first century, as a tool of global use and impact on the masses, continues to play an indispensable role in the world, particularly in developing countries like Georgia. We will distinguish several phases in political marketing and discuss its psychological and strategic components in detail.

We will also look at the different types of political campaigns, their strengths and weaknesses, and the evaluations and analyses provided by various international researchers. We will also discuss the similarities and differences between PR and marketing intersections, politics and political marketing, and their various types, and action tools.

It is common for election processes to develop unplanned in terms of marketing, missing the frame of creative adjustment, and resulting in chaotic action. In this “genre” of political marketing, a large arena is given to mutually exclusive messages and a parallel crude intersection; there appears to be no logical chain. We will discuss the meaning of the logo, slogan, and other identifying elements. The article will discuss mass media, political advertising, candidate branding, and other important issues.

Keywords: political, marketing, challenges, voter, marketing tools, dilemma, ethics, political figure

შესავალი

პოლიტიკური მარკეტინგის სამშობლო ამერიკის შეერთებული შტატებია. ის სამ მეცნიერებას: მარკეტინგს, პოლიტიკურ მეცნიერებას და კომუნიკაციას მოიცავს (PR). პოლიტიკური მარკეტინგი სათავეს ბიზნეს მარკეტინგიდან იღებს, ტერმინი კი 1956 წელ პირველად მეცნიერმა დენილ კელიმ გამოიყენა წიგნში „პროფესიონალური საჯარო ურთიერთობები“. ის პირველი იყო, ვინც პოლიტიკურ კონსულტირებაზე ალაპარაკდა. თუმცა, მალევე არ დაიწყო

აქტიური პროცესი ათეული წელი დასჭირდა იმას რომ პოლიტიკური მარკეტინგი როგორც განყენებული მეცნიერება ცალკე შეესწავლა. შეგვიძლია მისი განვითარების ოთხი მეთოდის გამოყოფა (Holtz-Bacha, 2020).

მარკეტინგზე ბევრი განმარტება არსებობს, მაგალითად კოლტერის და არმსტრონგის „მარკეტინგის საფუძვლებში“ ვკითხულობთ: „მარკეტინგი არის მყიდველებთან მომგებიანი ურთიერთობის მართვა“ (კოლტერი & არმსტრონგი, 202). ამ განსაზღვრებაში, ისიც არის საინტერესო, რომ იტევს პოლიტიკური მარკეტინგის მთავარ მიზანსაც, რომ კანდიდატისთვისაც და პოლიტიკური მარკეტოლოგისთვისაც მომგებიანი უნდა იყოს ეს გარიგება. პოლიტიკური ფიგურა, თუ ჩინიანი საჯარო მოხელე ისე უნდა „მივყიდოთ“ საზოგადოებას, რომ მან ის მიიღოს, მოიწონოს და უგულშემატკივროს. თუ ასე არ მოხდა, როგორც მინიმუმ არ აუმხედრდეს და არ განუდგეს. მით უფრო, რომ სახალხო გამოსვლებით, მიტინგებით, საქართველო, ნამდვილად არ ჩამოუვარდება არც ერთ განვითარებად ქვეყანას.

ამერიკული მარკეტინგული ასოციაცია შემდეგნაირად ხსნის მარკეტინგს: „საქონლისა და მომსახურებათა ნაკადების, ბიზნეს პროცესების მწარმოებლისგან მომხმარებლისკენ წარმართვაა“ ჯერიმ მაკარტი კი ფიქრობს რომ მარკეტინგი წარმოადგენს „მყიდველის ან მომხმარებლის საჭიროების წინასწარ განჭვრეტის საშუალებით ორგანიზაციის მიზნების მიღწევისკენ მიმართული მოქმედების განხორციელება (რაისი, 2019).“

ჩემი მოსაზრებით, კი „პოლიტიკურ მარკეტინგს“, როგორც „კარგ წიგნს“ უნდა ჰქონდეს წინასიტყვაობა, შესავალი, კვანძის გახსნა, კულმინაცია და ფინალი. სამწუხაროდ ხშირად ასე არ ხდება და რომელიმე კომპონენტი „ამოგლეჯილია“ საარჩევნო პროცესიდან, ისე როგორც კარგი წიგნიდან განგებ ამოხეული თავი, ან ქვეთავი. დაგეგმვის პროცესს პოლიტიკური მარკეტინგის სტრატეგია ჰქვია და მინიმუმ 6 თვით ადრე საარჩევნო პროცესების გაცხადებამდე უკვე მზად უნდა ჰქონდეს პოლიტიკურ პარტიას, როგორც სამაგიდე წიგნი და „ბიბლია“. ისე როგორც გზამკვლევი დაბურულ ტყეში და საფეხმავლო გზა გაუკვალავ სივრცეში.

არ არსებობს დღე, როცა ჩვენ არ ვხვდებით პოლიტიკურ მარკეტინგს, რადგან ის არის: ტელევიზიაში, რადიოში, ბილბორდებზე, პრესაში, სოციალურ ქსელებში, საზოგადოებაში სადაც სხვადასხვა პოლიტიკური მოსაზრების ადამიანი გვხვდება და ერთმანეთს უზიარებს ინფორმაციას, მის მოსაზრებას, ტაქსიში, მაღაზიაში, სადაც თაროებზე გვხვდება ფერადგარეკანიანი ტკბილეული, თუ პროდუქტი. ჩვენ

პრაქტიკულად ისე ვცხოვრობთ მარკეტინგთან ერთად, რომ ვერც კი ვამჩნევთ მის არსებობას.

„დღესდღეობით მარკეტინგი უნდა განიხილებოდეს არა როგორც გაყიდვის საშუალება, არამედ როგორც მყიდველთა საჭიროებების დაკმაყოფილების წყარო.“ თუკი პოლიტიკურ მარკეტინგში დასაქმებულ ადამიანს არ ესმის იმ საზოგადოების, რომელსაც უნდა შესთავაზოს კანდიდატი, არ აქვს წინასწარ შესწავლილი ველი და მოთხოვნა ვერაფრით ვერ შეძლებს ჯეროვნად დააკმაყოფილოს მათი მოთხოვნა. პოლიტიკური მარკეტინგის ერთ-ერთი მთავარი ფუნქციაა ისე ალაპარაკოს კანდიდატი, იმ სამეტყველო ფრაზებით, იმ სლოგანებითა და ფრაზებით, რომ მის პოტენციურ ამომრჩეველს არ გაუჭირდეს მისი გაგება, მოსმენა და აღქმა. თუ მას არ ესმის ხალხის ხმა, პოლიტიკური მარკეტინგის სპეციალისტი ვერასდროს მოახერხებს დადოს სასურველი შედეგი, მიიყვანოს კანდიდატი არჩევნების ბოლო დღემდე და საარჩევნო პროცესის დასრულებისას მიიღოს დადებითი შედეგი. ეს არის „პროცესი, რომლის მეშვეობითაც ცალკეული პიროვნებები და ჯგუფები ფასეულობების შექმნითა და სხვებთან მათი გაცვლით იღებენ იმას, რაც სურთ და სჭირდებათ“ (კოტლერი & არმსტრონგი, 202).

თავდაპირველად მარკეტინგი მხოლოდ ბიზნესთან ასოცირდებოდა, და არავითარი საქმე არ ჰქონდა პოლიტიკასთან. პოლიტიკა მოქმედებდა დამოუკიდებლად, თუმცა გაჩნდა გარემოებები, რომელშიც მარკეტინგმა დიდი როლი ითამაშა, მეორეს მხრივ კი ბიზნესი შევიდა პოლიტიკაში, დაიწყო პოლიტიკის ლობირება და დაფინანსება. გაჩნდა დიდი მოთხოვნა მარკეტინგის სპეციალისტებზე და ბუნებრივად დაუკავშირდა ეს ორი ამჟამად სამეცნიერო მიმართულება ერთმანეთს და დაერქვა „პოლიტიკური მარკეტინგი“.

ჯონ ფიცჯერალდ კენედიმ თქვა: „ერთი ამომრჩევლის უცოდინარობას შეუძლია ქვეყნის დემოკრატიისა და მოქალაქეთა უსაფრთხოების საფრთხეში ჩაგდება.“ (სულაშვილი, 2019) საკითხავია სად გადის ზღვარი ამომრჩევლის პოლიტიკურ განათლებასა და პასუხისმგებლობას შორის, ასევე მნიშვნელოვანია როგორი ნაბიჯებით უნდა მიუახლოვდეს და არ დაკარგოს კანდიდატმა მისი ამომრჩეველი.

საარჩევნო პროცესში უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს კანდიდატის თვით პრეზენტაციის უნარს, რუსუდან ციცქიშვილის წიგნში „სოციალური ფსიქოლოგიის საფუძვლები“ ვკითხულობთ თვით პრეზენტაციის განმარტებას: „სხვა ადამიანებზე კარგი შთაბეჭდილების დატოვების მართვა სოციალური

ურთიერთობების მნიშვნელოვანი ასპექტია. თვით პრეზენტაცია არის გარკვეული შთაბეჭდილების მოსახდენად მიმართული ძალისხმევა“ (რ.ციციშვილის, 2012) ადამიანის მოთხოვნილებაა სოციალურ გარემოში აღიარება და ის რომ მივიღოთ ის რა მოთხოვნილებაც გვაქვს კონკრეტული სიტუაციიდან. თვით პრეზენტაცია გვიქმნის უკეთეს წარმოდგენას საკუთარ თავზე, რაც შემდგომ გადაეცემა შეხვედრაზე, თათბირზე ან კამპანიის პროცესში მოსულ დამსწრეს და ისიც შესაბამისად განეწყობა სპიკერის მიმართ.

არსებობს თვითპრეზენტაციის ტექნიკები, რომელიც ეხმარება „ფიგურას“ უკეთესად წარმოაჩინოს თავი. ესენია: მოიქცეს სოციალური ნორმების შესატყვისად, მოიქცეს სხვა პიროვნებასთან შესაბამისად და მსგავსად, თვით რეკლამირება, პირფერობა და მისი ანტიპოდი თავმდაბლობა, მეექვსე ტაქტიკად კი ფსიქოლოგები გამოყოფენ „ბირგინგს“ (თბობა სხვისი დიდების არეკლილ სხივებში) ანუ ასოცირება წარმატებულ ადამიანებთან ან ადამიანთან, ხაზის გასმა მაშინაც თუ ეს კავშირები სრულიად უმნიშვნელოა (რ.ციციშვილის, 2012).

დღეს სოციალური ქსელების აქტივობებმა, სწრაფმა სვლამ და საზოგადოების მოთხოვნებზე წვდომამ ისე გააფართოვა ეს მიმართულება, რომ პრაქტიკულად მსოფლიო არჩევნებს სოციალური ქსელებით იგებს ან აგებს. სოციალური ქსელების ვიდეო ჩართვები, კითხვა-პასუხი, პოსტერები და სარეკლამო ბანერები რომლებიც სულ თვალწინ ციმციმებენ და მოულოდნელად ვნახულობთ გვამახსოვრდება. ასევე, მნიშვნელოვანია მათი ხელმისაწვდომობა, იმისთვის რომ სოციალური ქსელით ვისარგებლოთ სავარძლიდან წამოდგომაც არ გჭირდება, რადგან მობილური ტელეფონის გარეშე გაუსაძლისი გახდა ცხოვრება.

იმ დროს, როცა სოციალური ქსელები ასე მრავლადაა, იკლო გაზეთებმა, ჟურნალებმა, კანტიკუნტად დაინახავთ ახალ ბეჭდურ მედიას. ის რაც იბეჭდებოდა დღემდე ახლა დისტანციურ, ეგრეთწოდებულ ონლაინ სივრცეშია და შეგვიძლია ასევე ფეხზე აუდგომლად ვნახოთ, გავეცნოთ და წავიკითხოთ. მიუხედავად ამისა, ჩემი მოსაზრებით რადიო აქტუალობას არ კარგავს, ისიც ცდილობს უფრო აჩქარდეს და დაეწიოს მსმენელს მანქანაში, ავტობუსში, როცა მისი მომხმარებელი ყურსასმენით მგზავრობს და აქვს იმის დრო რომ საინფორმაციო გამოშვებას მოუსმინოს. ფილმებიც კი რომელსაც ჩვენ ონლაინ სივრცეში ვუცქერთ, სავსეა პოლიტიკური რეკლამით, სწორედ იმ წუთს როცა გადამწყვეტი მომენტია ფილმში, აქ ემოციური ჩართულობა და ორგანულად კი ადრენალინის ჰორმონი მატულობს, მეცნიერთა აზრით, სწორედ ამ მომენტში კარგად იმახსოვრებს გონებაც, რადგან ემოციურ შეგრძნებას უკავშირდება მოვლენა.

პოლიტიკური რეკლამა დიდ წილად განაპირობებს კანდიდატის, ან საჯარო მოხელის (ვგულისხმობ მალალი თანამდებობის პირებს და მათ იმიჯს. როგორსაც წარმოაჩენს მას რეკლამა, სწორი პოზიციონირების შემთხვევაში, სწორედ ისეთს აღიქვამს მას ამომრჩეველი. ხშირად დაჰკვირვებიხარ, ალბათ როდესაც სარეკლამო ბანერებზე დაინახავთ ბავშვთან, მოხუცთან ან შეზღუდული შესაძლებლობის პირთან გადაღებულ ფოტოებს და ცხადია ელექტორატის ლოიალობის გაზრდისთვის კეთდება, პოზიტიურად განგვაწყობს. წარმოჩინდება მზრუნველი და მოსიყვარულე ადამიანი და მნახველს ქვეცნობიერად ჰქონია რომ მასაც შეხვდება პოლიტიკოსისგან მცირე წილი სითბო, ყურადღება და საბოლოოდ ფინანსური სიკეთე.

„მედია თავად „პოლიტიკის კეთების“ პროცესშიც არ თამაშობს უკანასკნელ როლს: მთელი საზოგადოებისა არ იყოს, ხელისუფლებაც მყისიერად იღებს ინფორმაციას დედამიწის ნებისმიერი წერტილიდან.“ თუმცა შეიძლება მოძალებული ინფორმაცია სახიფათოც აღმოჩნდეს მთელ რიგ შემთხვევებში (კოტლერი & არმსტრონგი, 202).

მალხაზ მაცაბერიძე პოლიტიკური კომუნიკაციის მეთოდების ორ ჯგუფს გამოყოფს გამოყოფს ესენია: მობილიზაციურსა და მარკეტინგულ მეთოდებს. აგიტაციას და პროპაგანდას პირველ ჯგუფს მიაკუთვნებს, მეორეს კი რეკლამას, რომელიც პოლიტიკური ინსტიტუტების, ლიდერების მიმართ დადებითი აზრის და განწყობის ჩამოყალიბებას უნდა ცდილობდეს. (მაცაბერიძე, 2014)

მაცაბერიძეს მოჰყავს არტურ სანდერსის შეხედულებები წარმატებულ რეკლამაზე, მეცნიერის თქმით კი კარგ რეკლამად შეგვიძლია ჩავთვალოთ ის რეკლამა, რომელიც კარგად ამახსოვრდება მსმენელს, ეხება მის გრძნობებს და მალალ ინტერესსაც იწვევს. უნდა ასახავდეს ელექტორატისთვის ნაცნობ გარემოს, მოვლენებს და მიმდინარე აქტუალურ საკითხებს. რეკლამა დიდ ყურადღებას უნდა უთმობდეს ჩვეულებრივ რიგით ადამიანებს და ასახავდეს მათ ყოფას და არა ცნობადი სახეები და ლიდერები. სასურველია გამოირჩეოდეს უბრალოებით, არ იყოს გადატვირთული და ერთ კონკრეტულ მესიჯს გადასცემდეს. (მაცაბერიძე, 2014)

პოლიტიკური რეკლამა შეგვიძლია 5 კომპონენტად დავყოთ მისი დანიშნულების მიხედვით: საინფორმაციო რეკლამა - ამ ხუთეულიდან ყველას თავის უნიკალური დანიშნულება აქვს. საინფორმაციო მარკეტინგული მასალა უშუალოდ ინფორმაციის გავრცელებას გულისხმობს, მაგრამ ის აუცილებლად მოიცავს მესიჯს და დამატებით ისეთ ქვე ფრაზებს, რაც იგულისხმება ნაწერში მაგრამ

ზედაპირზე და ლივლივებს. შეგონებით-შემეცნებითი რეკლამა - ანუ გარკვეულ ინფორმაციასაც აწვდის და ცოტათი ცდილობს დედობრივი დარიგებაც ჩადოს ამ მარკეტინგული მანევრით. შედარებითი რეკლამა - ერთ-ერთი ყველაზე მტკივნეული ფრაგმენტია, რადგან ამ დროს ადამიანი კარგავს იდენტობას და შიშის ზარი სცემს. მას ამსგავსებენ სხვადასხვა ცხოველს, მცენარეს ან მულტფილმის გმირს, ან ატრიალებენ და ოპონენტის კადრებს, უხსენებენ ძველ და ახალ ჩანაწერებს და ა.შ ბუნებრივია, რომ ეს პროცესი მტკივნეულია „თქვენი ტვინის ის პირველყოფილი ნაწილი, რომელიც დომინანტობის შეფასებაშია დახელოვნებული, აკვირდება, როგორ გეპყრობიან სხვები. მიღებული ინფორმაციის საფუძველზე თქვენს მნიშვნელობას განსაზღვრავს, შემდეგ კი გარკვეულ სტატუსს მოგანიჭებთ.“ (პეტერსონი, 2023)

შეხსენებითი მარკეტინგი მეტწილად მუშაობს რადიო ხაზებით, ცხადია იყენებს ტელევიზიას, მაგრამ არა იმდენჯერ, რადგან ტელევიზიის მომსახურება მაღალბიუჯეტურია და თანაც საარჩევნო პროცესში ყველა მედია იტვირთება კანონთან შესაბამისობაში. შეხსენება მნიშვნელოვანია, სწორედ ამიტომაც არჩევნებამდე 48 საათით ადრე წყდება სარეკლამო ბადაებში რეკლამის გაშვება ყველა მედია საშუალებაში. ამიტომ ყველა ამ დრომდე ცდილობს, მოცემული წლის ბოლო საარჩევნო აქტივობები მოასწროს და კიდევ ერთხელ შეახსენოს მოქმედებით ამომრჩეველს ფრთიანი ფრაზა - „ხმა მომეცით“. გავრცელებული განმარტებითი რეკლამა გულისხმობს დეტალურ ახსნა-განმარტებას, მოწოდებას, ხშირად აქვს მსგავსი მიდგომა ცენტრალურ საარჩევნო კომისიას, მათ ასევე სუბთარჯიმანიც ჰყავთ რომ ყველამ შეძლოს ინფორმაციის გაგება. ადაპტირებული კებგვერდი.

სწორედ ამ ინფორმაციულ ხანაში, რეკლამა ერთ-ერთი წამყვანი დარგია. დღეს, რეკლამა საზღვრავს არა მარტო როგორი კბილის პასტა იყიდოს მომხმარებელმა, არამედ რომელი პოლიტიკური კანდიდატურა აირჩიოს. ეს არის ერთგვარი ბიზნესი, რომელიც წარმატებული მხოლოდ მაშინ შეიძლება იყოს, როცა ითვალისწინებს აუდიტორიის მოთხოვნებს.

მასმედია „ფიგურის“ ფორმირებას და წარდგენას ახდენს ანუ ზრუნავს მის იმიჯზე. რა არის იმიჯი, ეს თითქოს უცნობი და თითქოს უკვე ძალიან ახლობელი სიტყვაა? „იმიჯი, ეს არის ორგანიზაციის, პოლიტიკური ფიგურის ან შოუბიზნესის წარმომადგენლის გარეგანი მე, ანუ რას ფიქრობენ საზოგადოებაში ამ ადამიანზე, ამ ორგანიზაციაზე“ (გურული, 2021) სწორედ ამიტომაც, ყველა უფრო ხილდება საკუთარ „გარე სახეს“, რომ ყველამ კარგი განწყობით შეხედოს და შეფასებითი

მზერაც იყოს დადებითი. რეალურად პოლიტიკოსებიც, ის ფიგურები ვისთანაც პოლიტიკურ პიარს უწყვენ მუშაობა ჩვეულებრივი ადამიანები არიან, რომლებსაც: სცივით, შიათ, ენატრებათ და უყვართ მაგრამ ჩვენ, მოსახლეობა, ამომრჩეველი, ელექტორატი ამას ხშირად და უფრო მეტად არ ვაცნობიერებთ, რადგან მათ პიედესტალზე ვაყენებთ, მათგან არქეტიპებს ვქმნით ჩვენს წარმოსახვაში. იქნება გარკვეული ხატები, რომლებსაც შემდეგ შესაძლოა ზოგიერთი ჩვენგანი ფანატიკურ მდგომარეობამდეც მიჰყავს.

პოლიტიკური რეკლამის ძირითადი საბაზისო მოთხოვნები უთანაბრდება ფსიქოლოგიაში დასწავლის სამი ძირითადი მექანიზმის არსს: " ასოციაციებზე დაფუძნებული" - მაგ: კარგად იქცევა, ესე იგი კარგია, დასწავლა - გაგიმეორებ მის სახელს ასჯერ დღეში და შენ იძულებული იქნები დაიმახსოვრო ის, დასწავლა დამტკიცებით და დასწავლა მიბაძვით - ვიქნები მისაბაძი და სანიმუშო, რომ შენ მოგინდეს დამსგავსება, ან კი იმდენჯერ დაგენახვები რომ გეგონება სულ მხედავ. (ციციშვილი, 2021)

პოლიტიკური რეკლამა ეფუძნება მარტივ ფსიქოლოგიურ ხრიკს: „გინდათ იცხოვროთ უკეთ? - ხმა მომეცით!“ ეს ფორმულები კარგად მუშაობს რადგან, მას არა სარეკლამო სააგენტო ირჩევს, არამედ ის აუდიტორია რომელზედაც ეს ფორმულა მოქმედებს. ეს ტენდენცია რომ საქართველოში შეიცვალოს, ამომრჩეველმა უნდა დასვას კითხვები, სოციალურად აქტიური ცხოვრება უნდა დაიწყოს, აილოს სოციალური პასუხისმგებლობა მიმდინარე მოვლენებზე, იმისათვის რომ კანდიდატები უკეთესად მოემზადონ ხალხთან შეხვედრისთვის, წინასაარჩევნო კამპანია დაგეგმონ ხალხის რეალური პრობლემებით და რეალურად მათი გადაჭრის გზების ძიებით.

და მაინც, კანდიდატის გამარჯვება მაინც მეტწილად მის სოციალურ-ფსიქოლოგიურ თვისებებზეა დამოკიდებული, თუ რომელ დონეზეა მისი ღირებულებები და უმაღლესზე - სულიერი პიროვნება, დადებითი თვისებებით, ცივილური ქმედებებით, მაღალი დონე - გონიერი და ზნეობრივი პიროვნება მისი არსით და შემეცნებით, უმაღლეს დონესთან ახლოს მდგომი მაგრამ მაინც მრავლად ცხოველური ინსტინქტებით, თუ დაბალი დონეა - შეზღუდული გონებრივი ან ფიზიკური მონაცემებით, პიროვნული თვისებებით, ობივატელის ტიპის ქმედებებით, ნაკლებად ცივილური, მოთხოვნილებებით რომ საკუთარ სხეულზეა მიჯაჭვული. (ერიაშვილი, 2016)

სლოგანი უნდა იყოს კეთილხმოვანი, დადებითი ემოციის მომტანი. ფსიქოლოგიური დატვირთვის მქონე, რადგან ყველა ადამიანის მოთხოვნილებაა

ჩანდეს გადაწყვეტილების მიმღები, მოჭარბებულად გაუჩნდეს დადებითი ემოცია და მოთხოვნილება დაუჭიროს მხარი ამა თუ იმ კანდიდატს.

თორნიკე გურული PR-ის საფუძვლებში ხსნის სლოგანის ფორმატს და გვეუბნება, რომ სლოგანი უნდა შედგებოდეს მაქსიმუმ ოთხი სიტყვისგან, რადგან ადამიანის გონება სწორედ ამ რაოდენობას იმახსოვრებს და აღიქვამს მესიჯად. უნდა იყოს აგებული მარტივი და გასაგები სიტყვებით, სასურველია საყოფაცხოვრებო ტერმინოლოგიის გამოყენება, რაც ჯამში 5000 სიტყვას არ აღემატება. ამიტომ, უარი უნდა ვთქვათ მაღალფარდოვან სიტყვებზე. არ უნდა გამოვუყენოთ საზოგადოებისთვის მტკივნეული თემები, რომელიც მას ორ ან მეტ ნაწილად ყოფს. ადამიანებისთვის ხელმისაწვდომი და ზუსტად მიმართული უნდა იყოს! (გურული, 2021)

იმისათვის, რომ საუკეთესო ლოგო გქონდეთ, მხოლოდს ურვილი არ კმარა, ამისათვის საჭიროა მობილიზება, ფერის, ფორმის, ზომის შემუშავება და გადაწყვეტა. ეს ყველა პარამეტრი უნდა მოარგოთ თქვენს კანდიდატს, ან ორგანიზაციას, ან პროდუქტს. თუ გსურთ გამოიყენეთ ინიციალები, მახასიათებლები, შეგიძლიათ დაპირება, მთავარი შეთავაზება, ან სახელის წინ წამოწევა, თუ ძალიან ვრცელი არ არის. მნიშვნელოვანი დრო დაუთმეთ შრიფტის შერჩევას, არ დაავიწყდეთ, რომ ფერი განწყობას ქმნის და ამაზე კონცენტრაცია, ფოკუსს ჯგუფები და გამოკითხვები უნდა აწარმოოთ. დააკვირდით, ხომ არავის აქვს მსგავსი ან იდენტური ლოგოტიპი. თუკი არსებული სიმბოლო წინა არჩევნებზე გამოიყენეთ და მან გამარჯვება ვერ მოგიტანათ თავისუფლად შეიძლება მიიღოთ მისი შეცვლის გადაწყვეტილება. (გოლდმითი & რაიტერი, 2017)

საარჩევნო კამპანიაში უნდა გამოვყოთ ოთხი ძირითადი ეტაპი. ესენია: კანდიდატის იდენტიფიკაცია, არგუმენტირებული რეკლამა, შედარების რეკლამა და ფინალი. როგორც მაცაბერიძე მის სალექციო კურსში ხსნის ეს ოთხი ეტაპი ასე გამოიყურება. პირველი ეტაპი იმიჯმეიკერების სამუშაო პროცესია და მთლიანად კანდიდატის იმიჯის და მისი წარდგენისთვის მზადებას მოიცავს. მეორე ეტაპზე საზოგადოებაში არსებული პრობლემების გამოკვეთა და წარდგენა-პრეზენტაციაა, რომელსაც საზოგადოება ყურადღებას მიაპყრობს და ამ პერიოდში მისი მოსაზრებების და შთაბეჭდილებების ფორმირება ხდება. მესამე ეტაპზე, რომელიც კამპანიის ყველაზე დრამატული პერიოდია კანდიდატების შედარება და დისკრედიტაციაა მოსალოდნელი. აქვე, ძალიან ეფექტურია „წინასწარი გაუვნებლების“ სტრატეგია, ეს მაშინ როდესაც ვიცით მოწინააღმდეგის გეგმები და ჩანაფიქრები შეიძლება ერთი ნაბიჯით დაასწრო მოქმედება და ამან მოგიტანოს კიდევ დიდი გამარჯვება.

შემდეგ კი „საარჩევნო კამპანიის გვირგვინი“, რომელსაც შედეგები წარმოადგენს. (მაცაბერიძე, 2015)

არსებობს ფასიანი დაუფასო რეკლამა, ყველა ტელევიზიას და რადიოს განსაზღვრული აქვს ის. ფასიანი რეკლამა მთელი დღის მოცულობის დროის 15%-ს არ უნდა აჭარბებდეს. ასევე, მნიშვნელოვანია, რომ დღის მანძილზე ამ დროის ერთ მესამედზე მეტი არც ერთმა პარტიამ არ უნდა მოიხმაროს. რეკლამა მარტივად გადმოსცემს რეალობას, მისი დანიშნულებაა რთული პოლიტიკური პროცესები გასაგებ ენაზე გადმოსცეს. რეკლამა ინფორმაციის გავრცელების წყაროს წარმოადგენს და დიდ წილად ხელს უწყობს არჩევნების გამჭვირვალედ ჩატარებას. ხოლო არჩევნების გამჭვირვალედ ჩატარება უმნიშვნელოვანესია საბოლოო შედეგისადმი ხალხის ნდობის მოსაპოვებლად. (ტულუში & კუპრაშვილი & ქორიძე & რუხაძე, 2014)

ჩვენს ქვეყანაში, პოლიტიკურ რეკლამას, კერძოდ მის განთავსებას, ქრონომეტრაჟს და წესებს ორი კანონი არეგულირებს: „საქართველოს საარჩევნო კოდექსი“ და „კანონი მაუწყებლობის შესახებ“. მნიშვნელოვანია, რომ ორივე საჯარო დოკუმენტი განსაზღვრავს, როგორც ფასიანი ისე უფასო პოლიტიკური რეკლამის განთავსების წესს ყველა არსებული მაუწყებლის ეთერში. (ტულუში & კუპრაშვილი & ქორიძე & რუხაძე, 2014)

„მნიშვნელოვანია აღვნიშნოთ, რომ რეკლამა ეფექტურია იმდენად, რამდენადაც ფსიქოლოგიურია“. საბოლოო ჯამში კი ყველა იმას ფიქრობს, თუ რა თანხის გამოიმუშავება შეიძლება მასში. (ერიაშვილი & ამინოვი, ი& ცვეტკოვ & სტოლიარენკო, & კარაიანი, & სულხანიშვილი, 2016)

ხანგრძლივი შრომის შემდეგ დგება მომენტი, როდესაც ელოდები შედეგს და გული ისე გიცემს, თითქოს მისი ხმაც გესმის. ეს ის გადამწყვეტი წუთია, როცა საარჩევნო შედეგებს ელიან. ამ დროს ადამიანს ყველაზე მეტად საკუთარი თავი აღელვებს და ორი არჩევანის წინაშეა, როგორც ერთ ძალიან ცნობილ და საინტერესო წიგნშია დასათაურებული ერთი ქვეთავი „ფსკერი და მწვერვალი“, (პეტერსონი, 2021) სწორედ ასე დავარქმევდი ამ მდგომარეობას, რადგან მოლოდინი იმდენად დიდია და წაგების შიში ფსკერზე უფრო ღრმა ფსკერის განცდას გიტოვებს. „თქვენი გონების სიღრმეებში, ფარულ კუთხე-კუნჭულში, ფიქრებსა და გრძნობების მიღმა, ენით გამოუთქმელი პირველყოფილი სენსორი დგას, რომელიც გაფაციცებით აკონტროლებს ერთიდან ათამდე სკალაზე საზოგადოებაში ზუსტად რა პოზიცია გიკავიათ“. (პეტერსონი, 2021)

PR და პროპაგანდა ერთმანეთისაგან არსებითად განსხვავდება, 1622 წელს შეიქმნა "Congregazione de Propaganda Fide" - "კათოლიკური სარწმუნოების გამავრცელებელი საზოგადოება", რომელიც მიზნად ისახავდა აღმოსავლეთ ქვეყნებში კათოლიკური სარწმუნოების მქადაგებელი მისიების დაარსებასა და მის უზრუნველყოფას კადრებით, მატერიალური სახსრებითა და ლიტერატურით. ორგანიზატორებმა ამ ამოცანის შესასრულებლად უმთავრესად მიიჩნიეს იმ ქვეყნების ენების შესწავლა, სადაც საქმიანობა მოუწევდათ. პროპაგანდის მიზანი დღესაც დარწმუნების მცდელობაა, ოღონდ, პიარისაგან განსხვავებით, იგი ცალმხრივ კომუნიკაციას, მონოლოგის რეჟიმს ემყარება და უკუკავშირს გამორიცხავს. პროპაგანდა საზოგადოებისათვის ძალაუფლების ხელშემწყობი შინაარსების დამტკიცებას და დამკვიდრებას ითვალისწინებს, პიარი კი ორმხრივი დიალოგის მეშვეობით საზოგადოების ცალკეულ ჯგუფებთან შეხედულებათა თანხვედრას, ურთიერთ-გაგებასა და ცვლილებების გატარებას ცდილობს. პროპაგანდა გულისხმობს გონებაზე ზემოქმედებას სხვადასხვა ფორმითა და გზით. მათგანეკუთვნება: დადებითი განწყობის შემქმნელი განზოგადებები, "იარლიყების მიწებება", „გადაადგილება“, „დადასტურება“. „უბრალო ადამიანები“ (პროპაგანდის ტული იდეების, ან პროდუქტის იდენტიფიცირება "უბრალო ადამიანების" საჭიროებებთან); „ბანქოს ჩაწყობა" (არგუმენტი, რომელშიც ფაქტები იმგვარადაა დალაგებული, რომ რჩება ერთადერთი "ლოგიკური" დასკვნის გაკეთების შესაძლებლობა); „არ დაგვაგვიანდეს" (რომელიმე მოსაზრების ან პროდუქტის მხარდაჭერის მეთოდი, როდესაც პროპაგანდისტი აუდიტორიას უქმნის შთაბეჭდილებას, რომ ყველა დანარჩენი უკვე ასე ფიქრობს და ამიტომ, საჭიროა დროული გაერთიანება უმრავლესობასთან).

პროპაგანდა, პოლიტიკის ერთ-ერთი ძირითადი ინსტრუმენტი, მიზნად ისახავს შექმნას და განამტკიცოს ისეთი საზოგადოებრივი აზრი, რომელიც ხელსაყრელი იქნება პროპაგანდისტისათვის და ხელს შეუწყობს მისი პოლიტიკის განხორციელებას. საერთაშორისო ურთიერთობებში პროპაგანდის მიზანია შექმნას საკუთარი ქვეყნის მაქსიმალურად მიმზიდველი იმიჯი და დანერგოს მისდამი სიმპათია, მაქსიმალურად ეცადოს გაამართლოს ქვეყნის ყოველი ქმედება, ხოლო დაპირისპირებული ქვეყნების მიმართ შექმნას უარყოფითი წარმოდგენა და ნეგატიურად განაწყოს მსოფლიო საზოგადოება. საგარეო პოლიტიკური პროპაგანდის მიზანია, ზეგავლენა მოახდინოს „სამიზნე“ ქვეყნის მოსახლეობაზე, რათა მან, თავის მხრივ, გავლენა მოახდინოს თავისი მთავრობის მოქმედებაზე. (ელიაური, 2015)

სად გადის ზღვარი პიარსა და პროპაგანდას შორის? სად გადის ზღვარი საზოგადოებასთან ურთიერთობის დროს მის ინფორმირებასა და მანიპულაციას შორის?

შეიძლება ამ კითხვაზე პასუხი სწორედ პოლიტიკური რეჟიმის ხასიათში იმალებოდეს. დემოკრატიაში, სადაც პარტიები სამართლიანი პოლიტიკური კონკურენციის პირობებში ამომრჩეველთა ხმებისთვის იბრძვიან, ხელისუფლება და ოპოზიციური პარტიები პიარის მეშვეობით ახდენენ თავიანთი სათქმელისა და იდეების შეფუთვას ისე, რომ ის საზოგადოებისთვის მაქსიმალურად გასაგები და მიმზიდველი იყოს. (ელიაური, 2015)

ავტორიტარული რეჟიმი სწორედ რომ პროპაგანდას, პოლიტიკური ოპონენტის დისკრედიტაციას, მარგინალიზაციას და საბოლოო განადგურებას ეყრდნობა. ის თავს არ იწუხებს ტყუილისა და მართლის გარჩევით. იგი უფრო ცდილობს, ამომრჩეველი არა მოიმხროს, არამედ სხვის წინააღმდეგ წარმართოს.

თუკი გადამწყვეტ მომენტში კანდიდატმა ვერ გაიმარჯვა ახალი გეგმითა და სტრატეგიით მოქმედების დროა. მარშალ გოლდსმითი და მარკ რეიტერი მათ ცნობილ ნაშრომში „ახალ მიზანს ახალი ფორმულა სჭირდება“ ასეთ გზას გვთავაზობენ. შეხედეთ, საკუთარ რეალობას, როგორც სავაჭრო ცენტრში გამოკრულ რუკას, რომელსაც აწერია „თქვენ აქ ხართ“, მოძებნეთ საკუთარი თავი და გააგრძელეთ გზა წარმატების ძიებაში, იარეთ და შეარჩიეთ უმოკლესი გზა მისკენ. (გოლდსმიტი & რეიტერი, 2017)

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ავტორები: ფილიპ კოტლერი, გარი არმსტრონგი, „მარკეტინგის საფუძვლები“, მე-14 გამოცემა, ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა.2021წ.
2. გურული, თ. (2021) „პიარის საფუძვლები“.
3. ერიაშვილი, ნ. ამინოვი, ი. ცვეტკოვ, ვ. სტოლიარენკო, ა. კარაიანი, ა. სულხანიშვილი, მ. (2016) „ფსიქოლოგია“, გამომცემლობა „სამართლიანი საქართველო“,
4. ჰეივუდი, ე (2007) „პოლიტიკა“, მესამე გამოცემა.
5. ციციშვილი,რ.(2012)„სოციალურიფსიქოლოგიისსაფუძვლები“,საქართველოს უნივერსიტეტის გამომცემლობა,
6. პეტერსონი, ჯ.ბ. 2021წ, „ცხოვრების,12 წესი ქაოსის ანტიდოტი“
7. გოლდსმითი, მ. რაიტერი , მ. (2017) „ახალ მიზანს ახალი ფორმულა სჭირდება“, გამომცემლობა „პალიტრა L“
8. ფარცვანია, თ. ნაშრომი „პოლიტიკური რეკლამა და მისი გავლენა მედიასა და არჩევნებზე“, გვ.5.
9. ელიაური მ. (2015) პიარი და პროპაგანდა, shorturl.at/qsJY7
10. მაცაბერიძე, მ. პოლიტიკური კომუნიკაცია, პოლიტიკური პიარი და მარკეტინგი, სალექციო კურსი პოლიტიკური კომუნიკაცია, თავი VI.
11. რაისი, ე. ტრაუტი, ჯ. (2019) მარკეტინგული ომები, ავტორები: გამომცემლობა „პალიტრა I“.
12. Review.ge (2020) <https://www.review.ge/2017/11/apple-diversity/>
13. სულაშვილი, მ. (2019) Forbs.ge, სტატია „პოლიტიკური მარკეტინგი“ <https://bit.ly/3GHTozy>
14. პოლიტიკური მარკეტინგი, სლოგანების საუკუნე <https://www.marketinghouse.ge/century-of-slogans/>

პასუხისმგებლიანი ტურიზმის ინდუსტრია, სოციალური მიმღებლობა და ტურისტების დისკრიმინაცია სხვადასხვა ნიშნით

დოქტორანტი, მეგი სურმანიძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი

ტურიზმის ბიზნეს ინდუსტრიის მდგრადი განვითარების და სოციალური წინსვლის პროცესში მნიშვნელოვან როლს თამაშობს პასუხისმგებლიანი ტურიზმი და სოციალური მიმღებლობა. „პასუხისმგებლიანი ტურიზმი არის ტურიზმის ის ფორმა, რომელსაც მოაქვს მსხვილი ბენეფიტები და სარგებელი ტურიზმში ჩართული ყველა მონაწილისთვის: ტურისტებისთვის, მასპინძელი საზოგადოებისა და ბიზნეს ოპერატორებისთვის სოციალური, ეკოლოგიური ზიანის მიყენებისა და არატოლერანტულობის გარეშე.“ (Jost Krippendorf (1987) პასუხისმგებლიანი ტურიზმის ერთერთი პრინციპი გულისხმობს ტურისტების უფლებების, უსაფრთხოების დაცვას, მათთვის მომსახურებების თანასწორად მიწოდებას სადაც იკვეთება სოციალურ მიმღებლობასთან კავშირი. აღნიშნულ სტატიაში წყაროთა ანალიზის საშუალებით განსაზღვრულია ტურიზმის მდგრადი განვითარების უმთავრესი ასპექტები: ტურისტებისადმი ტურიზმის პასუხისმგებლობები, მათი სოციალური მიმღებლობა და მასპინძელი საზოგადოების დამოკიდებულებები. საქართველოში ტოლერანტობისა და თანასწორობის ინსტიტუტის მიერ განხორციელებული კვლევა (2022) და აჭარაში ჩვენს მიერ განხორციელებული უცხოელი სტუდენტების სოციალური მიმღებლობის შემსწავლელი კვლევა (2024) ასაბუთებს ჯანსაღი სოციალური დამოკიდებულებების საჭიროებას, სოციალური მიმღებლობის როლს ბიზნეს პროცესებში. კვლევებით დადგინა, რომ ტურისტები ხშირად არიან დისკრიმინაციის მსხვერპლნი სხვადასხვა ნიშნით, მათ შორის რასისტული ნიშნით. ასევე აქტუალურია ტურისტების უფლებების საკითხი, რომელიც ხშირად ირღვევა. ტურიზმში ტურისტებისადმი ჯანსაღი სოციალური დამოკიდებულებების არსებობა ხელს უწყობს ბიზნესის განვითარებას, კმაყოფილი ტურისტების ზრდასა და შემოსავლების გაუმჯობესებას.

საკვანძო სიტყვები: პასუხისმგებლიანი ტურიზმი, ინდუსტრია, სოციალური მიმღებლობა, ტურისტი, დისკრიმინაცია

შესავალი

ტურიზმის ბიზნეს ინდუსტრია და მასში მიმდინარე პროცესები მუდმივად საჭიროებენ რეგულირებას, მხარეთა უფლებების განსაზღვრას, სოციალური ურთიერთობების ხარისხის შეფასებას, ტურიზმის ბიზნესის პასუხისმგებლობების პრინციპები აქტუალურია რადგან მსხვილ ინდუსტრიაში ხშირად ვხვდებით პრობლემებს და კავშირებს სოციალურ კავშირებთან, ურთიერთობების ფორმებთან, ინტერაქციის ხარისხთან, სოციალური მიმღებლობის რღვევასთან, ტურისტების უფლებების მრავალმხრივ შელახვასთან და ტურისტების დისკრიმინაციასთან.

კვლევის მიზანია:

- სოციალურ მიმღებლობასა და პასუხისმგებლობის ტურიზმს შორის კავშირის განსაზღვრა

კვლევის ამოცანები:

- სოციალური მიმღებლობისა და პასუხისმგებლიანი ტურიზმის წყაროთა, კვლევათა ანალიზი,
- სოციალური მიმღებლობის ფორმების და პროცესების შეფასება ტურისტულ ურთიერთობებში
- მასპინძელი საზოგადოების მხრიდან ტურისტებისადმი დამოკიდებულებების შესწავლა
- პასუხისმგებლიანი ტურიზმის პრინციპების შესაბამისობის დადგენა ტურისტულ სოციალურ საჭიროებებთან.

ტურისტული სოციალური ურთიერთობები და დისკრიმინაცია

ტურიზმის ბიზნეს ინდუსტრიაში მილიონობით ტურისტი, რომლებსაც აქვთ განსხვავებული კულტურული ცნობიერება, რელიგიური რწმენები, სექსუალური ორიენტაცია, პოლიტიკური ხედვა, ეთნიკური წარმომავლობა (და სხვა) ხშირად წარმოადგენენ მასპინძელი, რეზიდენტი საზოგადოების მხრიდან არაჯანსაღი მოპყრობის ობიექტებს, რეზიდენტები ტურისტების მიმართ ყოველთვის არ არიან კეთილგანწყობილნი რაც გამოწვეულია ტურისტების განსხვავებულობით, მოგეხსენებათ ზოგიერთ სახელმწიფოში საზოგადოება საკმაოდ სტერეოტიპულია, ახასიათებთ მკაცრი კულტურული ცნობიერება, აღქმები, დამოკიდებულებები შესაბამისად ისინი ახდენენ უცხოეული მიგრანტების და ტურისტების

დისკრიმინაციას უხეში დამოკიდებულებით, სიტყვიერად, ფიზიკურად. ტურიზმის წარმომადგენლები, მრავალწლიანი სამუშაო გამოცდილებით ტურისტებს (განსაკუთრებულ ფერადკანიან ტურისტებს) ურჩევენ:

- წინასწარ გამოიკვლიონ დანიშნულების ადგილის, ლოკაციის დანაშაულებრივი მაჩვენებლები, კრიმინალი, ძალადობის და დისკრიმინაციის, რასიზმის მაჩვენებლები.
- განსაზღვრონ წინასწარი რისკების ფაქტორი, რომლებიც შეიძლება იყოს დაკავშირებული იდენტობის განსამზღვრელ ნიშნებთან (რასა, ეთნიკური წარმომავლობა, სექსუალური ორიენტაცია, ასაკი, გენდერი, სქესი, რელიგიური მრწამსი) და ადგილობრივების მიმღებლობასთან
- წინასწარ იმის გაგება მოქმედებს თუ არა ანტიდისკრიმინაციული უსაფრხობის სისტემა ქვეყანაში,
- მისაღები ჩაცმის სტილის განსაზღვრა, შესაძლოა მასპინძელ ქვეყანაში უფრო დახურული, ტრადიციული სამოსია მიღებული საზოგადოებაში
- ქვეყნის კულტურის და კანონმდებლობის შესახებ იფნორმაციის მოძიება, რა წესები მოქმედებს ქვეყანაში, როგორია მისაღები ქვეყა მასპინძელი საზოგადოებისთვის და სხვა

მსოფლიოს მოსახლეობის განსხვავებული კულტურული ცნობიერების, აღქმების, შეფასების სისტემის, იდენტობისა და ინდივიდუალური მახასიათებლების გათვალისწინებით, ტურიზმის ინდუსტრიაში როგორც ურთიერთობების სოციალურ ინსტიტუტში ჯერჯერობით დაუძლეველ პრობლემას წარმოადგენს ტურისტების დისკრიმინაცია სხვადასხვა ნიშნით, „ტერმინი გაგებულ უნდა იქნას როგორც განსხვავება, გამორიცხვა, შეზღუდვა ან უპირატესობის მინიჭება რაიმე ნიშნით, როგორცაა რასა, კანის ფერი, სქესი, ენა, რელიგია, პოლიტიკური ან სხვა მრწამსი, ეროვნება ან სოციალური წარმომავლება, საკუთრება, დაბადება ან სხვა გარემოება, და რომლის მიზანია ან იწვევს თანასწორ საფუძველზე ყველა ადამიანის მიერ ყველა უფლებისა და თავისუფლების აღიარების, სარგებლობის ან გამოყენების გაუქმებას ან გაუარესებას.“ (კრაუზე, 2006)

დისკრიმინაციას ვხვდებით კანის ფერის, სექსუალური ორიენტაციის, რელიგიური მრწამსის, ეთნიკური წარმომავლობის ნიშნებით, განსაკუთრებით აქტუალურია რასიზმი, რომელსაც საფუძველი ჯერ კიდევ მეცხრამეტე საუკუნეში.

„რასიზმი არის რწმენა, ადამიანის ან ადამიანთა ჯგუფისა. რომ რასა, კანის

ფერი, ენა, რელიგია, ეროვნული თუ ეთნიკური წარმომავლობა შეიძლება იყოს უპატივცემულობის, ზიზღისა და დისკრიმინაციის საფუძველი განსხვავებული ჯგუფის მიმართ და ამართლებს თავისი ჯგუფის (ადამიანის) პრეტენზიას უპირატესობაზე (ბიოლოგიურ, პოლიტიკურ თუ რელიგიურ) სხვა დანარჩენ ადამიანებთან ან მათ ჯგუფებთან შედარებით.” (ალექსიძე, 2005 ელექტრონული რესურსი)

არაერთი მსოფლიო გამოცემა, მედია საუბრობს რასიზმზე შავკანიანი ტურისტების, ჩინელების, ინდოელების, ისლამისტი ტურისტების მიმართ, ისინი განიცდიან დისკრიმინაციას არამხოლოდ მოგზაურობის დროს, არამედ სხვა ქვეყნებში დროებითი იმიგრაციის დროსაც. CNN-ის სტატიაში რასიზმის შესახებ, საუბარია შავკანიანი ტურისტებისთვის მოგზაურობის სირთულეებზე, კერძოდ: ისლამურ სახელმწიფოებში არსებულ არატოლერანტულ დამოკიდებულებებზე, შავკანიანები საუბრობენ არაჯანსაღ დამოკიდებულებებზე ჩინეთში, რუსეთში მოგზაურობის დროსაც, მაგალითად ნიგერიელი წარმომავლობის ამერიკელი მოქალაქე საუბრობს საზღვრებზე, რომლესაც ადგილობრივ მაცხოვრებლებთან აწესებს საკუთარი უსაფრთხოების დაცვის მიზნით, მიუხედავად საკანონმდებლო ცვლილებებისა რასიზმს ადგილი აქვს ამერიკის ზოგიერთ შტატშიც, მათ შორის მისისიპისა და ალაბამაში.

საფრნაგეთში მოგზაურობის სურვილის მქონე შავკანიან ტურისტებს გიდები განსაკუთრებულადამზადებენ, არჩევენ სპეციალურ ლოკაციებს, კვების ობიექტებს, გასართობ იმ სივრცეებს სადაც ისინი არ იგრძნობენ ადგილობრივებისგან რასისტულ არაჯანსაღ დამოკიდებულებებს, ტურისტებისთვის ასევე არჩევენ სპეციალურ ობიექტებს, რომლებიც შავკანიანებს ეკუთვნით, ამ ტიპის ტურებს სხვაგვარად „შავი პარიზის“ სახელწოდებითაც მოიხსენიებენ. (Hannah, 2020)

საქართველოში, საზოგადოების კულტურულ, რელიგიური და ტრადიციული ცნობიერების, აზროვნების, გემოვნების გათვალისწინებით აქტუალურია რასიზმის და განსხვავებული იდენტობის მქონე პირთა მიმართ ნეგატიური დამოკიდებულებები, ჩვენს საზოგადოებაში მიუხედავად სტუმართმოყვარეობისა საკმაოდ დაბალია სოციალური მიმღებლობის უნარი, იმ ფონზე, რომ ქვეყანაში შემოსული მოგზაურობისა თუ ცხოვრების მსურველთა რიცხვი პერიოდულად იზრდება, მნიშვნელოვანია, რომ მოხდეს სოციალური მიმღებლობის გაუმჯობესების მიზნით პრევენციების გატარება, საგანმანათლებლო პროექტების განხორციელება, რომელიც ადგილობრივების დამოკიდებულებებს და ემპათიურობას უცხოელების მიმართ გააუმჯობესებს. მხოლოდ 2022 წელს საზღვარის კვეთა განხორციელდა:

15,643,097–ჯერ, 3,571,465 -მა კი ქვეყანაში დაჰყო 24 საათზე მეტი.

ზოგადად თუ ქვეყანა არის დისკრიმინაციული არამხოლოდ ზოგიერთი ეთნიკური უმცირესობების, კანის ფერის წარმომადგენლების, რელიგიური მრწამსის მქონე ადამიანების მიმართ, ის ქვეყანა იქნება დისკრიმინაციული ტურისტების მიმართ, არსებული რასიზმის სტატისტიკა იძლევა ინფორმაციას ქვეყნის მოსახლეობის სოციალური დამოკიდებულებების შესახებ. საზოგადოება, რომელიც დაუწერელი კანონებით, წესებით, ტრადიციებით ხელმძღვანელობს ხშირად არაობიექტურია დამოკიდებულებებში უცხოელების მიმართ.

პასუხისმგებლიანი ტურიზმი და სოციალური მიმღებლობა

ტურიზმის ინდუსტრიის მდგრადი განვითარება, ზრდის ტენდენციის შენარჩუნება და კმაყოფილი ტურისტების რაოდენობის ზრდა მნიშვნელოვან კავშირშია მათდამი მასპინძელი საზოგადოებების დამოკიდებულებებთან, რადგან ტურიზმი არის ურთიერთობების სოციალური ინსტიტუტი, მასში მონაწილე მხარეებისთვის მატერიალურ პროდუქტზე მეტად მნიშვნელოვანია ის მომსახურებები, რომლებიც მიწოდების ფორმებზე, დამოკიდებულებებზე, განწყობებზე დგას, ანუ მასპინძლობის კულტურაზე. მასპინძელი საზოგადოება, რომელიც ტურისტების მიმართ ნეგატიურად არის განწყობილი და ეს კლინდება მათ დამოკიდებულებებში არ ითვალისწინებს ტურიზმის მდგრადი განვითარების მთავარ პრინციპებს, არღვევს სოციალური მიმღებლობის ჯანსაღ ფორმებს, არამიმღებლურია ნებისმიერი ის მოქალაქე, რომელიც ქსენოფობიური, რასისტული, ჰომოფობიური თუ სხვა მსგავსი განწყობებით განპირობებულ დამოკიდებულებებს ამყარებს ტურისტებთან. სოციალური მიმღებლობა არის ის ხანგრძლივი და ქვეცნობიერული პროცესი, რომელიც მეტწილად განპირობებულია რამდენიმე ფაქტორით:

- საკომუნიკაციო ენით, რომელიც სასურველია იყოს საერთო, ორივე მხარისთვის მშობლიური ან გულისხმობდეს საკომუნიკაციო ენის მაღალ დონეზე ცოდნას,
- რელიგიური და კულტურული ფონი, გამოცდილება,
- თანაცხოვრების გამოცდილება– ამ უკანასკნელის შემთხვევაში რადგან ტურისტები არიან დროებითი სტუმრები და არაადგილობრივი მაცხოვრებლები მათთან ცხოვრების გამოცდილებაზე ვერ ვისაუბრებთ რადგან ისინი მასპინძელ საზოგადოებასთან ურთიერთობაში მხოლოდ დროებით არიან. (Smith C, 2016)

სოციალური მიმღებლობის არაჯანსაღი გამოვლინებებია ქსენოფობია, ჰომოფობია, დისკრიმინაცია, რასიზმი და სხვა. ტურიზმის ინდუსტრიისთვის სოციალური მიმღებლობის და ბიზნესის პასუხისმგებლობის გააზრებას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს, პასუხისმგებლიან ტურიზმსა და სოციალურ მიმღებლობას შორის კავშირს კი განსაზღვრავს პასუხისმგებლიანი ტურიზმის მთავარი პრინციპები:

ეკონომიკური სიცოცხლისუნარიანობა: გულისხმობს ტურიზმის სიცოცხლისუნარიანობის და კონკურენტუნარიანობის უზრუნველყოფას საწარმოებისთვის, რათა მათ შეძლონ გრძელვადიან პერსპექტივაში სარგებლის მიღება.

ადგილობრივი კეთილდღეობა: მაქსიმალურად გაზარდოს ტურიზმის კეთილდღეობის წვლილი ტურისტული ლოკაციისთვის და მასპინძელი საზოგადოებისთვის.

დასაქმების ხარისხი: ადგილობრივი სამუშაო ადგილების რაოდენობისა ზრდა და ხარისხის გაუმჯობესება ანაზღაურების ოდენობის ჩათვლით, მომსახურების ხელმისაწვდომობა ყველასთვის სქესის, რასის, მიუხედავად.

სოციალური თანასწორობა: ეკონომიკური და სოციალური სარგებლის ფართოდ განაწილების საზოგადოებაში, ღარიბებისთვის მომსახურების ხელმისაწვდომობა დაბალგადახდისუნარიან შემთხვევებშიც.

ვიზიტორების შევსება: უსაფრთხო დამაკმაყოფილებელი გამოცდილებით უზრუნველყოფა, მომსახურებებზე, დასვენებაზე ხელმისაწვდომობა მიუხედავად მათი სქესის, რასის, რელიგიური მრწამსის, კულტურისა, მათი უსაფრთხოების უზრუნველყოფა დისკრიმინაციის, ქსენოფობიის, ჰომოფობიის გარეშე.

ადგილობრივი კონტროლი: ადგილობრივი თემების ჩართვა და გაძლიერება დაგეგმვაში და გადაწყვეტილების მიღება, ტურიზმის მართვის პროცესში და სხვა (მსოფლიოს ტურიზმის ორგანიზაცია, 2005)

ამ ჩამონათვალთაგან სოციალური მიმღებლობის არსის თვალსაზრისით ყველაზე მნიშვნელოვანი ტურისტების უსაფრთხოება, მათი უფლებების დაცვა, მათდამი ჯანსაღი, სამართლიანი და თანასწორი დამოკიდებულებების ქონაა, ამგვარად სოციალური მიმღებლობის პრობლემების გადაჭრაარის დაკავშირებული მდგრადი, პასუხისმგებლიანი ტურიზმის პრინციპების ზედმიწევნით განხორციელებასთან.

პასუხისმგებელი ტურიზმის მიზანია „ადამიანებისთვის საცხოვრებლად და

ხალხის მოსანახულებლად უკეთესი ადგილების შექმნა, ორგანიზება“. ის მოითხოვს, რომ ოპერატორებმა, ინდუსტრიის წარმომადგენლებმა, მთავრობებმა, ადგილობრივმა მოსახლეობამ და ტურისტებმა აიღონ პასუხისმგებლობა ქმედებებზე. (პასუხისმგებლიანი ტურიზმის ქეიფ თაუნის დეკლარაცია, 2002)

პასუხისმგებელი ტურიზმი არის ტურიზმის ფორმა, რომელსაც მოაქვს მეტი შესაძლო სარგებელი ყველა მონაწილესთვის - მოგზაურებისთვის, მასპინძელი მოსახლეობისთვის და ტურისტული ბიზნესისთვის, აუტანელი ეკოლოგიური და სოციალური ზიანის მიყენების გარეშე. (Krippendorf 1987)

პასუხისმგებლიანი ტურიზმისა და სოციალური მიმღებლობის გათვალისწინება მასპინძელ საზოგადოებასა და ტურისტებს მოუტანს მრავალმხრივ სასიკეთო შედეგებს:

- პირველ რიგში გააუმჯობესებს სოციალური ურთიერთობების, კომუნიკაციის ხარისხს, ინტენსიურს გახდის სოციალურ კავშირებს, იფორმაციათა მიმოცვლას და დადებითად აისახება ეკონომიკურ მაჩვენებლებზე.
- უზრუნველყოფს ადგილობრივი მოსახლეობის ჩართვას ისეთი გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში, რომელიც მათ ცხოვრებაზე დადებითად აისახება
- უზრუნველყოფს ტურისტებისთვის უფრო სასიამოვნო გამოცდილების მიღებას, უფრო მნიშვნელოვანი გზით ადგილობრივ ხალხთან კავშირების გაუმჯობესებას.
- ხელს შეუწყობს ტურისტებსა და მასპინძლებს შორის პატივისცემის ზრდას კულტურის, ტრადიციების, განსხვავებულობის, იდენტობის ჭრილში.

პასუხისმგებლიან ტურიზმსა და სოციალურ მიმღებლობას შორის კავშირი ასევე იკვეთება პასუხისმგებლიანი ტურიზმის პრინციპებსა და გაიდლაინეში, კერძოდ: პასუხისმგებლიანი ტურიზმი უზრუნველყოფს მოგზაურების მომზადებას ადგილობრივ კულტურასთან უცხოგარემოსთან შესახვედრად. პასუხისმგებლიანი ტურიზმის მიზანია ტურისტებმა შეძლონ სხვადასხვა ლოკაციების, მოსახლეობის წესების, სენსიტიური ასპექტების, გარემოს, კულტურის გაცნობა რათა შემცირდეს ტურისტებსა და ადგილობრივებს შორის ნეგატიური ფაქტების მოხდენის ალბათობა. ბათუმში განხორციელებულ კვლევაში, რომელიც უცხოელი სტუდენტების სოციალურ მიმღებლობას შეისწავლიდა, გამოვლინდა ინსტიტუციური რასიზმის ფაქტები, რომლებიც უთანასწორობას და ორგანიზაციულ რასიზმს, აკადემიური

პერსონალის, დასაქმებულების მხრიდან სწავლის მიზნით ჩამოსული ინდოელი სტუდენტების მიმართ მოპყრობის სახით ვლინდება.

პასუხისმგებლიანი ტურიზმის კვლევის პროცესში გამოყენებულია წყაროთა ანალიზის მეთოდი, ლიტერატურის მიმოხილვა. ხოლო სოციალური მიმღებლობის შესწავლის მიზნით განხორციელებულ 2 კვლევაში გამოყენებულია თვისებრივი კვლევის მეთოდი, ონლაინ ანკეტირება და ჩაღრმავებული ინტერვიუები. სოციალური მიმღებლობის კვლევის მიზნით განისაზღვრა 30 კითხვა, კითხვები დაკავშირებული იყო სოციალური მიმღებლობის შემადგენელ ფაქტორებთან, კერძოდ: კულტურულ ფაქტორებთან, რასისტულ, კანის ფერის, ეთნიკური წარმომავლობის, პოლიტიკური, სექსუალური ორიენტაციის ფაქტორებთან. ანკეტირება განხორციელდა ონლაინ, კვლევის ობიექტებს წარმოადგენდნენ განთავსების ობიექტების მეპატრონეები, ბიზნეს ოპერატორები.

შედეგები

ტოლერანტობისა და მრავალფეროვნების ინსტიტუტის (TDI) 2022 წელს განხორციელებულ კვლევაში „ უცხოელთა უფლებრივი მდგომარეობა და რასიზმი საქართველოში“- დადგინდა, რომ საქართველოში დისკრიმინაციას და რასიზმს აწყდებიან არამხოლოდ მოქალაქეობის მიღების მსრუველი უცხოელები, არამედ დროებითი სტუმრებიც, სასწავლო მიზნით ჩამოსული აფრიკელი, ინდოელი სტუდენტები საუბრობენ მათ მიმართ ადგილობრივების ნეგატიურ დამოკიდებულებებზე, განთავსების ობიექტის ძიების პროცესში წარმოქმნილ პრობლემებზე, შეზღუდვებზე და ხელმისაწვდომობის პრობლემებზე. მიგრანტების 43% აცხადებს, რომ დისკრიმინაციული ან მტრული მოპყრობის ობიექტი გამხდარა. ასევე 2019 წლის კვლევაში „ტურისტების სოციალური მიმღებლობა ბათუმის მოსახლეობაში“, განთავსების ობიექტების წარმომადგენლები საუბრობენ ზოგიერთი ეროვნების წარმომადგენელი ტურისტების მიმართ ნეგატიურ, ქსენოფობიურ დამოკიდებულებებზე, მათთვის ხშირად განზრაც არ არის ხელმისაწვდომი მცირე და საშუალო ზომის სასტუმროებში განთავსების მომსახურება.

ბათუმში განხორციელებულმა კვლევამ სოციალური მიმღებლობის შესახებ გვაჩვენა, რომ განთავსების ობიექტების მეპატრონეებს არ სურთ მომსახურების გაწევა ისლამური რელიგიის მრწამსის მქონე, არაბი, ირანელი ტურისტებისა. საყურადღებოა ის, რომ სოციალური მიმღებლობის კვლევის პროცესში

იკვეთება ქსენოფობიური დამოკიდებულებებიც, თუმცა ყველაზე აქტუალურია სუბიექტური დამოკიდებულებები, განწყობები, რომელიც სამწუხაროდ ხშირად არის თანასწორი, გულისხმობს ზოგიერთი განსხვავებული ტურისტის უფლებებს გაუთვალისწინებლობას, დისკრიმინაციას და მომსახურებაზე განთავსების მომსახურებაზე წვდომის შეზღუდვას.

გარდა ამისა, სოციალური მიმღებლობასთან და დამოკიდებულებებთან დაკავშირებულ პრობლემებს აწყდებიან უცხოელი სტუდენტები, რომლების ბსუ-ში სწავლობენ, სტუდენტები 2024 წელს განხორციელებულ კვლევაში საუბრობენ რასიზმის, გულგრილი და აგრესიული დამოკიდებულებების შემთხვევებზე როგორც საუნივერსიტეტო საზოგადოებაში ასევე უნივერსიტეტის გარეშე შემხვედრ ადამიანებთან. ზოგიერთი მათგანი ნეგატიურად ასახელებს პირველი კომუნიკაციის შემთხვევებს და სოციალური სეპარაციის, ჯგუფებად დაყოფის პრობლემაზე ამხვილებს ყურადღებას.

დასკვნა

ბათუმში რეზიდენტების გარკვეული ნაწილისთვის ტურისტის გარკვეული მახასიათებლები კულტურულად მიუღებელია და იწვევს ნეგატიურ დამოკიდებულებებს, პროტესტის გრძნობას, უარყოფით განწყობებს ლოგიკურია, რომ ასეთ დროს სოციალური მიმღებლობა ვერ დგება ჯანსაღი ფორმით და კომუნიკაცია შესაძლოა წარუმატებლად განხორციელდეს. აჭარის რეგიონში განხორციელებული კვლევით ცხადია, რომ აქტუალურია რასიზმი, ჰომოფობიური დამოკიდებულებები ტურისტების მიმართ, რომელიც ტურიზმშიც იჩენს თავს მასპინძელ საზოგადოებაში.

სოციალურ მიმღებლობასა და პასუხისმგებლიან ტურიზმს, შორის კავშირი იკვეთება შემდეგ პრინციპში: ვიზიტორების შევსება: უსაფრთხო დამაკმაყოფილებელი გამოცდილებით უზრუნველყოფა, მომსახურებებზე, დასვენებაზე ხელმისაწვდომობა მიუხედავად მათი სქესის, რასის, რელიგიური მრწამსის, კულტურისა, მათი უსაფრთხოების უზრუნველყოფა დისკრიმინაციის, ქსენოფობიის, ჰომოფობიის გარეშე, აღნიშნული პრინციპი გულისხმობს სოციალური თანასწორობის, სოციალურად ჯანსაღი დამოკიდებულებების არსებობას ტურისტების მიმართ მიუხედავად მათი გარკვეული ნიშნით განსხვავებისა, რომლებიც ტურისტებისადმი თანასწორ დამოკიდებულებებს გულისხმობს

პასუხისმგებლიანი ტურიზმისა და სოციალური მიმღებლობის გათვალისწინება ხელს შეუწყობს ტურისტებსა და მასპინძლებს შორის პატივისცემის ზრდას კულტურის, ტრადიციების, განსხვავებულობის, იდენტობის ჭრილში. პირველ რიგში გააუმჯობესებს სოციალური ურთიერთობების, კომუნიკაციის ხარისხს, ინტენსიურს განდის სოციალურ კავშირებს, იფორმაციათა მიმოცვლას და დადებითად აისახება განთავსების ობიექტების ეკონომიკურ მაჩვენებლებზე.

სოციალურ მიმღებლობასა და პასუხისმგებლიან ტურიზმს შეუძლია გაზარდოს სამომხმარებლოკმაყოფილებისმაჩვენებლები,გავლენამოახდინოსსაზოგადოების კულტურულ ცნობიერებაზე, გააუმჯობესოს სოციალური დამოკიდებულებები უცხოელების მიმართ, შეამციროს ქსენოფობიური დამოკიდებულებები.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ალექსიძე, ლ. (2005) ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალი.
2. ეიდე, ა., კრაუზე, კ., როსას, ა. (2006) ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებები, სახელმძღვანელო.
3. სურმანიძე, მ (2020) ტურისტების სოციალური მიმღებლობა ბათუმის მოსახლეობაში. სამეცნიერო ჟურნალი: ინოვაციური ეკონომიკა და მართვა. https://www.researchgate.net/publication/341094523_turistebis_sotsialuri_mimghebloba_batumis_mosakhleobashi
4. ტოლერანტობისა და მრავალფეროვნების ინსტიტუტის (TDI) (2022) „უცხოელთა უფლებრივი მდგომარეობა და რასიზმი საქართველოში“, გვ 36.. chrome-extension://kdpelmjpfafjppnhbloffcjpeomlnpah/https://tdi.ge/sites/default/files/tdi_ucxoelta_uplebrivi_mdgomareoba_da_rasizmi_sakartveloshi_2022_angarishi.pdf
5. Dimitrova, G., M. (2018) Responsible Tourism Responsible vs. Sustainable Tourism. https://www.researchgate.net/publication/354343149_Responsible_Tourism_Responsible_vs_Sustainable_Tourism
6. Hannah, M. (2020) Meet the black tourism entrepreneurs telling a fuller story of Paris. <https://www.telegraph.co.uk/travel/destinations/europe/france/paris/articles/black-tourism-entrepreneurs-telling-fuller-story-paris/>
7. Laapio, T. (2019) Special issues in Responsible Tourism. https://www.researchgate.net/publication/335061054_Special_issues_in_Responsible_Tourism
8. Smith T. (2016) „The Receptive Mind Aaron“. <https://www.psychologytoday.com/us/blog/true-believers/201604/the-receptive-mind->

სახელმწიფო სუბსიდირების პროგრამების გავლენა მცირე და საშუალო ბიზნესზე საქართველოში

დოქტორი თეა კასრაძე, დოქტორანტი, ნათია ლაკია

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი

წინამდებარე ნაშრომი წარმოადგენს მცირე და საშუალო ბიზნესის სუბსიდირების პროგრამების ეფექტიანობის კვლევას საქართველოში. მასში შესწავლილია სახელმწიფო სუბსიდირების სხვადასხვა პროექტები. განსაკუთრებული აქცენტი გაკეთებულია აწარმოე საქართველოს მიერ განხორციელებულ მცირე და საშუალო ბიზნესის ხელშეწყობის პროგრამებზე 2014-2021 წლებში. მეორადი მონაცემების ანალიზის საფუძველზე ნაშრომში გაკეთებულია დასკვნა, რომ სახელმწიფო სუბსიდირების პროექტები მოკლევადიანი და საშუალოვადიანი ეფექტებით ხასიათდებიან, გრძელვადიან პერიოდში ისინი ღირებულებას არ ქმნიან და დამატებით გავლენას ვერ ახდენენ საწარმოს შემოსავლის, ხარჯების და დასაქმების დონეზე.

საკვანძო სიტყვები: სუბსიდია, მცირე და საშუალო ბიზნესი, სუბსიდირების ეფექტიანობა, თანადაფინანსება, გრანტი

The Impact of State Subsidy Programs on Small and Medium-Sized Enterprises in Georgia

Abstract

The presented paper studies the effectiveness of small and medium business subsidy programs in Georgia. Various state subsidy projects are examined in it with special emphasis on the small and medium business promotion programs implemented by Enterprise Georgia in 2014-2021. Based on the analysis of the secondary data, the paper concludes that state subsidy projects are characterized by short-term and medium-term effects. They do not create value and cannot have an additional impact on the level of income, expenses and employment of the enterprise in the long run.

Keywords: Subsidies, small and medium-sized enterprises, effectiveness of subsidies, co-financing, grants.

შესავალი

მცირე და საშუალო ბიზნესი მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ეკონომიკის მდგრად დაინკლუზიურ განვითარებაში. ბაზრის უხილავი ხელი არის ის ფაქტორი რომელიც ბიზნეს არაერთი გამოწვევის წინაშე აყენებს, მათ შორის არის უთანასწორობა რომელიც შეიძლება იყოს როგორც რეგიონალური ასევე სოციალური, სწორედ აღნიშნული ფაქტორები უბიძგებს მთავრობებს ბიზნესის სუბსიდირების პროგრამებისაკენ. ეს პროგრამები შექმნილია ბიზნესისთვის ფინანსური დახმარების, წახალისებისა და სხვა სახის მხარდაჭერის უზრუნველსაყოფად, რაც მიზნად ისახავს ეკონომიკური საქმიანობის სტიმულირებას, სამუშაო ადგილების შექმნის ხელშეწყობას და საერთო კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას. ბიზნესის სუბსიდირების პროგრამებს შეიძლება ჰქონდეს სხვადასხვა ფორმები, დაწყებული საგადასახადო შეღავათებიდან და გრანტებიდან დამთავრებული დაბალპროცენტიანი სესხებით და პირდაპირი ფინანსური დახმარებით. ისინი, როგორც წესი, მორგებულია ინდუსტრიის სპეციფიკურ საჭიროებებზე, რეგიონული განვითარების მიზნებზე ან უფრო ფართო ეკონომიკურ მიზნებზე. მთავრობები აღნიშნულ რესურსებს მიმართავენ ისეთი სექტორებისკენ, როგორც აატექნოლოგია, სოფლის მეურნეობა, წარმოება, ან მცირე და საშუალო საწარმოები (SME), მათი სტრატეგიული მნიშვნელობის გათვალისწინებით მთლიანი ეკონომიკისთვის. სუბსიდირების მიზანია ბიზნესის განვითარებისათვის ხელსაყრელი გარემოს შექმნა, ინოვაციებისა და ეკონომიკური აღმავლობის ხელშეწყობა. ფინანსური შეღავათებისა და წახალისების შეთავაზებით, მთავრობები ცდილობენ მოიზიდონ და შეინარჩუნონ ბიზნესი, წახალისონ ინვესტიციები კვლევასა და განვითარებაში და, საბოლოოდ, გაზარდონ ეკონომიკური ზრდა. უფრო მეტიც, ეს პროგრამები ხშირად თამაშობენ სასიცოცხლო როლს ბაზრის წარუმატებლობის აღმოფხვრაში, მრეწველობის მხარდაჭერაში ეკონომიკური ვარდნის დროს და უფრო ინკლუზიური და მდგრადი ბიზნეს ეკოსისტემის ხელშეწყობაში. მიუხედავად იმისა, რომ ბიზნესის სუბსიდირების პროგრამები შეიძლება იყოს ძლიერი ინსტრუმენტები ეკონომიკური განვითარებისთვის, ისინი ასევე აჩენენ მნიშვნელოვან კითხვებს სამართლიანობის, გამჭვირვალობისა და არასასურველი შედეგების პოტენციალის შესახებ. ბალანსის დამყარება ბიზნესისთვის მხარდაჭერისა და საჯარო სახსრების პასუხისმგებლობით გამოყენების უზრუნველყოფას შორის პოლიტიკის შემქმნელებისთვის მუდმივი გამოწვევაა.

წინამდებარე ნაშრომის მიზანს წარმოადგენს საერთაშორისო გამოცდილების შესწავლის საფუძველზე, სახელმწიფო სუბსიდირების პროგრამების

ეფექტიანობის კვლევა საქართველოში - მათი ბიზნესზე, ეკონომიკაზე და საზოგადოებაზე ფართო გავლენის შეფასება.

კვლევის მიზნებიდან გამომდინარე ჩამოვყალიბეთ კვლევის ამოცანები: სუბსიდირების პროგრამების ეკონომიკური ზემოქმედების შეფასება, მათ შორის მისი როლის მცირე და საშუალო საწარმოების შემოსავლიანობის ზრდაში. კერძოდ,

- იმ სექტორების შესწავლა. რომელთა სუბსიდირებაც ხდება და რამდენად შეესაბამება აღნიშნული სექტორები ეროვნულ ეკონომიკურ პრიორიტეტებს.
- განხორციელებული პროგრამების ეფექტიანობის შეფასება: კერძოდ ბიზნესის სუბსიდირების პროგრამების გავლენის შესწავლა მათ კონკურენტუნარიანობაზე და ინოვაციურობაზე. იმის კვლევა რამდენად სასარგებლოა სუბსიდირების პროგრამები მცირე და საშუალო საწარმოებისთვის (SMEs), ვინაიდან არსებობს მოსაზრება იმის შესახებ, რომ ბაზარი არასრულყოფილია, რაც ზღუდავს მცირე და საშუალო ბიზნესის ხელმისაწვდომობას ფინანსებზე.
- სუბსიდირების პროგრამების ეროვნულ, ეკონომიკურ მიზნებთან და პრიორიტეტებთან თანხვედრის შესწავლა. ბიზნესის სუბსიდირების პროგრამების გრძელვადიანი მდგრადობის და მათი ფისკალური შედეგების კვლევა.

ზემოთ აღნიშნული მიზნებიდან გამოიკვეთა ორი ძირითადი კითხვა, რომლებზეც პასუხის გაცემასაც შევეცდებით კვლევის საშუალებით::

- ზრდის თუ არა სუბსიდირება კომპანიების პროდუქტიულობას და მომგებიანობას?
- აქვს თუ არა სუბსიდია გრძელვადიანი ეფექტი ბიზნესზე?

კვლევის მეთოდოლოგია

კვლევა იყენებს ფინანსურ მონაცემებს საჯაროდ ხელმისაწვდომი მაღალი სანდოობის მქონე წყაროებიდან. ნაშრომში გამოყენებული კვლევის მეთოდოლოგია ეფუძვნება მეორეული წყაროების ანალიზს. კერძოდ, გამოვიყენეთ: ტენდენციის ანალიზი, რომელიც დაგვჩვენებს წლების განმავლობაში სუბსიდირების პროგრამებში ჩართული მცირე და საშუალო ბიზნესებში ტენდენციების შესწავლაში და სხვადასხვა ფინანსურ ცვლადებსა და ბაზრის ინდიკატორებს შორის კორელაციური ანალიზი, რომელმაც შესაძლებლობა მოგვცა გამოგვეკვლია

ურთიერთობები სუბსიდიას, საწარმოთა შემოსავლის დონეს, აქტივები ოდენობას, დასაქმების დონესა და სხვა მაჩვენებლებს შორის და გაგვეკეთებინა დასკვნების სახელმწიფო სუბსიდირების პროგრამების ბიზნესზე და საზოგადოებაზე გრძელვადიანი გავლენების შესახებ.

კვლევის შეზღუდვები

მიუხედავად იმისა, რომ სუბსიდირების პროგრამებს სახელმწიფო ეკონომიკაში სხვადასხვა მიმართულებით ახორციელებს, ინფორმაცია კვლევისთვის მაინც საკმაოდ მწირია და არ იძლევა მთლიანი სურათის დანახვის შესაძლებლობას. სწორედ ამიტომ კვლევაში აქცენტი გავაკეთეთ აწარმოე საქართველოს პროექტებზე. შევისწავლეთ ის ბენეფიციარები, რომლებმაც 2017-2021 წლებში ისარგებლეს სახელმწიფო სუბსიდირების პროგრამებით და შემდგომ მოვანდინეთ მათი კვლევის შედეგების განზოგადება.

ლიტერატურის მიმოხილვა

90-იანი წლების შემდეგ სახელმწიფოს ჩართულობამ მცირე ზომის ბიზნესის ხელშეწყობის პროგრამებში განსაკუთრებული მნიშვნელობა შეიძინა. სამეცნიერო ლიტერატურაში აქტიურად განიხილება სუბსიდირების პროგრამების როლი ისეთ ქვეყნებში სადაც ეკონომიკა ნაკლებად განვითარებულია, თუმცა ამ ნაწილში მეცნიერთა მოსაზრება ორ კატეგორიად იყოფა პირველი, რომელიც ამტკიცებს რომ სუბსიდირება მხოლოდ მოკლევადიან ეფექტს იძლევა და ზომები ეკონომიკის ნიშნები დაჰკრავს რაც გულისხმობს რომ არსებობს რიგი დარგებისა რომელიც უბრალოდ „ხელოვნურ სუნთქვაზე“ სუბსიდირების დახმარებით ვინაიდან ეს დარგები კონკურენტუნარიანი არ არის და მეორე რომელიც ამბობს რომ მნიშვნელოვანია ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკიდან გამომდინარე შერჩეულ იქნას შესაბამისი ინდუსტრიები რომლის დასუბსიდირება მოხდება რათა ფერმერებს და სხვა მწარმოებლებს ჰქონდეთ უფრო მეტი მოტივაცია გაზარდონ წარმოება რასაც შესაბამისი დადებითი ეფექტები მოყვება(მშპ-ს, დასაქმების ზრდა და ა.შ).

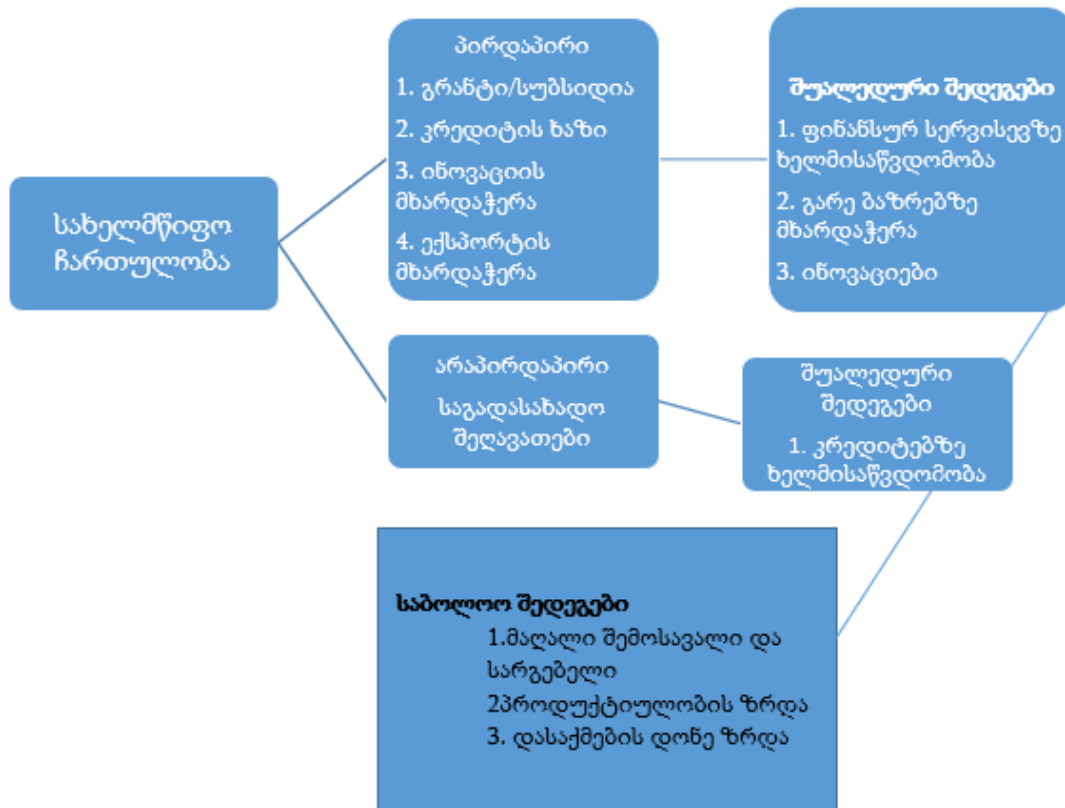
Decramer და Vanormelingen (2016) იკვლევენ სუბსიდირების პროგრამების გავლენას მცირე და საშუალო ბიზნესზე საფრანგეთში. მათ აღმოაჩინეს რომ სახელმწიფო პროგრამებს დადებითი ეფექტი აქვს დასაქმების, წარმოების და პროდუქტიულობის

დონეზე მხოლოდ მცირე ბიზნესის შემთხვევაში, თუმცა ის სარგებელი რომელსაც ამით საწარმო იღებს არ აღემატება სუბსიდის შედეგად გაწეულ დანახარჯს (Vanormelingen, 2016) (Decramer & Vanormelingen, 2016). Cerqua and Pellegrini (2014) იტალიის მაგალითზე აღნიშნავენ რომ ეფექტი აქტივების და შემოსავლის ზრდაზე პოზიტიურია თუმცა გავლენა პროდუქტიულობაზე უარყოფითია (Pellegrini & Cerqua, 2014). პელეგრინმა და მუჩიგროსომ (2017) გააანალიზეს იგივე პროგრამის გავლენა ფირმის დონეზე გადარჩენაზე და აღმოაჩინეს რომ დეფოლტის რისკი სუბსიდირებულ სტარტაპებში უფრო დაბალი იყო (Pellegrini & Adorno, The Impact of Capital Subsidies: New Estimations under Continuous Treatment, 2007) . ბერნინი (2017) გამოიკვლია სუბსიდიების გავლენა პროდუქტიულობაზე და აღმოაჩინა რომ მოკლევადიან პერიოდში ნეგატიური ეფექტი აქვს ხოლო გრძელვადიან პერიოდში შეიძლება ეფექტი პოზიტიური იყოს, დამატებით მან აღმოაჩინა რომ მცირე და საშუალო საწარმოების პროდუქტიულობის ზრდის მთავარი განმაპირობებელი ფაქტორი არის ტექნოლოგიური განვითარება (Bernini, 2011). ჰოუელი (2017) იკვლევს R&D სუბსიდირების პროგრამებს ამერიკის მაგალითზე და აღნიშნავს რომ ის კომპანიები რომლებიც მსგავსი ტიპის სუბსიდირების პროგრამებს იღებენ პირველ ეტაპზე ორჯერ უფრო სწრაფად ვითარდებიან და ზრდიან კაპიტალის ოდენობას და შეიძლება ითქვას რომ მსგავსი პროგრამები ფირმის შემოსავლის დონეზეც ახდენს გავლენას (Lien, 2023). სავარაუდოა რომ ინტერესი იმ ფირმებისადმი რომლებიც კვლევა განვითარებაში დებენ ფინანსურ რესურსებს იზრდება რაც განპირობებულია იმით რომ ინვესტორები მეტად ინფორმირებულები არიან ამა თუ იმ ფირმის შესახებ.

საქართველოში, სუბსიდირების პროგრამებზე არსებული ლიტერატურის დიდი ნაწილი იკვლევს სოფლის მეურნეობის სუბსიდირების პროგრამებს (თაქთაქიშვილი 2016) თავის კვლევაში საუბრობს სუბსიდიების გავლენას ფერმერების შემოსავალზე, პროდუქტიულობასა და სოფლის განვითარებაზე . დასკვნები მიუთითებს პოზიტიურ კორელაციაზე მიზნობრივ სოფლის მეურნეობის სუბსიდიებსა და ფერმერთა საარსებო წყაროს გაუმჯობესებას შორის, მაგრამ ასევე აჩენს კითხვებს სუბსიდიების განაწილების მექანიზმების ეფექტურობის შესახებ. ნაშრომში აღნიშნავს რომ სუბსიდირების თანხის მოცულობა ახდენს გავლენას მწარმოებლურობის დონეზე საოჯახო მეურნეობების პირობებში და რომ სახელმწიფო მხარდაჭერის პროგრამებს შეუძლია სოფლის მეურნეობის დარგის გამოცოცხლება და მწარმოებლურობის გაზრდა საქართველოში. ზოგიერთი კვლევა, როგორცაა (სხირტლაძე 2022) იძლევა საქართველოს სუბსიდირების პროგრამების შედარებით ანალიზს სხვა ქვეყნებთან. ეს პერსპექტივა პოლიტიკის

შემქმნელებსა და მკვლევარებს საშუალებას აძლევს გამოიტანონ გაკვეთილები გლობალური საუკეთესო პრაქტიკიდან, რაც ხელს უწყობს სუბსიდიების დიზაინისა და განხორციელების მუდმივ გაუმჯობესებას და ინოვაციებს (Skhirtladze & Papava, 2022).

სუბსიდირების შედეგების და გავლენის შეფასება საშუალებას გვაძლევს შევიქმნათ ერთგვარი წარმოდგენა სახელმწიფო სუბსიდირების პროგრამების და კვლევის მეთოდების შესახებ. აღსანიშნავია ფაქტი რომ ზემოთ აღნიშნული კვლევის შედეგები ერთგვაროვანი არ არის, პირქით ზოგიერთ შემთხვევაში ურთიერთგამომრიცხავი კიარის ზემოთ განხილულ სამეცნიერო ლიტერატურაში გაანალიზებულია არამხოლოდ სუბსიდირების პროგრამის გავლენა მწარმოებლობაზე არამედ ისეთი ეფექტები როგორც არის ხელმისაწვდომობა კრედიტზე, შრომის განაწილებაზე, ხარჯებზე, შემოსავალზე და სხვა. მიუხედავად იმისა რომ ბოლო ათწლეულია საქართველო ახორციელებს სხვადასხვა სუბსიდირების პროგრამებს საკვანძო სექტორების სტიმულირებისთვის (სოფლის მეურნეობა, მრეწველობა და მცირე და საშუალო საწარმოები (SMEs)). ეკონომიკური უთანასწორობის აღმოსაფხვრელად და ზრდის ხელშეწყობის მიზნით კვლევები ამ მიმართულებით, ჯერ კიდევ მწირია. სხვადასხვა სამეცნიერო ლიტერატურა აქტიურად განიხილავს იმ საკითხს რომ ხშირ შემთხვევაში სახელმწიფოს მიერ გაცემულ სუბსიდიები გრძელვადიანი ეფექტებით არ ხასიათდება, თუ მას სისტემურა ხასიათი არ აქვს, ვინაიდან ერთჯერადად გაცემულ თანხებს არ შეუძლია გავლენა მოახდინოს სოციალურ კეთილდღეობაზე, პირიქით ის ერთგვარ ტვირთსაც კი წარმოადგენს ეკონომიკისთვის. Inter-American Development Bank-ის ანგარიში განიხილავს ორ გზას მცირე და საშუალო ბიზნესის მხარდაჭერის პროცესში, პირველი ეს არის არაპირდაპირ მხარდაჭერა, რომელიც მოიცავს საგადასახადო შეღავათებს და მეორე პირდაპირი მხარდაჭერა, რომელიც გულისხმობს ფინანსურ რესურსებზე ხელმისაწვდომობის ზრდას. ზემოთ აღნიშნული სუსიდირების გავლენა ასახულია დიაგრამა N1

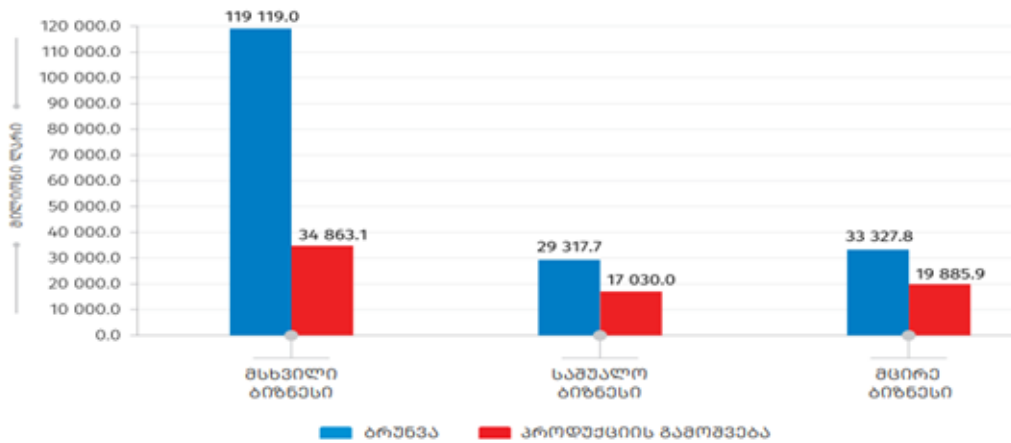
მცირე და საშუალო ბიზნესის მხარდაჭერის პროგრამები საქართველოში

2017 წლიდან მოქმედებს საწარმოთა შემდეგი გრადაცია:

- მცირე საწარმოებისთვის - დასაქმებულთა რაოდენობა არ აღემატება 50 და ბრუნვა 12 მლნ ლარს
- საშუალო საწარმოებისთვის - დასაქმებულთა რაოდენობა არ აღემატება 249 და ბრუნვა 60 მლნ ლარი
- მსხვილი საწარმოებისთვის - დასაქმებულთა რაოდენობა აღემატება 249 ს და ბრუნვა 60 მლნ ლარს.

ბიზნეს სექტორის ბრუნვის მოცულობამ 2022 წელს 181.8 მილიარდი ლარი შეადგინა რაც წინა წლის ნიშნულს 20,8% ით აღემატება. აღსანიშნავია ფაქტი, რომ მთლიანი ბრუნვის 16.1% საშუალო ბიზნესზე ხოლო 18.3% მცირე ბიზნესზე მოდის.

ბიზნეს სექტორის ბრუნვისა და პროდუქციის გამოშვების მაჩვენებლები სანარმოთა ზომების მიხედვით, 2022 წელი

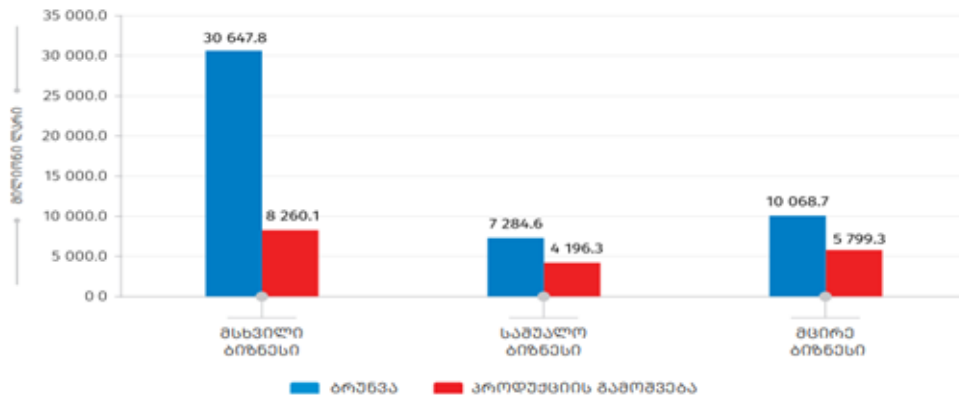

წყარო: საქსტატი 2023

რაც შეეხება დასაქმებულთა რაოდენობას 61.1% მოდის მცირე და საშუალო ბიზნესზე.

2023 წლის მეორე კვარტლის საქსტატის მონაცემებით პროდუქციის მთლიანი გამოშვების 45,2 პროცენტი მსხვილ ბიზნესზე მოდის, საშუალოზე - 23.0 პროცენტი, ხოლო მცირე ბიზნესზე - 31.8 პროცენტი.

ბიზნეს სექტორის ბრუნვისა და პროდუქციის გამოშვების მაჩვენებლები სანარმოთა ზომების მიხედვით, 2023 წლის II კვარტალი

წყარო: საქსტატი 2023

2019 წლის მსოფლიო ბანკის კვლევაში ბიზნესის წარმომადგენლების 26% მიიჩნევდა რომ ფინანსებზე ხელმისაწვდომობა ერთ-ერთ მთავარ გამოწვევას წარმოადგენს მათი ფუნქციონირების პროცესში. ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს ინიციატივით 2015 წელს შეიქმნა მცირე და საშუალო ბიზნესის ხელშეწყობის პროგრამა რომელიც მცირე და საშუალო ზომის საწარმოებს რამდენიმე ტიპის მხარდაჭერას სთავაზობს.

საქართველოში სუბსიდირების კიდევ ერთი გავრცელებული ფორმა არის **საგადასახადო სუბსიდია**, რომელიც კონკრეტულ ფიზიკურ თუ იურიდიული პირებს საშუალებას აძლევს ისარგებლონ საგადასახადო შეღავათებით. მაგალითად, მცირე ბიზნესის სტატუსის მქონე მეწარმეები, რომელთა ბრუნვაც ხუთასიათასს ლარს არ აღემატება იბეგრებიან მხოლოდ შემოსავლის 1% ით (საქართველოს კანონი N3591, მუხლი 89, საქართველოს საგადასახადო კოდექსი, 2010, გვ.11). დამატებით მაღალმთიან რეგიონში მცხოვრები ადამიანები, რომელთა წლიური შემოსავალი არ აღემატება 6000 ლარს გათავისუფლებულნი არიან საშემოსავლო გადასახადისგან. მიკრო მეწარმეები, რომელთა ბრუნვაც 30 000 ლარს არ აღემატება საშემოსავლო გადასახადს არ იხდიან. აღსანიშნავია ის ფაქტიც რომ მესამე და მეოთხე კატეგორიის საწარმეებიც (რომლებიც ძირითადად მცირე და საშუალო ბიზნესის კატეგორიას განეკუთვნებიან) რიგი შეღავათებით სარგებლობენ, მათ შორის არ აქვთ ვალდებულება წარმოადგინონ ფინანსური ანგარიშგების აუდიტი, განსხვავებით პირველი და მეორე კატეგორიის საწარმოსგან.

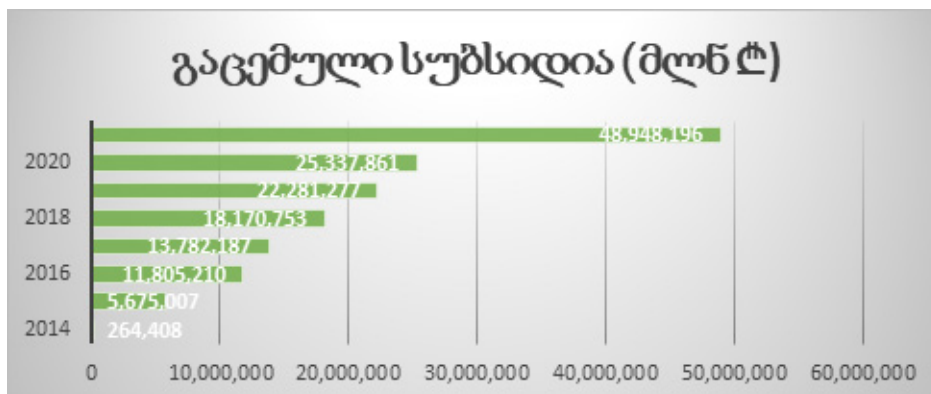
სუბსიდირების პროგრამების მცირე და საშუალო ბიზნესზე გავლენის კვლევა

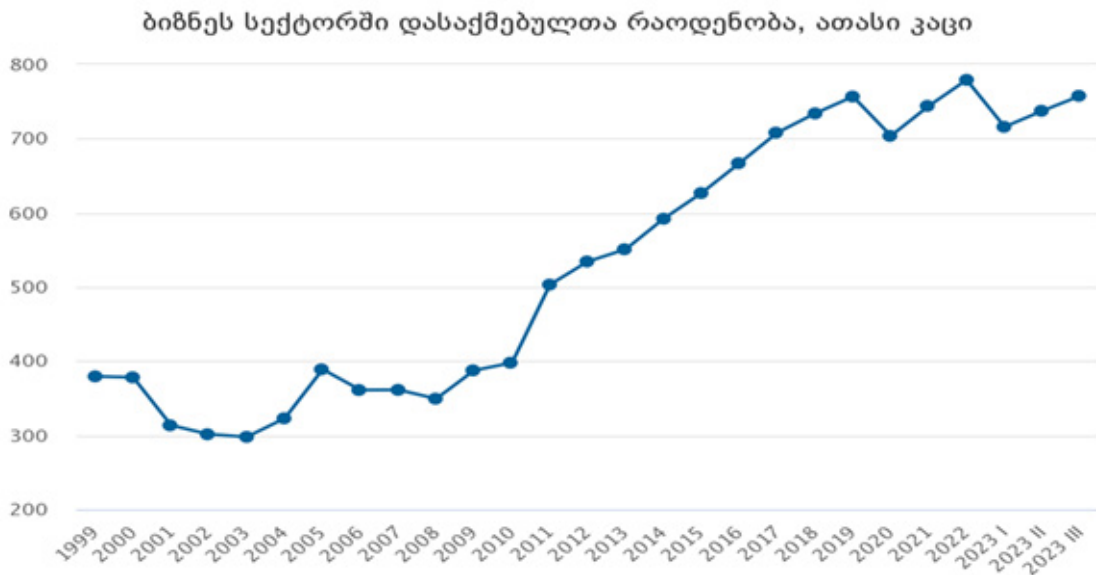
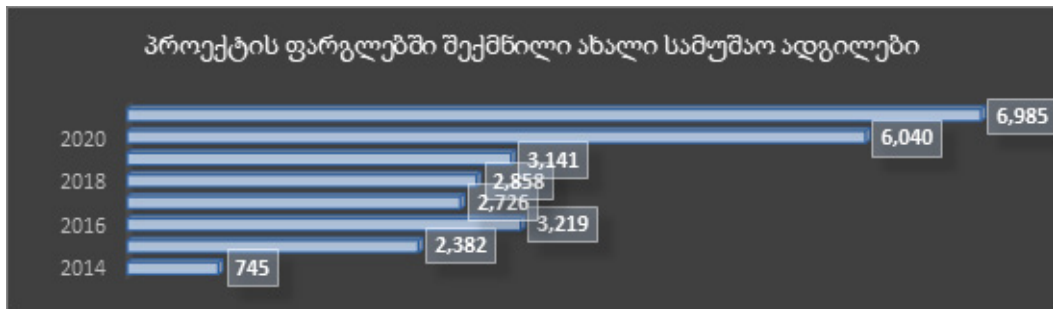
ნაშრომი იყენებს მეორადი მონაცემების ანალიზს. დამუშავდა სტატისტიკის ეროვნული სამსახურიდან მიღებული მონაცემები, რომელიც მოიცავს 2018-2023 წლის ინფორმაციას, ისეთ ცვლადებზე როგორც არის: შპს-ს ცვლილება; საწარმოთა ბრუნვა, დასაქმებულთა რაოდენობა; კომპანიების ბრუნვა. ასევე აწარმოე საქართველოს 2014-2020 წლის ანგარიშები, აუდიტორული კომპანია BDO -ს დასკვნა და სახელმწიფო აუდიტის სამსახურის ეფექტიანობის ანგარიში (BDO, 2020).

2023 წლის საქსტატის მონაცემებით ქვეყანაში 950 ათასზე მეტი მეწარმე სუბიექტი არის რეგისტრირებული აქიდან 250 ათას აქვს აქტიური საწარმოს სტატუსი. მცირე და საშუალო ზომის საწარმოების მაჩვენებელი 75%-ია. ქვეყნის გაცხადებული ეკონომიკური პოლიტიკაა კერძო სექტორის განსაკუთრებით კი მცირე და საშუალო მეწარმეების მხარდაჭერა და განვითარებისთვის ხელსაყრელი გარემოს შექმნა. ძლიერი და კარგად განვითარებული მცირე და საშუალო მეწარმეობის სექტორი გარდამტეხ როლს ასრულებს ქვეყნის კეთილდღეობის ამაღლებაში, რაც ხელს უწყობს ერთის მხრივ ექსპორტის ზრდას და ინოვაციების შექმნას, ხოლო მეორე მხრივ ტექნოლოგიური და სოციალური გარემოს გაუმჯობესებას.

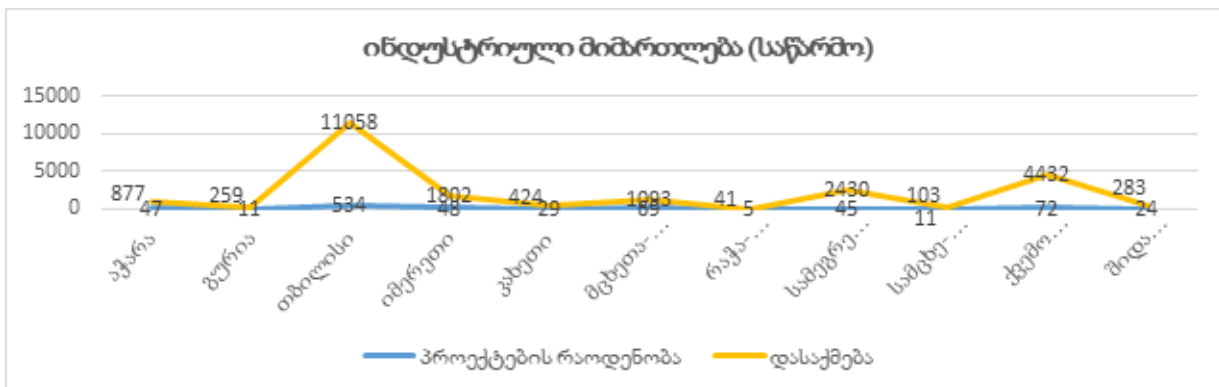
ევროკავშირში დაახლოებით 26 მილიონზე მეტი მცირე და საშუალო ზომის საწარმო ფუნქციონირებს, რომელიც 100 მილიონი ადამიანისთვის სამუშაო ადგილებს უზრუნველყოფს და მთლიანი ეროვნული პროდუქტის 2/3-ს ქმნის. საქართველოში, მცირე და საშუალო საწარმოებში დასაქმებულთა წილი 65%-ს, ხოლო მათი წილი მთლიან დამატებულ ღირებულებაში 60%-ს აღემატება (2022 წ.) სწორედ ამიტომ ეკონომიკის და მდგრადი განვითარების სამინისტრომ მიიღო 2016-2021 და 2021-2025 წლის განვითარების სტრატეგია, რომელიც ითვალისწინებს სხვადასხვა ინდუსტრიების ხელშეწყობას სახელმწიფო სუბსიდირების პროგრამების ფარგლებში. Fraser Institute-ის 2020 წლის „მსოფლიო ეკონომიკური თავისუფლების“ რეიტინგში მსოფლიოს 162 ქვეყანას შორის საქართველომ მე-8 პოზიცია დაიკავა პოზიციის მთავარ განმაპირობებელ ფაქტორზე გავლენა იქონია ქვეყნის ეკონომიკურმა პოლიტიკამ, მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდის დადებით ტენდენციამ და ახალი საგადასახადო სისტემის შემუშავებამ. დამატებით გავლენა ჰქონდა ასევე ბიზნესის დასუბსიდირების პროგრამებს.

როდესაც სახელმწიფო სუბსიდირების პროგრამებზე ვსაუბრობთ, ვაკეთებთ დაშვებას რომ ესა თუ ის პროექტი გავლენას ახდენს ეკონომიკის ისეთ ინდიკატორებზე როგორც არის, დასაქმების დონე, შემოსავლების დონე, მშპ და ასე შემდეგ. მეორე დაშვება რომელიც კეთდება მსგავსი ტიპის კვლევების დროს არის ის რომ სუბსიდირება გავლენას ახდენს ინდუსტრიაზე და არა მხოლოდ კონკრეტულ მეწარმე სუბიექტებზე, ზემოთ აღნიშნული მიდგომა საშუალებას გვაძლევს განვსაზღვროთ ეფექტიანობის მაჩვენებელი და გავლენის დონე. ჩვენი კვლევის ფარგლებში ქვემოთ მიმოვიხილავთ აწარმოე საქართველოს გავლენას ეკონომიკის სხვადასხვა მაჩვენებელზე. აწარმოე საქართველოს მიერ 2014 წლიდან გაცემული სუბსიდირების ოდენობა მოცემულია დიაგრამაში

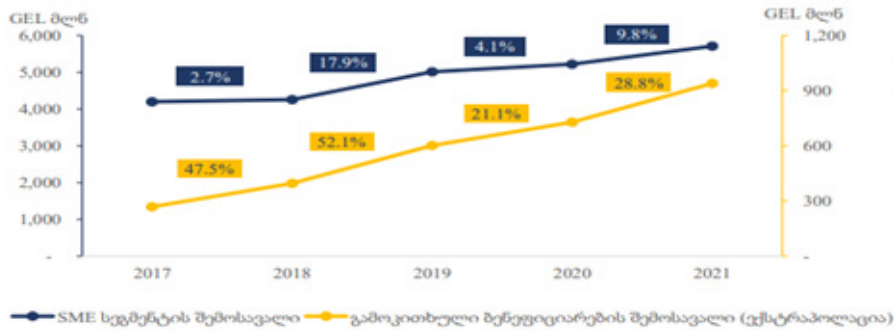

წყარო: საქსტატი 2023

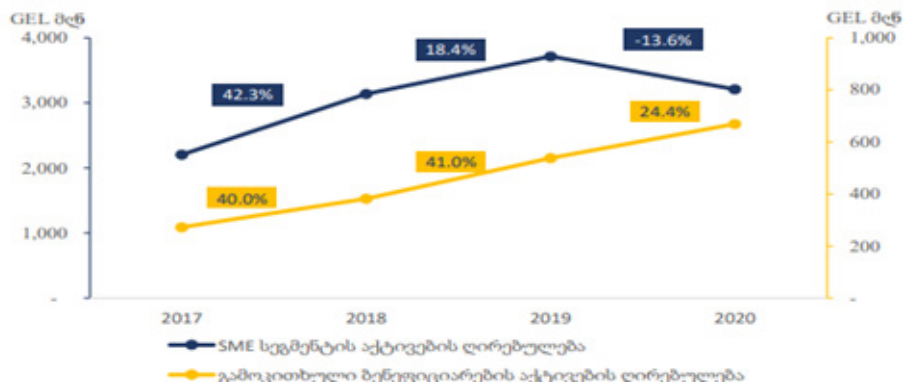

აწარმოე საქართველოს ფარგლებში მონაწილე ბენეფიციარების შემოსავლების წილი მთლიან SME სეგმენტში 15% შეადგენს. 2021 წელს ბენეფიციართა შემოსავლების მაჩვენებელმა SME სეგმენტის შესაბამისი სექტორების ჯამური შემოსავლის 16% შეადგინა. 2017-2021 წლებში სააგენტოს მიერ გამოკითხული ბენეფიციარების შემოსავლების წლიური ზრდა მნიშვნელოვნად აღემატება SME სეგმენტის შესაბამისი სექტორების შემოსავლების ზრდის წლიურ მაჩვენებლებს. SME სეგმენტის 2017-2021 წლების პერიოდში წლიურმა ზრდის ტემპმა (CAGR) 8.5%

შეადგინა, გამოკითხული ბენეფიციარების კი - 36.8%

2021 წელს ბენეფიციართა მიერ მოწოდებული მონაცემების მიხედვით, მათი 2020 წლის აქტივების ღირებულების წილი მთლიან SME სეგმენტში შეადგენდა 21%-ს. სააგენტოს გამოკითხული ბენეფიციარი კომპანიების აქტივების ჯამურმა ღირებულებამ 670 მლნ ლარი შეადგინა, ხოლო SME სეგმენტის აქტივების ჯამურმა ღირებულებამ, შესაბამის ეკონომიკურ სექტორებში - 3.2 მლრდ ლარი. 2017 წელს ბენეფიციართა აქტივების ღირებულება SME სეგმენტის 12%-ს შეადგენდა. შესაბამისად 2020 წლამდე ეს მაჩვენებელი 9% პროცენტული პუნქტით გაიზარდა.

ქვემოთ წარმოდგენილია 2017-2021 წლების განმავლობაში სააგენტოს ბენეფიციარი კომპანიების ფინანსური მაჩვენებლების პროცენტული ცვლილება

შემოსავლები (მლნ ლარი)									
ეკონომიკური სექტორი	2017	2018	YoY	2019	YoY	2020	YoY	2021	YoY
კვების პროდუქტების წარმოება	16.3	20.5	25%	24.6	20%	28.4	16%	32.8	15%
სასმელების წარმოება	22.8	31.8	40%	39.8	25%	41.6	5%	57.5	38%
ტანსაცმლის წარმოება	-	-	-	2.5	-	3.2	31%	4.4	37%
ქალაქის და ქალაქის წარმოების წარმოება	31.8	39.2	23%	50.9	30%	53	4%	69.6	31%
ბეჭდვა და მედია- ჩანაწერების აღწერა	4.5	7.5	69%	10.9	44%	4.9	-55%	6.5	32%
რეზინის და პლასტმასის წარმოების წარმოება	11.2	17.8	59%	21.3	20%	28.5	33%	39.3	38%
სხვა არალიტონური მინერალური პროდუქტების წარმოება	97.6	137	40%	217.2	59%	177.2	-18%	172.8	-2%
ლითონის მზა ნაწარმის წარმოება, მანქანების და მონწყობილობების გარდა	44.6	61.3	37%	78.5	28%	81.2	3%	152.1	87%
ავიჯის წარმოება	18.3	21.7	18%	24.8	14%	25.8	4%	43.2	68%
განთავსების საშუალებებით უმრუველყოფა	2.1	5.5	165%	7.5	37%	9.4	25%	15.7	67%
სულ	249.2	342.3	37%	477.9	40%	453.2	-5%	593.9	31%

მთლიანი აქტივები (მლნ ლარი)									
ეკონომიკური სექტორი	2017	2018	YoY	2019	YoY	2020	YoY	2021	YoY
კვების პროდუქტების წარმოება	9.2	16.3	76%	28.4	75%	31.2	10%	34.4	10%
სასმელების წარმოება	70.5	75.7	7%	87.3	15%	98.7	13%	111.4	13%
ტანსაცმლის წარმოება	-	-	-	11.6	-	13.6	17%	15.6	15%
ქალაქის და ქალაქის წარმოების წარმოება	28.3	37.7	33%	53	41%	64.8	22%	78.8	22%
ბეჭდვა და მედია- ჩანაწერების აღწერა	5.6	6.9	24%	8.9	29%	8.9	0%	9.3	5%
რეზინის და პლასტმასის წარმოების წარმოება	7.1	7.9	12%	8.8	10%	12.2	39%	21.3	74%
სხვა არალიტონური მინერალური პროდუქტების წარმოება	78.3	122.4	56%	166.1	36%	207.9	25%	242.5	17%
ლითონის მზა ნაწარმის წარმოება, მანქანების და მონწყობილობების გარდა	44.2	54.7	24%	72.3	32%	101.6	41%	123	21%
ავიჯის წარმოება	8.6	13.4	56%	17.9	34%	21.1	18%	24.7	17%
განთავსების საშუალებებით უმრუველყოფა	19.5	44	125%	79.1	80%	102.3	29%	146	43%
სულ	271.2	379	40%	533.4	41%	662.3	24%	807.1	22%

მთლიანი ხესხი (მლნ ლარი)									
ეკონომიკური სექტორი	2017	2018	YoY	2019	YoY	2020	YoY	2021	YoY
კვების პროდუქტების წარმოება	3.9	9.3	140%	21.8	134%	23.1	6%	22.9	-1%
სასმელების წარმოება	36	33.3	-7%	39.5	19%	49.6	25%	48.6	-2%
ტანსაცმლის წარმოება	-	-	-	2.3	-	2.3	-1%	2.3	1%
ქალაქის და ქალაქის ნაწარმის წარმოება	8.8	13	48%	20.9	61%	26.5	27%	24.8	-6%
ბეჭდვა და მედია-ჩანაწერების აღწარმოება	2.2	2.5	15%	3	20%	3.7	24%	5.3	43%
რეზინის და პლასტმასის ნაწარმის წარმოება	5.6	8.8	59%	9.9	13%	12.5	26%	17.5	40%
სხვა არალითონური მინერალური პროდუქტების წარმოება	20.7	28.8	39%	53.1	84%	78.2	47%	76	-3%
ლითონის შპა ნაწარმის წარმოება, მანქანების და მოწყობილობების გარდა	12.2	17.3	41%	31	80%	41.6	34%	52.9	27%
ავეჯის წარმოება	1.8	5.2	187%	8.8	70%	11.7	33%	10.3	-12%
განთავსების საშუალებებით უზრუნველყოფა	6	23.4	293%	46.1	97%	68.7	49%	73.1	6%
სულ	97.1	141.6	46%	236.4	67%	317.7	34%	333.6	5%

წყარო: აწარმოე საქართველო

Debt/Asset Ratio					
ეკონომიკური სექტორი	2017	2018	2019	2020	2021
კვების პროდუქტების წარმოება	42%	57%	77%	74%	67%
სასმელების წარმოება	51%	44%	45%	50%	44%
ტანსაცმლის წარმოება	-	-	20%	17%	15%
ქალაქის და ქალაქის ნაწარმის წარმოება	31%	34%	39%	41%	31%
ბეჭდვა და მედია-ჩანაწერების აღწარმოება	39%	37%	34%	42%	56%
რეზინის და პლასტმასის ნაწარმის წარმოება	79%	111%	114%	103%	82%
სხვა არალითონური მინერალური პროდუქტების წარმოება	26%	24%	32%	38%	31%
ლითონის შპა ნაწარმის წარმოება, მანქანების და მოწყობილობების გარდა	28%	32%	43%	41%	43%
ავეჯის წარმოება	21%	39%	49%	55%	42%
განთავსების საშუალებებით უზრუნველყოფა	30%	53%	58%	67%	50%
სულ	36%	37%	44%	48%	41%

წყარო: აწარმოე საქართველოში (ბენეფიციარი საწარმოს დაკრედიტების (Debt/Asset) გამოსათვლელად, გაცემული სესხების რაოდენობა გაიყო აქტივების ჯამურ ღირებულებაზე)

თუ ტენდენციას დავაკვირდებით, დავინახავთ რომ 2014 წლიდან სახელმწიფო სუბსიდირების პროგრამის ფარგლებში გაცემული თანხების ოდენობა მზარდია. რაც მოკლე და საშუალოვადიან პერიოდში შოკურ გავლენას ახდენს ბენეფიციარი კომპანიების შემოსავლებზე და აქტივების ღირებულებაზე. ეს ლოგიკურიც არის, ვიანიდან კომპანიისთვის სუბსიდირებით მიღებული თანხა შემოსავალს წარმოადგენს ერთის მხრივ რაც მოკლევადიან აქტივებს ანუ ფულის მასას ზრდის კომპანიაში და პოზიტიურად აისახება მის ფინანსურ ანგარიშგებაზე, თუმცა გრძელვადიან პერიოდში აღნიშნული ეფექტი ქრება სწორედ ამიტომ არის რომ მაგალითად ბოლო 2019, 2020 და 2021 წლებში მცირდება როგორც ამ ბენეფიციარების შემოსავალი ასევე მთლიანი აქტივების ღირებულება. დამატებით თუ დავაკვირდებით (Debt/Asset) Ratio კოეფიციენტს დავინახავთ, რომ ძირითად ინდუსტრიულ მართულებებში ვალის აქტივებთან შეფარდების კოეფიციენტი იზრდება, საწარმოს ვალდებულებები მზარდია გრძელვადიან პერიოდში, ხოლო აქტივების ღირებულება მცირდება. დროთა განმავლობაში საწარმოს იმაზე მეტი ვალდებულება აქვს ვიდრე აქტივი, აქედან გამომდინარე მისი ლიკვიდურობა დაბალია. ეკონომიკაში მსგავსი ზიტიპის კომპანიებს „ზომბი კომპანიები“ ეწოდება, რაც გულისხმობს, რომ ისინი უბრალოდ ტვირთია და სარგებლის მოტანა არ შეუძლიათ ინდუსტრიისთვის. სუბსიდირების მაშტაბურობით, რაც გულისხმობს, რომ მის მიზანს არა მხოლოდ კონკრეტული ბენეფიციარის სარგებლის ზრდა, არამედ ინდუსტრიის ზრდა წარმოადგენს, ქართული მცირე და საშუალო ბიზნესის სუბსიდირება არ ხასიათდება.. შესაბამისად მას პოზიტიური გავლენა არ აქვს მცირე და საშუალო ბიზნესზე.

დამატებით ცხრილი N5 ში PSPP - ის საშუალებით დათვლილია კორელაცია სუბსიდირების შედეგად გაცემულ თანხას, ბენეფიციართა შემოსავალსა და დასაქმების დონეს შორის.

Correlations

		subsidia	Shenosavali	aqtivebi	dasaqmeba
subsidia	Pearson Correlation	1.000	.858	.902 ^a	-.699
	Sig. (2-tailed)		.063	.036	.189
	N	5	5	5	5
Shenosavali	Pearson Correlation	.858	1.000	.941 ^a	-.935 ^a
	Sig. (2-tailed)	.063		.017	.020
	N	5	5	5	5
aqtivebi	Pearson Correlation	.902 ^a	.941 ^a	1.000	-.921 ^a
	Sig. (2-tailed)	.036	.017		.027
	N	5	5	5	5
dasaqmeba	Pearson Correlation	-.699	-.935 ^a	-.921 ^a	1.000
	Sig. (2-tailed)	.189	.020	.027	
	N	5	5	5	5

a. Significant at .05 level

კვლევის შედეგად დადგინდა რომ კორელაციური კავშირი სუბსიდირებასა და დასაქმების დონეს შორის არ არსებობს, თუმცა შემოსავალზე და აქტივების ღირებულებაზე დადებითი გავლენა აქვს. კორელაცია დათვლილია 5 წლის მონაცემების საფუძველზე. შეიძლება ითქვას რომ აღნიშნული მაჩვენებელი ერთგვარ ბუტაფორიას ქმნის, ვინაიდან არ ჩანს, რომ მიღებული სესხების (ვალდებულების) საფუძველზე ხდება კაპიტალის ზრდა, რაც გავლენას ახდენს აქტივების და შემოსავლების კოეფიციენტზე ვალდებულების ზრდის ხარჯზე, რაც თავისმხრივ საწარმოს ლიკვიდურობას უქმნის საფრთხეს. შესაბამისად შეიძლება ითქვას რომ აღნიშნული ეფექტი გვხვდება მოკლევადიან და საშუალოვადიან პერიოდში, ხოლო გრძელვადიან პერიოდში გავლენა არ აქვს.

დასკვნა

კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ სახელმწიფო სუბსიდირების პროექტები მოკლევადიანი და საშუალოვადიანი ეფექტებით ხასიათდება და გრძელვადიან პერიოდში ღირებულებას არ ქმნის. სახელმწიფო სხვადასხვა მიმართულებით ახორციელებს სუბსიდირების პროგრამებს, თუმცა ეფექტი ეკონომიკის ისეთ ინდიკატორებზე, როგორც არის დასაქმების დონე, საწარმოთა შემოსავლიანობა და ა.შ დაბალია. მცირე და საშუალო მეწარმეობის სუბსიდირების თითქმის 70% აწარმოე საქართველოზე მოდის. პროგრამის ფარგლებში მიღებული შედეგები ზოგადია, შესაბამისად რთულია ეფექტიანობის შეფასება. როგორც საერთაშორისო ლიტერატურის, ასევე ადგილობრივი კვლევის საფუძველზე დასტურდება, რომ სუბსიდირება ძირითად შემთხვევაში საერთოდ არ წარმოადგენს მცირე და საშუალო ბიზნესის სტიმულირების საშუალებას. პირიქით, ზოგჯერ მათი გაზარდაცების მიზეზიც კი ხდება. აღნიშნულს განსაკუთრებით ვხვდებით იმ შემთხვევაში, როდესაც სუბსიდირება არასწორად არის დაგეგმილი და კონტროლის მექანიზმები არ არსებობს. ამის ნათელი მაგალითია ქართული სუბსიდირების პროგრამები, როდესაც არამიზნობივად არის გაცემული გრანტები ისეთ საწარმოებზე, რომლებსაც ან სახელმწიფო ვალი ქონდათ ან შესაბამისი ბიზნეს გეგმა არ ქონდათ წარმოდგენილი. დამატებით კვლევის შედეგად გამოვლინდა ისეთი ფაქტები, როდესაც არასწორად იყო ფინანსურ ანგარიშგებაში სუბსიდირების თანხები ასახული და ხელოვნურად იყო ანაზღაურების ხარჯები გაზრდილი. ასევე ის ორგანიზაციები, რომლებიც ახორციელებდნენ სუბსიდირების გაცემას არ არეგულდნენ მათთვის კანონით განსაზღვრულ მოვალეობებს და შუალედურ ანგარიშგებებს არ ითხოვდნენ ბენეფიციარებისგან,

მათ მიერ საჯაროდ გამოქვეყნებული ანგარიშგებები ზოგადია და არ იძლევა კორელაციური კავშირის დანახვის საშუალებას. ზემოთ აღნიშნული ფაქტორები ქმნის „ზომბი ეკონომიკის“ (პაპავა, 2020) ნიშნებს, რომელსაც არანაირი კავშირი არ აქვს ლიბერალურ და თავისუფალ ბაზართან, რომელიც თანაბარ შესაძლებლობებს სთავაზობს ბაზრის ყველა მონაწილეს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. აწარმოე, ს. (2021). *წლიური ანგარიში 2020*. თბილისი: აწარმოე საქართველოში.
2. BDO. (2020). *აწარმოე საქართველოში პროგრამის აუდიტორული ანგარიში*. თბილისი: აწარმოე საქართველო.
3. სამინისტრო, ს. გ. (2023). *საქართველოს დაბალემისინი გრძელვადიანი განვითარების პროგრამა*. თბილისი: USAID.
4. სამსახური, ს. ა. (2022). *ეფექტიანობის აუდიტი 2021*. თბილისი: სახელმწიფო აუდიტის სამსახური.
5. პაპავა, ვ. (2020). *არატრადიციული ეკონომიკის*. თბილისი: ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
6. Bernini, C. (2011). How are growth and productivity in private firms affected by public subsidy? Evidence from a regional policy. *Google Scholar*, 22-25.
7. Decramer, S., & Vanormelingen, S. (2016). The effectiveness of investment subsidies: evidence from a regression discontinuity design. *Springerlink*, 4.
8. Gebremichael, B. A. (2020). The Impact of subsidies on Growth of small and medium Entreprises. *Google scholar*, 11-15.
9. Kumbhakar, S. C., & Li, M. (2023). Do subsidies matter in productivity and profitability changes? *Science Direct*, 5-8.
10. Lien, G. (2023). Do subsidies matter in productivity and profitability changes ? *Science Direct*, 12-13.
11. McKenzie, D. (2017). How Effective Are Active Labor Market Policies in Developing Countries? A Critical Review of Recent Evidence. *Research Observer*, 18-21.
12. Skhirtladze, S., & Papava, G. (2022). IMPACT OF PUBLIC SUBSIDIES ON MICRO AND SMALL. *JOURNAL OF EASTERN EUROPEAN AND CENTRAL ASIAN RESEARCH*, 3-6.
13. Pellegrini, G., & Adorno, V. (2007). The Impact of Capital Subsidies: New Estimations under Continuous Treatment. *ResearchGate*, 8.
14. Pellegrini, G., & Cerqua, A. (2014). Do subsidies to private capital boost firms' growth? A multiple regression discontinuity design approach. *EconPapers* , 18-20.
15. Pérez-Méndez, J. A. (2019). Evaluating the effect of subsidies for rural development on agri-

food and forestry firms. *Research Gate*, 23-26.

16. Vanormelingen, S. (2016). The effectiveness of investment subsidies: evidence from a regression discontinuity design. *EconPapers* , 12-15.

IBSU

2, David Agmashenebeli Alley, 13th km.
Tbilisi, 0131, Georgia
Phone: 0322 800 064
<https://ibsu.edu.ge>
<https://silkroad.ibsu.edu.ge>
silkroad@ibsu.edu.ge